

KANSA ISÄLTÄ POJALLE

Veikko ja Pekka Vennamon käsitys kansasta Suomen Uutisten kirjoituksissa 1979–1986

Ville Vesa
Pro gradu -tutkielma
Poliittinen historia
Turun yliopisto, kevät 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

VESA, VILLE: Kansa isältä pojalle – Veikko ja Pekka Vennamon käsitys kansasta Suomen Uutisten kirjoituksissa 1979–1986.

Pro gradu -tutkielma, 114 s.

Poliittinen historia

Kevät 2021

Tämä tutkielma käsitteli Suomen Maaseudun Puolueen (*SMP*) muutosta 1980-luvulla, Pekka Vennamon puheenjohtaja-aikana. Tutkielmassa tarkasteltiin, miten SMP:n näkyvimmat poliitikot, Pekka ja Veikko Vennamo, määrittelevät kansaa vuosina 1979–1986 SMP:n puoluelehdessä, *Suomen Uutisissa*.

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodosti populismin teoria. Tässä työssä populismi miellettiin ohutsisältöiseksi ideologiaksi, joka rakentuu ajatukselle yhteiskunnan jakautumisesta eliittiin ja kansaan, ja joka näyttyy pikemmin politiikan logiikkana kuin dogmaattisena oppirakennelmana. Populismissa kansan ja eliitin vastakkainasettelua synnytetään kahdella ristiriitautuvuudella: vertikaalisesti kansan ja eliitin välillä sekä horisontaalisesti ”meidän” ja ”muiden” välillä. Kansa on käsite, joka määrittelee molemmilla ulottuvuuksilla sitä, mitä populistinen puolue edustaa. Tutkielman metodina käytettiin historian tutkimuksen lähtökohdista tapahtuvaa laadullista analyysia sekä retoriikan tutkimuksen käsitettä identifikaatiosta. Identifikaation keskiössä on puhujan ja yleisön vastavuoroinen suhde, ja puhujan tarve luoda koheesiota itsensä ja yleisönsä välillä. Kansa-käsite voidaan mieltää tällaiseksi identifikaation käsitteeksi, jonka käyttömuoto vaihtuu yleisön mukaan.

Tutkielman perusteella voidaan todeta Vennamoiden kansa-käsitysten rakentuneen laajalti jatkuvuuden varaan. SMP:n tausta pienviljelijöiden intressipuolueena näkyi Vennamoiden maatalouspolitiikassa siten, että 1980-luvulla talonpoikainen traditio pyrittiin siirtämään osaksi luonnonmukaista viljelyä, joka otti huomioon myös ekologiset arvot. SMP:n kaupungistuminen puolestaan näyttöä Vennamoiden retoriikassa siten, että asutuskeskuksissakin kansan ihanteellinen asumismuoto rakentui oman talon ja tontin varaan. Jatkuvuutta korosti Veikko Vennamon merkittävä rooli SMP:n linjan määrittelyssä vielä Pekankin puheenjohtajakaudella. Veikon tehtävänä oli ilmiselvästi pitää puolueen vanha kaarti muutoksessa mukana. Ympäröivät olosuhteet loivat kuitenkin myös painetta kansa-käsitteen muutokselle. Pienviljelijöiden sijaan Vennamot joutuivat vetoamaan yhä enemmän sinikaulustyöntekijöihin sekä kasvavaan palveluun. Nämä elinkeinoryhmät olivatkin edustettuina Vennamoiden kansa-käsityksissä 1980-luvulla. Veikko korosti näidenkin kansanosien juuria agraarissa Suomessa, kun taas Pekka ei kantanut yhtä selkeästi menneiden vuosien taakkaa mukanaan. Eroa selittää parhaiten sukupolvien välinen kuilu: Veikolle pientila-Suomi oli todellisuutta suuren osan hänen elämästään, Pekalle ei. Tämän tutkielman perusteella Pekka Vennamon puheenjohtaja-aika on selkeästi SMP:n muutoksen aikaa, mutta muutos ei ollut niin äkkinäinen kuin toisinaan on annettu ymmärtää.

Asiasanat: Suomen Maaseudun Puolue, SMP, Pekka Vennamo, Veikko Vennamo, Suomen Uutiset, populismi, kansa, retoriikka

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Populismin määritelmät tutkimustraditiossa.....	2
1.1.1	<i>Populismin piirteet ja ristiriitaisuudet</i>	2
1.1.2	<i>Tutkielman näkökulma populismiin</i>	5
1.2	Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset.....	7
1.3	Tutkimusmenetelmä.....	9
1.3.1	<i>Retoriikan tutkimus</i>	10
1.3.2	<i>Kansa-käsite populismin- ja historiantutkimuksessa</i>	11
1.4	Aineisto, aikarajaus ja tutkielman rakenne.....	13
2	SMP – VENNAMOIDEN VALTAKUNTA.....	16
2.1	Pienviljelijäpuolueesta lähiöiden puolueeksi.....	16
2.2	Kaksi Vennamoaa.....	22
3	TALONPOJAN JA KYPÄRÄPAPIN VAELLUS MAALTA KAUPUNKIIN JA TAKAISIN – KANSA JATKUVUUDEN KÄSITTEENÄ.....	25
3.1	Talonoikia vai maatalousyrittäjiä?.....	26
3.1.1	<i>Veikko Vennamon kehyskertomus talonpojan historiasta</i>	27
3.1.2	<i>Pekka Vennamon unelma sääntelystä ja holhouksesta vapaasta maatalousyrittäjästä</i>	34
3.1.3	<i>Talonpojan tulevaisuus luontaismaataloudessa</i>	40
3.2	Koti, uskonto ja isänmaa – kansalliskonservatiiviset arvot jatkuvuutena.....	45
3.2.1	<i>Kansakuntaa koossa pitävä perhe</i>	46
3.2.2	<i>Kristillissiveelliset arvot</i>	51
3.2.3	<i>Kansanperinteet, Snellman ja terve isänmaallisuus</i>	56
4	”SMP ON TÄMÄN UUDEN AJAN AIRUT” – KANSA MUUTOKSEN KÄSITTEENÄ.....	62
4.1	Lähiöiden kansa.....	64
4.1.1	<i>Omakotitalot ja lähiöt</i>	65
4.1.2	<i>Ei-sosialistinen työväenpuolue</i>	70
4.1.3	<i>Kasvava palveluala</i>	77
4.2	Veikko Vennamon rötösherrajahti.....	82
4.2.1	<i>Valco-Sorsa, vinttistereo-Virolainen ja metro-Melin – skandaalinkäryinen 1980-luvun alku</i>	84
4.2.2	<i>Koivisto, Korte ja uusi aika</i>	89
4.3	Pekka Vennamon verokapina.....	95
4.3.1	<i>Verokapinan piirteet</i>	97
4.3.2	<i>Verovaalit 1983 ja Vennamo veroministeriksi</i>	101
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	107
	LÄHTEET.....	115

1 Johdanto

Populismista on tullut 2000-luvun alussa politiikan tutkimuksen kestoaiheita. Populististen puolueiden nousu on ilmiönä inspiroinut moniin tapaustutkimuksiin sekä laajemmin tarkastelemaan populismin käsitteellistä sisältöä. Suomi on populismin näkökulmasta sikäli poikkeuksellinen, että maassa on ollut populistinen puolue jo yli 60 vuoden ajan, josta suurimman osan vieläpä edustettuna eduskunnassa. Suomen Maaseudun Puolue (*SMP*) toimi vuosina 1959–1995. Tämän jälkeen sen raunioille perustettiin Perussuomalaiset, joka on tällä hetkellä eduskunnan toiseksi suurin puolue. Perussuomalaiset on nähty *SMP*:n perinnön jatkajina¹, vaikka Jussi Halla-ahon puheenjohtaja-aikana tämä yhteys lienee jossain määrin katkenneen². Selvää kuitenkin on, että Suomessa on ollut pitkään populistieja.

SMP syntyi hyvin toisenlaisissa olosuhteissa kuin seuraajansa. Se perustettiin yhteiskunnallisen rakennemuutoksen aattona, jolloin Suomen teollistuminen nopeutui, mikä puolestaan johti kaupungistumiseen, elinkeinorakenteen muutokseen ja pientilavaltaisen Suomen katoamiseen³. Puolue oli syntyessään nimeään myöten pienviljelijöiden intressipuolue – se toimi vuosina 1959–1966 nimellä Suomen Pientalonpoikien Puolue (*SPP*) – ja sen sanoman keskiössä oli pienviljelijöiden puolustaminen yhteiskunnan rakennemuutoksessa. Se saavutti sanomallaan vuoden 1970 eduskuntavaaleissa yllätysvoiton ja onnistui uusimaan 18 kansanedustajan paikkaansa kaksi vuotta myöhemmin ennenaikaisissa eduskuntavaaleissa.⁴ Puolueen historiaa kuvaa jyrkät nousut ja laskut: toisinaan se saavutti suuria voittoja, kun taas välillä se oli kadota puoluekartalta kokonaan.

SMP henkilöityi monien populistipuolueiden tapaan vahvasti sen johtajaan ja perustajaan⁵. Veikko Vennamo oli puolueen isähahmo, jonka arvovalta oli merkittävä vielä sen jälkeenkin, kun hän jättäytyi sivuun puheenjohtajan tehtävistä. *SMP* on siinä mielessä harvinainen populistipuolue, että se onnistui siinä, missä monet populistiset liikkeet ovat epäonnistuneet – se kykeni vaihtamaan puheenjohtajan ilman, että puolue hajosi⁶. Vuonna 1979 Veikko Vennamon pojasta, Pekka Vennamosta, tuli *SMP*:n puheenjohtaja. Samana vuonna Veikko nimettiin puolueen kunniapuheenjohtajaksi. Pekka johdatti *SMP*:n vaalivoittoon vuonna 1983, jolloin puolueen kannatus

¹ Ks. esim. Mickelsson 2015, 315–317; Niemi 2014, 36.

² Puolueen yhteys agraariin populismin on suhteellisen etäinen, mutta toki kritiikki eliittiä kohtaan yhdistää *SMP*:tä ja Perussuomalaisia.

³ Mylly 2005, 167–168.

⁴ Ks. esim. Helander et al. 1971e, 164–165; Mickelsson 2015, 202–204.

⁵ Ks. esim. Helander et al. 1971e, 166; Mickelsson 2015, 142–143; Vares 2011, 9, 83–84.

⁶ Ks. Vares 2011, 9. Populistiset puolueet usein henkilöityvät johtajaansa, jonka mukana ne nousevat ja tuhoutuvat.

tuli pikemmin asutuskeskuksista kuin maaseudulta. Tutkijakunnassa SMP:n on nähtykin ikään kuin urbanisoituneen 1980-luvulle tultaessa.⁷

Pro gradu -tutkielmani keskittyy juuri tähän SMP:n viimeiseen nousuun ja aikaan, jolloin Pekka oli puolueen puheenjohtajana ja Veikko kunniapuheenjohtajana. Vaikka SMP ei alun perin määritellyt itseään populistiseksi⁸, on sitä laajalti tutkijakunnassa sellaisena pidetty. Puolueen politiikka rakentui populistille tyypilliseen tapaan kansan ja eliitin vastakkainasettelulle.⁹ Tutkielmassa tarkastellaan Pekka ja Veikko Vennamon retoriikoissa tuotettua kuvaa kansasta SMP:n puoluelehden, *Suomen Uutisten*, sivuilla vuosina 1979–1986.

1.1 Populismien määritelmät tutkimustraditiossa

Koska tutkimuskohteeni on populistinen puolue, lienee syytä aluksi määritellä, miten populismi tässä tutkielmassa ymmärretään. Populismi mielletään usein julkisessa keskustelussa ja arkipuheessa negatiivisena käsitteenä. Se liitetään kansaa koskevaan puhetyyliin, jossa keskeistä on antaa yksinkertaisia vastauksia monimutkaisiin kysymyksiin.¹⁰ Negatiivisen konnotaationsa takia harva poliitikko haluaa tulla miellettyksi populistiksi, ja sanaa käytetäänkin usein leiman tavoin.¹¹ Vaikka arkikielessä käsitteen merkitys voi olla epämääräinen, on sitä akateemisessa keskustelussa pyritty määrittelemään ahkerasti. Tyypillistä on ollut, ettei tutkijakunnassa ole päästy täydelliseen yksimielisyyteen. Keskeiseksi ongelmaksi käsitteen määrittelyssä on ilmennyt se, että populistisiksi mielletty puolueet tai liikkeet ovat lopulta osoittautuneet politiikaltaan kovin moninaisiksi¹². Paljon kiteytyykin Juha Herkmanin toteamukseen: ”[p]opulismi on kuin märkä saippua, joka luiskahtelee karkuun, kun sen yrittää ottaa kiinni”¹³.

1.1.1 Populismien piirteet ja ristiriitaisuudet

Vaikka täysin eheää ja universaalialta populismien määritelmää, jonka koko tutkijakunta allekirjoittaisi sellaisenaan, ei ole löytynyt, kyetään sen piirteistä olemaan suhteellisen yksimielisiä. Populismien yleisimmät tunnistetut piirteet Vesa Vareksen mukaan ovat vastakkainasettelu ”meihin” ja ”niihin”,

⁷ Ks. esim. Mickelsson 2015, 274, 315; Vares 2011, 30.

⁸ Vasta vuoden 1992 puolueohjelmassa SMP määrittelee itsensä populistiseksi. Ks. SMP:n puolueohjelma 1992.

⁹ Ks. esim. Helander ja Toivonen 1971c, 61–67; Ruostetsaari 2011, 134–143; Uola 1997, 163–165; Vares 2011, 30–31.

¹⁰ Ks. esim. Albertazzi ja McDonnell 2008, 1; Mudde 2004, 542; Vares 2011, 9.

¹¹ Herkman 2016a, 10; Mudde 2004, 542; Taggart 2000, 15.

¹² Ks. esim. Deiwiiks 2009, 6–8; Helander 1971a, 12; Laclau 2005, 3–16; Paloheimo 2012, 199; Taggart 2000, 10–22.

¹³ Herkman 2016a, 10.

anti-elitismi, -institutionalismi ja -intellektuelismi, kansankielisyys, johtajakeskeisyys, vahva aika- ja paikkasidonnaisuus, nationalismi ja ksenofobia.¹⁴ Keskeinen ero eri populismin määritelmien välillä on se, mitä piirteitä niissä halutaan painottaa.

Jako ”meihin” ja ”niihin” on ominaisuus, joka tunnustetaan oikeastaan jokaisessa populismin määritelmässä. Populismin keskeisenä piirteenä nähdään, että se jakaa yhteiskunnan kahteen vastakkaiseen ryhmään: kansaan ja eliittiin. Kansa nähdään puhtaana ja moraalisesti ylivoimaisena toimijana, kun taas eliitti edustaa korruptiota ja tavallisesta elämästä vieraantuneisuutta.¹⁵ Margaret Canovan on korostanut, että keskiössä on käsitys kansan suvereniteetista, jota eliitin valta uhkaa. Hänen mukaansa populistit ”kansan suulla” puhuessaan asettavat itsensä demokratian viimekätisen vallankäyttäjän – kansan – taakse¹⁶. Eliitteinä populistit näkevät muun muassa instituutiot, kilpailevat puolueet, intellektuellit ja byrokraatit¹⁷.

Yksi tapa populismin määrittelyyn on ajatella eronteon ”meihin” ja ”muihin” tapahtuvan kahdella ulottuvuudella. Kansa–eliitti-jako edustaa populismin vertikaalista ristiriitaulottuvuutta, jolloin uhka kansalle tulee ”yläpuolelta”. Horisontaalisella ristiriitaulottuvuudella uhka kansalle tulee puolestaan samalta tasolta. Horisontaalisesti kansaa saattaa uhata esimerkiksi maahanmuuttajat, ”suvaitsevaisto”, rikolliset, ”elämäntapatyöttömät” ja kieli- tai kulttuurivähemmistö¹⁸. Voidaankin ajatella, etteivät populistiset puolueet poikkea sikäli muista puolueista, että myös niiden tulee edustaa ja korostaa tiettyjä valitsemiaan arvoja ja intressiryhmiä saadakseen kannatusta. Näin ollen pelkkä jaottelu kansaan ja eliittiin ei ole riittävä, vaan erontekoa on tehtävä myös horisontaalisella tasolla jo pelkän kannatuksen takia. Populismin tapa homogenisoida puolustamansa kansa onkin yksi tutkijakunnassa tunnustettu piirre¹⁹. Toisaalta joissakin tulkinnoissa horisontaalisen ulottuvuuden nähdään lopulta olevan alisteinen vertikaalille erottelulle kansan ja eliitin välillä²⁰.

Nähdäkseni valtaosa Varesen esittämistä populismin piirteistä voidaan sijoittaa joko vertikaaliselle tai horisontaaliselle akselille. Anti-elitismi, -institutionalismi ja -intellektualismi liittyvät vahvasti populismin vertikaaliseen ulottuvuuteen. Eliiitit, instituutiot ja intellektuellit näyttävät populistiselle mitä suurimmissa määrin kansasta vieraantuneina toimijoina, jotka käyttävät kansalle kuuluvaa valtaa

¹⁴ Vares 2011, 8–11.

¹⁵ Ks. esim. Albertazzi ja McDonnell 2008, 3; Canovan 2005, 4–5; Mudde 2004, 543–544; Taggart 2000, 94.

¹⁶ Canovan 2005, 91–121; Canovan 1999, 4–5.

¹⁷ Ks. esim. Mudde 1996, 268; Taggart 2000, 273; van Kessel 2014, 8; Vares 2011, 9; Wiberg 2011, 16–17.

¹⁸ Albertazzi ja McDonnell 2008, 6; Jagers ja Walgrave 2006, 323–324; Mudde 2004, 543; Vares 2011, 10.

¹⁹ Ks. esim. Mudde 2004, 543; Müller 2016, 27; Taggart 2000, 95–97.

²⁰ Ks. esim. Albertazzi ja McDonnell 2008, 3; Jagers ja Walgrave 2006, 324.

ajaakseen omia etujaan²¹. Keskeinen ristiriita populistiselle puolueelle tulee silloin, kun se itse pääsee valta-asemaan. Tällöin se itse käyttää valtaa, ja eron tekeminen eliittiin muuttuu haastavaksi.²² Tämän takia populistiset puolueet yleensä pärjäävät kohtalaisen huonosti hallitusvastuussa²³. Myös kansankielisyys on luontevaa liittää vertikaalisen jaon alle. Tällöin eroa tehdään nimenomaan eliitin ”virkamiesmäiseen” tai hienostelevaan kieleen, joka eroaa tavallisen kansan kielestä²⁴. Näin ollen eliitin hienokielisyys symbolisoi sitä, miten vähän vallassa oleva eliitti lopulta edustaa kansaa. Toki muutkin poliitikot kuin populistit saattavat olla kansankielisiä, mutta tällöin se ei välttämättä liity samalla tavalla ajatukseen eliittiin ja kansaan jakautuneesta yhteiskunnasta. Toisin sanoen ei-populistien kansankielisyys saattaa olla tapa tehdä poliittisesta viestistä tunteisiin vetoavaa ja näin paremmin välittyvää, mutta se ei ole osa itse viestiä.

Nationalismi ja ksenofobia puolestaan sijoittuvat populismin horisontaalisella ristiriitaulottuvuudella. Tällöin uhka tulee kansan kanssa samalta ”tasolta”. Esimerkiksi maahanmuuttovastaisuus ei kumpua siitä, että maahanmuuttajat nähtäisiin osana eliittiä, vaan pikemminkin heidän koetaan uhkaavan kansan perinteisiä arvoja ja toimeentuloa. Cas Mudde kutsuu tätä nativismiksi ja liittää sen ennen kaikkea radikaalin oikeistopopulismin maahanmuuttovastaisuuteen.²⁵ On kuitenkin syytä huomioida, ettei nativismi yleensä liity vasemmistopopulismiin²⁶. Vasemmistopopulismissa nativisteille tärkeät konservatiiviset arvot – kuten kansallisuus ja isänmaallisuus – eivät ole samalla tavalla keskeisiä. Se poikkeaa myös sikäli oikeistopopulismista, ettei se asennoitu instituutioihin yhtä negatiivisesti, vaan sen pyrkimys on päästä valtaan ja vallata instituutiot takaisin kansalle.²⁷

Populismin vahva aika- ja paikkasidonnaisuus on piirre, joka leikkaa sekä vertikaalista että horisontaalista ristiriitaulottuvuutta. Paul Taggart kuvailee populismia ”kameleontiksi, joka mukautuu ympäristönsä väreihin”. Tällä Taggart tarkoittaa sitä, että populismia on historiallisesti esiintynyt todella monissa muodoissa ja erilaisissa ympäristöissä.²⁸ Populismille onkin tyypillistä, että se nousee silloin, kun yhteiskunta on murroksessa tai kriisissä²⁹. Kriisi, johon populismin nousu on reaktio, voidaan nähdä määrittelevän vertikaalisen ja horisontaalisen ristiriitaulottuvuuden välisen

²¹ Albertazzi ja McDonnell 2008, 5–6; Canovan 1999, 3–4; Müller 2016, 16; Mudde 2004, 561.

²² van Kessel 2014, 16; Albertazzi ja McDonnell 2005, 253; Heinich 2003, 123–125.

²³ Heinich 2003, 101–102; Taggart 2004, 285–286. Vrt. Taggart ja Kaltwasser 2015, 345–361.

²⁴ Arditi 2005, 79; Betz ja Johnson 2017, 71.

²⁵ Mudde 2012, 2–3, 10–12. Nativismilla viitataan yleensä kulttuuriprotektionistiseen ajatteluun, jonka keskiössä on syntymässä saatu kansallinen identiteetti, jota pyritään suojelemaan ulkoisilta vaikutteilta.

²⁶ Vares 2011, 16. Vrt. Mudde 2012, 3. Mudde tuo esiin, että yksittäisiä vasemmistonativistejakin on, mutta nativismi ei liity samalla tavalla elimellisesti vasemmistopopulismiin kuin se liittyy äärioikeistolaiseen populismiin.

²⁷ Vares 2011, 16.

²⁸ Taggart 2000, 2–5.

²⁹ Ks. esim. Canovan 1981, 257–258; Müller 2016, 42–43; Taggart 2000, 95–97

tasapainon. Esimerkiksi euroskeptinen populismi korostaa jakoa kansaan ja ”Brysselin eliittiin”, kun taas maahanmuuttovastainen populismi toimii pikemminkin horisontaalisella ristiriitaulottuvuudella. Populististen puolueiden johtajakeskeisyys ei myöskään sijoitu suoraan vertikaalille tai horisontaaliselle jaolle. Tämä voi kuitenkin olla eduksi populistisille liikkeille, jotka nousevat nopeasti vastareaktioksi jollekin yhteiskunnalliselle murrokselle. Henkilöitymällä yhteen johtajaan mobilisointi saattaa olla tehokkaampaa. Voidaan myös ajatella, että koska populismi ei ideologiana tarjoa selkeää sapluunaa tavoitteista, on varsinkin alkuun tarpeellista, että puolueella on ikään kuin oma ideologian määrittelijä ja muotoilija – oma ideologi.

1.1.2 Tutkielman näkökulma populismiin

Tutkielmani lähtökohtana on, että populismissa ”meitä” ja ”muita” määritellään sekä vertikaalisella että horisontaalisella ulottuvuudella. Näkökulmaa perustelen sillä, että SMP:n kaksi suurinta vaalivoittoa voidaan nähdä perustuvan eri ristiriitaulottuvuuksien korostamiselle. Vuoden 1970 eduskuntavaaleissa SMP:n menestyksen keskeinen taustatekijä oli yhteiskunnan voimakas rakennemuutos ja kaupungistuminen. Tällöin puolue asettui edustamaan murroksesta kärsiviä pientilallisia³⁰. Näin ollen yhteiskunnan epätasa-arvo vallitsi kaupunkilaisen tai suurtilallisen ja pientalonpoikaisen väestön välillä. Vaikka lopulta SMP osoitti syyttävän sormensa kohti hallituksen ”talonpojan tappolinjaa”, joka tarkoituksellisesti pyrki autioittamaan maaseudun, oli keskeisin kahtiajako kuitenkin horisontaalisella tasolla – kaupunki vastaan maaseutu tai suurtila vastaan pientila.³¹ Vuonna 1983 SMP:n vaalistrategian keskiössä puolestaan oli ”rötösherrajahti”. Vuosikymmenen taitteessa esiin tulleet korruptioskandaalit³² vauhdittivat SMP:n kampanjaa ja ikään kuin osoittivat puolueen olleen oikeassa korruptoituneista eliiteistä. ”Rötösherrajahdissa” keskeinen vastakkainasettelu rakentuikin vertikaalille ulottuvuudelle kansan ja eliitin välille. SMP on siis määritellyt kansaa historiansa aikana niin vertikaalilla kuin horisontaalisellakin ulottuvuudella.

Keskeinen populismin käsitteeseen liittyvä määrittelyongelma on myös se, että sitä voi tehdä useasta eri näkökulmasta. Eri näkökulmat antavat käsitteelle erilaisen sisällön. Populismia on pyritty määrittelemään esimerkiksi ideologiana, strategiana ja puhetapana. Ominaista on ollut tuoda uusia näkökulmia populismin käsitteellistämiseen ja toisaalta pyrkiä löytämään käsitteelle jonkinlainen minimimääritelmä, joka pätyisi universaalisti.³³ Suosituksi tavaksi on tullut määritellä populismi

³⁰ Helander et al. 1971e, 164; Mickelsson 2015, 202–203, 213; Vares 2011, 30.

³¹ Ks. esim. Mickelsson 2015, 141; Vesa 2017, 8–12. ”Talonpojan tappolinja” nähtiin toki ennen kaikkea keskustalaisten politiikkana, joka osoitti keskustan hylänneen pienviljelijät ja asettuneen suurviljelijöiden taakse.

³² Erityisesti ns. Salora-juttu, jossa epäiltiin useiden poliitikkojen ja virkamiesten syyllistyneen lahjusten vastaanottamiseen. Ks. esim. Pitkänen 2014, 149.

³³ Ks. esim. Deiwiks 2009, 1–8; Moffit ja Tormey 2014, 382–383; Niemi 2012, 238; Taggart 2000, 10–22.

sisällöltään ohueksi ideologiaksi (*thin-centered ideology*). Cas Mudde'n määritelmän mukaan populismi on ”sisällöltään ohut ideologia, jonka mukaan yhteiskunta on jakaantunut kahteen homogeeniseen ja vastakkaiseen ryhmään, ’puhtaaseen kansaan’ sekä ’korruptoituneeseen eliittiin’, ja joka väittää, että politiikan tulisi edustaa kansan yleistä tahtoa”³⁴. Hänen mukaansa tämän minimimääritelmän vahvuus on siinä, että se sopii vähintäänkin valtaosaan populismin ilmenemismuodoista. Lisäksi minimimääritelmä mahdollistaa sen, että populismi voi olla jonkin asteisessa synteessä muiden – ”paksujen” tai ”ohuiden” – ideologioiden kanssa, kuten esimerkiksi sosialismin, konservatismin, nationalismin tai liberalismien kanssa.³⁵ Populismi siis toimii ikään kuin kattokäsitteenä ja ajattelun sekä toiminnan logiikkana, joka määrittelee sen, miten muut siihen liittyvät aatteet ja arvot tulevat esiin.

Populismin määritelmää sisällöltään ohueksi ideologiaksi on kritisoitu sen loputtomasta laveudesta. Määritelmä on niin minimalistinen, ettei sitä voida nähdä rinnasteisena ideologioille. Toinen kritiikin kärki on osunut siihen, ettei määritelmä korosta tapoja, joilla erontekoa kansan ja eliitin välillä tehdään. Osa tutkijoista onkin keskittynyt tutkimaan populismia nimenomaan puhetapana, diskurssina ja tyylinä. Vaikka esitetty kritiikki monilta osin onkin aiheellista, ei edellä mainittujen ominaisuuksien tarvitse olla ristiriidassa ohuen ideologian kanssa. Niko Hatakka toteaa, että ”populismin ymmärtämiseksi voi olla järkevää pitää populismia sekä ideologiana, diskurssina että tyylinä”.³⁶

Koska tässä tutkielmassa tarkastellaan Vennamoiden käsitystä kansasta, joka yleensä määrittyy myös ”apuideoologioiden” avulla, on populismi mielestäni hyödyllistä nähdä ohutsisältöisenä ideologiana. Ohutsisältöisen ideologian avulla kykenen havaitsemaan, miten eroa eliitin ja kansan välillä tehdään niin horisontaalisella kuin vertikaalillakin populismin ulottuvuudella. Tässä tutkielmassa populismin nähdään perustuvan yhteiskunnan kahtiajakautumiseen vertikaalisella ja horisontaalisella ulottuvuudella kahteen homogeeniseen ryhmään: vertikaalisesti se jakautuu kansaan ja eliittiin ja horisontaalisesti ”meihin” ja ”toisiin”. Kahtiajakoa synnytetään, ylläpidetään ja sovelletaan puheteoin. Populistinen puhe pyrkii rakentamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta kansassa ja ”meissä” luomalla viholliskuvia, joihin kansan ja ”meidän” ominaisuuksia verrataan. Populistit näkevät itsensä homogeenisen enemmistön edustajina, jonka tahtoa homogeeninen vähemmistö –

³⁴ Mudde 2004, 543. Tämän tutkielman tekijän oma käännös.

³⁵ Mudde ja Rovira Kaltwasser 2011, 5.

³⁶ Hatakka 2018, 37.

eliitti tai ”toiset” – uhkaa. Populismi ei ole ”vahva” ideologia, vaan pikemminkin ajattelun ja toiminnan logiikka, johon lähes aina yhdistyy muita ideologioita ja aatteita.

1.2 Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset

Populismin tutkimuksessa Suomessa pääpaino on ymmärrettävästi ollut Perussuomalaisen tutkimisessa, mutta myös SMP:stä, ja varsinkin Veikko Vennamosta, on tehty opinnäytteitä ja tutkimuksia. Varhaisimpana SMP:tä koskevana osatutkimuksena voidaan pitää Olavi Borgin *Suomen Puolueideologiat* (1964) teoksessa esittämiä tulkintoja puolueen ideologiasta. Borgin teos käsittelee koko suomalaista puoluekenttää 1960-luvulla, joten analyysi SMP:stä jää luonnollisesti suhteellisen pintapuoliseksi. Seuraava ja laajempi tutkimus on Voitto Helanderin toimittama *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä* (1971). Teos keskittyy selittämään syitä SMP:n yllätysvoitolle vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Se on kokonaisvaltainen katsaus SMP:n ideologiaan, kannattaja- ja jäsenkuntaan sekä syihin, jotka mahdollistivat yllätysvoiton 1970. Tämä teos on tutkielmalleni hyödyllinen sikäli, että sen avulla kykenen tarkastelemaan SMP:n muutosta aiemman tutkimuksen valossa.

Viimeaikaisesta SMP:stä koskevasta tutkimuksesta on mainittava Aarni Virtasen kirjoittama *Vennamo – mies ja hänen puolueensa* (2018). Virtasen teos on elämäkerta Veikko Vennamon poliittisesta urasta ja tässä mielessä erittäin hyödyllinen perusteos tutkielmani tueksi. Teos ymmärrettävästi kuitenkin painottuu juuri Veikon poliittiseen uraan, ja Pekka Vennamon roolia SMP:ssä käsitellään vähemmän. Kirjassa ei myöskään käytetä nootitusta, mikä tekee toisinaan erittäin hankalaksi Virtasen tulkintojen arvioimisen. Tämä on sääli, koska teoksessa on käytetty ilmeisen laajaa aineistoa. Nootituksen puuttuminen kuitenkin johtaa siihen, että asennoidun teokseen erityisen kriittisesti. Näiden perusteosten lisäksi SMP:tä on käsitelty useiden muiden tutkimusten yhteydessä. Näistä mainittakoon Rauli Mickelssonin kirjoittama *Suomen puolueet – vapauden ajasta maailmantuskaan* (2015), joka tässäkin tutkielmassa on osoittautunut korvaamattomaksi avuksi.

Myös opinnäytetöissä SMP on ollut kiinnostuksen kohteena aina viime vuosiin saakka. Tästä minulla on sikäli omakohtaista kokemusta, että itsekkin käsitelin kandidaatintutkielmassani Veikko Vennamon ja Timo Soinin retoriikkojen nostalgisuutta³⁷. Pro gradu -tutkielmien osalta lähimmäksi tutkimusaiheittani tulee Laura Parkkisen poliittisen historian pro gradu -tutkielma *Sanan ruoskaa ja*

³⁷ Vesa 2017.

selviä tosiasioita – Veikko Vennamon poliittinen retoriikka vuoden 1970 valtiopäiväasiakirjoissa (2003). Parkkisen keskeinen havainto on, että Veikko Vennamon retoriikka rakentui fennomaanisista, uskonnollisista ja vasemmistolaisista piirteistä.³⁸ Vaikka Parkkisen metodit ovat osaltaan tutkielmani kanssa samat, työ eroaa omastani niin aineiston, aikarajauksen kuin osittain myös tutkimuskohteen suhteen. Myös Heta Ojanperä on tutkinut valtio-opin pro gradu -tutkielmassaan 1970-luvun alun SMP:tä ja juuri kansa-käsitteen näkökulmasta³⁹. Myös hän käyttää aineistonaan *Suomen Uutisia*, mutta tutkielma kuitenkin poikkeaa omastani aikarajauksen ja osittain tutkimuskohteiden suhteen.

Aikarajauksen suhteen lähemmäksi tutkielmaani tulee Mikko Kerkolan valtio-opin pro gradu -tutkielma, jossa käsitellään SMP:n nousua 1980-luvulla. Tutkielman keskeinen päätelmä on, että 1980-luvun nousu poikkesi SMP:n vuoden 1970 noususta ja että puolue onnistui puhuttelemaan toisessa nousussaan paremmin asutuskeskusten väestöä. Tutkielma nojaa vahvasti vaalitulostoihin ja tarkastelee asiaa pikemmin demograafisesta kuin ideologisesta näkökulmasta. Siinä ei myöskään syvällisesti analysoida Pekka ja Veikko Vennamon eroja.⁴⁰ Näin ollen tutkielman aikarajaus tulee lähelle omaani, mutta kohde, aineistot ja metodit poikkeavat merkittävästi. Lienee paikallaan lopuksi mainita vielä Timo Soinin valtio-opin pro gradu -tutkielma vuodelta 1988. Soini käsittelee työssään SMP:n muutosta 1980-luvulla ja muutoksen suhdetta populismin ideologiseen sisältöön.⁴¹ Tutkielma tuleekin lähelle aiheitani, mutta Soinin käyttämä metodi on sanalla sanoen sekava. Hän käyttää sekaisin lehtiartikkeleita, tutkimuskirjallisuutta ja Veikko Vennamon haastatteluja. Päätelmät populismin ideologisesta sisällöstä ovat toisinaan erittäin osuviakin, mutta metodologinen sekavuus vaikeuttaa tutkielman seuraamista. Vaikka tutkielmassa myös Pekka Vennamon roolia käsitellään hieman, jää 1980-luvun murroksen kuvailu usein pidempien kehityskulkujen osoittamisen jalkoihin.

Vaikuttaakin siltä, että 1980-luvun SMP:tä on tutkittu niukalti etenkin puolueen silloisen puheenjohtajan, Pekka Vennamon, näkökulmasta. Vaikka tutkijakunnassa on puhuttu puolueen urbanisoitumisesta ja muuttumisesta ”lähiöiden puolueeksi”⁴², asiaa ei ole tarkasteltu populistille tärkeän kansa-käsitteen näkökulmasta. Nähdäkseni tutkimuskentässä sijaitsee selkeä aukko. Kansa-käsitteen kautta voidaan päästä käsiksi SMP:n ideologiaan, joka rakentuu populismin logiikasta ja siihen kiinnittyneistä apuideologioista. Käsitteen avulla voi lähestyä SMP:n muutosta ja

³⁸ Parkkinen 2003.

³⁹ Ojanperä 2000.

⁴⁰ Kerkola 1986.

⁴¹ Soini 1988.

⁴² Mickelsson 2015, 274, 315.

jäsenellä, miten tämä väitetty muutos ja toisaalta jatkuvuus näkyivät kansa-käsitteelle annetuissa merkityksissä.

Näin ollen tutkielmani tutkimuskysymykseksi muotoutui: *Miten Pekka ja Veikko Vennamo määrittelevät kansaa vuosina 1979–1986 Suomen Uutisten kirjoituksissa? Analyysin tukena käytän apukysymyksiä: Mitkä väestöryhmät, arvot ja elämäntavat he kansaan liittävät ja miksi? Millä retorisisilla keinoilla he tämän tekevät? Miten Vennamoiden näkemykset kansasta poikkeavat ja mikä eroa selittää?*

Koska populismi rakentuu vastakkainasettelulle kansan ja eliitin välillä, ja vastakkainasettelua rakennetaan ja ylläpidetään puheteoin, on oleellista tarkastella, mitä retorisia keinoja Vennamot käyttävät tämän eronteon synnyttämiseksi. Tällöin huomio kiinnittyy siihen, miten vertikaalinen ja horisontaalinen eronteko kansan ja eliitin välillä tapahtuu retoriikan tasolla. Koska populistit puhuessaan kansasta asettavat myös itsensä osaksi kansaa, voidaan kansa-puheen käsittää olevan aina jossain määrin puhetta ”meistä”. Näin ollen on tärkeää tarkastella, mitä väestöryhmiä Vennamot kansaan ensisijaisesti liittävät. Tämä on keskeinen kysymys myös SMP:n historian valossa. Puolueen nousu 1970-luvulla perustui pienviljelijöiden puolustamiseen yhteiskunnan rakennemuutoksessa, joten on aiheellista kysyä, minkä väestöryhmän etuja 1980-luvulla ajettiin – oliko jokin muuttunut 10 vuodessa? Koska kansa-käsite on populistisen puolueen ideologian ytimessä, on keskeistä tarkastella myös kansa-käsitteen arvopohjaa – millainen arvopohja kansalla nähdään olevan? Arvot ovat ideologioiden keskeinen rakennusaine, joiden avulla ideologiat määrittelevät kuvaa paremmasta yhteiskunnasta⁴³. Näin ollen kansa-käsitteeseen liitetyt arvot voidaan nähdä keskeisinä elementteinä populistisen puolueen ideologiassa. Näiden kysymysten avulla tarkastelen, mitä SMP:n väitetty muutos 1980-luvulla tarkoitti kansa-käsityksen näkökulmasta.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Lähestyn tutkimuskysymystäni laadullisen tutkimuksen menetelmillä. Tutkielmassa ei ole tehty määrällistä analyysia, vaikka toki kansaan liitetyt ominaisuudet jossain määrin tulevat tutkijan silmiin toiston kautta. Pyrin historian tutkimuksen traditioon nojaten luomaan rekonstruktion siitä, millaisena Veikko ja Pekka Vennamo kansan näkivät vuosina 1979–1986 ja analysoimaan, miksi he näkivät sen sellaisena kuin näkivät. Jorma Kalela on nostanut historian tutkimuksen yhdeksi keskeiseksi

⁴³ Ks. esim. Borg 1964, 1–6; Freedon 1996, 22–23.

lähtökohdaksi menneiden ihmisten itseymmärryksen rekonstruoinnin. Kalelan mukaan onnistuneen tutkimuksen pohjana tulee olla halu ymmärtää tutkimuskohdetta. Tällöin on keskeistä pohtia, mitkä tekijät saivat kohteet toimimaan siten kuin he toimivat. Toisaalta tutkijan on tarkoitus olla ikään kuin välittäjä menneen ja nykyisyyden välillä. Toisin sanoen tarjota menneestä sellainen kuvaus, jolla on myös tässä päivässä käyttöarvoa. Parhaimmillaan saavutetaan tutkimustulos, joka tekee sekä kohteelle oikeutta että tarjoaa lukijoille ymmärrystä vallitsevasta todellisuudesta.⁴⁴

Kalelan näkemykset toimivat tämän tutkielman metodisena pohjana. Käytän suhteellisen laajaa teoriapohjaa, joten Kalelan muistutus on paikallaan. Ilmeinen ongelma on se, etteivät Veikko ja Pekka Vennamo mieltäneet SMP:tä aikanaan populistiseksi – eivät ainakaan populismin tieteellistä määritelmää vastaavasti. Tämän ongelman joudun ratkaisemaan kylmäkiskoisesti viittaamalla aiempaan tutkimukseen. Puolue on määritelty populistiseksi lukuisissa tutkimuksissa ja nähdäkseni hyvin perustein⁴⁵. Tämä tutkielma ei myöskään kumoa aiempia tulkintoja SMP:n populistisuudesta, vaan pikemmin vahvistaa niitä. Pyrin tästä lähtökohdasta huolimatta olemaan mahdollisimman herkkä tutkimuskohteideni ajalle. Tämä tarkoittaa sitä, että pyrin käyttämään teoriapohjaa tulkintaa selventävänä, en pakottavana, työkaluna.

Historian tutkimussuuntauksista tutkielmani nojaa pikemmin aate- kuin tapahtumahistoriaan. Pasi Ihalaisen mukaan aatehistoriassa on tärkeää ”koettaa ymmärtää menneisyyden ihmisten käsityksiä ja asioille antamia merkityksiä asianmukaisessa kontekstissa”. Tällöin usein keskeisempää kuin tapahtumien tarkka kulku on se, miten asiat ovat aikalaisille näyttäneet ja miten he ovat tapahtumat tulkinneet.⁴⁶ Tarkoitukseni ei ole niinkään kuvata jonkin historiallisen tapahtuman kehityskulkua, vaan esittää temaattinen tulkinta siitä, mistä aineksista Veikko ja Pekka Vennamon käsitykset kansasta kumpuavat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö teemat nousisi ajallisesta kontekstista, jossa erilaiset tapahtumakulut ovat myös merkittäviä.

1.3.1 *Retoriikan tutkimus*

Koska populismille tyypillistä vastakkainasettelua tuotetaan, ylläpidetään ja sovelletaan puheteoin, retoriikan analyysi on luonteva menetelmä kansa-käsitteen tutkimiseen. Onkin keskeistä tarkastella, mistä ryhmistä puhutaan ”meinä” ja mistä ”toisina”, ja miten tämä erottelu tehdään retoriikan tasolla. Retoriikan analyysi antaa tähän runsaasti työkaluja.

⁴⁴ Kalela 2010, 42–49.

⁴⁵ Ks. esim. Helander ja Toivonen, 1971c, 61–67; Ruostetsaari 2011, 134–143; Uola 1997, 163–165; Vares 2011, 30–31; Virtanen 2018, 85–88.

⁴⁶ Ihalainen 2017, 83.

Retoriikkaa on tutkittu jo antiikin ajoista asti. Tuolloin retoriikka miellettiin ennen kaikkea puhetaitona ja huomio keskittyi puhujan tapoihin vakuuttaa yleisönsä. Aristoteleen kuuluisa jako puheen vaikuttaviin elementteihin ethokseen, pathokseen ja logokseen viittaavat juuri puhujan ominaisuuksiin: asemaan, kykyyn herättää kuulijoissa tunteita ja päättelytaitoon.⁴⁷ Aristoteleen määritelmä on hyvä lähtökohta retoriikan tutkimukseen, mutta kansa-käsitteen tutkimiseksi näkökulman laajentaminen on tarpeellista.

1950-luvulla nousseeseen *uuden retoriikan* koulukuntaan kuuluvan Kenneth Burken näkemykset retoriikasta korostavat puhujan ja yleisön vastavuoroista suhdetta⁴⁸. Burke määrittelee teoksessaan *A Rhetoric of Motives* (1962) identifikaation keskeiseksi retoriikan ominaisuudeksi. Hänen mukaansa identifikaatio on prosessi, jonka avulla puhuja pyrkii vakuuttamaan yleisönsä luomalla koheesiota sekä kuulijakuntaansa että kuulijakunnan ja itsensä välille. Näin toimimalla puhuja pyrkii parantamaan puhetilanteen ”ryhmähenkeä”, jolloin hänen viestinsä välittyy paremmin.⁴⁹ Esimerkiksi poliitikko maanviljelijöille puhuessaan saattaa todeta, että maanviljelijät ovat maan rehellisintä kansaa. Tällöin puhuja tarjoaa kuulijoille yhteisen ominaisuuden, johon on suuri houkutus kuulua. Mikäli hän puheessaan mainitsee vielä, että ”minäkin olen maatalon poika”, luo hän koheesiota itsensä ja kuulijakuntansa välille sekä liittää itsensä osaksi rehellisiä maanviljelijöitä.⁵⁰ Burke kuitenkin huomauttaa, että identifikaatio vaatii myös erontekoa muihin ryhmiin. Puhujan ja kuulijan samankaltaisuutta tuotetaan korostamalla, miten he kummatkin poikkeavat jostain toisesta ryhmästä.⁵¹

Burken identifikaatio-käsite on erityisen hyödyllinen kansa-käsitteen tutkimiseen siksi, että se korostaa samaistumisen merkitystä retoriikassa. Kansa-käsite voidaan nähdä populistiselle liikkeelle identifikaation välineenä, jonka avulla määritellään ”meitä” ja ”muuta”, ja rakennetaan puolueidentiteettiä. Puolueidentiteetin keskiössä puolestaan on se, mitä tai keitä puolue edustaa.

1.3.2 Kansa-käsite populismin- ja historiantutkimuksessa

Kansa voidaan nähdä populistiselle äärimmäisen notkeana käsitteenä, jonka sisältö ja merkitys vaihtelevat käyttöyhteyden mukaan. Populismen tutkija Margaret Canovan on eritellyt kolme kansa-käsitteen käyttökategoriaa populistisessä retoriikassa: *yhdistynyt kansa*, *meidän kansa* ja

⁴⁷ Ks. esim. Haapanen 1996, 31–32; Wróbel 2015, 409–411.

⁴⁸ Summa 1996, 54.

⁴⁹ Burke 1962, 579–581.

⁵⁰ Esimerkki sovellettu Hilikka Summan artikkelista. Summa 1996, 57.

⁵¹ Burke 1962, 581–582.

*tavallinen kansa*⁵². *Yhdistynyt kansa* viittaa yleensä valtioon tai kansakuntaan, jonka halutaan yhdistyvän. Kansakunnan tai valtion nähdään olevan hajaannuksen tilassa ja sen takia eliittien hallinnassa. Tällöin kansalla siis viitataan mahdollisimman laajaan osaan yhteiskunnasta. *Meidän kansa* puolestaan tuo tarkastelun populismin horisontaaliselle tasolle. Tällöin keskeistä on se, ketkä ovat ”meitä” ja ketkä ”muita”. Canovanin mukaan etenkin nativismi toimii tällä tasolla. Toisaalta myös SMP:n pientalonpoikaisretoriikan voidaan ajatella erottelevan pientilalliset ja suurtilalliset dikotomisesti toisistaan. Viimeinen kategoria, *tavallinen kansa*, puolestaan toimii jälleen populismin vertikaalisella ulottuvuudella erottaen ”tavallisen” ja ”puhtaan” kansan korruptoituneesta ja etuoikeutetusta eliitistä.⁵³ Canovanin kategoriat voidaankin nähdä erilaisina identifikaation välineinä, joita populistit käyttävät tilanteesta riippuen. Mikäli esimerkiksi populistit vastustaa ruotsin kielen opetusta suomalaisissa kouluissa, rajautuvat ruotsinkieliset kansan ulkopuolelle. Mikäli taas kyseessä on kristinuskon puolustaminen, saattavat samat ruotsinkieliset olla osa kansaa. Näin ollen koheesio muodostetaan kuulijakunnassa antamalla käsitteelle eri merkitys eri tilanteissa.

Koska tutkielmani keskiössä on kansan käsite, lienee paikallaan pohtia vielä tarkemmin, mitä kansalla tarkoitetaan ja on tarkoitettu eri aikoina. Käsittehistorian näkökulmasta on olennaista pyrkiä ymmärtämään käsitettä sen käyttökontekstissa sekä näkemään käsitteen sisältämät konnotaatiot⁵⁴. Kansa on konnotaatioiden näkökulmasta erittäin mielenkiintoinen suomenkielinen käsite. Toisin kuin esimerkiksi englannin kielen ”people”, suomen kielen sana kansa kantaa mukanaan myös nationalistisia sävyjä. Tämä johtuu siitä, että käsite vakiintui Suomessa 1800-luvulla kansallisen heräämisen yhteydessä. Tästä johtuu myös sanasta johdetut toiset käsitteet kuten kansakunta, kansallisvaltio ja kansalainen.⁵⁵ Sanalla on siis selkeästi konnotaatioita, jotka viittaavat kansallisuusaatteeseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että käsitettä käytettäisiin aina nationalistisessa mielessä. Populistisessa käyttötarkoituksessa se korostaa mahdollisesti useammin dikotomista kuvaa yhteiskunnasta, joka on jakautunut kansaan ja eliittiin. Käyttömuoto määräytyy tarpeen, viestin ja yleisön mukaan. On silti hyvä pitää mielessä myös itse kansa-käsitteen mukanaan kantamat konnotaatiot.

Kun tutkimuskohteenani on kaksi puheenjohtajaa, entinen ja toimessa oleva, on tärkeää tarkastella kansa-käsitettä myös osana puheenjohtajavaihdosta. SMP:tä on pidetty johtajakeskeisenä puolueena⁵⁶. Tämä on populistisille liikkeille tyypillistä, koska yleensä puoluejohtaja on juuri se,

⁵² Englanniksi *united people, our people, ordinary people*

⁵³ Canovan 1999, 4–5.

⁵⁴ Skinner 1969, 48–49.

⁵⁵ Liikanen 2003, 275–300.

⁵⁶ Ks. esim. Helander ja Toivonen 1971b, 58; Mickelsson 2015, 142.

kenellä on ikään kuin suora yhteys ”kansaan” ja kyky aistia ”kansan” mielialat⁵⁷. Voidaankin ajatella, että puolueen ”pääideologin” vaihtuessa myös kansa-käsite on ainakin potentiaalisesti muutoksessa. On kuitenkin oleellista ymmärtää, etteivät Vennamot – keskeisestä asemastaan huolimatta – yksinään määritelleet puolueen linjaa, vaan määrittelyä tehtiin myös esimerkiksi ohjelmatyössä, päivänpolitiikassa ja vaalikentillä. Näin ollen puheenjohtajavaihdos toi tullessaan paitsi muutoksen tai murroksen myös jatkuvuutta. Mari K. Niemi onkin korostanut, että puheenjohtajavaihdos tulisi nähdä prosessinomaisena tapahtumana, jonka keskiössä on niin katkoksellisuus kuin myös jatkuvuuskin⁵⁸. Historiantutkimuksen näkökulmasta tämä voidaankin nähdä perusteltuna ratkaisuna, jossa voidaan korostaa murrosta, sortumatta silti liialliseen periodisointiin⁵⁹.

Jäsentelen tutkielmani jatkuvuuden ja muutoksen käsitteiden avulla. Tämä on mielestäni hedelmällinen tapa niin puheenjohtajavaihdoksen, kansa-käsitteen kuin historiantutkimuksenkin näkökulmasta. Tarkastelen jatkuvuutta SMP:n linjan kautta – missä määrin kansaa määritellään puolueen perinteiden mukaisesti aiempien SMP:n puolueohjelmien ja aiemman tutkimuksen valossa. Tutkin myös sitä, miten teemat itsessään saavat merkityksensä jatkuvuudesta. Muutos kansa-käsitteessä puolestaan tulee selvimmin esiin yhteiskunnan ja poliittisen ilmapiirin muutoksen kautta – maailma Vennamoiden ympärillä muuttui jatkuvasti ja muutokset välittyivät myös kansa-käsitteen sisältöön. Tutkielmani tavoitteena ei ole ”mitata” Vennamoiden kielen populistisuutta tai osoittaa SMP:n populistisuus – sen ovat aiemmat tutkimukset jo tehneet. Sen sijaan tarkastelen, millainen kuva Pekka ja Veikko Vennamon retoriikoissa SMP:n identiteetistä välittyy. Toisin sanoen tutkin, mitkä arvot ja ryhmät he identifioivat kansa-käsitteen alle, ja mitä eroja ja samankaltaisuuksia Vennamoiden välillä on. Pohdin myös, mistä Vennamoiden väliset erot ja samankaltaisuudet johtuvat, jolloin ajallinen konteksti lienee parhaimpia selittäjiä. Näin ollen tutkielmani on historiantutkimusta, eikä ainoastaan retoriikan tai populismin tutkimusta.

1.4 Aineisto, aikarajaus ja tutkielman rakenne

Tutkielmani ensisijainen aineisto muodostuu Pekka ja Veikko Vennamon kirjoituksista SMP:n puoluelehdessä, *Suomen Uutisissa*, vuosina 1979–1986. Lehti ilmestyi kerran viikossa jokaiselle

⁵⁷ Mudde ja Rovira Kaltwasser 2014, 382–384. Tosin on myös populistisia liikkeitä, jotka eivät ole johtajakeskeisiä. Ks. *ibid.* 385–386.

⁵⁸ Niemi 2014, 55, 57.

⁵⁹ Periodisoinnin vaaroista, ks. esim. Andersson 2005, 158–193.

puolueen jäsenelle⁶⁰. Se oli 20–30 sivua pitkä ja piti sisällään niin päivänpolitiikkaa koskevia kirjoituksia, lukijoiden mielipidekirjoituksia, syntymäpäiväilmoituksia, TV-ohjelmaoppaita kuin veikkausvihjeitäkin. Lehden levikki oli laajimmillaan 40 000⁶¹. Hedelmällisen aineiston Vennamoiden retoriikan tutkimiseen *Suomen Uutisissa* tarjoaa joka numerossa ilmestyneet *Puheenjohtajan palsta* ja *Veikon vinkkelistä* -palsta. Palstoilla Pekka ja Veikko Vennamo kirjoittivat päivänpoliittisista asioista ja määrittelivät SMP:n linjaa. Luonnollisesti palstat pursuivat myös puhetta kansasta. Palstat olivat vaihtelevan mittaisia ja ne ilmestyivät *Suomen Uutisten* kolmannella ja neljännellä sivulla. Pekka Vennamo kirjoitti *Puheenjohtajan palstaa*, joka oli noin puolikkaan sivun mittainen ja siinä käsiteltiin yleensä kolmea aihetta. Veikko Vennamon kirjoittama *Veikon vinkkelistä* -palsta oli yleensä noin sivun mittainen ja siinä käsiteltiin suurin piirtein viittä aihetta.

Rajaan ensisijaisen aineistoni koskemaan aikaa, jolloin Vennamoiden palstat ilmestyivät rinnakkain. *Veikon vinkkelistä* -palsta alkoi ilmestyä välittömästi puheenjohtajavaihdoksen jälkeen elokuussa 1979 ja oli nimeään myöten räätälöity juuri Veikko Vennamolle. Hän lopetti palstan kirjoittamisen elokuussa 1986, kun Vennamoiden keskinäiset välit olivat kiristyneet siihen pisteeseen, että Veikko oli ilmoittanut jättäytyvänsä politiikasta vaalikauden lopussa. *Puheenjohtajan palsta* puolestaan ilmestyi aina lehden ensimmäisestä numerosta viimeiseen ja sitä kirjoitti nimensä mukaisesti aina kulloinenkin puheenjohtaja. Mielestäni aineisto on erittäin hedelmällinen juuri kansa-käsitteen tutkimukseen. Koska se on suunnattu ensisijaisesti puolueen jäsenille, voidaan olettaa siinä esiintyvän paljon puhetta ”meistä” ja ”muista”, jolloin populismille tyypillinen dikotomia tulee esiin. Voin aineiston avulla myös tarkastella, kuinka Vennamot puhuvat samoista päivänpoliittisista asioista ja havaita eroja heidän retoriikoissaan. Aikarajausta puolestaan perustelen sillä, että kansa-käsite muodostuu kuin mosaiikki – pienistä paloista, jotka muodostavat kokonaisuuden. Näin ollen pitkä aikaväli auttaa hahmottamaan tämän kokonaisuuden, antaa suhteellisuutta ja parantaa tulkintaa.

Suomen Uutisten lisäksi käytän tutkielmani näkökulmasta toissijaisia alkuperäislähteitä. Hyödynnän Kansallisarkistossa sijaitsevaa SMP:n arkiston eduskuntavaaleja 1979, 1983 ja 1987 koskevia aineistoja. Käytän lähteenäni myös SMP:n vuoden 1979 Porin puoluekokouksen pöytäkirjoja, joiden tehtävänä on tarjota lisätietoa puheenjohtajavaihdoksesta. Otan näiden aineistojen kohdalla huomioon, ettei puolueen tuottamia aineistoja tai muotoilemia kantoja sellaisenaan voida mieltää Vennamoiden

⁶⁰ SMP satoi vuoden 1979 puoluekokouksessa jäsenmaksun Suomen Uutisten tilaukseen. Ks. SMP:n Porin puoluekokouksen talousselostus puolueen kertomuksen yhteydessä 4.8.1979. SMP:n arkisto, kansio 29, KA.

⁶¹ Näin asian on esittänyt Aarni Virtanen. Ks. Virtanen 2018, 250. Virtasen tulkinta kuitenkin asettuu hieman kyseenalaiseen valoon, kun tarkastellaan SMP:n jäsenmääriä. Parhaimmillaan puolueella oli 25 000 jäsentä (1970), joten arvio 40 000 kappaleen levikistä tuntuu suhteellisen korkealta. Jäsenmääristä ks. Mickelsson 2015, 435 (Liite 2); Wiberg 2006, 61 (Taulukko 3.6).

ajatuksiksi. Aineistojen ensisijainen tarkoitus onkin tarjota taustatietoa tulkintaani Vennamoiden kirjoituksista *Suomen Uutisissa*. Lisäksi tarkastelen SMP:n poliittisia ohjelmia. Niiden tarkoitus on tuoda esiin SMP:n ideologian suuria linjoja ja kehityskulkuja. SMP:n arkiston tapaan pyrin tuomaan tulkintaani laajuutta tämän aineiston avulla, ja pidän mielessä tässäkin tapauksessa, että ohjelmat ovat puolueen linjauksia, joita tyypillisesti valmistellaan pitkään ja laajalla rintamalla⁶². Näin ollen ne eivät heijastele yksinään Vennamoiden ajatuksia. Viimeisen alkuperäisaineiston tutkielmassani muodostaa Eduskunnan kirjaston Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto. Käytän tutkielmassani arkiston kokoamia Veikko Vennamon haastatteluja vuodelta 1992 ja Pekka Vennamon haastatteluja vuodelta 2004. Tämän aineiston kanssa toimiessa puolestaan pidän mielessä, että haastatteluissa käsitellään asioita retrospektiivisesti eli jälkikäteen. Tällöin puhumme muistelusta, jossa on tyypillistä asioiden selittäminen muistelijan näkökulmasta parhain päin sekä taipumus nähdä asiat johdonmukaisempina kuin ne todellisuudessa olivat⁶³. Otan tämän huomioon ja hyödynnän tätäkin aineistotyyppiä pääasiassa vain täydentämään ensisijaisesta aineistostani nousevia havaintoja.

Tutkielmani etenee siten, että ensimmäiseksi luon katseen lyhyesti SMP:n historiaan sekä Pekka ja Veikko Vennamon taustoihin ja retorisiin tyyleihin. Tämä luku toimii tutkielman taustoituksena. Varsinaisissa käsittelyluvuissa tarkastelen ensimmäiseksi teemoja, joiden yhteydessä kansa-käsite saa merkityksensä jatkuvuuden osoittajana. Tällaisia teemoja ovat talonpoikaisuus ja kansalliskonservatismi. Toisessa käsittelyluvussa kiinnitän huomioni puolestaan teemoihin, jotka kumpuavat yhteiskunnallisen ja poliittisen ympäristön muutoksesta. Tällaisia teemoja ovat yhtäältä SMP:n ”urbanisoituminen”, työväenluokkaistuminen ja suuntautuminen palvelualojen puolueeksi sekä toisaalta SMP:n ”rötösherrajahti” ja verokapina. Lopuksi jäsentelen Vennamoiden kuvaa kansasta ja pohdin, mitä se kertoo SMP:n muutoksesta 1980-luvulla.

⁶² Borg 1964, 13–14.

⁶³ Hatavara ja Teräs 2016, 76–77.

2 SMP – Vennamoiden valtakunta

SMP oli aikanaan omalaatuinen toimija puoluekentällä. Leimallista oli, ettei se suostunut asemoimaan itseään perinteiselle vasemmisto–oikeisto-akselille. Vuonna 1970 julkaistussa puolueen pamfletinomaisessa *Asialinjalla*-teoksessa Veikko Vennamo toteaa, että ”SMP:stä oikealla olevat puolueet pitävät rahaa tärkeämpänä kuin ihmistä ja vasemmalla olevat puolueet yhteiskuntaa yksilöä tärkeämpänä”⁶⁴. Tutkijakunnassa sitä on kuvailtu niin ei-sosialistiseksi vasemmistopuolueeksi⁶⁵ kuin myös keskustapopulistiseksi puolueeksi⁶⁶. Julkisuudessa, SMP:n omaksi harmiksi, puoluetta kuvailtiin aikanaan myös äärioikeistolaiseksi⁶⁷. SMP:n politiikassa onkin sanottu yhdistyneen vasemmistolaiset ja oikeistolaiset piirteet. Puolueen ohjelmissa korostui konservatiivinen arvopolitiikka, jonka keskiössä oli perhe, uskonto, isänmaa ja perinteet. Talouspolitiikassa puolestaan yhdistyi markkinaliberaalit ja vasemmistolaiset piirteet: yhtäältä puolue kritisoi valtion puuttumista yksityisomistukseen, toisaalta se kritisoi sitä, ettei valtio parantanut esimerkiksi pienviljelijöiden asemaa.⁶⁸ SMP oli siis siltä osin tyypillinen populististen puolue, että sitä on hankala sijoittaa puoluekartalle vasemmisto–oikeisto-jaon mukaan.

2.1 Pienviljelijäpuolueesta lähiöiden puolueeksi

Kansainvälisesti populismi nousi ensimmäistä kertaa esiin 1800-luvulla. Vuosisadan lopulla toimineet venäläinen Narodniki-liike ja yhdysvaltalainen People’s Party rakentuivat agraarin eetoksen varaan⁶⁹, jossa keskeistä oli maaseutuväestön aseman puolustaminen kaupunkien eliittejä vastaan.⁷⁰ Myös suomalaisessa politiikassa on toisinaan nähty populistisia elementtejä jo 1800-luvun fennomaaneissa, 1900-luvun alun alkiolaisessa Maalaisliitossa (*ML*), 1920-luvun agraareissa pulaliikkeissä sekä 1930- ja 1940-luvuilla toimineissa Lapuan liikkeessä sekä Isänmaallisessa Kansanliikkeessä.⁷¹ Kuitenkin ensimmäisenä todellisena populistiliikkeenä Suomessa voidaan pitää Ernesti Hentusen perustamaa Radikaalia Kansanpuoluetta, joka aloitti toimintansa 1940-luvulla.

⁶⁴ Vennamo Veikko 1970, 13.

⁶⁵ Helander ja Toivonen 1971c, 65.

⁶⁶ Jungar 2017, 21.

⁶⁷ Vares 2011, 31. Äärioikeistoleima kumpusi lähinnä siitä, että SMP arvosteli kärkkäästi Kekkonen johtamaa ulkopoliittikkaa, jossa puolueen mukaan Kekkonen käytti ulkopoliittikkaa mustamaalatakseen Maalaisliiton/keskustan sisäpoliittisia vastustajia. Ks. esim. Virtanen 2018, 138, 156–162; Vesa 2017, 17–20.

⁶⁸ Ruostetsaari 2011, 142–143.

⁶⁹ On tosin mainittava, että Narodniki-liikkeen perusti venäläinen kaupunkieliitti, jonka tarkoituksena oli nostattaa talonpojat kapinaan keisaria vastaan.

⁷⁰ Ks. esim. Canovan 1982, 547–548; Kazin 2010, 582–583; Taggart 2000, 27–37, 46–58;

⁷¹ Vares 2011, 19–29.

Radikaali Kansanpuolue rakentui Hentusen henkilön ympärille. Mikko Uolan mukaan Hentunen oli todellinen demagogi, joka vaihtoi linjaa lennosta, ollen milloin kapitalisteja, milloin sosialisteja vastaan. Hentusen liike ei kyennytkään tarjoamaan juuri johdonmukaisuutta ideologiassaan, minkä vuoksi se ei myöskään koskaan päässyt eduskuntaan ja kuihtui nopeasti pois.⁷²

Veikko Vennamon vuonna 1959 perustamaa Suomen Pientalonpoikien Puoluetta (*SPP*) voidaan pitää ensimmäisenä populistisena puolueena Suomessa, joka kykeni keräämään kannatusta ja selviämään vuodesta toiseen, vaikka se monta kertaa kävikin tuhon partaalla. Puolueen ideologian keskiössä oli eliitin ja kansan välinen vastakkainasettelu ja se rakentui vahvan johtajan ympärille sekä otti elementtejä niin vasemmistolaisesta kuin oikeistolaisestakin politiikasta⁷³. Vaikka puolue tuli tunnetuksi kovasta kritiikistä presidentti Urho Kekkosta kohtaan – SMP:tä on kuvailtu jopa kekkosvastaiseksi puolueeksi⁷⁴ –, puolueen perustaminen liittyi kiinteästi Maalaisliittoon.

Veikko Vennamon aloitti poliittisen uransa ML:ssä, minne hänet rekrytoi puolueen silloinen puheenjohtaja Viljami Kalliokoski. Vennamon ja Kalliokosken tiet yhdistyivät toisen maailmansodan aikana, kun Kalliokoski toimi maatalousministerinä ja Vennamo maatalousministeriön asutusasiainosaston (ASO) virkamiehenä. Vennamo lopulta nousi ASO:n ylijohtajaksi, jonka vastuulla oli sodan aikana ja etenkin sen jälkeen siirtoväestön asuttaminen. Siirtoväestön asutuksesta muodostui vahvasti pientilavaltainen⁷⁵ ja Vennamo solmikin ensimmäiset suhteet tuleviin kannattajiinsa, pienviljelijöihin, jo 1940-luvulla. Kalliokoski taivutteli Vennamon osallistumaan myös politiikkaan ML:n riveissä. Näin tapahtuikin vuoden 1945 vaaleissa, joissa Vennamo valittiin ensikertalaisena eduskuntaan. Hänestä tuli nopeasti nouseva maalaisliittolainen poliitikko, ja hän nousi ML:ssä aina Kekkonen V hallituksen toiseksi valtiovarainministeriksi.⁷⁶

Tie ML:ssä kuitenkin muuttui Vennamolle kuoppaisemmaksi 1950-luvun mittaan. Puolue oli jakautunut oikeistolaiseen Kalliokosken johtamaan ja vasemmistolaiseen Kekkonen johtamaan linjaan; jälkimmäistä on usein kutsuttu K-linjaksi. Vennamo oli ”kalliokoskelainen”, mistä alkoi muodostua rasite, kun Kekkosesta tuli selkeästi ML:n ”vahva mies”. On kuitenkin todettava, ettei välirikko K-linjan kanssa ollut ainakaan 1956 presidentinvaalien alla niin paha, etteikö Vennamo olisi voinut toimia Kekkonen kampanjassa. Rauli Mickelsson epäileekin, että mahdollisesti vuoden 1956 ML:n puoluekokous, jossa Vennamo hävisi puheenjohtajavaalin V. J. Sukselaiselle selvin numeroin,

⁷² Uola 1997, 154–159.

⁷³ Ks. esim. Helander ja Toivonen 1971b, 58; Mickelsson 2015, 142.

⁷⁴ Arter 1999, 151; Mickelsson 2015, 134, 213.

⁷⁵ Mylly 2005, 156–161.

⁷⁶ Ks. esim. Keränen 2015, 49, 67, 83–93, 151–156; Mylly 1997 [luettu: 5.4.2021]; Virtanen 2018, 22–49.

oli merkittävin syy Vennamon ja ML:n välien kiristymiselle.⁷⁷ Lopulta sekavien vaiheiden jälkeen vuonna 1958 Vennamo erotettiin tai erosi itse – ML:n johto ja Vennamo eivät ikinä päässeet yhteisymmärrykseen siitä, mitä todella tapahtui. Selvää kuitenkin oli, ettei Vennamo ollut enää ML:n jäsen, joten hän ryhtyi perustamaan uutta puoluetta. Lopulta 9.2.1959 Pieksämäellä perustettiin Suomen Pientalonpoikien puolue, joka nojasi vahvasti Vennamon ML:ssä keräämään kannatukseen asutustilallisilta, jotka valtaosaltaan olivat siirtoväestöä.⁷⁸

SPP oli nimensä mukaisesti pientalonpoikien puolue. Puolueen alkutaival oli kaikkea muuta kuin helppo. Jo ennen SPP:n ensimmäisiä eduskuntavaaleja puolue ajautui sisäisiin riitoihin. Veikko Vennamo syytettiin itsevaltaisista otteista, ja puolue jakaantui Vennamon ja Köpi Luoman edustaman opposition välille. Vuoden 1962 eduskuntavaalien tulos oli isku vasten kasvoja: SPP menetti ainoan kansanedustajanpaikkansa, kun Vennamo putosi eduskunnasta. Vaalien jälkeen puolue sai rivit jälleen kuntoon, kun Luoman oppositio oli eronnut tai erotettu. Vuoden 1966 vaaleissa Vennamo nousi takaisin eduskuntaan.⁷⁹ Silti samana vuonna nimensä Suomen Maaseudun Puolueeksi vaihtaneen⁸⁰ puolueen kannatus jäi vain noin prosentin luokkaa.

Yhteiskunnan rakennemuutos kuitenkin toi vuosikymmenen lopulla SMP:lle nostetta. Maaltamuutto voimistui ja niin sanotut peltopakettilait osuivat ankarasti etenkin pienviljelijöihin. Ensimmäinen noste puolueelle tuli, kun Veikko Vennamo sai presidentinvaaleissa 1968 yli 11 prosenttia annetuista äänistä. Lopullinen silaus puolueen nousulle tuli kahden vuoden päästä eduskuntavaaleissa. SMP sai vuoden 1970 niin sanotuissa protestivaaleissa yli 10 prosenttia äänistä ja 18 paikkaa eduskuntaan. Vaaleista tehdyissä analyysseissä korostetaan, että SMP kykeni mobilisoimaan pienviljelijöiden pettymyksen ja tarttumaan rakennemuutoksen aiheuttamiin epäkohtiin maaseudulla.⁸¹ SMP:n suuri voitto avasi ensimmäisen kerran myös hallitusoven raolleen. SMP kuitenkin melko päämäärätietoisesti tilkitsi oven asettamalla mahdottomia ehtoja hallitusyhteistyölle.⁸² Niinpä SMP jatkoi oppositiossa.

⁷⁷ Mickelsson 2015, 140–141.

⁷⁸ Ks. esim. Mickelsson 2015, 140–143; Mylly 1997 [luettu: 5.4.2021]; Virtanen 2018, 60–81.

⁷⁹ Virtanen 2018, 94–121.

⁸⁰ Taustalla nimen vaihdossa on Maalaisliiton muuttuminen Keskustapuolueeksi 1965. SMP pyrki profiloitumaan ainoana todellisena maaseudun puolueena, kun keskusta yritti muuttua vahvemmin yleispuolueeksi. Ks. Virtanen 2018, 125–126.

⁸¹ Helander ja Toivonen 1971c, 61–67; Mylly 1997 [luettu: 5.4.2021]; Virtanen 2018, 125–153.

⁸² SMP asetti vuonna 1970 ehdokseen hallituksen osallistumiselle vuonna 1966 säädetyn puoluetuen poistamisen. Yksikään toinen puolue ei vaatimukseen suostunut. Ks. Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK; Virtanen 2018, 163–174.

Vuoden 1970 eduskuntavaalit olivat ensimmäiset, joihin Pekka Vennamo osallistui. Hän oli noussut kaksi vuotta aiemmin SMP:n listoilta Helsingin kaupunginvaltuustoon ja jäi eduskuntavaaleissakin vain niukasti eduskunnan ulkopuolelle. Pekka on kertonut, että vuoden 1968 kunnallisvaaleissa hän oli vain täyte-ehdokkaana ja sattui pääsemään isänsä vanavedessä sisään. Vuonna 1970 hän kuitenkin haki jo tosissaan eduskuntaan. Pekasta tehtiin eduskuntaryhmän sihteeri ja *Suomen Uutisten* eduskuntatoimittaja. Sihteerillä riittikin töitä, sillä SMP:n kansanedustajat olivat suurilta osin ensikertalaisia. Myös Veikko Vennamon asema oli erittäin suuri eduskuntatyössä, kun suurin osa ryhmästä opetteli vielä talon tavoille. Draamaa vaalikaudesta ei muutenkaan puuttunut; presidentti Kekkonen määräsi uudet eduskuntavaalit vuodelle 1972 Ahti Karjalaisen hallituksen toimintakyvyttömyyden takia. Kaikkien hämmästykseksi Suomen Kristillisen Liiton (*SKL*) kanssa vaaliliitossa ollut SMP onnistui säilyttämään kaikki paikkansa, vaikka kannatus hieman laskikin. Jotkin puolueen paikat vaihtuivat sisäisesti ja Pekka Vennamokin nousi kansanedustajaksi 1972.⁸³

Vuoden 1972 eduskuntavaalien jälkeen puolueen sisäiset ongelmat kuitenkin nousivat taas esiin. Veikko Vennamon tapa johtaa puoluetta koettiin jälleen itsevaltaiseksi. Lopulta ongelmat kärjistyivät syksyllä 1972 siihen, että 12 kansanedustajaa erosi SMP:n eduskuntaryhmästä ja perusti oman ryhmän, josta tuli Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue (*SKYP*). Veikko Vennamo oli koko uransa ajan vakuuttunut, että Keskustapuolue oli lahjonut loikkarit, jotta keskustan ajama poikkeuslaki presidentti Kekkonen uudelleenvalitsemiseksi 1974 saisi tarvittavan kannatuksen⁸⁴. Hän kutsuikin SKYP:n jäseniä ”seteliselkäränkaisiksi”. SKYP:n tapauksesta jäi selkeästi trauma SMP:lle. Vielä 1980-luvullakin Vennamot tuovat *Suomen Uutisissa* varoittavana esimerkkinä esiin SKYP:n, kun he pyrkivät sovittelemaan riitoja jäsenistön keskuudessa⁸⁵.

Vuoden 1975 eduskuntavaalit olivat todella haastavat SMP:lle ja se menetti kuudesta jäljelle jääneestä paikastaan neljä; eduskuntaan jäivät vain Veikko Vennamo ja J. Juhani Kortessalmi. Tosin SMP sai torjuntavoiton SKYP:stä, joka ei saanut läpi kuin yhden ehdokkaan. Pekka Vennamon mukaan vaalit olivatkin SMP:n ja SKYP:n välinen taistelu olemassaolosta⁸⁶. Seuraavissa eduskuntavaaleissa 1979 kävi selväksi, että SMP voitti tuon taiston lopullisesti. Puolue oli jälleen vaaliliitossa kristillisen liiton kanssa ja sai seitsemän kansanedustajapaikkaa, kun taas SKYP ei saanut ensimmäistäkään ehdokastaan läpi. SMP:n taloudenhoitajana edellisen vaalikauden toiminut Pekka Vennamo nousi takaisin eduskuntaan. SMP lanseerasi vaaleissa puolueelle uuden vaalitaktiikan, niin

⁸³ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK; Virtanen 2018, 175–180, 255–257.

⁸⁴ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK; Vennamo Veikko 1987, 189–198.

⁸⁵ Ks. esim. PP 33/1979; VV 6/1980; PP 24/1980; VV 6/1982.

⁸⁶ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

sanotun kärkiehdokasmallin, jossa puolue keskittyi sille vahvoihin vaalipiireihin ja laittoi koko vaalikoneiston toimimaan kärkiehdokkaansa puolesta⁸⁷. Taktiikka toimi ja puolue kasvatti paikkamääränsä kahdesta seitsemään paikkaan.⁸⁸

Puolueen kannalta merkittävämpi muutos tapahtui menestyksekkäiden vaalien jälkeen, kun Veikko Vennamo yllättäen ilmoitti jättäytyvänsä puolueen puheenjohtajan tehtävistä. Vielä keväällä 1979 Vennamo ei antanut mitään merkkejä siitä, että olisi jättämässä puheenjohtajan pestin. Elokuun toisena päivänä 1979, vain kaksi päivää ennen SMP:n puoluekokousta Porissa, Vennamo kuitenkin ilmoitti *Suomen Uutisten* haastattelussa, ettei tule jatkamaan puheenjohtajana. SMP:n vanhempi väki ihmetteli, miksi Veikko teki näin juuri menestyksekkäiden vaalien jälkeen, ja he miltei anelivat häntä jatkamaan.⁸⁹ Veikon mukaan oli kuitenkin tullut aika vaihtaa puheenjohtajaa, jotta puolueella olisi 1980-luvullakin tulevaisuus. Jälkikäteen Veikko Vennamo on sanonut, että taustalla oli hänen maineensa mahdottomana henkilönä, joka oli SMP:n hallitustien tukkeena. Hänen mukaansa puolueesta löytyi vain yksi varteen otettava vaihtoehto puheenjohtajaksi – Pekka Vennamo.⁹⁰ Pekalle Veikon päätös tuli kuitenkin lähes yhtä suurena yllätyksenä kuin muillekin SMP:n jäsenille; hän kuuli asiasta vain päivän ennen muita⁹¹. Aarni Virtanen epäilee Vennamo-elämäkerrassaan, että Veikon nopeiden liikkeiden takana saattoi olla puolueen opposition yllättäminen, jotta he eivät kykenisi asettamaan uskottavaa haastajaa Pekalle⁹². Olivatpa Veikon nopeat liikkeet taktiikkaa tai eivät, itse puoluekokouksessa Pekan valinta puheenjohtajaksi ei kuitenkaan synnyttänyt vastarintaa⁹³.

Veikko Vennamon taktiikka jättäytyä sivuun vaikutti tuottavan tulosta vuonna 1983. SMP oli eduskuntavaalien suurin voittaja. Puolue sai 17 kansanedustajaa, pääsi mukaan hallitusneuvotteluihin ja lopulta hallitukseen. Taustalla vaikutti varmasti Pekan sovittelevampi luonne, mutta lisäksi Mauno Koivisto oli noussut presidentiksi 1982, joten tällä kertaa presidentti ei kategorisesti asettunut SMP:tä vastaan. Veikko onkin jälkikäteen todennut, että ”[j]os minä olisin ollut, niin tuskin Koivisto olisi niin hyviä suhteita meihin ottanut kuin Pekka Vennamoon”⁹⁴. Puolue sai Kalevi Sorsan hallituksessa kaksi ministeripaikkaa: työvoimaministerin ja toisen valtiovarainministerin tehtävän. Työvoimaministerin paikka annettiin ainakin osaltaan sen takia, että SMP oli vaalien alla luvannut,

⁸⁷ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

⁸⁸ Ks. esim. Mylly 1997 [luettu: 5.4.2021]; Railo 1997 [luettu: 5.4.2021]; Virtanen 2018, 196–242.

⁸⁹ Virtanen 2018, 257.

⁹⁰ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK.

⁹¹ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

⁹² Virtanen 2018, 258.

⁹³ Valmisteluvaliokunta ja itse puoluekokous kannattivat yksimielisesti Pekka Vennamon valintaa puheenjohtajaksi. Ks. SMP:n Porin puoluekokouksen 4.–5.8.1979 pöytäkirja. SMP:n arkisto, kansio 29, KA.

⁹⁴ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK.

että se poistaa työttömyyden kuudessa kuukaudessa. Kyseessä oli ilmiselvästi katteeton vaalilupaus. Tämä näyttää olleen tiedossa myös SMP:n sisällä. Veikko neuvoi poikaansa hallitusneuvotteluissa: ”siihen hirttosilmukkaan et päätäsi työnnä”. Näin ollen Pekka Vennamosta tuli toinen valtiovarainministeri ja Urpo Leppäsestä työvoimaministeri.⁹⁵ SMP:n merkittävimmät tavoitteet hallituskaudella olivat Leppäsen johtama työllisyyslain uudistus, jonka tähtäimessä oli työttömyyden poistaminen. Pekka Vennamo puolestaan sai niin sanottuna veroministerinä toteuttaa aiempiin vuosiin nähden kevyempää veropolitiikkaa, jonka talouden suotuisa kehitys mahdollisti.⁹⁶

Ministereiden tehtäviä suurempi muutos kuitenkin oli SMP:n uusi asema hallituspuolueena. Puolueen piti muuttua kovaaäänisestä oppositio puolueesta hallituspuolueeksi. Pekka Vennamon mukaan muutos ei ollut helppo. Eduskuntaryhmän puheenjohtajana toimineen Veikon ja hallituspolitiikkaa luotsanneen Pekan välillä oli jatkuvia toimintataparistiriitoja. Veikko jatkoi hallituksen arvostelua samalla, kun Pekka yritti saada hallituksessa työrauhan. Jälkikäteen Veikko Vennamo on kertonut sopineensa poikansa kanssa, että Pekan tehtävä on luotsata hallituspolitiikkaa, kun taas hänen ”eduskuntaryhmässä vähän panna vastaan”. Veikko ajatteli, että näin protestiäännet kanavoituisivat jatkossakin SMP:lle.⁹⁷ Sen sijaan Pekka ei jälkikäteenkään näe, että tällaisesta taktiikasta olisi vallinnut yksimielisyyttä. Hänen mukaansa SMP:n toiminta näyttäytyi epäluotettavalta hallituskumppaneiden silmissä, koska eduskuntaryhmä kritisoi hallituksessa yhdessä sovittuja kompromisseja. Pekka näki, että tällöin arvosteltiin myös omia ministereitä, joka ei ole poliittisesti kovinkaan viisasta.⁹⁸ Vennamoiden toimintataparistiriidat kärjistyivät lopullisesti keväällä 1986, kun Veikko arvosteli hallituksen ydinvoimalinjaa, vaikka Pekka oli vakuuttanut hallituskumppaneille, ettei SMP asetu asiassa poikkitelein. Lopulta Pekka Vennamo uhkasi erota puheenjohtajan tehtävästä, mihin puolestaan Veikko reagoi jättäytymällä eduskuntaryhmän puheenjohtajan tehtävistä ja ilmoittamalla, ettei asetu ehdolle vuoden 1987 eduskuntavaaleissa. Pekka valittiin puheenjohtajaksi uudelleen SMP:n puoluekokouksessa 1986 ja kahden Vennamon aikakausi alkoi lähestyä loppuaan.⁹⁹

Vaikka sisäinen kuohunta laantui Veikon jättäytyessä sivuun, vuoden 1987 eduskuntavaaleja se ei kääntänyt SMP:lle edullisiksi. SMP oli Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (*SKDL*) ohella vaalien suurin häviöjä ja puolueen paikkamäärä putosi 17:sta kahdeksaan. Vaalien jälkeen kokoomuksen vuosikymmeniä jatkunut oppositiotaiival päättyi, kun kokoomuksesta tuli pääministeripuolue Harri

⁹⁵ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

⁹⁶ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK. Ks. myös Virtanen 2018, 277–289.

⁹⁷ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA EK.

⁹⁸ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA EK.

⁹⁹ Virtanen 2018, 304–310.

Holkerin hallituksen aloittaessa toimintansa. Myös SMP oli mukana Holkerin hallituksessa, ja Pekka Vennamosta tuli liikenneministeri. Pekan vaalikausi kuitenkin jäi kesken, kun hän siirtyi vuonna 1989 Posti- ja telelaitoksen johtajaksi.

1990-luvun alussa SMP ajautui koviin ristiriitoihin ja valtakamppailut repivät puoluetta, eikä kannatuskaan enää lähtenyt nousuun. Viimeinen naula arkkuun oli, kun puolueen talous romahti, ja SMP haettiin vuonna 1995 konkurssiin¹⁰⁰. Vennamolaisuuden jatko-osa kuitenkin nähtiin seuraavalla vuosituhanella. SMP:n raunioille perustettu Perussuomalaiset nousi Timo Soinin johdolla vuonna 2011 sellaiseen vaalivoittoon, josta vuonna 1997 kuollut Veikko Vennamo ei varmasti ollut uskaltanut edes unelmoida.¹⁰¹

2.2 Kaksi Vennamo

Lukuun ottamatta SMP:n aivan viimeisiä vuosia puolue oli hyvin vahvasti ”vennamolainen”. Se oli tietyllä tavalla kuin perheyritys, jonka toimintaan koko perhe osallistui. Pekan ja Veikon lisäksi perheen äidillä, Sirkka Vennamolla, oli merkittävä rooli esimerkiksi puolueen iskulauseiden kehittämisessä¹⁰². Myös Meri Vennamo, Pekan sisko, osallistui kunnallispolitiikkaan SMP:n listoilta 1980-luvulla¹⁰³.

Tästä huolimatta Pekkaa ja Veikkoa ei voi kuvailla ulosanniltaan lainkaan samanlaisiksi poliitikoiksi. Veikko Vennamo on kuvailtu erittäin värikkääksi puhujaksi¹⁰⁴, jonka retoriikka usein rakentui saarnan mallille, mutta jossa oli piirteitä myös vasemmistolaisesta agitaatiopuheperinteestä¹⁰⁵. Vastakkainasettelu oli voimakkaasti läsnä hänen puheissaan¹⁰⁶ eikä hän kaihtanut sanoa sanottavaansa, vaikka joku siitä loukkaantuisikin¹⁰⁷. Sen sijaan Pekka Vennamo oli hyvin toisenlainen poliitikko. SKYP:n eräs johtohahmo, Lauri Linna, on kuvaillut Pekan ja Veikon eroa

¹⁰⁰ SMP:n ajautuminen konkurssiin oli monimutkainen prosessi, jonka keskiössä oli puolueen keskeisimmän rahoittajan, lehti-yhtiö Pientalonpoika Oy:n, ajautuminen velkakierteeseen 1990-luvun alussa. Yhtiö hakeutui lopulta konkurssiin keväällä 1995 ja näin ollen myös SMP:n rahoitus raukesi – edes 1989 perustettu SMP:n tukisäätiö ei saanut pelastettua yhtiötä sisäisten ristiriitojensa takia. Lopulta myös SMP hakeutui konkurssiin 17.6.1995. Ks. Virtanen 2018, 332–337.

¹⁰¹ Ks. esim. Mickelsson 2015, 314–315; Railo 1997 [luettu: 5.4.2021]; Virtanen 2018, 312–326.

¹⁰² Ks. esim. Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK; Vennamo Meri 2009, 66–71; Virtanen 2018, 247.

¹⁰³ Vennamo Meri 2009, 150–154. Meri Vennamo edusti vuoteen 1992 asti SMP:tä, jonka jälkeen kokoomusta, keskustaa, Perussuomalaisia ja viimeksi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa Sinistä Tulevaisuutta. Ks. Virtanen 2018, 313–314; Ylen vaalikone 2019, Meri Vennamo.

<<https://vaalikone.yle.fi/eduskuntavaali2019/1/ehdokkaat/2327?lang=fi-FI>> [luettu: 5.4.2021]

¹⁰⁴ Ks. esim. Mickelsson 2015, 202–203; Pitkänen 2016, 132–133; Virtanen 2018, 89.

¹⁰⁵ Parkkinen 2003, 70–75. Ks. myös Parkkinen 2005.

¹⁰⁶ Mickelsson 2015, 142–143; Vesa 2017, 25–28; Virtanen 2018, 88–90.

¹⁰⁷ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK; Vennamo Meri 2009, 68, 83.

toteamalla ”kuin kissa ja koira”. Linna kuvailee kirjassaan *Vennamon panttivangit* (1998) Pekkaa rakentavaksi, kun taas ilmeisistä syistä Veikosta hänellä ei ole paljoakaan hyvää sanottavaa.¹⁰⁸

Pekka Vennamo itsekin toteaa haastattelussa 2004, että he olivat isänsä kanssa hyvin erilaisia puhujia. Hän kuvailee, että Veikko oli ”voimakas, mukaansatempaava, värikkäitä kielikuvia käyttävä puhuja, joka ei hirveästi perustellut sanomaansa, joka vaan kertoi, että näin ja näin pitää asia olla”. Sen sijaan hän itse pyrki aina perustelemaan asiansa hyvin ja nojaamaan logiikkaan mahdollisimman paljon puheissaan. Pekka nostaa haastattelussa myös esiin, miten hankala teema ydinvoima oli hänelle. SMP vastusti ydinvoimaa kiihkeästi, mutta Pekka itse ei ollut samaa mieltä. Hän tuo esiin, että toisinaan oli hankala pitää ääntä asiasta, johon ei itsekään uskonut.¹⁰⁹ Onkin kuvaavaa, että Pekan kannasta huolimatta SMP vastusti ydinvoimaa myös hänen puheenjohtaja-aikanaan – voidaan spekuloida, olisiko Veikko ikinä suostunut samanlaiseen kompromissiin.

Eroista huolimatta isä ja poika Vennamolla oli myös tietyiltä osin samankaltaiset lähtökohdat politiikkaan. Vaikka Veikko julisti koko elämänsä ”köyhän asiaa”, tuli hän itse varakkaasta perheestä. Hänen isänsä työskenteli Lahdenpohjassa, Laatokan Karjalassa, pankinjohtajana. Vennamon isä oli ollut perustamassa Maalaisliittoa 1906 ja heidän kotonaan vieraili silmäätekeviä aina J. K. Paasikivestä C. G. E. Mannerheimiin¹¹⁰. Vennamo sai ensimmäisen kipinän politiikkaan kuunnellessaan lapsena isänsä työhuoneessa käytyjä keskusteluja salaa.¹¹¹ Pekka Vennamo kasvoi kodissa, jossa politiikkaa oli mahdollisesti vielä enemmän näkyvillä. Toisinaan koko perhe osallistui esimerkiksi SMP:n iskulauseiden muotoiluun, ja Pekka avusti jo pienenä puolueen asioissa; juoksi kirjeitä postiin tai kirjoituksia painoon¹¹². Kodissa kävi niin Maalaisliiton kuin SPP/SMP:nkin poliitikkoja.¹¹³ Vaikka Pekka on korostanut haastatteluissa, ettei hänen perheensä pakottanut tai ohjannut häntä politiikan pariin¹¹⁴, sai hän kenties keskimääräistä tukevammat eväät poliitikon uralle. Voidaan siis sanoa, että molemmat Vennamot kasvoivat kodeissa, joissa politiikka oli läsnä.

Toisaalta taas sukupolvien välinen ero näkyy selkeästi Vennamoiden kirjoituksissa. Veikko Vennamo (s. 1913) oli pientila-Suomen kasvatti, joka ehti todistamaan niin sisällissodan, toisen maailmansodan, Neuvostoliiton romahduksen kuin Suomen EU-jäsenyydenkin. Veikko kertoo, että hänen

¹⁰⁸ Linna 1998, 78.

¹⁰⁹ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

¹¹⁰ Virtanen 2018, 16.

¹¹¹ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK.

¹¹² Näin asiaa kuvailee Sirkka Vennamo Veikko Vennamon haastattelun yhteydessä. Ks. Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK.

¹¹³ Pekka Vennamon haastattelu 2004. VMA, EK.

¹¹⁴ Ibid.; ”Pekka Vennamo teki SMP:stä hallituskelpoisen”, *Kansanedustajana politiikan käännekohdissa*, Yleisradio 30.10.2013. <<https://areena.yle.fi/audio/1-2024572>> [kuunneltu: 1.4.2021]

ensimmäisiä poliittisia kokemuksiaan oli se, kun hän sisällissodan alla meni punaisten mielenosoitusmarssiin ja huusi ryhmän mukana ”alat polvalit”. Kotona Veikkoa odottikin sitten selkäsauna.¹¹⁵ Sisällissodan jälkeinen aika oli pientilojen kasvun aikaa, jolloin yhteiskunnallisia levottomuuksia pyrittiin estämään sitomalla kansa maahan. Toisen maailmansodan jälkeen sovellettiin samaa metodologiaa, joka jälleen vaikutti onnistuneelta ratkaisulta. Ilo kuitenkin loppui lyhyeen, kun viimeistään 1960-luvulla kävi selväksi, että Suomea tarvitsee alkaa modernisoimaan vauhdilla.¹¹⁶ Pientila-Suomen noususta ja tuhosta tuli Veikolle merkityksellinen kokemus, joka määritteli koko hänen poliittista uraansa. Erityisen tuskalliselta se varmasti tuntui, kun Veikko oli itse ASO:ssa ollut antamassa maita pienviljelijöille, jotka vain muutaman vuosikymmenen jälkeen saivat huomata, ettei maa tuonut enää leipää.

Tämä Veikon kokemusmaailmaa puuttuu Pekalta. Pekka Vennamo (s. 1944) on osa jatkosodan jälkeen syntyneitä ikäluokkia, jotka ovat saaneet vanhempiansa sukupolvesta poiketen elää rauhan aikana. Pekan sukupolvea määrittelee sodan sijaan turvallisuus ja elintason nousu. Sitä määrittelee myös kiihtyvä kaupungistuminen, kulutuskulttuurin muutos ja 1960-luvun ikäryhmämuutos, jolloin nuorison käsite alkoi vakiintua.¹¹⁷ Poliittisesti määritteleviä tekijöitä oli Kekkonen valtakausi ja YYA-sopimuksen määrittelemä ulkopoliittikka. Voidaan siis ajatella, että Pekalle, luonnollisista syistä, pientila-Suomella ei ole samanlaista emotionaalista arvolatausta kuin isällään. Kaiken lisäksi Pekka on myös paljasjalkainen helsinkiläinen, joten tässä mielessä agraari-Suomi ei ole kiinteä osa hänen kokemusmaailmaansa. Pekka Vennamo onkin tietyllä tavalla paradoksi: paljasjalkainen helsinkiläinen, kenestä tuli maaseudun puolueen puheenjohtaja.

Voidaan sanoa, että SMP oli monessa suhteessa uuden edessä 1970-luvun lopussa, kun puolueen puheenjohtaja vaihtui. Sodanjälkeisenä aikana syntyneet sukupolvet olivat politiikassa hiljalleen ottamassa komennon itselleen. Enää SMP:n ensimmäisen voiton eväät eivät olleet tuoreita; rakennemuutos oli edennyt pitkälle ja maaltamuuton aallot olivat jo tasaantumaan päin. Silti SMP oli maaseudun puolue, jolle perhe- ja pienviljelijät olivat edelleen lähellä sydäntä. Herääkin kysymys, miten perhe- ja pienviljelijät näkyivät puolueen puheenjohtajan ja kunniapuheenjohtajan kirjoituksissa aikana, jolloin pienviljelijä-Suomesta ”oli tullut hävinneiden historiaa ja kesäisten nostalgoiden aihe”, Juhani Myllyn sanoja lainatakseni¹¹⁸.

¹¹⁵ Veikko Vennamon haastattelu 1992. VMA, EK.

¹¹⁶ Mylly 2005, 150–161.

¹¹⁷ Roos 1987, 55–56; Mickelsson 2015, 181; Pitkänen 2014, 61, 84.

¹¹⁸ Mylly 2005, 168.

3 Talonpojan ja kypäräpapin vaellus maalta kaupunkiin ja takaisin – kansa jatkuvuuden käsitteenä

Kuluneen 20-vuotiskauden tulee muodostua uudistuvalla puolueellemme jatkuvaksi rikkauden lähteeksi eikä kahlitsevaksi taakaksi.

- Pekka Vennamo, Suomen Uutiset 9.8.1979

Yllä oleva lainaus on Pekka Vennamon ensimmäisestä kirjoituksesta *Puheenjohtajan palstalla*. Siinä korostuu toisaalta muuttumisen, mutta myös jatkuvuuden tarve – menneisyydestä ei saa tulla taakkaa, vaan sen pitää muodostua rikkaudeksi. Vennamo kiteyttää lainauksessa keskeisen puheenjohtajavaihdokseen liittyvän problematiikan: uuden puheenjohtajan pitää tarjota muutos ja jatkuvuus samassa paketissa. Rauli Mickelsson on kuvaillut osuvasti puolueideologian ja yhteiskunnallisen ympäristön vastavuoroista suhdetta: ”Samalla kun puolueilla on omat ideologiansa ja (syvä)identiteettinsä, ne joutuvat kohtaamaan jokapäiväisessä olemisessaan ajalle tyypilliset tavat identifioitua ja ajatella”¹¹⁹.

Tässä luvussa tarkastelen, mitkä teemat edustavat jatkuvuutta Pekka ja Veikko Vennamon kirjoituksissa. Yhtäältä kiinnitän huomion siihen, mikä SMP:n linjassa säilyi puheenjohtajan vaihduttua, ja toisaalta siihen, miten teemat itsessään liitetään ”kansan” elämäntapoihin, arvoihin ja traditioihin. Toisin sanoen tarkastelen Veikon ja Pekan kirjoitusten teemojen samankaltaisuutta ja sitä, miten kyseiset teemat saavat merkityksensä jatkuvuuden osoittajana. Pohdin myös, miten Vennamoiden retoriikkojen valossa SMP:n syväidentiteetti mukautui ympäristönsä väreihin.

Luvun otsikko talonpojasta ja kypäräpapista kiteyttää keskeisimmät jatkuvuuden teemat, jotka tulevat esiin Vennamoiden kirjoituksissa *Suomen Uutisissa* 1979–1986. Perhe- ja pienviljelijöiden talonpoikaisuus näyttäytyy niissä puolustamisen arvoisena elämäntapana vielä 1980-luvullakin. Vaikka rakennemuutos oli vuosikymmenelle tultaessa jo tehnyt perhe- ja pienviljelijöistä hyvin pienen ryhmän¹²⁰, elää unelma maallemuutosta edelleen Vennamoiden teksteissä. Kypäräpapilla puolestaan viittaa pilapiirtäjä Kari Suomalaisen tapaan esittää kokoomus pilakuvissaan. Kuvissa kokoomusta symbolisoi pappi sotilaskypärä päässään, mikä voidaan tulkita viittaavan kokoomukseen liitettyihin kansalliskonservatiivisiin arvoihin koti, uskonto ja isänmaa. Tämä arvokolmikko tulee korostuneesti esiin myös Vennamoiden kirjoituksissa. He näkevät kokoomuksen hylänneen nämä keskeiset arvot ja kulkeneen kohti yksilökeskeisempiä arvoja. Vennamot julistavatkin

¹¹⁹ Mickelsson 2015, 17.

¹²⁰ Mylly 2005, 167–168.

kirjoituksissaan SMP:n viimeiseksi puolueeksi, joka todella rakentaa politiikkaansa kodin, uskonnon ja isänmaan varaan. Tarkastelemalla kansa-käsitteen merkityksiä yhden väestö- ja elinkeinoryhmän sekä keskeisen arvopohjan avulla pystytään nähdäkseni valaisemaan SMP:n linjan jatkuvuutta 1980-luvulla.

3.1 Talonpoikia vai maatalousyrittäjiä?

Suomi alkoi teollistua ja kaupungistua nopeasti toisen maailmansodan jälkeen. 1960- ja 1970-luvuille osui kaksi peräkkäistä murrosta: Suomesta tuli teollisuusyhteiskunta ja miltei heti perään palveluyhteiskunta. Elinkeinorakenteen näkökulmasta suurimmat häviäjät olivat maa- ja metsätaloudessa työskentelevät ihmiset, joiden määrä väheni dramaattisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Sodan jälkeen maa- ja metsätalous vielä työllisti noin puolet koko työväestä, kun 1980-luvulla enää reilun kymmenyksen. Erityisesti pienviljelmien määrä laski romahdusmaisesti. Vuonna 1975 pienviljelmien määrä oli enää 115 000, eli noin neljännes vuoden 1950 määrästä.¹²¹ Sama kehitys näkyi myös SMP:n kannattajakunnassa: vuonna 1966 SMP:n kannattajakunnasta noin 80 prosenttia oli viljelijöitä¹²², kun vuonna 1986 enää alle 10 prosenttia.¹²³ Vastaavaa kehitystä on havaittavissa myös puolueen ehdokasrakenteessa¹²⁴. Aiemman tutkimuksen valossa radikaali muutos kannattajakunnassa selittyy paljolti sillä, että rakennemuutoksen myötä asutuskeskuksiin muuttaneet pienviljelijät jatkoivat SMP:n äänestämistä uudessa asuinympäristössään¹²⁵. Tämä oli myös puolueen oma käsitys muutoksen syistä vuonna 1979¹²⁶.

Voisi kuvitella, että SMP:n puheenjohtajan vaihtuessa 1970-luvun lopussa puolueen kärkiteemoista olisi kadonnut perhe- ja pienviljelmien puolustaminen, koska kyseinen ryhmä oli elinkeinorakenteessakin jäänyt hyvin marginaaliseen asemaan. Näin ei kuitenkaan ole. Maatalouspolitiikka on Veikko ja Pekka Vennamon palstoilla yksi käsitellyimmistä aiheista läpi tarkasteluajankohtani. Vielä 1980-luvullakin heidän kirjoituksissaan perhe- ja pienviljelmät yritetään pelastaa ”talonpojan tappolinjalta”. Maatalousministerien kritisoiminen ei myöskään taukoa missään

¹²¹ Mylly 2005, 168–169. Ks. myös Pyöriä 2003, 193–194.

¹²² On tosin todettava, että SMP:n kannatuspohja heilahtelee voimakkaasti ammattikunnittain 1960-luvun lopulla. Joka tapauksessa noin puolet kannattajista oli 1960-luvun lopulla viljelijöitä. Suhonen 1971, 133

¹²³ SMP:n kannattajakunta 1966: Suhonen 1971, 133; SMP:n kannattajakunta 1986: SMP:n kansanedustajaehdokkaiden tietopaketti n:o 1, SMP:n puoluetoimisto, lokakuu 1986. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

¹²⁴ SMP:n ehdokkaat ammattikunnittain 1968: Helander ja Toivonen 1971d, 145; SMP:n ehdokkaat ammattikunnittain 1986: Yhteenveto ehdokastilanteesta 26.11.1986, SMP:n puoluetoimisto. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

¹²⁵ Helander ja Toivonen 1971d, 149–150.

¹²⁶ ”Vaalitulosten pika-analyysi”, Urpo Leppänen 30.3.1979. SMP:n arkisto, kansio 66, KA. Leppäsen analyysissä todetaan, että ”On ilmeistä, että SMP:tä kaupungeissa kannattavat nimenomaan maaltamuuttajat ja henkilöt, joilla on jotakin yhteyttä maaseudulle tai kaipuuta maaseudulle”.

kohtaan, mitä voidaan selittää osaltaan sillä, että tehtävä pysyi keskustan käsissä¹²⁷. SMP:n linja kuitenkin herättää kysymyksen siitä, minkä puolesta he todella taistelivat? Oliko 1980-luvulla enää montakaan pienviljelijää, joiden asemaa parantaa? Keskeinen ominaisuus perhe- ja pienviljelijöitä koskevissa kirjoituksissa onkin se, että niissä puolustetaan pikemmin elämänmuotoa – ja usein vain muistoa siitä – kuin ainoastaan yhtä ammattikuntaa. Perhe- ja pienviljelijät edustavat Vennamoiden kirjoituksissa traditiota ja jatkuvuutta – jotain, jonka varaan koko Suomi on rakennettu.

3.1.1 *Veikko Vennamon kehyskertomus talonpojan historiasta*

Veikko Vennamon maatalouspolitiikkaa koskevissa kirjoituksissa silmiinpistävä ominaisuus on narratiivisuus. Hänellä on tapana esittää *Veikon vinkkelistä* -palstalla historiallisia narratiiveja, jotka toisinaan lähestyvät nykyaikaa historian alkuhämäristä asti. Maatalouspolitiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa narratiivisuus on pikemmin sääntö kuin poikkeus. Hän aloittaa perhe- ja pienviljelijöitä käsittelevät kirjoituksensa toistuvasti luomalla katsauksen toisen maailmansodan jälkeiseen asutustoimintaan, joka muodostui vahvasti pientilavaltaiseksi. Toisinaan aloituspiste on Suomen itsenäisyyden ensimmäiset vuodet ja torppariuudistus, joka osaltaan toi ratkaisun maaseudun tilallisen ja tilattoman väestön konfliktiin¹²⁸. Narratiivit saattavat alkaa jopa Ruotsin vallan tai autonomian ajasta. Nähdäkseni Vennamon narratiivisuuden selkeä päämäärä on vahvistaa talonpoikaisuuden asemaa osana suomalaiskansallista kertomusta.

Narratiivisuus on noussut viime vuosikymmeninä historiateoreettisen keskustelun keskiöön. Narratiivisuudella tarkoitetaan yleisesti ottaen historiantutkimuksen kertomuksellisuutta. Keskeistä on se, ettei mennyttä pysty rekonstruoimaan sellaisenaan, vaan tulkinnat menneisyydestä rakentuvat narratiivien, eri näkökulmista lähestyvien perusteltujen kertomusten, varaan. Narratiivisuuden korostaminen liittyykin selkeästi 1970-luvun kielelliseen käänteeseen ja konstruktivismia korostavaan tietoteoreettiseen suuntaukseen. Ero niin sanottuun rankelaisuuteen¹²⁹, jonka keskiössä on tutkijan tarve itsensä sammuttamiseen ja nähdä historia niin kuin se todellisuudessa tapahtui, on ilmeinen.¹³⁰ Hayden White on tuonut historiantutkimusta käsittelevissä kirjoituksissaan esiin, että menneisyys on liian laaja, jotta historiantutkimus pystyisi sen kuvaamaan kaikessa

¹²⁷ Vuosina 1979–1983 maa- ja metsätalousministerinä oli Taisto Tähtämää ja vuosina 1983–1987 Toivo Yläjärvi. Ks. Valtioneuvosto, hallitukset ja ministerit. <<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>> [luettu: 3.4.2021]

¹²⁸ Mylly 2005, 165–166.

¹²⁹ ”Rankelaisuudella” viitataan historialliseen realismiin, jonka päämääränä on mahdollisimman suuri objektiivisuus. Suuntaus on saanut nimensä saksalaisen historioitsijan Leopold von Ranken (1795–1886) mukaan, joka kehotti historiantutkijoita sammuttamaan itsensä ja kuvailemaan menneisyyttä ”wie es eigentlich gewesen ist” – kuinka se todella oli. Kuukkanen 2012, 342–343.

¹³⁰ Ks. esim. Apajalahti ja Hannula 2020, 86–89; Kuukkanen 2012, 340–363.

moninaisuudessaan. Näin ollen historiantutkijat eivät kykene esittämään historiaa rankelaisittain ”niin kuin se tapahtui”, vaan pikemmin narratiivin tapahtumien kulusta. Narratiivi auttaa pääsemään yli väistämättömästä faktojen rajallisuuden ongelmasta, ja sillä kyetään antamaan tapahtumille järki ja logiikka.¹³¹ Ilmeinen seuraus näin ollen onkin, että historiantutkimuksen tulkinnallisuus ja konteksti korostuvat: mikä nähdään muistamisen arvoisena ja ennen kaikkea miksi?

Heino Nyyssönen tuo esiin Hayden Whitea käsittelevässä artikkelissaan, ettei narratiivisuus ole historiantutkijoiden etuoikeus, vaan se on myös keskeinen osa politiikkaa. Historiallisilla narratiiveilla rakennetaan erilaisia maailmankatsomuksia ja ideologioita.¹³² Narratiivien käyttäminen politiikassa voidaankin nähdä historiapolitiikan muotona. Pilvi Torstin mukaan historiapolitiikka on tarkoituksellista historian ja menneisyyden käyttämistä apuvälineenä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Torstin mukaan yksi historiapolitiikan muoto on yhteiskunnallisten tahojen puheet ja kommentit, joilla pyritään perustelemaan politiikkaa ja osoittamaan jatkuvuus tai katkos.¹³³ Voidaankin ajatella, että narratiivien käyttö on jossain määrin kaikkien historiaesitysten ominaisuus. Poliittisen puheen kontekstissa narratiivin tarkoituksenmukaisuus kuitenkin korostuu ja laittaa tutkijan kysymään, mikä sen esittämisen motiivi on. Tällöin voimme puhua jo historiapolitiikasta, jonka avulla menneisyyttä ikään kuin hallinnoidaan ja järjestetään poliittista argumenttia tukevaksi ja vastaavaksi.

Veikko Vennamon perhe- ja pienviljelijöitä käsitteleviä kirjoitukset ovat erittäin hyviä esimerkkejä historian käytöstä poliittisen argumentin perusteluna. Vennamo käyttää historiallisia narratiiveja rakentaakseen ikään kuin kehyskertomuksen talonpoikaisuudesta ja sen historiallisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Vaikka kehyskertomuksen ilmeinen motiivi on osoittaa epäkohtia juuri 1980-luvulla, ovat kirjoitukset hämmästyttävän johdonmukaisia läpi tarkasteluajanjaksoni 1979–1986. Nähdäkseni Vennamon kehyskertomuksen toistuvuus, johdonmukaisuus ja poliittinen motiivi tekevät siitä erittäin hedelmällisen tutkimuskohteen myös kansa-käsitteen näkökulmasta. Käsittelenkin talonpojan kehyskertomusta pääasiassa yhden Vennamon kirjoituksen avulla. Kirjoitus on toukokuulta 1985, jossa hän talonpojan kehyskertomukseen nojaten erittelee maatalouspolitiikan virheitä kuluneina vuosina.

Vennamon kirjoituksessa talonpojan historia on hyvin vahvasti sorron ja vapautuksen historiaa. Talonpojan ensimmäinen sortokausi sijoitetaan torpparilaitoksen syntyyn. Vennamon mukaan

¹³¹ White 1987, 1–25.

¹³² Nyyssönen 2008, 95–100.

¹³³ Torsti 2008, 61–71. Pilvi Torstin mukaan historiapolitiikan muut kategoriat ovat: koulujen historiaopetus, julkinen historiakulttuuri, historiaa koskevat julkaisut ja historiaan kohdistuvat erityistutkimukset, seminaarit ja konferenssit.

tuolloin Ruotsin valtakunta loi ensimmäisen kerran Suomen maaseudulle kahtiajaon suurten ja pienten viljelijöiden, tilallisten ja tilattomien välille:

Väestön kasvaessa ja valtiovallan julistettua kaikki erämaat yhteiskunnan omistukseen, alkoi kehitystämme rasittaa omistusperustan rajoittuneisuuden luoma toimeentulon puute. Aste asteelta kehittyi maahamme sairas torpparilaitos. Yhdestä veljeksestä tuli tilan omistaja [...] ja muut sisarukset jäivät asumaan vuokramiehinä sivualueille.

Tämä sairas yhteiskunnallinen kehityksemme ehti jo niin pitkälle, että maassamme vain noin 10 % väestöstä oli omistavaan luokkaan kuuluvaa ja loput olivat oikeudettomia vuokra- ja muonamiehiä sekä työläisiä. Suomea uhkasi yhteiskunnallinen vallankumous sosialismin aatteiden antaessa vähäväkiselle kansalle toivoa julistamansa yhteiskunnan diktatuuriomistuksen kautta.¹³⁴

Vennamo siis muotoilee kertomusta, jonka mukaan pienviljelijöiden ensimmäinen sortokausi alkoi noin 1700-luvun puolivälissä, jolloin torpparilaitosta toimeenpantiin Suomessa laajemmassa mittakaavassa¹³⁵, ja se johti lopulta kansan levottomuuksiin, jotka pyrkivät purkautumaan muun muassa työväenliikkeen kautta 1900-luvun alussa. Hän jatkaakin, että talonpoikien järjestäytyminen vuosisadan alussa lopulta jopa pelasti Suomen vapaan yhteiskuntajärjestelmän torjumalla vallankumouksen ja tarttumalla työhön yhteiskunnallisen epätasa-arvon korjaamiseksi:

Näissä olosuhteissa alkiolainen pienomistusta puolustava maalaisliitto, jota isänikin oli Lahdessa 1906 perustamassa muodostui vapaan pohjoismaisen yhteiskuntajärjestelmämme pelastajaksi rahan mahdin ja yhteiskunnan mahdin ja kuriyhteiskunnan hyökkäyksiä vastaan.¹³⁶

Lainauksen alussa tulee hyvin esiin myös Vennamon ”alkiolaisuus”. Hän useassa kirjoituksessa näkee SMP:n Santeri Alkion aatteiden jatkajana, kun puolestaan Keskustapuolue on vallanhimoissaan unohtanut köyhän asian.¹³⁷ Veikko Vennamon kehyskertomuksessa talonpojan kukoistuskauti alkaa torpparilaitoksen lakkauttamisesta¹³⁸. Vennamo toteaa kirjoituksessaan:

Koska itsenäisyytemme alkuajan jatkettiin tätä pienomistuksen lisäämistä ja samanaikaisesti omakotitalo-omistus kasvavissa asutus- ja teollisuuskeskuksissa työväestön omatoimisuuden avulla jatkuvasti lisääntyi, vapaan kansanvallan perusta vahvistui.¹³⁹

Vennamo siis näkee, että kansan laajan omistusoikeuden kautta vallankumouksen aallot sekä harvainvalta kyettiin patoamaan sekä maaseudulla että asutuskeskuksissa. Muissa kirjoituksissaan

¹³⁴ Veikon vinkkeulistä, *Suomen Uutiset* (VV) 19/1985. Ks. myös VV 11/1981; VV 30/1985.

¹³⁵ Rasila 1970, 13. Rasila tosin toteaa, että jo 1600-luvulla torppien perustaminen oli mahdollista, mutta vasta vuonna 1743 talonpojat saivat oikeuden ilman lisäveroja torpan perustamiseen.

¹³⁶ VV 19/1985.

¹³⁷ Ks. esim. VV 24/1981; VV 11/1984; VV 32/1985.

¹³⁸ Niin sanotut torpparivapautuslait astuivat voimaan 1910- ja 1920-lukujen taitteessa. Ks. Rasila 1970, 390.

¹³⁹ VV 19/1985.

Vennamo liittää itsenäisyyden alkuvuosiin hyvinvoinnin kasvun kansan parissa, minkä ehtona oli omistusoikeuden laajentuminen koskemaan koko kansaa. Omistusoikeus antoi myös ikään kuin syyn ahkeruuteen ja omatoimisuuteen – omaa taloa ja tilaa hoidettaessa vaivoja ei säästelty, koska vaivanpalkka tuli satoa kerätessä. Hänen mukaansa kehityksen myötä vahvistui myös isänmaallinen mieli, joka osoittautui elintärkeäksi talvisodan puhjettua.¹⁴⁰

Vaikka kehyskertomuksessa toinen maailmansota ja Suomen joutuminen sotaan nähdään kansallisena tragediana, talonpojan kukoistuskautta se ei kuitenkaan päättänyt. Päinvastoin Veikko Vennamo puhuu sodan jälkeisistä vuosista ja jälleenrakennustyön ajasta maaseudun viimeisenä kukoistuskautena, jolloin omistusoikeutta vahvistettiin asutustoiminnan kautta.¹⁴¹ Kirjoituksessaan toukokuussa 1985 hän tuo esiin, miten jälleen kerran pienomistus patosi vallankumouksen ja vastavallankumouksen:

Kun sitten toisessa maailmansodassa Suomi Neuvostoliiton turvallisuusetujen vuoksi menetti Karjalan ja muita maa-alueita, niin uhkaavan yhteiskunnallisen vallankumouksen estämiseksi ja revanssihengen voittamiseksi maassamme toteutettiin vielä tehostetumpi pienomistuksen sekä omien kotien lisääminen ja vahvistaminen. Joka kolmas sai uuden tai korjatun kodin.¹⁴²

Vennamo tuntuukin korostavan pienomistuksen merkitystä yhteiskuntarauhan takeena ja maatalouden kohdalla tällä tarkoitetaan ennen kaikkea perhe- ja pienviljelmiä¹⁴³. Hänen mukaansa pienomistus ja talonpoikaisuus rauhoitti sekä sisällissodan että toisen maailmansodan jälkeiset vaaran vuodet. Huomion arvoista on myös se, että Vennamo toistuvasti korostaa jälleenrakennuksen onnistumista¹⁴⁴. Tämä voidaan nähdä jopa tietynasteisena itsekorostuksena, koska olihan Veikko itse johtanut juuri jälleenrakennuksen asutustoimintaa ASO:ssa.

Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen muodostuikin hyvin vahvasti pientilavaltaiseksi. Juhani Mylly on kuvaillut sodan jälkeistä asutustoiminnan pientilavaltaisuutta monin tavoin pakon sanelemaksi politiikaksi. Neuvostoliitolle pääosin teollisuustuottein maksettavien sotakorvauksien tuottaminen ja maan jälleenrakennus lohkaisi valtion taloudesta hyvin merkittävän osan. Näin ollen valtiolla oli hyvin rajalliset mahdollisuudet ratkaista maassa vallinnutta elintarvikepulaa. Pientilat saattoivat tehdä oman osansa elintarvikepulan ratkaisussa. Myöhemmin sodan jälkeinen pientiloihin keskittynyt asutustoiminta maaseudulla on nähty jopa lyhytnäköisenä toimintana, joka ei ottanut

¹⁴⁰ Ks. esim. VV 32/1986.

¹⁴¹ VV 28/1983.

¹⁴² VV 19/1985.

¹⁴³ Pienomistus liitetään toistuvasti nimenomaan perhe- ja pienviljelmiin, joiden vastinparina toimivat suurtilat. Ks. esim. VV 22/1982; VV 1/1984; VV 30/1984.

¹⁴⁴ Ks. esim. VV 22/1980; VV 11/1984; VV 37/1985.

tarpeeksi huomioon Suomen vääjäämätöntä tarvetta teollistua ja asetti pientilat erittäin hankalaan asemaan jo 1960-luvulla. Mylly kuitenkin korostaa, ettei sodan jälkeisinä vuosina kukaan voinut tietää, miten nopea suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutos tulisi olemaan. Hän toteaa myös, että pientilojen perustaminen nähtiin yhteiskuntarauhaa ylläpitävänä toimintana, joka oli tuonut hyviä tuloksia jo 1920-luvulla, kun Suomi toipui sisällissodan aiheuttamasta kansan kahtiajaosta.¹⁴⁵ Ei lienekään sattumaa, että Veikko Vennamo korostaa maaseudun pienomistuksen rauhoittavaa vaikutusta yhteiskunnalliseen kuohuntaan sekä sisällissotaa että toista maailmansotaa seuranneina vuosina. Siirtoväen asutusta johtaneena hän oli varmasti tietoinen siitä, että toisen maailmansodan jälkeen käytettiin monilta osin samoja työkaluja kuin itsenäisyyden alkuvuosina, jolloin ratkaistavana oli torpparilaitoksen synnyttämän tilattoman väestön kohtalo.

Vennamon talonpojan kehyskertomuksen mukaan seuraava talonpojan sortokausi kuitenkin odotti jo nurkan takana. Urho Kekkosen nousu presidentiksi vuonna 1956 ja ML:n/keskustapuolueen jatkuva hallitustaival läpi koko Kekkosen presidenttiajan¹⁴⁶ kantaa SMP:n terminologiassa nimeä ”talonpojan tappolinja”¹⁴⁷. Tällä viitataan suomalaisen yhteiskunnan nopeaan rakennemuutokseen. Rakennemuutos itsessään ei ole Vennamolle ongelma, vaan tapa, jolla se toteutettiin maaseudulla. Niin sanottu maaltamuutto näyttäytyy hänen retoriikassaan tahallisen ja päämäärätietoisien politiikan seurauksena, jonka perimmäinen pyrkimys oli ajaa maaseudun perhe- ja pienviljelmät kasvaviin asutuskeskuksiin. Täten suurteollisuus asutuskeskuksissa saisi halpaa työvoimaa ja suurtilalliset saisivat lisää maata käyttöönsä maaseudulla. Tästä kehityksestä Vennamo syyttää ennen kaikkea ML/keskustaa, joka on koko sodan jälkeisen ajan pitänyt hallussaan maatalousministeriötä¹⁴⁸. Vennamo kuvailee kirjoituksessaan muutosta seuraavasti:

Mutta sitten tuli tuhoisa käänne. Maatamme oli aivan oikein teollistettava ja sitä vaativat myös sotakorvaukset. Silloin maassamme määräävissä piireissä myös maalaisliiton johdossa voittivat suuryritteliäisyyden ihannoimisen käsitykset, jotka käsitykset ovat johtaneet maaseudun autioitumiseen ja laajemmin väestön pakkosiirtoon pois maaseudulta sekä pääoman keskittymiseen.

¹⁴⁵ Mylly 2005, 150–161.

¹⁴⁶ Keskusta oli virkamieshallituksia ja lyhytikäistä Rafael Paasion II hallitusta (2/1972–9/1972) lukuun ottamatta mukana kaikissa hallituksissa vuosina 1956–1987. Ks. Valtioneuvosto, hallitukset ja ministerit. <<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>> [luettu: 3.4.2021]

¹⁴⁷ ”Talonpojan tappolinja” mainitaan ohjelmatasolla ensimmäisen kerran vuoden 1973 maatilatalouden erityisohjelmassa. Termi oli kuitenkin käytössä jo viimeistään vuoden 1970 eduskuntavaalien alla. Risto Sänkiahon mukaan termi on alun perin lainattu kansanedustaja Arvo Salolta (SDP). Ks. Sänkiaho 1971 a, 41.

¹⁴⁸ Veikko Vennamon väite ML/keskustan valta-asemasta maatalouspolitiikassa pitää sikäli paikkaansa, että huomioon ottamatta lyhyitä keskeytyksiä maatalousministerin tehtävä oli ML/keskustalla koko Kekkosen presidenttiajan 1956–1982. Ks. Valtioneuvosto, hallitukset ja ministerit. <<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v81/12-13-27>> [luettu: 2.4.2021]

Nyt Suomessa vaikutusvaltaisimmaksi voimaksi kasvanut rahapääoma on keskittyneempi kuin missään muussa markkinatalousmaassa. Tähän suuntaan on valitettavasti kehitys kulkenut myös maanomistuksen osalta MTK:n ja kepun johdon tukiessa suomalaista suurtilalinjaa.

*Olemme eräällä tavalla uusissa olosuhteissa palaamassa takaisin vaaralliseen menneisyyteen.*¹⁴⁹

Viimeinen virke on hyvin mielenkiintoinen. Vennamo tuo epäsuorasti ilmi, miten ”talonpojan tappolinjan” vuoksi Suomi on palaamassa torpparilaitosta vastaaviin olosuhteisiin, jolloin suur- ja pienomistuksen ero oli maaseudulla räikeimmillään. Virke ikään kuin herättää talonpojan kehyskertomuksen henkiin, koska se antaa sille käyttötarkoituksen. Retoriikan näkökulmasta voidaan tulkita, että koko kehyskertomuksen esittämisen tarkoitus on luoda kuva menneisyyden hyvistä ja huonoista ajoista ja verrata sitä vallitsevaan tilanteeseen. Tässä kohtaa kirjoitusta historiapolitiikka astuukin esiin – menneisyys on kuvattu tietynlaiseksi, jotta ero 1980-luvun tilanteeseen paljastuisi. Sisällissodan jälkeinen pientilojen rakentaminen näyttäytyy pienomistusta ja rauhaa lisäävänä toimintana, joka muistuttaa sodan jälkeisestä asutustoiminnasta. Sen sijaan 1960-luvulla alkanut ”talonpojan tappolinja” on johtamassa samaan tilanteeseen maaseudulla, joka vallitsi torpparilaitoksen aikana – tilallisen ja tilattoman väestön konfliktiin. Vennamo toteaaakin kirjoituksensa lopussa:

*SMP on ainoa puolue, joka on jatkuvasti varoittanut uhkaavasta kehityksestä, joka on johtamassa siihen, että maassamme on pieni omistava luokka ja sitten laaja vaikutusvallan ulkopuolella oleva tavallinen kansa.*¹⁵⁰

Myös populismin tutkimus antaa työkaluja Vennamon kehyskertomuksen tulkintaan. Paul Taggart on tuonut esiin populististen puolueiden taipumuksen nostalgiseen ajatteluun¹⁵¹. Ajatus ”menneistä hyvistä ajoista” on hänen mielestään liitettävissä populististen puolueiden, liikkeiden ja poliitikkojen käsitykseen kansasta. Taggart tarkastelee tätä nostalgista ulottuvuutta luomansa sydänmaa-käsitteen (*heartland*) avulla. Sydänmaa on populististen puolueiden retrospektiivinen käsitys ihanteellisesta ajasta menneisydessä, jolloin kansa oli yhtenäinen. Taggartin mukaan sydänmaa on abstrakti maailma, jossa vallitsee populistisen liikkeen arvot. Se on siis utopian kaltainen, mutta se sijaitsee menneisydessä – historiallisesti todenmukaisessa tai kuvitellussa. Sydänmaan ja eheän kansan määrittely tulee ajankohtaiseksi silloin, kun sydänmaan arvoja uhkaa jokin, ja tällöin alkaa prosessi

¹⁴⁹ VV 19/1985.

¹⁵⁰ VV 19/1985. Vennamon analyysissä voidaan havaita myös selkeitä yhtymäkohtia sosialistiseen näkemykseen kapitalistisen yhteiskunnan perustavimmasta konfliktista omistavan luokan ja proletariaatin välillä. Aiemmassa tutkimuksessa onkin osoitettu, että Vennamon retoriikassa on vasemmistolaisen agitaatiopuheen ominaisuuksia. Ks. Parkkinen 2005.

¹⁵¹ Populismin tutkimuksessa nostalgia on liitetty populismiin monenkin eri tutkijan toimesta. Ks. esim. Betz ja Johnson 2017, 68–79; Inglehart ja Norris 2016, 7–16.

sydänmaan määrittelylle.¹⁵² Taggartin sydänmaa-käsitteen rinnalle on nostettu myös ajatus sydänmaan vastakohdasta, anti-sydänmaasta (*anti-heartland*), joka sydänmaan tavoin sijaitsee menneisyydessä, mutta on dystooppinen. Esimerkiksi Baltian maissa Neuvostoliiton aika saattaa näyttäytyä anti-sydänmaana.¹⁵³

Vennamon kehyskertomuksessa talonpojan historiasta on löydettävissä sekä sydänmaa että anti-sydänmaa. Sydänmaan sijoittuu hänen retoriikassaan sisällissodan jälkeisestä ajasta jälleenrakennuksen aikaan, jolloin maaton väestö sai maata, pienomistus kukoisti ja yhteiskuntarauha saatiin säilytettyä. Menneisyyden dystopia sen sijaan löytyy torpparilaitoksen aikakaudesta. Näin ollen talonpojan kehyskertomus muodostuu myös varoitukseksi siitä, miten tilanne yhteiskunnassa saattaa taantua torpparilaitoksen ajan kaltaiseksi.

On mielenkiintoista tarkastella Vennamon kehyskertomusta myös siitä näkökulmasta, mitä hän jättää mainitsematta. Vennamohan suhteellisen pienellä merkkimäärällä tiivistää Suomen historian aina 1700-luvun puolivälistä 1980-luvulle saakka. Silmiinpistävää on esimerkiksi Lapuan liikkeen (1929–1932) jättäminen huomiotta kuvailtaessa maailmansotien välistä aikaa. Lapuan liikettä on kuvailtu oikeistoradikaaliksi ja antikommunistiseksi ryhmittymäksi, joka kritisoi vasemmiston paluuta politiikkaan sisällissodan jälkeen. Liike tuli tunnetuksi väkivaltaisista kyydityksistä ja muilutuksista, joita se teki vasemmistolaisiksi näkemilleen henkilöille. Se rakentui vahvasti talonpoikaiselle eetokselle ja sillä oli Maalaisliittoon vahvoja yhteyksiä, jotka kuitenkin katkesivat liikkeen radikalisoituessa yhä vahvemmin.¹⁵⁴ Vennamo jättää huomiotta tämän osan Suomen historiaa, jossa talonpoikaisväestölläkin oli oma osansa, ja jota ei voi hyvällä tahdollakaan mieltää yhteiskuntarauhaa ylläpitävänä toimintana.

Sen sijaan, että pyrittäisiin ikään kuin opponoimaan Vennamon historiakuvan paikkansapitävyyttä, on hedelmällisempää tarkastella asiaa retorisenä keinona. Vennamo luo pelkistetyn ja idealisoidun kuvan sisällissodan jälkeisen ajan Suomesta ja liittää sen jälleenrakennuksen aikaan. Retorisesti on tehokkaampaa korostaa ajan yhtenäisyyttä, sillä verrattuna torppariaikaan se on lähempänä kirjoittajan omaa ideaaliyhteiskuntaa. Näin ollen Vennamon harjoittaa valikoitua muistamista, jotta kehyskertomus olisi yhtenäisempi.

¹⁵² Taggart 2000, 95–98. Zygmunt Bauman on tuonut esiin myös retrotopian käsitteen, jolla hän kuvaa utopioiden tilannetta 2010-luvulla. Baumanin mukaan tulevaisuuteen suuntaavat utopiat ovat jääneet alhoon ja yhä useammin ratkaisuja ongelmiin haetaan menneisyydestä. Retrotopia on sikäli läheinen käsite sydänmaalle, että siinäkin on kantavana ajatus utopiasta menneisyydessä. Bauman 2017, passim.

¹⁵³ Jakobson et al. 2012, 16.

¹⁵⁴ Mickelsson 2015, 95–97, 100–101. Ks. myös Vares 2011, 26–27.

Historiakuvien tutkimuksessa on korostettu, että historiakuva on aina lopulta nykyisyydestä käsin tehty menneisyyden arviointi. Toisin sanoen tarkasteluajankohdan motiivit vaikuttavat siihen, mitä menneisyydestä koetaan muistamisen arvoisena.¹⁵⁵ Vennamon ilmeinen motiivi on perustella poliittista linjaansa ja ideologiaansa. Tässä tehtävässä hän käyttää kehyskertomusta talonpojan historiasta. Edellä esitetty talonpojan kehyskertomus onkin äärimmäisen tehokas retorinen tapa perustella, miksi suurtiloja suosiva maatalouspoliittinen linja on väärin. Vennamo korostaa talonpoikaisuuden roolia osana Suomen historiaa ja antaa sille traditionkaltaisen aseman. Hän antaa myös epäsuorasti ymmärtää, että tuhoamalla talonpoikaisuuden tuhotaan jotain hyvin keskeistä suomalaisuudesta. Hän vaikuttaakin puolustavan yhden väestöryhmän – perhe- ja pienviljelijöiden – sijaan kokonaista ajanjaksoa Suomen historiasta, joka näyttäytyy hänelle kansan yhtenäisyyden aikana. Veikko Vennamon kehyskertomus talonpojan historiasta on kertomus jatkuvuudesta ja jatkuvuuden merkityksestä yhteiskuntaa tasapainottavana tekijänä.

Kehyskertomuksien käyttämisessä on myös selkeä ero Veikko ja Pekka Vennamon retoriikkojen välillä. Pekka Vennamo kyllä ikään kuin nojautuu tähän SMP:läiseen kertomukseen talonpojan tuhosta, mutta hän ei aktiivisesti rakenna tai uudelleen muotoile tätä kehyskertomusta. Pekka Vennamo ei myöskään viittaa maatalouspolitiikkaa käsittelevissä kirjoituksissaan yleensä 1960-lukua aikaisempaan aikaan, vaan usein vain tyytyy mainitsemaan ”talonpojan tappolinjan” ikään kuin sellaisenaan tapahtuneena historiallisena tosiasiana. Näin ollen narratiivisuutta ja kehyskertomusten käyttämistä voidaan pitää erityisesti Veikko Vennamon retoriikkaan kuuluvana ominaisuutena.

3.1.2 Pekka Vennamon unelma sääntelystä ja holhouksesta vapaasta maatalousyrittäjistä

Pekka Vennamon maatalouspolitiikkaa koskevassa retoriikassa suhde talonpoikaisuuteen vaikuttaa monilta osin etäisemmältä kuin Veikko Vennamolla. Perhe- ja pienviljelijä on nuoremman Vennamon retoriikan keskiössä, mutta heidän ongelmansa ovat usein samankaltaisia kuin yritysten ongelmat. Vaikka Pekan näkökulma talonpoikaisuuteen on etäisempi isäänsä verrattuna, liittää hän perhe- ja pienviljelijöihin myös monia samoja ominaisuuksia kuin Veikko. Marraskuussa 1983 hän kirjoittaa perheviljelmävaltaisen maatalouden puolesta:

Maataloustuotanto maassamme on perinteisesti rakentunut pien- ja perheviljelmien varaan. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna on kaikkialla maailmassa havaittu, että pääsääntöisesti yhden perheen hoidettavissa oleviin yksiköihin perustuva maatalous on sekä taloudellisinta että tarkoituksenmukaisinta. Näin on kiistatta Suomen oloissa.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Ks. esim. Anttonen 2000, 15; Miettunen Katja-Maria 2009, 26–27.

¹⁵⁶ Puheenjohtajan palsta, *Suomen Uutiset* (PP) 45/1983.

Ei voida siis sanoa, että Pekka Vennamon puheenjohtaja-aikana yksi SMP:n peruslähtökohta – pienviljelmien puolesta puhuminen – olisi muuttunut mitenkään radikaalisti. On tosin huomioitava, ettei väite pientilavaltaisen maatalouden kansainvälisestä ”voittokulusta” ainakaan länsimaissa pidä paikkaansa, koska kehitys oli jo pitkään edennyt kohti suurempia tilakokoja, jotka koneellistumisen ansiosta silti pystyivät ruokkimaan koko ajan kasvavan väestön. Näin asian laita oli myös Suomessa.¹⁵⁷ Oleellista Pekallekin lienee pientilojen asema traditionaalisen maatalouden harjoittamisen muotona. Hän liittääkin isänsä tavoin perhe- ja pienviljelijöihin myös ominaisuudet ahkeruudesta ja omatoimisuudesta. Esimerkiksi maaliskuussa 1982 Vennamo toteaa karjatilojen markkinointimaksuja¹⁵⁸ koskevassa kirjoituksessaan, että ”[m]aataloudessa on räikeimmin pyritty kotimaisen työn ja ahkeruuden romuttamiseen”. Hänen mielestään suuria maataloustuottajia suosiva politiikka johtaa kotimaisten elintarvikkeiden pulaan ja elintarvikeomavaraisuuden menettämiseen. Sosiaalisia ongelmia sen sijaan on jo syntynyt ”suuren osan tuottajista luovuttua tuotannostaan ja vietyä lehmänsä teuraaksi”. Vennamo toteaaakin, että ”[h]alvemmalla ja terveemmin olisivat kuitenkin asiat tulleet hoidetuksi, jos pieniä ei olisi hävitetty ja näiden tilojen väestöä ajettu työttömyyskortistoon”.¹⁵⁹ Hän siis nojaa ”SMP:läiseen” johtopäätökseen rakennemuutoksesta – pientiloja ei olisi saanut tuhota.

Pekka Vennamon retoriikassa myös omatoimisuus liitetään perhe- ja pienviljelmiin. Hän kommentoi kiihaasti huhtikuussa 1986 maataloustulosopimusta, jonka yhteydessä esitettiin pellonraivauksen rajoittamista maataloustuotteiden ylituotannon hillitsemiseksi¹⁶⁰. Vennamon mielestä esityksen takana seisovan Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton (*MTK*) ja keskustajohtoisen maatalousministeriön tavoitteena on rajoittaa ”talonpoikaista vapautta”. Hän korostaa, että uusien peltojen raivaamista tulisi pikemmin tukea, jotta huonosti toimeentulevilla pientiloilla ”on mahdollisuus edes omatoimisesti parantaa tilan kannattavuutta”.¹⁶¹ Vennamo puhuu toisaalla myös talonpoikaisesta raivaajahengestä, joka on kuoletettu maaseudun autiotuessa ja viljelijäväestön ikääntyessä¹⁶².

Pekka Vennamo mainitseekin talonpoikaisuuden tasaisin aikavälein kirjoituksissaan. Hän puhuu edellä mainitun talonpoikaisen raivaajahengen ja vapauden lisäksi muun muassa talonpoikaisesta

¹⁵⁷ Hobsbawm 2001, 366–367.

¹⁵⁸ Karjatilojen markkinointimaksut teemana esiintyy SU:ssa toistuvasti läpi tarkasteluajankohtani. SMP vastusti kiihaasti markkinointimaksuja niin puoluelehden sivuilla kuin ohjelmatasollakin. Puolue näki maksujen suosivan suuria karjatiloja ja näivettävän pienet karjatilat. Ks. esim. SMP:n maatalouden erityisohjelma 1981.

¹⁵⁹ PP 10/1982.

¹⁶⁰ Pellonraivauksen rajoittamisesta annettiin myös hallituksen esitys 9.5.1986. HE 58/1986 vp.

¹⁶¹ PP 16/1986.

¹⁶² PP 5/1980.

perinteestä ja väestöstä sekä itsenäisestä talonpojasta¹⁶³. Mielenkiintoinen seikka on, että Pekka mainitsee talonpoikaisuuden suhteellisesti useammin kuin isänsä¹⁶⁴. Se liitetään hänen kirjoituksessaan perinteiseksi nähtyyn elämäntapaan. Esimerkiksi puhe talonpoikaisesta raivaajahengestä voidaan nähdä viittaavan pidempään suomalaiskansalliseen kertomukseen talonpojasta. J. L. Runebergin luomasta Saarijärven Paavon hahmosta lähtien raivaajahenki, jonka keskiössä on oman tilan ja kodin rakentaminen ponnisteluissa säästämättä, on liitetty talonpoikaisuuteen.¹⁶⁵ Pekan voidaan nähdä siis nojaavan traditionaaliseen talonpoikaiskuvastoon, jossa yksin luonnonvoimia vastaan taistelevat saarijärven paavot ovat raivanneet asuinkelvottomasta korvesta tilansa ja kotinsa.

Kuten Veikko, myös Pekka kokee keskustan johtaman virheellisen maatalouspolitiikan uhkaavan talonpoikaista elämäntapaa. Kirjoituksessaan marraskuussa 1979 hän muistuttaa, että Keskustapuolue on ollut kansanrintamahallituksissa¹⁶⁶ avainasemassa maatalouspolitiikan suhteen ja puolueen kädenjälki on vahva niin pellonraivauslaissa kuin maatilojen tuotantokattojakin koskevissa säädöksissä:

*Kepun maatalouspolitiikan seurauksena talonpoikainen perinne ja maatalousväestön tulevaisuudenusko on pahasti järkkynyt, tuotanto alentunut ja maamme ajautunut tuontielintarvikkeiden varaan sekä työttömyys voimakkaasti lisääntynyt maatalouden pakkoajettujen vuoksi.*¹⁶⁷

Vennamo jatkaa toteamalla, että keskustan kannattajatkin ovat alkaneet kääntyä puoluettaan vastaan, eikä Suomesta löydy enää ”muutamia kartanonomistajia lukuun ottamatta viljelijää, joka olisi kepuun tyytyväinen”¹⁶⁸. On tietyllä tavalla oireellista, että mainitessaan talonpoikaisuuden käsitteen Pekka Vennamo mainitsee lähes joka kerta myös Keskustapuolueen. Retoriikasta välittyikin kuva, että talonpoikaisuus on alun perin osa keskustalaisuutta – tai ehkä pikemmin maalaisliittolaisuutta –, mutta jonka puolue on hylännyt. Vennamo kirjoittaa helmikuussa 1980, miten ”[k]epun uskottavuus perinteisen kannattajakuntansa keskuudessa on hävinnyt”, koska valtapaikkojen hankinnassa ”ei ole

¹⁶³ Termien mainitsemisjärjestyksessä: PP 16/1986; PP 45/1979; PP 8/1980; PP 50/1981.

¹⁶⁴ Talonpoikaisuus esiintyy Pekka Vennamon retoriikassa suhteellisesti useammin kuin Veikko Vennamon retoriikassa, mikäli ei oteta huomioon ”talonpojan tappolinja” -termiä, joka on SMP:läinen iskulause, joka esiintyy molempien Vennamoiden kirjoituksissa toistuvasti.

¹⁶⁵ Ks. esim. Mylly 1989, 163–165; Niukkanen 2009, 124.

¹⁶⁶ Kansanrintamahallituksilla viitataan poliittisen vasemmiston ja keskustan varaan rakentuneita hallituksia. Suomessa keskustan ja SDP:n varaan rakentuneita hallituksia on kutsuttu punamultahallituksiksi, kun taas kansanrintamahallituksiksi on kutsuttu kokoonpanoja, joissa punamultahallituksessa on mukana myös SKDL/SKP. Kansanrintamahallitukset olivat erittäin yleisiä Suomessa 1960-luvun puolivälistä aina 1980-luvun alkuun saakka. Ks. Valtioneuvosto, hallitukset ja ministerit. <<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti-/r/v2>> [luettu: 23.3.2021]

¹⁶⁷ PP 45/1979.

¹⁶⁸ PP 45/1979.

kaihdettu sellaisiakaan kompromisseja, jotka ovat kepun kannattajien ja talonpoikaisen väestömme kannalta selvästi kielteisiä”.¹⁶⁹ Hän tuokin toistuvasti esiin, kuinka keskustan kannattajien keskuudessa kytee kapina, koska lopulta myös ”[k]epun kannattajakunta on valtaosaltaan rehellistä suomalaista talonpoikaista väkeä”.¹⁷⁰

Pekka Vennamon Keskustapuolue-vastaisuus näyttääkin tukeutuvan SMP:n perinteisiin. SMP aikoinaan perustettiin osaltaan juuri tämän eetoksen varaan ja se näyttää 1980-luvulla edelleen pitävän pintansa maatalouspolitiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa. Keskusta nähdään syylliseksi rakennemuutoksen aiheuttamiin hankaluuksiin pientiloilla, ja väärin hoidetun maatalouspolitiikan takia talonpoikainen elämäntapa on uhattuna. Edes SMP:n hallitusaika ei tuo merkittävää muutosta keskustan arvostelemiselle, koska maa- ja metsätalousministerin salkku säilyi tuolloinkin keskustan käsissä. Vaikka Pekan retoriikka nojaa isänsä käyttämään kehyskertomukseen talonpoikaisuudesta ja sitä uhkaavasta ”talonpojan tappolinjasta”, itse talonpoikaisen elämäntavan kuvailu jää laimeammaksi kuin Veikolla. Nuorempi Vennamo vaatii muutosta maatalouspolitiikassa, jotta voidaan ”säilyttää vapaaseen talonpoikaiseen omistukseen perustuva maatalous”¹⁷¹, mutta hän ei aktiivisesti määrittele, mitä ovat esimerkiksi aiemmin mainitut talonpoikainen raivaajahenki tai talonpoikainen perinne.

Toinen selkeä ero Veikko ja Pekka Vennamon maatalouspolitiikkaa koskevassa puheessa löytyy terminologiassa, jota he käyttävät kuvaamaan maataloudessa työskentelevää väestöä. Pekka puhuu usein maatalousyryksistä ja -yrittäjistä, kun taas Veikon retoriikassa edellä mainittuja termejä ei esiinny. Pekka kirjoittaa muun muassa, miten keskusta on pettänyt maatalousyrittäjät¹⁷², miten maataloustuotteiden ulkomaantuonti on ”pakottanut maatalousyrittäjät lisäämään tuotantoaan keinolla millä hyvänsä”¹⁷³ ja miten kaiken taustalla on keskustan ja MTK:n tukema suurtilalinja: ”[K]eskustapuolue ja MTK ovat entisestään voimistuneina pyrkineet vetämään maahamme suurtilalinjaa ja sen myötä vähentämään maatalousyriyten määrää rajustikin”.¹⁷⁴

Maatalousyryksistä puhuessaan Pekka Vennamo usein asettaa rinnakkain maatalousyrittäjän ja palkansaajan tai kuluttajan. Esimerkiksi tammikuussa 1980 hän kirjoittaa Suomen talouden noususuhdanteesta molemmissa *Puheenjohtajan palstan* kirjoituksissaan. Hänen mielestään kasvanut kansantulo ei päädy tavallisen kansan hyödyksi, koska hallitus jatkaa tiukkaa talouspolitiikkaansa.

¹⁶⁹ PP 8/1980.

¹⁷⁰ PP 24/1981.

¹⁷¹ PP 21/1983.

¹⁷² PP 20/1981.

¹⁷³ PP 21/1983.

¹⁷⁴ PP 26/1985.

Vennamo kysyykin ”koska sitten maassamme on varaa kasvaneesta kansantulostamme jakaa osa palkansaajille ja maatalousyrittäjille”.¹⁷⁵ Huhtikuussa 1980 Vennamo arvioi pitkässä, koko palstan mittaisessa kirjoituksessaan maataloustuloratkaisua maatalousyrittäjien ja kuluttajien näkökulmasta:

*Maatalousyrittäjälle on keskeistä, kuinka suuri on hänen maatalousyrittäjänsä tulojen ja kulujen erotus eli raha, joka jää hänelle ja hänen perheelleen jäljelle kaikkien kulujen ja verojen jälkeen. Tämä rahahan on se varsinainen tulo, joka yrittäjälle palkaksi työstään jää.*¹⁷⁶

Vaikka Pekka nostaa esiin, että lopulta raha päätyy maatalousyrittäjän perheelle, rinnastaa hän maanviljelyn yritystoimintaan. Hänen mielestään neuvoteltu päätös yksisilmäisesti korottaa tuottajahintoja eikä keskity tuotantokustannusten alentamiseen esimerkiksi veroja leikkaamalla tai tuotantokattoa korottamalla. Näin ollen hänen mielestään päädyttiin ratkaisuun, joka oli epäoikeudenmukainen niin maatalousyrittäjien kuin kuluttajienkin näkökulmasta.¹⁷⁷ Lopulta myös kuluttajan ja maatalousyrittäjän kohtalosta syytetään harjoitettua suurtilalinjaa: ”Kun seurauksista välittämättä ollaan ajamassa maataloustuotantoa vain suurten käsiin, niin siitä kärsii pien- ja perheviljelijöiden ohella erityisesti kuluttaja”.¹⁷⁸

Pekka Vennamolle onkin tyypillistä, että maatalous nähdään ennen kaikkea elintarviketuotantona. Maatalous sijoitetaan ikään kuin suomalaisen tuotantoketjun alkulähteeksi, jonka lopputuotteena on suomalainen elintarvike. Vennamon mukaan tehokkaimmin kansa pidetään ”leivänsyrjässä” tukemalla perhe- ja pienviljelmien asemaa elintarviketuotannossa. Vaikka talonpoikaisuuden historiallinen traditio tunnustetaan, ei perhe- ja pienviljelyä sidota niin vahvasti talonpoikaiseen identiteettiin kuin Veikko Vennamon retoriikassa.

Pekka Vennamon retoriikassa perhe- ja pienviljelijän ongelmat tuntuvat vastaavan usein pienyrittäjien ongelmia. Byrokratia ja viljelijöiden kohtaama ”lupaviidakko” nähdään kurjistavan erityisesti perhe- ja pienviljelijöiden elinkeinoa. Esimerkiksi viljelijöiden luopumiseläke¹⁷⁹ koetaan itsessään hyvänä lakina, jonka on kuitenkin vesittänyt lain ahdas sekä epäoikeudenmukainen tulkinta. Vennamon mielestä luopumiseläke on hyvä esimerkki siitä, miten ”hyvät asiat halutaan haudata valtion byrokratiaan”¹⁸⁰. Samoin maataloustuotteiden markkinointimaksut ja tuotantokatot nähdään

¹⁷⁵ PP 3/1980. Ks. myös PP 14/1980; PP 23/1980.

¹⁷⁶ PP 14/1980.

¹⁷⁷ PP 14/1980.

¹⁷⁸ PP 10/1982.

¹⁷⁹ Viljelijöiden luopumiseläke tuli käyttöön 1970-luvulla. Sen tarkoituksena oli vähentää kannattamattomien tilojen määrää maksamalla yli 55-vuotiaille viljelijöille korvaus, mikäli he lopettavat tilan viljelyn ja siirtyvät eläkkeelle. Ks. Väre ja Pietola 2001, 9.

¹⁸⁰ PP 22/1980.

työkaluina, joilla pyritään rajoittamaan vapaata yritteliäisyyttä maataloudessa¹⁸¹. Myös pellonraivausrajoituksia kritisoivissa kirjoituksissa usein esitetään toteutetun politiikan tähtäävän siihen, että pellonraivauksesta – ja viljelystä ylipäänsä – tulisi luvanvaraista¹⁸².

Pekan talonpoikaispuheessa vaikuttaakin olevan kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä talonpoikaisuus näyttäytyy perinteenä, traditiona ja elämäntapana, toisaalta se rinnastetaan yritystoimintaan. Pekka Vennamon tapa puhua maatalousyrittäjistä tietyllä tavalla osittain riisuu elämäntavan talonpoikaisuudesta, koska yrittäjäyys on ennen kaikkea elinkeino¹⁸³. Näin ollen retoriikassa on ikään kuin kiulu menneisyyden talonpoikaisuuden ja nykyisen maatalousyrittäjän välissä. Kärjistäen sanottuna talonpoikaisuus on hänelle pikemmin juhlapuheen aihe kuin samaistumisen kohde. Toisaalta voidaan ajatella, että puhe maatalousyrittäjistä osoittaa Pekan halua laajentaa SMP:n kannatuspohjaa yrittäjien suuntaan laajemminkin. Ehkä Pekka ei uskonut elämäntapa-argumentin voimaan enää edes maaseudulla, vaan pyrki uudistamaan SMP:n suhdetta puolueelle tärkeään viljelijöiden ryhmään.

Voidaankin kysyä, onko Pekka vahvemmin kiinni 1980-luvun realiteeteissa ja Veikko puolestaan tilanteessa, joka toi SMP:n ensimmäisen suuren vaalivoiton. Risto Sänkiaho on pohtinut SMP:n vaalivoittoa 1970 eduskuntavaaleissa. Sänkiahon mukaan puolueen voittoa osaltaan selittää yhteiskunnan rakennemuutoksen mukanaan tuoma elämäntapamuutos. Maatalous nähtiin vielä jälleenrakentamisenkin jälkeen pikemmin elämäntapana kuin elinkeinona. Poliitiikkaan vaikutti osaltaan Maalaisliiton äänestäjäkunnan viljelijävaltaisuus. Kuitenkin vuonna 1966 toimintansa aloittanut Rafael Paasion I hallitus otti tehtäväkseen teollistumisen nopeuttamisen. Tällöin elämäntapa-argumentti alkoi menettämään merkitystään ja rakennemuutos nopeutui. Erityisen rajusti uusi suunta maatalouspolitiikassa näkyi niin sanotussa peltopakettilaissa, jossa valtio maksoi viljelijälle rahaa peltojen viljelemättä pitämisestä. Sänkiahon mukaan sosiologisesta näkökulmasta katsoen muutos aiheutti sosiaalista vieraantumista. Hän korostaa myös, että maaseudulta asutuskeskuksiin muuttaneiden viljelijöiden elämäntapamuutos oli suuri ja omiaan tuottamaan osattomuuden tunnetta. Sänkiaho liittää tähän ilmiöön myös byrokratian kasvun, jonka hän näkee

¹⁸¹ Ks. esim. PP 13/1982; PP 15/1986.

¹⁸² Ks. esim. PP 45/1979; PP 16/1986.

¹⁸³ Toki Suomessa on ollut esimerkiksi Suomen Yksityisyrittäjien Puoluejärjestö, joka toimi 1970-luvulla. Ks. esim. Mickelsson 2015, 204. Nähdäkseen suomalaisessa politiikassa yrittäjäyydellä ei kuitenkaan ole ollut samanlaista elämäntapa-ideologiaa kuin talonpoikaisuudella, joka on historiallisesti tullut edustetuksi agraaripuolueiden toimesta. Tietysti 2000-luvulla voidaan ajatella asetelman muuttuneen, mutta se on jo kokonaan toinen tutkimusaihe.

hallitsevaksi piirteeksi teollistumisessa. Hänen mukaansa maaltamuutto uuteen ympäristöön, jossa byrokratian määrä oli suurempi, aiheutti vallanpuutetta ja tätä kautta vieraantuneisuuden tunnetta.¹⁸⁴

Voidaan ajatella, että Pekka Vennamon kuvailemat maatalousyrittäjän ongelmat sääntöineen ja rajoituksineen ovat juuri byrokraatisoitumisen tuottamia ongelmia. Tällöin hän on jo ikään kuin yhden kehitysvaiheen isäänsä pidemmällä. Pekalle pääasiallinen ongelma ei ole niinkään maatalouden muuttuminen elämäntavasta elinkeinoksi – se on vain yksinkertaisesti vallitseva asiantila. Ongelmaksi sen sijaan nousee elinkeinon kohtaama sääntely ja byrokratia. Kun Veikko korostaa talonpoikaisuuden merkitystä koko suomalaisen yhteiskunnan kehitykselle ja ylläpitämiselle, Pekka keskittyy kuvailemaan paisuvan byrokratian viljelijöille asettamia rajoituksia. Nähdäkseni Pekka Vennamon viljelijöitä käsittelevät kirjoitukset ovatkin etäämmällä talonpoikaisuuden elämäntavasta.

Tätä eroa voidaan selittää edellisessä luvussa käsittelemälläni sukupolvierolla. Karl Mannheimin terminologiaa käyttäkseni Pekka Vennamon sukupolven avainkokemus¹⁸⁵ oli hyvin erilainen kuin isänsä sukupolven. Pientila-Suomi ei ollut samalla tavalla osa Pekan elämää kuin ASO:n entisen ylijohtajan Veikon elämää. Näin ollen voidaan pitää melko ymmärrettävänä, että Pekalle perhe- ja pienviljelijä ei ole yhtä tunnepitoinen termi kuin Veikolle, ja se näkyy ikään kuin vain osana SMP:n kaanonina hänen puheessaan kansasta. On kuitenkin tuotava esiin, että tästä huolimatta Pekka kirjoittaa paljon maatalouspolitiikasta. Voidaankin ajatella, että hän ratkaisee tämän ”sukupolvikuilun” teksteissään rinnastamalla perhe- ja pienviljelijät pienyrittäjiin. Pekka Vennamon on mahdollisesti helpompi rinnastaa itsensä tähän ryhmään kuin pientila-Suomen ”saarijärvenpaavoihin”. Nämä uudenlaiset viljelijät kantavat edellisten sukupolvien perintöä, mutta toimivat uudenlaisissa olosuhteissa.

3.1.3 Talonpojan tulevaisuus luontaismaataloudessa

Vaikka Pekka ja Veikko Vennamon perhe- ja pienviljelyä koskevissa retoriikoissa korostuu jatkuvuus, traditio ja jopa nostalgia, on molemmilla selkeä näkemys siitä, miten tulevaisuudessa maataloustuotannon tulisi rakentua. Myös SMP:n ohjelmatuotannossa esitetään visioita maatalouden tulevaisuudesta. Vuoden 1973 SMP:n maatilatalouden erityisohjelmassa nousee esiin luonnollisen viljelyn vaatimus,¹⁸⁶ jonka ajatuksia on kehitelty pidemmälle vuoden 1981 maatalouden erityisohjelmassa. Luonnonmukaisella tai biodynaamisella viljelyllä erityisohjelmassa tarkoitetaan

¹⁸⁴ Sänkiaho 1971a, 32–33.

¹⁸⁵ Avainkokemuksella tarkoitetaan jotain tiettyä tapahtumaa tai ilmiötä, jonka yhden sukupolven edustajista suurin osa jakaa, ja joka muodostuu heille merkittäväksi. Ks. esim. Purhonen 2002, 4–7; Roos 1987, 51–59.

¹⁸⁶ SMP:n maatilatalouden erityisohjelma 1973.

ennen kaikkea pien- ja perheviljelmillä tapahtuvaa saasteetonta ja puhdasta elintarviketuotantoa. Luonnonmukaisessa viljelyssä irtisanoudutaan lannoitteiden liiakäytöstä ja luotetaan viljelykasvien omaan luonnolliseen kasvuvoimaan. Ohjelmassa korostetaan, että ”[b]iodynaaminen viljely on elämäntapa, jossa luonnon-, ympäristön- ja ihmisojelu sekä pehmeä teknologia ja energian säästäminen ovat päällimmäisinä asioina”. SMP:n mukaan luonnonmukaisella viljelyllä voidaan sovittaa yhteen viljelijän ja kuluttajan etu saasteettomien ja puhtaiden elintarvikkeiden muodossa.¹⁸⁷

Luonnonmukaisen viljelyn vaatimus korostuu myös *Suomen Uutisten* sivuilla koko tarkasteluajanjaksoni aikana 1979–1986 ja nousee koko ajan voimakkaammin esiin 1980-luvun edetessä. Veikko Vennamo kirjoittaa kesäkuussa 1981 Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) puoluekokouksesta tuoden esiin, miten teollistuminen Suomessa on edennyt toisen maailmansodan jälkeen vahvasti SDP:n haluamalla tavalla. Hänen mukaansa SDP on julistanut jo vuosikymmeniä ”suurteollisuuden ihanuutta ja suurasutuskeskusten melu- ja saaste-elämää”. Sen sijaan ”[i]nhimillinen SMP edustaa maassamme ainoana puolueena uutta parempaa tulevaisuutta. [...] Omatoimisuus ja luonnonläheisyys sekä erikoistuotteiden kätevyys perustuva laatutuotanto on pienen kansamme tulevaisuus”.¹⁸⁸ Myös Pekka Vennamo tuo esiin SMP:n maatalouspoliittisen linjan edistyksellisyyden kesäkuussa 1983:

*SMP edustaa uudenlaista maatalouspoliittista ajattelua. Maataloutemme on rakennettava terveelle perhe- ja pienviljelmävaltaiselle pohjalle turvaamalla mahdollisuudet maatalousväestöä hyödyttävään osa-aikaviljelyyn ja maatalouden elinkeinoihin. [...] vasta silloin voimme turvata kansallemme puhtaat ja terveelliset elintarvikkeet myös tulevaisuudessa sekä varmistaa sen, että maaseutu säilyy terveenä ja elinkelpoisena [...].*¹⁸⁹

Luontaismaatalous näyttäytyy siis paitsi luonnonläheisenä myös luonnollisena maatalouden muotona, jonka avulla voidaan tarjota kansalle puhtaita elintarvikkeita. Vennamot puhuvatkin usein luontaismaatalouden yhteydessä luontosuhteesta, jonka he näkevät kansalta olevan hukassa. Marraskuussa 1983 Pekka Vennamo kirjoittaa pitkän kirjoituksen otsikolla ”Luontaiselinkeinojen tulevaisuus turvattava”. Pekka korostaa kirjoituksessaan, että ihminen on elimellinen osa luontoa ja tarvitsee puhdasta luontoa tullakseen toimeen, ja tämän takia ”[p]uutarhanhoito, puutarhaelinkeinot sekä maatalous kokonaisuutena muodostavat sen rungon, jolle ihmisten luonnonmukainen lähiympäristö rakentuu”.¹⁹⁰ Hän näkee ongelmaksi sen, että ihmisen luontosuhde varsinkin kaupunkiympäristössä on heikentynyt. Samansuuntaisesti Pekka kirjoittaa heinäkuussa 1980

¹⁸⁷ SMP:n maatalouden erityisohjelma 1981.

¹⁸⁸ VV 23/1981.

¹⁸⁹ PP 26/1983.

¹⁹⁰ PP 44/1983.

kuluttajien vieraantumisesta luonnonmukaisista elintarvikkeista. Hän korostaa, että kuluttajat vaikuttavat ostospäätöksillään siihen, kuinka puhtaita elintarvikkeita kaupoissa myydään:

Jos haluamme kaaleja, joissa ei ole ainoatakaan toukan reikää, jos palautamme kauppaan salaatinkeuran, joissa luikertaa harmiton onkimato, tai jos haluamme perunamme vielä seuraavana kesänä kivikovina ilman itämisen häivääkään, saamme varautua siihen, että elintarvikkeissamme on luonnolle vieraita myrkyllisiä aineita aina vain enemmän.¹⁹¹

Vennamo jatkaa toteamalla, että valinta on lopulta hyvänmakuisten, puhtaiden ja kotimaisten sekä ulkonäöltään moitteettomien, myrkyjä sisältävien ja ulkomaalaisten elintarvikkeiden välillä. Hän siis tuo epäsuorasti esiin, miten kuluttajien turhamaisuus saattaa lopulta johtaa siihen, että luonnonmukaisia elintarvikkeita ei kauppojen hyllyiltä löydy. Näkökulma voidaan nähdä jossain määrin jopa kulutuskriittiseksi. Tämä puolestaan johtaa pohtimaan, onko hänen kulutuskritiikissään jopa postmateriaalisia ulottuvuuksia. Postmaterialismin keskiössä on perinteisen edistysuskon kyseenalaistaminen, jolloin materiaallinen turvallisuus otetaan ikään kuin annettuna ja pikemmin keskitytään kritisoimaan materiaalien hyödykkeiden tuotannon negatiivisia lieveilmiöitä. 1970-luvun loppu on toisinaan esitetty vanhojen materialististen ydintotuusien muutoksen aikana.¹⁹² Voidaankin pohtia pyrkiikö Pekka Vennamo retoriikassaan tarttumaan tähän ajan ilmiöön. Luonnonmukaista maataloutta harjoittavat perhe- ja pienviljelijät voidaan esittää teollisten suurtilojen vastakohtana. Kuluttajan päätös onkin, ostaako hän luonnonmukaisia vai teollisesti tuotettuja halpoja elintarvikkeita. ”Suosi suomalaista, osta kotimaista”, vaikuttaakin olevan Pekan viesti.

Veikko Vennamon kirjoituksissa luontaismaatalous yhdistyy vielä Pekka Vennamoa useammin luontosuhteeseen. Hänen luontaismaataloutta koskevissa kirjoituksissaan korostuu varsinkin asutuskeskusväestön vieraantuminen luonnosta ja elintarvikkeiden alkuperästä. Veikko liittää luonnosta vieraantumisen teollistumiseen, jonka myötä kansa on ikään kuin unohtanut juurensa. Marraskuussa 1981 hän kirjoittaa ”talonpojan tappolinjan” historiasta: siitä, miten keskustan johdolla pien- ja perheviljelmät tuhottiin, väestö ajettiin asutuskeskuksiin sekä Ruotsiin ja miten vain SMP vastusti tätä ”koneistavan suurteollisuuden ihanuutta”. Vennamon mielestä harjoitettu suurteollisuutta ihannoiva politiikka on ollut ”joka suhteessa Suomen kansan etujen vastaista, puhumattakaan luonnonläheisyydestä ja saasteettomasta luonnosta”.¹⁹³ Suurteollisuus näyttäytyy Vennamon retoriikassa kokonaisuudessaan luonnottomana tuotantotapana. Hän tuo esiin, kuinka esimerkiksi metsäteollisuuden koneistuminen on johtanut siihen, että pienmetsänomistajat – etenkin

¹⁹¹ PP 30/1980.

¹⁹² Mickelsson 2015, 273.

¹⁹³ VV 46/1981.

perhe- ja pienviljelijät – ovat jääneet suurten omistajien armoille: ”Jos yksityinen metsänomistaja on uskaltanut puolustaa luontaista metsätaloutta [...], niin seurauksena on ollut joutuminen ruuattoman pöydän ääreen”.¹⁹⁴ Samoin tehomaaalous näyttäytyy luonnottomana tuotantomuotona, jonka tuotteet sisältävät säilöntäaineita ja myrkkijä: ”Luontaismaatalous on tulevaisuuden valttia, niin kuin myrkkyyvapaat elintarvikkeet. Emme halua tappaa ihmisiä syöpään”.¹⁹⁵

Veikko Vennamo kuitenkin kokee, että teollistumista ihannoiva aika alkaa olla takanapäin ja terveempi luontosuhde on yhä useamman kansalaisen tavoitteena. Heinäkuussa 1985 hän käy kirjoituksessaan läpi koko suomalaisen maatalouden historian aina esihistoriallisista ajoista alkaen. Vennamon mielestä ”talonpojan tappolinja” ja suurteollisuuden ihannoiminen ovat olleet kansallinen tragedia, jonka seurauksena saasteita ja myrkkijä sisältävistä elintarvikkeista on tullut arkipäivää kaikille suomalaisille. Muutos asenteissa on kuitenkin hänen mukaansa jo näköpiirissä: ”Suurteollisuuden erittäin sairaan koneorjuuden ja korkeitten kivimuurien ihannoiminen on muuttumassa luonnonläheisyydeksi ja terveeksi elämäksi”. Vennamo lopettaakin kirjoituksensa toteamalla, että ”inhimillisyyttä edustava SMP on tämän välttämättömän muutoksen kärjessä”.¹⁹⁶ Luonnonläheisyys on Veikolle siis synonyymi terveelle elämälle, jonka hän liittää osaksi kansan elämäntapaa, kun taas ”korkeat kivimuurit” tuodaan esiin ikään kuin epäluonnollisena elinympäristönä.

Luontaismaatalous näyttäytyy Vennamoiden retoriikoissa ikään kuin maatalouden utopiana – parempana huomisena. Vaikuttaa siltä, että he tarttuvat ajan uuteen ilmiöön, ekologisuuuteen. Ympäristön- ja luonnonsuojelu alkoi kansainvälisesti lisääntyä 1960-luvulta alkaen ja Suomessakin jo 1970-luvulta lähtien. 1980-luvun alussa ekologisiin arvoihin pohjautuvaa politiikkaa ajamaan syntyi Vihreä liike, joka vuonna 1987 rekisteröityi puolueeksi nimellä Vihreä Liitto. Vihreän Liiton lisäksi myös muut puolueet nostivat etenkin 1980-luvulla ympäristön- ja luonnonsuojeluksellisia teemoja ohjelmiinsa, joissa tuotiin esiin ympäristönsuojelun ja taloudellisen kasvun välinen ristiriita.¹⁹⁷ Niin ikään SMP julkaisi oman ekologisen erityisohjelmansa vuonna 1978. Ohjelmassa korostetaan taloudellisen kasvun ja puhtaan ympäristön välistä ristiriitaa. SMP vaatii siirtymistä luonnonmukaisempaan tuotantomuotoon, niin teollisuuden kuin maataloudenkin suhteen.¹⁹⁸ SMP

¹⁹⁴ VV 9/1983. Ks. myös VV 1/1984; VV 41/1985.

¹⁹⁵ VV 26/1983. Ks. myös VV 22/1983; VV 13/1986.

¹⁹⁶ VV 30/1985. Luontosuhteen muutoksesta myös VV 24/1981.

¹⁹⁷ Mickelsson 2015, 275–277.

¹⁹⁸ SMP:n ekologinen erityisohjelma 1978.

kykenee siis melko onnistuneesti sisällyttämään luonnonmukaisuuden vaatimuksensa perhe- ja pienviljelmiä korostavaan maatalouspolitiikkaansa.

Vennamoiden suhde Vihreään liikkeeseen kuitenkin selkeästi muuttuu 1980-luvun edetessä. Vielä vuonna 1979 Pekka Vennamo toivottaa tervetulleeksi ympäristöliikkeiden jäsenet SMP:n listoille vuoden 1980 kunnallisvaaleissa¹⁹⁹. Kuitenkin vuoden 1983 eduskuntavaalien jälkeen, jolloin vihreät saivat kaksi kansanedustajaa, asennoituminen alkaa muuttua. Vihreitä kuvaillaan kirjoituksissa yhä useammin hajanaiseksi ja eripuraiseksi ryhmäksi – jota se myös tutkimuksen valossa jossain määrin tuolloin oli²⁰⁰. Vihreät nähdään ryhmänä, jonka ympäristönsuojelulliset tavoitteet ovat edelleen kannattamisen arvoiset, mutta jonka hajanaisuus estää tavoitteiden toteutumisen. SMP esitetäänkin ikään kuin vihreänä puolueena, jolla on myös kykyä vaikuttaa.²⁰¹ Vuoteen 1986 mennessä asennoituminen vihreisiin alkaa muistuttaa 2000-luvun oikeistopopulististen puolueiden asennoitumista vihreisiin puolueisiin²⁰². Vihreät nähdään ryhmänä, joka nauttii eliitin ja median erityisestä suojelusta, ja joka on vallantavoittelun huumassa myynyt omat periaatteensaakin.²⁰³

SMP:n arkisto antaa mielenkiintoista taustatietoa puolueen asennoitumisesta vihreisiin. Vuoden 1987 eduskuntavaalien SMP:n valtakunnallisessa vaalisuunnitelmassa tuodaan esiin, että 1983 eduskuntavaalien jälkeen se menetti 20 000 äänestäjää vihreille. Vihreiden asema puoluekentän ulkopuolella nähdään hyödyttäneen SMP:tä, mutta kun se on alkanut järjestäytyä paremmin, SMP on alkanut menettää ääniä. Vaalisuunnitelmassa lukee isoin kirjaimin: ”Siksi JATKUVASTI ON VAKAVASTI SUHTAUDUTTAVA VIHREIDEN UHKAAN”.²⁰⁴ SMP:n suhde ympäristöliikkeisiin vaikuttaakin muuttuvan merkittävästi 1980-luvun kuluessa. On tosin huomioitava, että Vennamoiden kirjoituksissa ekologisuus ja ympäristöliikkeiden nousu pyritään valjastamaan vaatimukseen luontaismaatalouteen siirtymisestä. Tämä ei ollut vihreille ensisijainen tavoite, vaikka esimerkiksi elintarvikkeiden tehotuotantoa se vastustikin²⁰⁵.

Ehkä lopulta kävi ilmeiseksi, että SMP:n ja vihreiden tavoitteet eivät olleet samat. Vihreä Liitto ei tyytynyt tekemään ympäristöpolitiikkaa vain Suomen rajojen sisällä, vaan sen näkökulma oli

¹⁹⁹ PP 46/1979.

²⁰⁰ Vihreissä vallitsi vuosina 1983–87 linjataistelu siitä, tulisiko liikkeen ympärille perustaa puolue vai ei. Mickelsson 2015, 249–252.

²⁰¹ Ks. esim. PP 25/1984; PP 34/1984; VV 24/1984; VV 32/1984.

²⁰² Oikeistopopulistiset puolueet ja vihreät on 2000-luvulla usein esitetty arvoulottuvuuksiltaan toistensa vastakohtina. On puhuttu jopa, että molemmat ryhmittymät ikään kuin kirittävät toisiaan tämän jaon ansiosta – ts. molemmilla on rakas vihollinen, josta erottuminen lisää kannatusta. Ks. esim. Inglehart ja Norris 2016, 2; Railo 2011, 78–79.

²⁰³ Ks. esim. PP 6/1986; VV 21/1986.

²⁰⁴ SMP:n valtakunnallinen vaalisuunnitelma, SMP:n puoluetoimisto 1.2.1986. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

²⁰⁵ Näin asia oli ainakin vuoden 1988 Vihreän Liiton yleisohjelmassa.

selkeästi globaalimpi²⁰⁶. Sen sijaan SMP:lle keskeisimmät ongelmat – pienviljelmien ja talonpoikaisen elämäntavan tuho – olivat leimallisesti kansallisia ongelmia. Ehkä lopulta SMP:n into ympäristöliikkeitä kohtaan hiipui, kun kävi ilmi, että niiden edustamat arvot olivat kovin erilaiset kuin SMP:n, vaikka luonnonsuojelu molemmille olikin tärkeää.

3.2 Koti, uskonto ja isänmaa – kansalliskonservatiiviset arvot jatkuvuutena

SMP:tä on pidetty nationalistisena ja arvokonservatiivisena puolueena²⁰⁷, mikä tulee esiin myös *Puheenjohtajan palstalla* ja *Veikon vinkkelistä* -palstalla. Edellisessä alaluvussa käsitelty talonpoikaisuuden identiteetti liitetään vahvasti traditioon ja jatkuvuuteen, joita voidaan pitää konservatismiin keskiössä olevina arvoina. Liberalismin korostaessa vapautta ja individualismia konservatismiin on kuvailtu korostavan kollektiivisia arvoja, jotka usein manifestoituvat kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamisena.²⁰⁸ Koti, uskonto ja isänmaa ovatkin Pekka ja Veikko Vennamon retoriikoissa selkeästi esillä.

Ohjelmatasolla SMP:n nationalistiset ja konservatiiviset arvotukset ovat helposti nähtävissä läpi puolueen historian. SPP:n vuoden 1959 puolueohjelmassa korostetaan, että perhe on yhteiskunnan perusyksikkö. Äidistä puhutaan ”perheen sydämenä” ja todetaan, että ”[v]ain sisäisesti eheät kodit voivat luoda kehittyvän ja voimakkaan kansan, jonka tähden yksilön ja kotien henkisten ja hengellisten tarpeiden tyydyttämisestä on pidettävä hyvää huolta”. Myös uskontoa tulisi ohjelman mukaan tukea voimakkaammin ja yhteiskunnan tulisi rakentua ”kristillisten ja siveellisten arvojen” varaan. Ohjelman mukaan yhteiskunnan tulisi ”tähdentää arvokkaita suomalaiskansallisia perinteitä ja luoda niiden jatkumiselle polvesta polveen suotuisat mahdollisuudet”, joka tapahtuu kehittämällä kansan isänmaanrakkautta.²⁰⁹ Vuoden 1967 uudistettu puolueohjelma on hyvin samankaltainen kuin aikaisempikin puolueohjelma – se on paikoin jopa sanasta sanaan sama kuin edeltävä puolueohjelma²¹⁰. Myöskään vuoden 1992 puolueohjelma ei kansalliskonservatismiin näkökulmasta merkittävästi poikkea aiemmista. Kansalliskonservatiiviset arvot ovat selkeästi esillä, ja merkittävin ero aiempiin ohjelmiin on lähinnä uskonnon korostamisen puute.²¹¹

²⁰⁶ Mickelsson 2015, 27.

²⁰⁷ Ks. esim. Helander ja Toivonen 1971c, 61–67; Mickelsson 2015, 226–227, 306–307; Sankiaho 1971b, 68–78; Vares 2011, 30.

²⁰⁸ Vares 2012, 28–29.

²⁰⁹ SPP:n puolueohjelma 1959.

²¹⁰ SMP:n puolueohjelma 1967.

²¹¹ SMP:n puolueohjelma 1992.

1980-luku ei välttämättä ollut kansalliskonservatiiveille kuitenkaan täysin ongelmaton. Toisinaan on puhuttu jälkimodernisoitumisesta tai kollektiivisubjektien hajoamisesta, jonka alku on Suomessa ajoitettu 1980-luvulle. Tuolloin vanhat luokkaperusteiset identiteetit alkoivat murtua ja individualismi korostui. Perinteinen perheinstituutio oli myös jatkuvan murroksen kourissa, kun esimerkiksi naisten työssäkäynti jatkoi yleistymistään ja syntyvyys pysyi matalalla tasolla²¹². Feminismi oli nouseva aate ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen aseman parantaminen nousi poliittiseksi keskusteluaiheeksi.²¹³ Näiden trendien voidaan nähdä haastaneen ”perinteisiä” arvoja. Toisaalta nationalismin näkökulmasta asiat saattoivat näyttää paremmalta kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Ulkopoliittinen paine idän suuntaan lientyi, joka konkretisoitui aiemmin ulkopoliittisesti epäluotettavana pidetyn SMP:n ottamisena hallitukseen vuonna 1983, ja kokoomuksenkin oppositiotaiival päättyi vuonna 1987²¹⁴. Suomi oli suhteellisen homogeeninen kielellisesti ja etnisesti,²¹⁵ eikä esimerkiksi pakolaispolitiikka näytellyt vielä kovin suurta roolia päivänpolitiikassa²¹⁶. Edellä mainitut ilmiöt tulevatkin esiin Pekka ja Veikko Vennamon kirjoituksissa 1979–1986. Usein vastaus ilmiöiden aiheuttamiin ongelmiin löytyy kodin, uskonnon ja isänmaan edustamien arvojen kautta.

3.2.1 Kansakuntaa koossa pitävä perhe

Veikko ja Pekka Vennamolle perhe on yhteiskunnan perusyksikkö. Pekka Vennamo tuo asian esiin esimerkiksi vuoden 1983 eduskuntavaalien alla perustelemalla SMP:n vaalijulisteen alaotsikkoa ”Kotien ja kansan puolesta”. Hänen mukaansa tunnus ilmaisee sitä, että ”SMP on maassamme ainoa puolue, joka kaikissa olosuhteissa pitää kotia ja perhettä yhteiskunnan tärkeimpänä perusyksikkönä”²¹⁷. Veikko Vennamo puhuu samansuuntaisesti perheestä vapaan yhteiskunnan ydinsoluna²¹⁸ ja näkee historian todistaneen sen tärkeyden: ”[P]erhe on vuosituhantisten kokemusten perusteella paras elämän säilyttäjä ja synnyttäjä”²¹⁹.

Vennamoiden näkemyksissä perhe on myös kansakunnan jatkuvuuden symboli. He tuovat tahoillaan useaan kertaan esiin Suomen alhaisen syntyvyyden ja demografisen uhan, jonka se langettaa maan

²¹² Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet. 2015, Liitekuvio 1. Kokonaishedelmällisyysluku 1900–2015. <https://www.stat.fi/til/synt/2015/synt_2015_2016-04-14_kuv_001_fi.html> [luettu: 2.4.2021]

²¹³ Mickelsson 2015, 273,284–285.

²¹⁴ Rentola 2010, 313–314.

²¹⁵ Saukkonen 2012, 35–38.

²¹⁶ Välimäki 2019, 62. Matti Välimäen mukaan maahanmuutto politisoitui laajemmin vasta 1990-luvun alusta alkaen.

²¹⁷ PP 6/1983.

²¹⁸ VV SU 28/1980.

²¹⁹ VV 45/1981.

ylle. Molemmat puhuvat kuolevasta kansakunnasta²²⁰ ja Veikko Vennamo jopa varoittaa, että ”autioituva Suomi täyttyy ulkoapäin vieraalla kansalla”, mikäli perhepolitiikka ei muutu²²¹. He korostavat lapsiperheiden tukien merkitystä ja vaativat perhe-elämälle kunnianpalautusta. Pekka Vennamo kirjoittaa elokuussa 1979 lapsiperheiden taloudellisesta ahdingosta, jonka seurauksena syntyvyys on laskenut. Pekan mielestä ”Suomi on kuluneina vuosina ollut varsin monessa suhteessa lapsikielteen yhteiskunta”, jossa taloudellisen ahdingon takia lapsia ei haluta ja turvaudutaan yhä useammin ehkäisyyn ja jopa aborttiin.²²² Veikko kuvailee heinäkuussa 1980 samansuuntaisesti perhepolitiikan virheitä: ”Perheitä ja äitejä on väheksytty. Vallalla on aika ajoin ollut suorastaan perheitä hajottava yhteiskuntapolitiikka”²²³.

Perheen sisäisessä työnjaossa Veikko Vennamo korostaa äidin asemaa lasten kasvattajana. Hän puhuu ”perheitä koossa pitävistä äideistä”²²⁴ ja siitä, miten ”lapset tarvitsevat äidin turvaa”²²⁵. Isien kasvatuksellisista tehtävistä hän ei puhu mitään. Vennamon mukaan äitien työtä kotona ei ole arvostettu, ja naiset on ajettu vastoin heidän omaa tahtoaan työelämään. Hän toteaa, että mikäli kotityötä ja pienen lapsen hoitamista arvostettaisiin, ”moni [äiti] jäisi kotiin lasten ja kodin eduksi ja työpaikkoja vapautuisi”²²⁶. Vennamon kirjoituksissa koti näyttäytyykin usein naisen luonnollisena työympäristönä – ansiotyössä nainen on ikään kuin luonnollisen elinympäristönsä ulkopuolella.

Myös Pekka Vennamon retoriikasta käy toisinaan epäsuorasti ilmi, että lasten kasvatusta on ensisijaisesti äitien tehtävä. Esimerkiksi heinäkuussa 1983 hän kirjoittaa kotiäitien asemasta ja asettaa ikään kuin vastakkain kotiäidit ja vasemmistolaiset ”karriäärinaiset”, jotka ”halveksivat kotona tehtävää työtä”. Kirjoituksessa korostuu, miten naisille lastenkasvatusta on ”luonnollisempaa” ja näin ollen he ovat taitavampia siinä.²²⁷ Tällaiset kirjoitukset ovat kuitenkin vähemmistössä, sillä Pekka Vennamon kirjoituksissa yleensä mainitaan myös isien vastuu lastenkasvatuksessa. Tämä on selkeä ero Pekan ja Veikon välillä. Puhuessaan harjoitetun perhepolitiikan virheistä maaliskuussa 1980 Pekka toteaa, ettei ”Suomella ole tulevaisuutta ilman äitejä ja isiä ja heidän kasvattamiaan terveitä ja tasapainoisia lapsia”. Helmikuussa 1984 hän puolestaan kirjoittaa kotihoidontuen subjektiivisuudesta tuoden esiin sen kustannustehokkuuden valtiolle, kun kalliin päivähoidon sijaan lapsia hoitaa

²²⁰ PP 13/1980; VV 10/1981.

²²¹ VV 10/1981.

²²² PP 35/1979.

²²³ VV 45/1981.

²²⁴ VV 28/1980.

²²⁵ VV 10/1984.

²²⁶ VV 41/1981. Ks. myös VV 12/1980; VV 28/1983; VV 27/1984.

²²⁷ PP 28/1983.

kotona ”jompikumpi vanhemmista”²²⁸. Saman vuoden toukokuussa Pekka kirjoittaa työmarkkinajärjestöjen kielteisestä asenteesta kotihoidontukeen: ”[...] työmarkkinajärjestöt pyrkivät estämään äitejä tai isiä jäämästä lapsiaan hoitamaan kotiin, kun taas hallituspuolueet pyrkivät tätä edesauttamaan”.²²⁹ Voidaan siis sanoa, että Pekka Vennamon käsitys lastenkasvatuksesta on työnjaon näkökulmasta isäänsä modernimpi.

Jälleen Vennamoiden välillä vaikuttaa nousevan esiin sukupolviero. 1960-luvulla työnjako kotona nousi perhepoliittisen keskustelun piiriin. Naisten asemaa työmarkkinoilla pyrittiin parantamaan kasvattamalla myös isien vastuuta lastenkasvatuksesta. 1973 säädetty päivähoitolaki oli ensimmäinen askel pois yksipuolisesta kotiäitiyden ihanteesta, kun yhä useampi äiti palasi nopeammin työelämään lasten saannin jälkeen. Vuonna 1985 säädetty laki kotihoidontuesta puolestaan korosti lasten kotona tapahtuvaa hoitoa, mutta piti sisällään myös subjektiivisuuden – vanhemmat saivat itse päättää, kumpi heistä jää kotiin lapsia hoitamaan.²³⁰ Voidaan ajatella, että Veikko Vennamon näkemys lastenkasvatuksesta on selkeästi 1960-luvun keskustelua edeltävä, kun taas Pekka Vennamon retoriikassa kasvatusvastuu jakaantuu tasaisemmin.

Yhteistä Vennamoiden perhepolitiikkaa käsittelevissä keskusteluissa on kuitenkin kotihoidon puolesta puhuminen. Tämä oli SMP:n pitkäaikainen linja, joka konkretisoitui jo vuoden 1967 puolueohjelmassa vaatimuksena ”äidinpalkasta”²³¹. SMP saikin hallituskaudellaan merkittävän tavoitteen läpi, kun laki kotihoidontuesta säädettiin 1985. Laura Miettusen mukaan kotihoidon tuki toi vastapainoa päivähoitolaille, joka korosti päiväkotien asemaa. Miettusen mukaan päivähoitolaki ja kotihoidontuki kuvastavat perhepolitiikan kahta leiriä Suomessa: päivähoidon puolella ollut vasemmisto on korostanut naisten asemaa työmarkkinoilla, kun taas kotihoidontuen puolella ollut keskusta, ja osin oikeisto, ovat korostaneet kotiäitiyden merkitystä.²³² SMP kuuluu näistä leireistä selkeästi viimeksi mainittuun. Kuvaavaa jo itsessään on, että Vennamot eivät puhu kotihoidon tuesta, vaan käyttävät termiä ”äidinpalkka”²³³.

Kotihoito ja päivähoito asetetaan Vennamoiden kirjoituksissa usein vastakkain. Veikko Vennamo vertailee toistuvasti lasten kotihoitoa ja ”laitoskasvatusta”. Heinäkuussa 1983 Veikko käsittelee palstallaan kotihoidon tuen ympärillä käytyä keskustelua. Hänen mukaansa vasemmiston tavoitteena on saada lapset ”yhteiskunnan holhoukseen kasvatettaviksi nöyriksi massaihmisiksi”, jotka

²²⁸ PP 5/1984.

²²⁹ PP 19/1985.

²³⁰ Aalto 2012, 99–103. Ks. myös Miettunen Laura 2008, 10–12.

²³¹ SMP:n puolueohjelma 1967.

²³² Miettunen Laura 2008, 11–12.

²³³ Ks. esim. PP 31/1984; VV 36/1984.

ovat ”keskittyvälle vallalle sopivaa käyttöhiivaa”. Veikon mielestä puolestaan ”[k]odissa kasvaa yksilöllisiä ja omilla aivoillaan ajattelevia ihmisiä”.²³⁴ Vennamo korostaa, että lasten kotihoidossa on lopulta kysymys inhimillisyydestä ja koko kansakunnan tulevaisuudesta: ”Pienet lapset tarvitsevat äidin turvaa. On kysymys uuden sukupolven koko tulevaisuuden rakentamisesta”²³⁵. Myös Pekka Vennamo vertailee ”laitoksenomaista” päivähoitoa ja kotihoitoa. Hänen mielestään lasten kotihoitoon panostaminen ”olisi sekä lasten kasvun ja kehityksen että myöskin yhteiskunnalle aiheutuvien kustannusten kannalta järkevää ja tarkoituksenmukaista”. Pekka tuo esiin, että SMP:n, keskustan ja Ruotsalaisen kansanpuolueen (*RKP*) yhteinen linja hallituksessa kotihoidon tuen suhteen kannustaa ”vanhempia hoitamaan lapsiaan itse kotona pitäen kaikki lapset keskenään tasa-arvoisessa asemassa”.²³⁶ Vennamoiden välillä on siis hienoinen painotusero sen suhteen, miksi kotihoito nähdään päivähoitoon verrattuna parempana. Pekka Vennamo tuo esiin sen kustannustehokkuuden, kun taas Veikko korostaa kotihoidon ja päivähoidon laadullisia ja arvomaailmallisia eroja.

Mielenkiintoista Veikko Vennamon retoriikassa on, miten perhe-elämän muutos liitetään osaksi kehyskertomusta yhteiskunnan rakennemuutoksesta, joka puolestaan asettuu osaksi myös talonpojan kehyskertomusta. On tietysti selvää, että myös perhe-elämä muuttui toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnan rakennemuutoksen aikana. Teollistumisen vuoksi ansiotyö yleisty, naisten osuus palkkatyöläisistä kasvoi ja lasten kotihoito ei ollut enää niin helposti yhdistettävissä osaksi työelämää²³⁷. Vennamo kuitenkin liittää perhe-elämän muutoksen ennen kaikkea osaksi yhteiskunnan henkistä ja moraalista rappiota. Hänen mielestään muuttunut työnjako – ja muuttunut yhteiskunta ylipäänsä – kyseenalaistaa perinteiset arvot. Tämä puolestaan johtaa epätoivottuun yhteiskuntaan, jossa vuosisatojen saatossa kehittyneitä toimintatapoja ei enää arvosteta.

Vennamo ajoittaa perhepolitiikan käännekohdan samaan paikkaan kuin talonpojan viimeisimmän sortokauden: K-linjan valtaannousuun. Esimerkiksi lokakuussa 1979 hän syyttää syntyvyyden laskusta suurten puolueiden ja K-linjan harjoittamaa virheellistä perhepolitiikkaa, joka on yhdistynyt ”talonpojan tappolinjaan”: ”Väki on ajettu kasvaviin keskuksiin, jonka seurauksena kalliit ja ahtaat asumisolosuhteet sekä pienet ja epävarmat ansiot rajoittavat syntyvääsyä”. Veikon mielestä työttömyys, matala palkkataso ja korkeat asumiskustannukset aiheuttavat epävarmuutta, jonka takia perheitä ei perusteta.²³⁸ Marraskuussa 1981 Vennamo tuo esiin, miten vielä toisen

²³⁴ VV 27/1983. Ks. myös VV 12/1980; VV 23/1986.

²³⁵ VV 10/1984.

²³⁶ PP 5/1984. Ks. myös PP 13/1981; PP 28/1983.

²³⁷ Haataja 2006, 12–13; ”Työvoimatutkimus 60 vuotta: työvoiman tilastointi kehittyi yhteiskunnan muuttuessa”, Tilastokeskus 7.2.2020. <<http://www.stat.fi/uutinen/tyovoimatutkimus-60-vuotta-tyovoiman-tilastointi-kehittyi-yhteiskunnan-muuttuessa>> [luettu: 25.3.2021]

²³⁸ VV 42/1979.

maailmansodan jälkeisinä jälleenrakennuksen vuosina lapsiperheiden asemaa parannettiin esimerkiksi verohelpotuksin ja luomalla lapsilisäjärjestelmä. Kuitenkin elintason noustua perhepoliittinen linja muuttui: ”Inhimillisyyden ja elämä näyttivät unohtuneen maamme johtavilla paikoilla. Tämän seurauksena nuorista pareista ja nuorista tuli maamme sorretuin luokka”.²³⁹

Väestön urbanisoitumisen lisäksi naisten siirtyminen ansiotyöhön näyttäytyy Veikko Vennamon retoriikassa ongelmalta perhepolitiikan näkökulmasta. Hän liittää tämän ilmiön teollistumiseen ja tietoiseen pyrkimykseen pitää palkkataso matalana. Vennamon mukaan Suomi teollistettiin liian nopeasti, maaseutu autioitettiin ja ”pakotettiin myös perheenäidit ilman valintamahdollisuutta työhön kodin ulkopuolelle [...]. Näin ansiotaso ja eläkkeet pysyivät alhaisina”.²⁴⁰ Hänen mukaansa kehityskulku on johtanut moraaliseen rappioon: ”[h]yvät ja vaatimattomat tavat sekä puhdas perhe-elämä julistettiin pannaan ja vanhanaikaiseksi. Huonoja tapoja ja moraalittomuutta suosittiin ja sillä ylpeiltiin.”²⁴¹ Vennamo näkee myös 1960-luvun nuorisoradikalismien syyllisenä moraaliseen rappioon. Hän toteaa kirjoituksessaan heinäkuussa 1985, miten ”[n]imenomaan 1960-luvulla nuorisoradikalismi halusi maassamme murtaa hyvät tavat ja terveen perhe-elämän”. Vennamon mielestä tämän toiminnan tarkoituksena oli heikentää yhteiskunnan moraalista vastuuntuntoa ja istuttaa rappeutuvat tavat kansan keskuuteen, jotta yhteiskunnan ”raunioille olisi helpompi perustaa sosialistinen pakkoyhteiskunta”.²⁴²

Nuorisoradikalismilla Vennamo viitanee niin sanottuun kulttuuriradikalismiin, jonka keskiössä oli suurten ikäluokkien aikuistuminen 1960-luvulla, ja sitä seurannut henkisen ilmapiirin muutos. 1960-luvulla nuoriso nähtiin ensimmäistä kertana omana autonomisena ryhmänä, joka erosi aikuisista ja lapsista, ja jolla oli oma kulttuurinsa. Ominaista kulttuuriradikalismille oli vaatimus henkisen ilmapiirin vapautumisesta ja vanhojen arvojen ja auktoriteettien haastaminen. 1960-luvun aikana kulttuuriradikaalit nuorisoliitot siirtyivät kansainvälisten esikuviansa tapaan vasemmistolaisemmiksi.²⁴³ Ei olekaan sattumaa, että Veikko Vennamo näkee juuri kulttuuriradikalismien vaarantaneen perinteiset arvot, koska sitä se myös tietoisesti teki.

Veikko Vennamon mielestä tietynlainen päätepiste perheinstituution ja moraalisen rappion näkökulmasta manifestoituakin, kun RKP:n kansanedustaja Jutta Zilliacus vaati huhtikuussa 1983, että isyyslainsäädännössä tulisi ottaa paremmin huomioon yhdessä asuvat isät. Vennamo tuohtuneena

²³⁹ VV 45/1981.

²⁴⁰ VV 28/1983.

²⁴¹ VV 28/1980.

²⁴² VV 29/1985.

²⁴³ Ks. esim. Mickelsson 2015, 181–184; Pitkänen 2014, 84.

pyytää lukijoitaan miettimään, mitä ”yhdessä asuvat isät” todella tarkoittaa. Hän toteaa, että Zilliacus on laittamassa luonnonlaitkin päälaelleen.²⁴⁴ Vaikkei 1980-luvun kontekstissa Vennamon reaktiota homoseksuaalisuuteen voi pitää täysin poikkeuksellisenä – olihan homoseksuaalisuus dekriminisoitu Suomessa vasta 1971 ja poliittisena teemana se nousi näkyvämmiin esiin vasta 1970-luvun lopulla²⁴⁵ – liittää hän myös homoseksuaalisuuden osaksi perinteisten arvojen rappiota ja moraalikatoa.

Vennamoiden mukaan perhepolitiikassa tapahtuu kuitenkin käänne parempaan, kun SMP nousee hallitukseen. Pekka ja Veikko näkevät kotihoidontuen käänteenä parempaan ja lukevat uudistuksen läpisaattamisen SMP:n ansioksi. Lain mentyä läpi eduskunnassa elokuussa 1984, Pekka Vennamo kirjoittaa, miten vihdoinkin päivähoitolle tulee tasapainoinen vaihtoehto. Hän toteaa, että ”pitkällisen riitelyn jälkeen vasta se hallitus, jossa SMP on ollut mukana, on saanut aikaan järkevän ratkaisun lasten kotihoidon tuesta”.²⁴⁶ Veikko Vennamo puhuu samansuuntaisesti seuraavassa numerossa, miten SMP:n vuosia jatkunut taistelu johti vihdoinkin tulokseen: ”Kysymyksessä on suuri voitto jokaiselle lapsiperheelle. Tämä on SMP:n historiallinen aikaansaannos”²⁴⁷. Näin ollen SMP:n nousu hallitukseen nähtiin positiivisena käänteenä myös perinteiselle perheinstituutiolle.

3.2.2 *Kristillissiveelliset arvot*

Uskonnolla on keskeinen asema SMP:n politiikassa läpi sen historian, mikä tulee ohjelmatasolla esiin ”kristillissiveellisten arvojen” korostamisena. Vennamoiden välillä on kuitenkin merkittävä ero siinä, miten keskeisessä asemassa uskonto on heidän retoriikassaan. Veikko Vennamon kirjoituksissa aihe on näkyvästi esillä raamatullisin vertauskuvoin ja kristillisyys näyttäytyy arvopohjana, jonka päälle koko suomalainen yhteiskunta on rakennettu. Sen sijaan Pekka Vennamolle kristillissiveelliset arvot tulevat esiin heikommin ja ne ovat pikemmin taustalla oleva arvopohja, jonka sisältöä ei kovinkaan tarkasti artikuloita. Yhtä kaikki molemmille uskonto näyttäytyy kansan arvotraditiona ja näin ollen sen voi mieltää jatkuvuutta korostavana teemana. Koska uskonnollisuus tulee selkeämmin esiin Veikon kirjoituksissa, sen käsittely tässä yhteydessä painottuu vahvemmin Veikko Vennamon retoriikan tarkasteluun.

Laura Parkkinen on tarkastellut Veikko Vennamon retoriikan uskonnollisia elementtejä pro gradu -tutkielmassaan. Parkkinen mukaan Vennamon retoriikka rakentui vahvasti kristillisen

²⁴⁴ VV 2/1985.

²⁴⁵ Rydström 2011, 62–67.

²⁴⁶ PP 35/1984.

²⁴⁷ VV 36/1984.

maailmankuvan varaan, ja hän käytti paljon raamatullisia vertauksia. Parkkinen tuo ansiokkaasti esiin Vennamon retoriikan saarnamaisuuden: ensin osoitetaan nykytilanne rappiollisena, sitten etsitään syylliset asiantilaan ja lopulta kuulija armahdetaan esittämällä visio paremmasta huomisesta. Parkkisen mielestä tämän kaltainen saarnamalli on tyypillinen ennen kaikkea herännäisliikkeiden maallikkosaarnaajille. Hänen mukaansa ei olekaan sattumaa, että Vennamo sai paljon kannatusta herännäisliikkeiden vahvalta alueelta, Pohjois-Savosta.²⁴⁸ Mielestäni Parkkisen havainnot ovat oikeaan osuvia ja pitävät 1980-luvullakin paikkansa²⁴⁹. Tästä syystä en näe hedelmälliseksi tarkastella Veikko Vennamon uskonnollista retoriikkaa puheen rakenteen kautta, vaan kiinnitän huomioni pikemmin uskonnon käyttöön tietynlaisen arvopohjan ilmentäjänä hänen kirjoituksissaan.

Veikko Vennamolle kristilliset arvot näyttäytyvät koko yhteiskunnan moraalisenä kivijalkana. Hän puhuu toistuvasti ”kristinuskon ikuisista arvoista”²⁵⁰ ja korostaa, että suomalainen yhteiskunta rakentuu kristilliselle perinteelle²⁵¹. Hän kirjoittaa heinäkuussa 1983, että kristillisyyden keskiössä oli ajanlaskun alussa väärinkäytösten vastustaminen sekä taistelu köyhien ja sorrettujen aseman parantamiseksi. Vennamo vertaa SMP:n kamppailua yhteiskunnallisia vääryyksiä vastaan ja pienen ihmisen puolustamista alkukristillisten toimintaan ajanlaskun alussa. Hänen mukaansa tämä linja edustaa todellista kristillisyyttä, josta valitettavasti niin kansa kuin kirkkokin ovat vieraantuneet. Kuitenkin SMP:n nousu vastuullisempiin tehtäviin – toisin sanoen hallitukseen – on osoitus siitä, että ”todellinen” kristillisuus on taas nousussa. ”Johdatus on ollut mukana”, Vennamo toteaa kirjoituksensa lopuksi.²⁵²

Vennamon mukaan kirkon erkaantuminen kristinuskon todellisesta sanomasta on tullut esiin kirkon helläkäisyytenä väärinkäytöksiä kohtaan ja vieraantumisenä kansasta, mikä puolestaan on ”herättänyt vastenmielisyyttä ja katkeruutta kirkkoa ja uskonnollisia arvoja kohtaan”. Tästä on Vennamon mukaan seurannut se, että ”siveelliset ja moraaliset arvot ovat menettäneet kunnioitustaan”.²⁵³ Syyllisenä rappioon nähdäänkin kirkon ylin johto:

Todellinen kristillisuus on syvästi inhimillistä. Kirkko on kuitenkin laitostunut ja kylmentynyt. Se on laajalti unohtanut kärsivät, mutta viihtyy valtaa pitävien piirissä. Tämä puolestaan on johtanut kirkosta vieraantumiseen.

[...]

²⁴⁸ Parkkinen 2003, 70–75. Ks. myös Parkkinen 2005.

²⁴⁹ Veikko Vennamon retoriikka rakentuu edelleen saarnamallin muotoon ja kirjoituksissa on paljon vertauskuvia Raamatusta. Ks. esim. VV 35/1980; VV 44/1980; VV 49/1980; VV 51/1982; VV 50/1984.

²⁵⁰ Ks. esim. VV 35/1980; VV 25/1982; VV 17/1985.

²⁵¹ VV 2/1986.

²⁵² VV 30/1983.

²⁵³ VV 30/1983.

*SMP on sitä mieltä, että oikeudentuntoisten ihmisten ja todellisten kristittyjen on noustava vastarintaan vääryyttä vastaan ja lakattava alistumasta vääryyden edessä.*²⁵⁴

Vennamon mukaan K-linjan valtakaudella kirkko oli kiinnostuneempi miellyttämään valtaapitäviä kuin nostamaan yhteiskunnallisia vääryyksiä esiin ja puolustamaan kristinuskon asemaa. Esimerkiksi vuonna 1972 säädetty laki kirkollisten pyhien, helatorstain ja loppiaisen, siirtämisestä viikonloppuun oli osoitus siitä, miten kirkko oli valmis tukemaan työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen säästötavoitteita kristillisten perinteiden kustannuksella: ”Raha ja poliittinen mahti löivät kristilliset arvot. Elettiin K-linjan farisealaisuuden ja henkisen materialismin nousun jälkiaikaa. [...] Tämä kaikki herätti laajaa arvostelua maamme uskonnollisia arvoja kunnioittavissa piireissä”.²⁵⁵ Vennamo siis liittyy kristillisten arvojen romahduksen ajallisesti samaan kohtaan kuin aiemminkin esitellyt murrokset, perheinstituution romahduksen ja ”talonpojan tappolinjan” – K-linjan valtakauteen.

Kirkon lisäksi Veikko Vennamo näkee ongelmaksi maallistuneet puolueet, jotka käyttävät uskontoa ainoastaan poliittisena ”kylttinä”. Tällaisina puolueina hän näkee ennen kaikkea kokoomuksen ja SKL:n. Toukokuussa 1981 Vennamo käsittelee palstallaan kokoomuksen puoluekokousta, jossa ”[l]änsimainen rappio vietti riemuvoittoaan”. Kirjoituksessa korostetaan, että puoluekokouksessa kävi ilmi puolueen perinteisen arvopohjan murtuminen: ”Kokoomuksen kenttäkannatus on kiteytynyt Suomen kansan perusarvoihin koti, uskonto ja isänmaa. Nämä perusarvot piti nyt myös virallisesti vesittää ja todellisuudessa kieltää”. Vennamon mukaan kristillisten arvojen rappiota puoluekokouksessa osoitti myös se, että melkein puolet kokousedustajista olivat valmiit kannattamaan ateismia.²⁵⁶

Vennamo selkeästi viittaa kokoomuksen linjamuutokseen, joka oli kylläkin alkanut jo vuosikymmeniä aiemmin. Rauli Mickelssonin mukaan kokoomuksessa oli 1950-luvun lopulta 1970-luvulle linjataistelu puolueen johdon, vanhakonservatiivien ja eettisten individualistien välillä. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluneet niin sanotut ”remonttimiehet” nousivat lopulta puolueessa valtaan 1970-luvulla, kun taas vanhakonservatiivit irtautuivat puolueesta ja perustivat Perustuslaillisen Kansanpuolueen.²⁵⁷ Vennamo antaa ymmärtää, että vaikka ”remonttimiehet” ovatkin nousseet valtaan puolueessa, kokoomuksen kannattajat edelleen haikailevat perinteisten arvojen perään. Näin ollen kokoomus esitetään ikään kuin puolue-eliitin projektina, joka on vieraantunut paitsi perinteisistä arvoista myös kannattajiensa arvoista.

²⁵⁴ VV 41/1984.

²⁵⁵ VV 2/1986. Kirkollisista arkiptyhistä: ks. myös VV 26/1985.

²⁵⁶ VV 20/1981. Ks. myös VV 33/1980; VV 35/1980; VV 20/1981.

²⁵⁷ Mickelsson 2015, 223–226.

Kokoomusta pahempi arvorrappio vallitsee kuitenkin kristillisessä liitossa. Vennamon mukaan varsinkin puolueen lähentynyt suhde keskustaan osoittaa sen, että SKL on valmis unohtamaan keskeiset kristilliset arvot sekä tukemaan rappiollista vallantavoittelua ja ”pelin politiikkaa”. Hänen mielestään SKL käyttää kristillisiä periaatteita iskulauseina, mutta käytännön politiikassa periaatteet ollaan valmiita myymään valtapaikkojen toivossa. Vennamo näkee, että kristillisten arvojen käyttäminen ”kylttinä” lopulta vieraannuttaa kansan kristinuskon sanomasta.²⁵⁸ Vennamo kuvailee ivallisesti puolueen ristiriitaa sanojen ja tekojen välillä kirjoittaessaan SKL:n puoluekokouksesta Kuopiossa 1981: ”On kysyttävä, oliko kohtalon ivaa, että Kristillisen liiton johto ulkolaisine vieraineen jäi loukkoon Puijon tornin hissiin taivaan ja maan väliin. Ikuisia kristillisiä periaatteita ei voi ilman seuraamuksia käyttää väärin ja kylttinä”²⁵⁹.

Juuri Kristillisen liiton arvostelu tarjoaa myös Pekka Vennamolle tilaisuuden kristillisyyden käsittelyyn hänen omissa kirjoituksissaan. Isänsä tavoin hän näkee, että SKL käyttää kristinuskon sanomaa ”keppihevosenaan” vallan tavoittelussaan²⁶⁰. Vennamo pitää SKL:n ja keskustan lähentyviä suhteita osoituksena SKL:n perimmäisten arvojen unohtumisesta. Vennamon mukaan SKL:n puoluekokouksessa 1980 puolueen halu yhteistyöhön keskustan kanssa tuli häpeilemättömästi esiin: ”[k]ristillisten edustajat menivät mielistelyssään jopa niin pitkälle, että väittivät kepun olevan itsensä ohella ainoa kristillisistä arvoista kiinni pitävä puolue”.²⁶¹ Vennamo tiedustelee kirjoituksensa lopussa, ”ovatko kristillisen liiton äänestäjät antaneet äänensä kepulaiselle vai kristilliselle poliitikalle”. Hänen mukaansa nämä ovat kaksi aivan eri asiaa. Vuoden päästä kesäkuussa 1981 SKL:n ja keskustan yhteistyö on jälleen käsittelyssä: ”Me pidämme kiinni kristillisistä periaatteista pyrkimättä kuitenkaan ratsastamaan Raamatun avulla valtaan. Syytä on toivoa, ettei kristillinen liitto myöskään näin tekisi, vaan pyrkisi kiinteämpään yhteistyöhön rehellisten ja kristillisyyttä kunnioittavien voimien kanssa”.²⁶²

Vennamoiden kristillistä liittoa arvostelevat kirjoitukset ajoittuvat selkeästi 1980-luvun alkuun. Taustalla voidaan nähdä vaikuttavan SKL:n ja SMP:n aiempi yhteistyö vaaleissa. Puolueet olivat vaaliliitossa vuosien 1972 ja 1979 eduskuntavaaleissa,²⁶³ mutta 1980-luvun alussa kristilliset alkoivat lähentyä keskustapuoluetta. Pekka Vennamo kertoo haastattelussa vuonna 2004, että keskustan puheenjohtaja Paavo Väyrynen teki erittäin selväksi SKL:lle vuoden 1983 eduskuntavaalien alla, että

²⁵⁸ VV 34/1980. Ks. myös VV 25/1980.

²⁵⁹ VV 25/1981.

²⁶⁰ PP 27/1982.

²⁶¹ PP 24/1980.

²⁶² PP 24/1981.

²⁶³ Virtanen 2018, 177–180, 237.

keskustan yhteistyön ehtona SKL:n kanssa oli se, että puolue ei tee minkäänlaista vaaliliittoa SMP:n kanssa. Asiat menivät Väyrysen toivomalla tavalla ja SMP:n ja kristillisen liiton yhteistyö loppui, vaikka tuolloin SMP vaaliliiton olisikin halunnut muodostaa.²⁶⁴ Yhteistyön kariutumisen voidaan nähdä ainakin osittain heijastuvan kritiikissä SKL:ään kohtaan.

Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin sanoa, että Pekka Vennamon kristillisyyttä koskevat kirjoitukset jäävät huomattavasti miedommiksi kuin isänsä. Hän puhuu kyllä esimerkiksi joulusta ”vapahtajamme syntymän juhlan” ja muistuttaa toisinaan lähimmäisen rakkauden sanomasta²⁶⁵. Pekka ei kuitenkaan erityisemmin määrittele, miten kristilliset arvot ovat tärkeitä. Ne vaikuttavat olevan ikään kuin taustatarvoina, jotka tulevat esiin lähinnä laimeina – koulujen aamunavauksien kaltaisina – toteamuksina kristillisistä perinteistä. Toisinaan Pekka Vennamo jopa arvostelee liian jyrkkää kristillisyyttä. Esimerkiksi kesäkuussa 1980 hän kirjoittaa huviverosta²⁶⁶ käydystä keskustelusta eduskunnassa, joka ”nostatti kristillisistä pinnalle jälleen kaikkein ahdasmielisimmät ja elämänkielteisimmät asenteet”. Vennamon mielestä huvivero on osoitus mielettömästä sääntelystä, joka ohjaa nuorisoa kaduille ja alkoholin pariin etenkin syrjäseuduilla, koska esimerkiksi tanssipaikoilla ei ole varaa toimia tiukan verotuksen takia. Hänen mielestään ”[t]ällaisesta asenteesta on kaukana todellinen ja avoin, elämää ja ihmisen tarpeita kunnioittava sekä myös iloitsemisen ja viihtymisen salliva kristillisuus”.²⁶⁷

Pekka ja Veikko Vennamon uskontoa koskevissa retoriikoissa on siis selkeä ero. Pekka on merkittävästi isäänsä maallistuneempi ja pikemmin tuo esiin tilanteita, joissa uskonnollisuus on liian takapajuista ja ihmistä kahlitsevaa. Pekka Vennamon etäinen suhde uskontoon pistää pohtimaan, että eikö hän edusta juuri sitä maallistumista, josta Veikko etenkin kokoomusta moittii. Veikko Vennamo artikuloikin välillä tarkasti, mitkä kristilliset arvot ovat säilyttämisen arvoisia. Hän liittää myös kristillisten arvojen rappion osaksi suomalaisen yhteiskunnan kehyskertomusta, jossa K-linjan aikana moraalinen rappio on koskenut myös kristillisiä arvoja. Veikolle vuoden 1983 eduskuntavaalit edustavat muutosta parempaan myös kristillisten arvojen suhteen. Hänen mukaansa vaalituloksella oli merkki siitä, että ”kansamme ja nuorison keskuudessa on selvästi havaittavissa ikuisten arvojen

²⁶⁴ Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

²⁶⁵ Ks. esim. PP 50–52/1980; PP 51/1981; PP 51–52/1985.

²⁶⁶ Huvivero oli Suomessa käytössä vuoteen 1981 asti ja sen viimeisinä vuosina sillä verotettiin ennen kaikkea tansseja, iltamia ja joitain urheilutapahtumia. Ks. Linnakangas ja Juanto 2016, 278–279.

²⁶⁷ PP 25/1980.

kaipuuta”²⁶⁸. Samoin Sorsan IV hallituksen esitys²⁶⁹ loppiaisen ja helatorstain siirtämisestä takaisin alkuperäisille paikoilleen on Veikolle osoitus siitä, että ”elämme henkisesti uutta aikaa”²⁷⁰.

3.2.3 *Kansanperinteet, Snellman ja terve isänmaallisuus*

Kodin ja uskonnon lisäksi nationalismilla on keskeinen rooli Vennamoiden kirjoituksissa. Näkiväthän he virheellisen perhepolitiikankin johtavan pahimmillaan koko suomalaisen kansakunnan katoamiseen. Nationalismi näkyy myös SMP:n puolueohjelmissa: kaikissa korostetaan isänmaallisuutta ja isänmaanrakkautta keskeisenä puolueen arvona²⁷¹. Myös sotaveteraanien ja -invalidien asema on toistuvasti niin Vennamoiden kirjoituksissa kuin puolueen ohjelmissakin esillä. Heidän unohdettu asemansa näyttäytyy oireena isänmaallisen mielen rappiosta.²⁷² Useat tutkijat ovatkin kuvanneet SMP:tä kansallismieliseksi puolueeksi²⁷³ ja se näyttää pitävän paikkaansa myös tämän tutkielman valossa.

Populismiin tapaan nationalismi on yksi politologian käsite, jonka sisällöstä ei ole tutkijakunnassa päästy täyteen yksimielisyyteen. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin sanoa, että nationalismilla tarkoitetaan oppijärjestelmää tai näkemystä, jonka mukaan ihmiset ovat luonnollisesti jakaantuneet kansakuntiin yhdistävien piirteidensä mukaan. Kansakunnat eroavat toisistaan juuri näiden ominaispiirteidensä takia. Tästä peruslähtökohdasta tarkasteltuna kansallisvaltioille nähdään muodostuvan oikeus hallita tiettyä aluetta ja kansaa.²⁷⁴ Kuuluisaksi on tullut esimerkiksi Benedict Andersonin määrittely kansakunnasta ”kuviteltuna yhteisönä”. Kansakuntaa ei siis Andersonin mukaan sellaisenaan ole olemassa, vaan se ymmärretään ja rakennetaan kuvittelemalla²⁷⁵. Michael Freedon puolestaan näkee nationalismiin ”sisällöltään ohuena ideologiana”, jolla on tapana muodostaa synteesi jonkin vahvemman ideologian, kuten liberalismiin, konservatismiin tai sosialismiin kanssa. Freedon siis näkee nationalismiin, populismiin tapaan, tarvitsevan yleensä ”isäntäideologian”, koska se ei yksinään anna kyllin laajaa dogmaattista sisältöä politiikalle.²⁷⁶ Sanford Lakoffin mukaan nationalismilla on kaksi ulottuvuutta: poliittinen ja kulttuurinen. Esimerkiksi Ranskan vallankumous korosti nationalismiin poliittista ulottuvuutta, jossa on keskeistä suvereniteetin vaatimus tiettyyn

²⁶⁸ VV 17/1985.

²⁶⁹ HE 47/1985 vp.

²⁷⁰ VV 26/1985.

²⁷¹ SPP:n puolueohjelma 1959; SMP:n puolueohjelmat 1967 ja 1992.

²⁷² Ks. esim. PP 48/1980; VV 29/1984.

²⁷³ Ks. esim. Borg 1964, 106; Helander ja Toivonen 1971c, 62–63; Mickelsson 2015, 316; Vares 2011, 30–31.

²⁷⁴ Ks. esim. Cook 1990, 234; Finlayson 2003, 99–100; Lakoff 2011, 101.

²⁷⁵ Anderson 2006, 6,12.

²⁷⁶ Freedon 1998, 750–751.

alueeseen. Sen sijaan 1800-luvulla alkoi korostumaan kulttuurinen ulottuvuus, joka nojasi vahvemmin identiteettiin, kieleen, etnisyyteen, traditioihin ja kansanlegendoihin.²⁷⁷

Pekka Vennamon käsitys kansallisesta identiteetistä voidaan nähdä selkeästi nojaavan nationalismin kulttuurillista ulottuvuutta korostavaan traditioon. Hyvä esimerkki tästä on Vennamon kirjoitus perinteiden merkityksestä kesäkuussa 1983:

*Arvokas kansallinen kulttuurimme on pitkän historiallisen kehityksen ja sukupolvien työn tulos. Omaleimainen Suomen kansa [...] on luonut itselleen kansallisen voimakkaan kulttuurin, joka tarjoaa rikkaan pohjan kestäväälle yhteiskunnalle ja kansamme tulevaisuudelle. Kansallinen identiteetti ja yhteenkuuluvuus rakentuvat kulttuuripohjalle ja tässä mielessä kaikki sellaiset tilaisuudet, joilla pyritään säilyttämään ja elvyttämään kansallista kulttuuriamme ja perinnettämme ovat arvokkaita ja ansaitsevat koko Suomen kansan tuen.*²⁷⁸

Kirjoituksessa voidaan nähdä jopa herderiläisiä kaikuja. J. G. Herder (1744–1803) korostaa kirjoituksissaan ”kansan henkeä”, joka manifestoituu tavoissa, kansanperinteessä, äidinkielessä ja kansallisissa myyteissä. Herder pitää kansakuntaa ikään kuin orgaanisena olentona, joka hengittää ja on olemassa omaehtoisesti.²⁷⁹ Herderin tavoin Pekka kokee perinteet merkittäviksi kansallisen identiteetin kannalta. Hän jatkaakin kirjoitustaan tuomalla esiin, että teknistynvä ja monimutkaistuva maailma ei luo edellytyksiä onnelliselle elämälle, jos se ”polkee jalkoihinsa perinteet ja niiden sisältämät tärkeät kansalliset arvot”. Tämä ei hänen mukaansa kuitenkaan tarkoita, etteikö yhteiskunnan tulisi kehittyä, vaan kansallisen identiteetin vaarantaa tahallinen perinteiden vähättely. Vennamo toteaaakin, että ”terve kehitys pitää aina kiinni oikealla tavalla myös perinteistä ja rakentaa uudet ratkaisumallit sen periaatteen pohjalle, joka on osoittautunut terveeksi ja elinkelpoiseksi”.²⁸⁰ Hänen käsityksensä kansakunnan kehityksestä voidaan siis nähdä perustuvan hyvin orgaaniselle ajatukselle uusiutuvasta kulttuurista, joka kantaa mukanaan elinkelpoiseksi koetut perinteet. Mielestäni tämä liittyy Vennamon ajattelun myös konservatismiin. Konservatismissa korostetaan juuri yhteiskunnan luonnollista kehitystä, joka johtaa parhaiden käytäntöjen säilymiseen sukupolvelta toiselle²⁸¹.

Pekka Vennamon kulttuurinationalistiset vivahteet näyttävät suomalaisen nationalismin kontekstissa pikemmin odotettavilta kuin yllätyksellisiltä. Suomalaisen nationalismin ensiaskeleina voidaan pitää Elias Lönnrotin ja J. L. Runebergin kirjoituksia 1830-luvulla. Heille kansalaisuuden

²⁷⁷ Lakoff 2011, 101–105.

²⁷⁸ PP 25/1983.

²⁷⁹ Lakoff 2011, 102–105. Ks. myös. Kemiläinen 1999.

²⁸⁰ PP 25/1983.

²⁸¹ Ks. esim. Harisalo 2020, 143–144; Vares 2012, 28.

keskiössä oli kansan tavat ja kasvu itsetietoisuuteen, ei niinkään kansalaisuus osana valtiollisnationalistista projektia. J. V. Snellman alkoi 1840-luvulla liittää kansalaisuuden ja kansallishengen myös osaksi valtiollista kehitystä. Snellman nojasi ajattelussaan vahvasti G. W. F. Hegelin (1770–1831) filosofiaan, jossa valtio nähtiin ikään kuin kansallisen kehityksen päämääränä. Snellmanista tulikin fennomaanien keskeinen hahmo. Hänet nähtiin aikanaan jopa radikaalina, koska hänen mielestään kansakunta saattoi rakentua vain yhden kielen – suomen – varaan.²⁸² Voidaan todeta, että Suomessa nationalismi kehittyi 1800-luvun aikana kulttuurinationalismista kohti poliittista nationalismia²⁸³.

Veikko Vennamon kansallismielisyys nojaa vahvasti kansallisen heräämisen kertomukseen. Jälleen hänen retoriikkaansa hallitsevat pitkät narratiivit, jotka ulottuvat aina 1800-luvulta 1980-luvulle saakka. Aivan erityinen asema kirjoituksissa on Snellmanilla. Snellman näyttäytyy ikään kuin Suomen perustajaisänä, joka vaivoja säästämättä muurasi kansallisen identiteetin kivijalan. Vennamo voisi kuvailla jopa snellmanilaiseksi – niin usein Snellman mainitaan hänen kirjoituksissaan ja joka kerralla ihailevin sanankääntein.²⁸⁴

Todella mielenkiintoinen – ja jokseenkin jopa yllättävä – ominaisuus Vennamon kirjoituksissa Snellmanista on, että 1980-luvun edetessä hän nostaa kielipoliittisia ristiriitoja esiin ikään kuin Snellmanin henkilöhistorian kautta. Hän tuo esiin ruotsinkielisen yläluokan, jonka turhamaisuudesta jo Snellman aikoinaan sai kärsiä. Vennamo kirjoittaa heinäkuussa 1981, miten Snellman puolusti Suomen kielen asemaa ja joutui vakaumuksensa takia ”ruotsinkielisen yläluokan syrjimäksi” sekä karkotetuksi Kuopioon. Snellman kuitenkin palasi karkotuksesta ja nosti Suomen kielen sen ansaitsemaan asemaan. Snellmanin elämästä voikin Vennamon mukaan oppia, miten suomalaiskansallinen rehellisyys ja ryhti lopulta aina palkitaan.²⁸⁵ Helmikuussa 1984 hän kirjoittaa jälleen Snellmanin elämänvaiheista ja tuo kärkkäästi esiin ”ruotsinkielisten herrojen” kyltymättömän tarpeen alistaa suomenkielistä valtaväestöä. Kirjoituksessaan hän rinnastaa Snellmanin ajan ja 1980-luvun tilanteen: ”Ilmeisesti he haluaisivat samaan etuoikeutettuun asemaan kuin menneisyydessä,

²⁸² Liikanen 2003, 275–282. Ks. myös Mylly 1989, 105–106.

²⁸³ Juhani Mylly on tuonut esiin, että suomalaisuusliike alkoi muuttumaan jo 1860-luvulla kansallisromanttisesta poliittiseksi suuntaukseksi. Viimeistään helmikuun manifesti 1899 ja sitä seurannut ensimmäinen sortokausi rikkoi suomalaisen alamaisuusvetoksen suhteessa Venäjän keisariin ja kansallisesta heräämisestä tuli selkeästi poliittinen prosessi. Ks. Mylly 1989, 106–117.

²⁸⁴ Ks. esim. VV 18/1980; VV 24/1981; VV 6/1984; VV 1/1985.

²⁸⁵ VV 29/1981. Vennamo mukaan ruotsinkielinen yläluokka jo aikoinaan karkotti Snellmanin Kuopion lääniin, josta hän tsaarin tuella palasi Helsinkiin ja jatkoi työtään suomalaiskansallisen identiteetin hyväksi.

jolloin he sortivat halveksittuja suomalaisia”.²⁸⁶ Vennamon kirjoituksessa esiintyykin ikään kuin vastakkain rappeutunut ruotsinkielinen yläluokka ja rehti suomenkielinen kansa.

Kielitaistelu toki liittyy suomalaisen kansallisuusaatteen historiaan; olihan fennomaanien yhtenä keskeisenä vaatimuksena suomen kielen aseman vahvistaminen suhteessa ruotsin kieleen, mikä 1870-luvulla puhkesi niin sanotuksi kielitaisteluksi svekomaanien kanssa.²⁸⁷ Asiaa voidaan kuitenkin tarkastella myös johdannossa esiteltyjen Margaret Canovanin kansa-puheen kategorioiden – *yhdistynyt kansa, meidän kansa ja tavallinen kansa* – avulla²⁸⁸. Canovanin kansa-puheen kategorioita apuna käyttäen voidaan todeta, että Vennamon ”kielitaistelussa” korostetaan *meidän kansaa* ja *tavallista kansaa*. Niin usein suomenkieliset esitetään sorrettuna enemmistönä, ettei voi olla välttymättä ajatukselta, että *meidän kansan* yksi ominaisuus on suomenkielisyys. *Tavallinen kansa* puolestaan tulee esiin siinä, miten ruotsinkieliset kuvataan toistuvasti yläluokaksi ja osaksi eliittiä. Vaikka ruotsinkielinen ”tavallinen” kansa toisinaan mainitaan, jäävät nämä maininnat harvalukuisiksi²⁸⁹. Jos puolestaan verrataan Veikko Vennamon tapaa puhua perhe- ja pienviljelijöistä kansana, huomataan, ettei hän tee eroa ruotsinkielisten ja suomenkielisten pienviljelijöiden välillä. Tässä kysymyksessä tämä eronteko ei ole mielekäs eikä merkityksellinen. Vennamon ”kielitaistelu” antaakin oppikirjaesimerkin siitä, miten kansa-käsitteen sisältö saattaa muuttua merkittävästi sen mukaan, minkä kysymyksen kautta käsitettä määritellään.

Veikko Vennamon kirjoitukset ruotsinkielisestä yläluokasta saivat oletetusti tylyn vastaanoton etenkin SMP:n hallituskumppanin RKP:n taholta. Vennamo syytettiin kielisodan lietsomisesta.²⁹⁰ Mielenkiintoinen huomio on, että Vennamon ”kielitaistelun” vaikuttaa käynnistävän RKP:n Ingvar S. Melinin valinta valtiontilintarkastajaksi. Kirjoitukset ruotsinkielisen ”bättre folkin”²⁹¹ etuoikeuksista aina Yleisradion ruotsinkielisiä ohjelmia myöten alkavat tammikuussa 1984²⁹² – vain kuukausi sen jälkeen, kun Melin on tehtävänsä valittu²⁹³. Vennamo tavoitteli itse kyseistä paikkaa ja kokee tulleen kaltoin kohdelluksi, kun tehtävään valitaan pienemmän puolueen edustaja²⁹⁴. Tilanteen epäoikeudenmukaisuutta ei vähennä Vennamon silmissä myöskään se, että Melin oli samanaikaisesti epäiltynä lahjusten ottamisesta toimiessaan Helsingin kaupungin

²⁸⁶ VV 6/1984.

²⁸⁷ Liikanen 2003, 280–282.

²⁸⁸ Canovan 1999, 4–5.

²⁸⁹ Ks. esim. VV 23/1985; VV 49/1985.

²⁹⁰ Virtanen 2018, 289–292.

²⁹¹ Ks. esim. VV 8/1984; VV 22/1984.

²⁹² SU:n numerossa 2/1984 ensimmäisen kerran on laajempi Veikko Vennamon kirjoitus ruotsinkielisten etuoikeuksista.

Tämän jälkeen hän kirjoittaa asiasta kirjoituksen keskimäärin kolmen viikon välein noin vuoden ajan.

²⁹³ Melin valittiin valtiontilintarkastajan tehtävään 9.12.1983. Ks. Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1984.

²⁹⁴ Ks. esim. VV 6/1984.

metrotoimikunnassa²⁹⁵. Myös Aarni Virtanen käsittelee Vennamo-elämäkerrassa kielitaistelua sekä rötösherrateemaa ja liittää rötösherrataisteluun Melinin valinnan valtioneuvoston tarkastajaksi. Virtanen ei kuitenkaan jostain syystä osoita yhteyttä kielitaistelun ja valtioneuvoston tarkastajan valinnan välillä.²⁹⁶ Nähdäkseni kielitaistelun aloitusajankohta, välittömästi Melinin valinnan jälkeen, on kuitenkin liian sopiva ollakseen sattumaa.

Olipa syynä kielitaisteluun Vennamon huoli ruotsinkielisen eliitin loputtomista valtakirjelmistä tai silkka katkeruus valtioneuvoston tarkastajan tehtävästä, taistelu toi julkisuudessa esiin vanhan SMP:lle epämieluisan vertauksen äärioikeistoon. Oikeistoleima oli SMP:n taakkana jo puolueen perustamisesta lähtien, ja he pyrkivät siitä eroon pitkin historiaansa²⁹⁷. Ilmeinen syy oikeistoleimalle oli puolueen kärkeä kritiikki Kekkosen johtamaa ulkopoliittikkaa kohtaan²⁹⁸.

Veikko ja Pekka Vennamo korostavatkin ”terveen” isänmaallisuuden ja kiihkoisänmaallisuuden eroa. Veikko kirjoittaa vuoden 1983 eduskuntavaalien jälkeen kokoomuksen tappiosta ja puolueen kannattajien siirtymisestä SMP:hen. Hän korostaa, että valtaosa kokoomuksen kannattajista jakaa SMP:n arvot: ”SMP ei tingi isänmaan asioissa, vaikka ei kannatakaan yltyöpäistä hurraaisänmaallisuutta”²⁹⁹. Pekka puolestaan pohtii joulukuussa 1979 kirjoituksessaan, onko isänmaallisuudesta puhuminen kiihkoisänmaallisuutta. Vennamon mukaan ”terve itsenäisyystahto”, joka kattaa myös hyvät suhteet Neuvostoliittoon, on leimattu monesti jopa kiihkoiluksi ja yltyönationalismiksi. Tällaisten puheiden tarkoituksena on hänen mukaansa ”murtaa kansamme henkistä selkärangaa ja mahdollistaa koko sodanjälkeisen ajan jatkunut ulkopoliittikan vaaroilla tapahtunut hämäräpeli ja kuiskuttelu”. Vennamo toteaa, ettei SMP häpeile itsenäisyydestä puhumista, vaan ”SMP pitää nyt ja tulevaisuudesta kiinni kodin, uskonnon ja isänmaan kunnioittamisesta”.³⁰⁰

Voidaankin todeta, että kodin, uskonnon ja isänmaan kolminaisuus luo SMP:n arvopohjan, joka tulee molempien Vennamoiden kirjoituksista esiin. Nämä arvot ovat kansan moraalisen selkärangan ylläpitäjiä – kansan, jonka juuret ovat vahvasti kiinni perhe- ja pienviljelmävaltaisessa Suomessa. Talonpoikainen elämäntapa on edelleen Vennamoiden erityisessä suojeluksessa, ja 1980-luvulla perinteen ylläpitäjäksi yritetään esittää luonnonmukaisia tai biodynaamisia pienviljelmiä. Veikko ja

²⁹⁵ Virtanen 2018, 294.

²⁹⁶ Virtanen 2018, 289–294.

²⁹⁷ Ks. esim. Keränen 2015, 352–359; Vares 2011, 31.

²⁹⁸ Ks. esim. Vesa 2017, 17–21; Virtanen 2018, 138. SMP:ssä keskustan nähtiin pelottelevan kansaa SMP:n ulkopoliittisesta epäluotettavuudesta ja miten puolue kyseenalaisti Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittisen linjan. Kekkosen sairastuttua Vennamo kuitenkin tunnusti Kekkosen panoksen rauhan säilyttämisessä. VV 48/1981.

²⁹⁹ VV 13/1983.

³⁰⁰ PP 49/1979.

Pekka Vennamon käsityksissä on siis havaittavissa jatkuvuutta. Myös eroja on kuitenkin havaittavissa. Vennamoiden retoriset mekanismit jatkuvuuden ylläpitoon ovat kovin erilaiset. Veikon ”tavamerkkinä” on narratiivien käyttäminen, jolla hän yhtäältä osoittaa vaaralliset kehityskulut yhteiskunnassa ja toisaalta kiinnittää käsityksensä kansasta SMP:n ja Suomen historian traditioon. Pekka puolestaan on kansa-käsityksensä suhteen selkeästi muutoskykyisempi. Pienviljelijät ovat pienyrittäjien kaltaisia ja perheissä kasvatusvastuu saattaa jakaantua vanhempien kesken tasaisemmin ilman, että koko instituutio romahtaa.

Vennamoiden kirjoituksia lukiessa ei voi välttyä ajattelemasta, että Veikko ikään kuin kantaa vastuuta siitä, että puolueen vanhatkin jäsenet pysyvät muuttuvan puolueen matkassa mukana. Hän jatkaa puhetta kansasta SMP:n traditioon nojaten, jotta puolueen linjan muutos ei olisi niin yhtäkkäinen kuin puheenjohtajan vaihdos oli. Tätä tulkintaa osaltaan tukee Veikko Vennamon ensimmäinen kirjoitus palstallaan, jossa hän vastaa keskustalaisten lehtien vihjailuihin siitä, että puheenjohtajanvaihdos on merkki siitä, että SMP on hylkäämässä maaseudun. Vennamo muistuttaa, että keskusta on syyllinen maaseudun ongelmiin, kun taas ”pienviljelijä Eino Poutiainen SMP:n ensimmäisenä varapuheenjohtajana [...] jo yksin pystyy huolehtimaan ja turvaamaan peruslinjamme säilymisen, eikä Veikko Vennamokaan vielä ole sivussa eikä eduskunnan ulkopuolella”³⁰¹.

³⁰¹ VV 33/1979.

4 ”SMP on tämän uuden ajan airut” – kansa muutoksen käsitteenä

”Porin puoluekokous tulee ilmeisesti olemaan se puoluekokous, joka käynnistää sukupolvenvaihdokset puolueessamme hyödyssä ja rakentavassa yhteistyössä vanhempien puolueveljiemme ja -sisartemme kanssa.”

Veikko Vennamon avauspuhe SMP:n Porin puoluekokouksessa 4.8.1979.³⁰²

SMP astui 1980-luvulla uuden puheenjohtajan aikaan, joka toi mukanaan myös muutoksia, kuten puheenjohtajavaihdokset yleensä. Yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, että Veikko Vennamo näki sukupolvenvaihdoksen puolueelleen välttämättömäksi. Hän kuvaili vuonna 1981 Yleisradiolle, että ”jokin kuudes aisti sanoi, että nyt puolue piti jo jättää nuoremmille”³⁰³. Näin myös tapahtui, ja uusi puheenjohtaja ryhtyi välittömästi töihin.

Porin puoluekokouksessa 1979 toteutettiin pitkään valmisteltu organisaatiomuutos, jossa puoluejäsenyys sidottiin puoluelehden tilaamiseen. *Suomen Uutisten* tilausmaksu toimi puolueen jäsenyyssmaksuna ja näin ollen jokainen jäsen sai puoluelehden myös varmasti kotiinsa. Pekka Vennamo kertoo haastattelussa 2004, että ensisijaisesti muutoksen taustalla oli tarve tehostaa puoluekokouksia, joissa aiemmin oli mennyt paljon aikaa selvittäessä, mitkä osastot olivat maksaneet jäsenmaksun ja ketkä näin ollen olivat edustuskelpoisia puoluekokouksessa. Vennamo kuitenkin toteaa, että *Suomen Uutisista* tuli muutoksen myötä myös todella tehokas tiedotuskanava puoluejohdon ja jäsenistön välillä.³⁰⁴ Organisaatiomuutoksen vaikutukset puoleen linjaan voidaan nähdäkseni mieltää pikemmin viestinnällisinä kuin konkreettisesti linjaa muovaavina.

Sen sijaan yhteiskuntarakenteen ja poliittisen ilmapiirin muutos näkyi selkeästi myös SMP:n linjassa. 1980-luvulle tultaessa kaupungistuminen oli edennyt pitkälle, ja suurin maaltamuuton aalto oli jo tapahtunut. Voidaan ajatella, että teollisuuden ja maatalouden välinen konflikti oli menettänyt merkitystään, kun palvelusektori työllisti 1980-luvulla jo yli puolet työvoimasta³⁰⁵. 1980-luvulla SMP yrittikin vedota yhä enemmän palveluelinkeinojen matalapalkka-aloihin. Toinen merkittävä murros 1980-luvulla oli poliittisen ilmapiirin muutos, joka kiteytyi Kekkonen valtakauden loppumiseen ja vuosien 1983 ja 1987 hallitusratkaisuihin. Kekkonen 25 vuotta jatkunut valtakausi päättyi syksyllä 1981, ja vuonna 1982 presidentiksi nousi Mauno Koivisto. Myös vuosien 1983 ja

³⁰² Veikko Vennamon puhe SMP:n Porin puoluekokouksessa 4.8.1979. SMP:n arkisto, kansio 14, KA.

³⁰³ *Henkilökuvaa Veikko Vennamosta*. Yleisradio, 5.2.1981. <<https://areena.yle.fi/1-50092595>> [katsottu: 13.4.2021]

³⁰⁴ Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

³⁰⁵ Mylly 2005, 168–169.

1987 hallitusratkaisut, joissa ensin SMP ja sitten kokoomus pääsivät hallitukseen, omalta osaltaan kielivät muutoksesta.³⁰⁶

Niin ikään mediaympäristössä tapahtui suuria muutoksia. Median ja valtaapitävien kuherruskuukausi oli päättynyt, ja ”skandaalimedia” arvosteli yhä enemmän valtaapitäviä. Mainos-TV aloitti uutislähetyksensä 1980-luvun alussa, mikä lopetti Yleisradion yksinoikeuden televisioutisten lähettämiseen.³⁰⁷ Suomen talous oli myös lähes koko 1980-luvun noususuhdanteessa, ja 1980-luvulla hyvinvointivaltion rakentaminen ei enää keskittynyt kasvattamiseen, vaan kehittämiseen. 1980-luvulla kokonaisveroasteen kasvua kyettiin hillitsemään ilman, että palvelutaso laski.³⁰⁸ Jos otamme vertailukohdiksi SMP:n vaalivoittovuodet 1970 ja 1983, voidaan sanoa Suomen muuttuneen merkittävästi niiden välillä.

1970- ja 1980-lukujen murrosta on tulkittu monin eri tavoin. Murroksen on nähty merkinneen suomalaisen yhteiskunnan siirtymistä modernista postmoderniin yhteiskuntaan. Esimerkiksi Rauli Mickelssonin mukaan murroksessa keskeistä oli kollektiivisubjektin hajoaminen ja politiikan yksilöllistyminen. Hän puhuukin – Zygmunt Baumanin käsitteitä käyttäen – raskaan modernin vaihtumisesta notkeaan moderniin, jolloin keskeistä oli vanhojen ideologioiden kyseenalaistaminen ja luokkaidentiteetin merkityksen hiipuminen.³⁰⁹ Kuten aiemmin on mainittu, aikakausi on nähty myös postmaterialististen arvojen nousuna, jonka vanavedessä nousivat ympäristö- ja rauhanliikkeet sekä feministiset liikkeet.³¹⁰

SMP:n näkökulmasta 1980-luku onkin erittäin mielenkiintoinen aikakausi, jonka voidaan nähdä aiheuttaneen ikään kuin ristivetoa puolueen identiteetille. Poliitiikan julkisuuden muutos ja poliittisten skandaalien esiinnousu selkeästi hyödyttivät puoluetta. SMP:n taistelu ”rötösherroja” vastaan sai kaikupohjaa, kun 1980-luvulla oikeudessa puitiin esimerkiksi Saloran, Valcon ja Helsingin metron epäiltyjä lahjustapauksia. Poliitikassa puolestaan Koiviston nousu presidentiksi katkaisi SMP:lle loputtomalta tuntuvan Kekkonen-vaikokauden. ”Kekkonenvastainen” SMP pääsi vihdoinkin eroon miehestä, jonka nähtiin koko arvovallallaan yrittäneen lannistaa ja mustamaalata SMP:tä läpi puolueen historian. Toisaalta taas luokkaidentiteetin murros tarkoitti SMP:lle väistämättä identiteettikriisiä. SMP oli syntynyt 1950-luvun lopulla edustamaan pienviljelijöitä ja tämä oli keskeinen erottava tekijä kilpailevaan agraaripuolueeseen Maalaisliittoon/Keskustapuolueeseen. Kuitenkin 1980-luvulle

³⁰⁶ Ks. esim. Kantola 2011b, 33–34; Meinander 1999, 448–482; Ovaska 2020, 91–93.

³⁰⁷ Ks. esim. Herkman 2016b, 359; Kantola 2011b, 26–32; Niemi 2016, 156–157,167; Pitkänen 2014, 157–159.

³⁰⁸ Ks. esim. Kiander 2001, 8; Puoskari 2012, 142–144; Smolander 2010, 376–377.

³⁰⁹ Mickelsson 2015, 237. Ks. myös Kantola 2011a, 11–16.

³¹⁰ Inglehart 2007, 223–226.

tultaessa pienviljelijät olivat määrällisesti vähentyneet niin paljon, ettei voinut puhua enää kovinkaan merkittävästä demografisesta ryhmästä. SMP pyrki ratkaisemaan tätä ongelmaa suuntautumalla lähiöihin ja kaupunkitaajamiin, jonne heidän kannattajansa olivat muuttaneet yhteiskunnan rakennemuutoksen vuoksi. Se kuitenkin tarkoitti samalla puolueen identiteetin muutosta.

4.1 Lähiöiden kansa

Aiemmassa tutkimuksessa SMP:n on nähty urbanisoituneen 1980-luvulla³¹¹ ja muuttuneen jopa lähiöiden puolueeksi³¹². Ikävä kyllä aiemmassa tutkimuksessa asiaa ei ole tutkittu tarkemmin siitä näkökulmasta, miten tämä näkyi puolueen itseymmärryksessä tai linjassa, puhumattakaan kansa-käsitteen merkityssisällöstä. Pyrinkin tässä alaluvussa valaisemaan juuri tätä melko tutkimatonta ulottuvuutta.

Suomen kaupungistuminen oli tasaisen nopeaa kehitystä aina 1950-luvulta 1980-luvulle, jolloin kasvu alkoi taantua. Vuonna 1950 alle 30 prosenttia suomalaisista asui kaupungeissa, kun vuonna 1980 osuus oli noussut melkein 60 prosenttiin. Kaupunkiväestön suhteellinen osuus siis tuplaantui 30 vuodessa.³¹³ Tämä merkittävä muutos näkyi myös SMP:n kannattajakunnassa sekä Veikko ja Pekka Vennamon retoriikoissa. 1980-luvulle tultaessa perhe- ja pienviljelijän rinnalle oli tullut palkanansaitsijat ja vuosikymmenen edetessä kasvava palvelualojen työväki.

Vennamot korostavatkin vuoden 1980 kunnallisvaaleista lähtien, miten SMP:stä on tullut asutuskeskusten puolue. Veikko Vennamo tuo välittömästi vaalien jälkeen esiin, että SMP:n kannatus kaupungeissa nelinkertaistui. Hänen mielestään tämä on osoitus siitä, että ”[p]ienomistajat ja omakotitalojen omistajat sekä pienituloiset kuin myös väärinkäytösten ja rappion vastustajat ovat ottaneet myös keskuksissa SMP:n omaksi puolueekseen”³¹⁴. Niin ikään Pekka Vennamo korostaa vuoden 1980 vaalien jälkeen SMP:n esiinmarssia kaupungeissa. Hänen mielestään SMP:n vastustajat ovat pyrkineet antamaan puolueesta kuvan ainoastaan maaseudun puolueena, eivätkä he ole huomioineet SMP:n kasvavaa kannatusta kaupungeissa. Vennamo toteaaakin, että tämä kuva on väärä, koska ”SMP:n juuret ovat syvällä kansan keskuudessa niin maaseudulla kuin kaupungeissakin”³¹⁵.

³¹¹ Vares 2011, 30

³¹² Ks. esim. Mickelsson 2015, 274.

³¹³ Laakso ja Loikkanen 2004, 20 (kuvio 2.2). Kaupungistuminen tasaantui 1980-luvulla selkeästi. Viimeinen isompi kasvupyrähdys ajoittuu 1990-luvulle, jolloin kaupunkiväestön osuus kasvoi reilusta 60 prosentista vajaaseen 70 prosenttiin. 2010 kaupunkiväestön osuus oli hieman yli 70 prosenttia.

³¹⁴ VV 44/1980.

³¹⁵ PP 43/1980.

Voidaan siis sanoa, että puolueen johto oli hyvin tietoinen 1980-luvun alussa, että puolueesta oli tullut yhä enemmän asutuskeskusten puolue. Yksi ilon aihe Vennamoille onkin se, että Keskustapuolueen esiinmarssi kaupungeissa ei suju yhtä kivuttomasti kuin SMP:n,³¹⁶ vaikka keskustan suuntautuminen agraaripuolueesta yleispuolueeksi oli alkanut jo 1960-luvulla³¹⁷.

4.1.1 Omakotitalot ja lähiöt

Vaikka 1980-luvun SMP:stä on puhuttu lähiöiden puolueena, oleellinen tarkentava kysymys on unohtunut: millaisten lähiöiden? Pekka ja Veikko Vennamon kirjoituksissa omistusasuminen nähdään ideaalina asumismuotona, ja vuokra-asumiseen asennoidutaan vähintäänkin varauksella. Vennamoiden näkemykset lähiöistä rakentuvat rakennemuutoksen narratiivin ympärille, jossa aiemmin vapaat perhe- ja pienviljelijät on tarkoituksellisesti ajettu ahtaisiin lähiöihin, joissa ongelmat kasaantuvat. Sen sijaan pientaloasuminen nähdään luonnollisempana ja ”terveempänä” asumismuotona, jota on kuitenkin asutuskeskuksissakin kuritettu maksuilla ja veroilla.

Etenkin Veikko Vennamo, tyylilleen uskollisesti, kirjoittaa hyvinkin värikkäästi asutuskeskusten ongelmista. Hänelle suurkaupungit ovat synonyymeja apatialle, epävarmuudelle ja turvattomuudelle³¹⁸. Veikko kirjoittaa palstallaan elokuussa 1981, miten suurkaupungit ovat ”perusteiltaan sairaita” ja ”luonnottomia ihmiskasautumia, joissa hallitsee viidakon lait”. Hän korostaa, että tästä syystä SMP on aina taistellut sen puolesta, että ”ihmiset saisivat elää luontoa lähellä poissa saasteista ja melusta”. Vennamon mielestä kuitenkin Suomessa ”[s]okaistu kansa on tukenut saastekeskusten virvatulia ja omaa onnettomuuttaan”, josta osoituksena on maaseudun tyhjeneminen ja ”luonnottomien suurkeskusten” rakentaminen. Hänen mielestään pääkaupunkiseudulla lisääntynyt rikollisuus on osoitus siitä, että Suomessakin kaupunkikehitys on menossa kohti suurkaupunkeja kaikkine sen kielteisine puolineen.³¹⁹

Veikko Vennamo korostaa pienomistukselle säilytettyjä rasituksia asutuskeskuksissa – maksuja ja veroja – ja näkee, että harjoitettu asuntopolitiikka on osoitus vihamielisestä suhtautumisesta pienomistusta kohtaan³²⁰. Huhtikuussa 1985 Vennamo kirjoittaa, miten kuluneina vuosina on ollut ”kiihkeä kerrostalojen vouhotus, vaikka Suomen kansa aina on halunnut terveen järjen mukaan omakotitalojen ja pientalojen asumista”³²¹. Omakotitaloasuminen näyttäytyy Vennamon

³¹⁶ Ks. esim. PP 44/1980; VV 10/1984.

³¹⁷ Mickelsson 2015, 200–201, 230–233.

³¹⁸ Ks. esim. VV 49/1979; VV 16/1984; VV 16/1985.

³¹⁹ VV 32/1981.

³²⁰ Ks. esim. VV 28/1982; VV 30/1984.

³²¹ VV 15/1985.

kirjoituksissa laajemminkin ihanteellisena asumismuotona. Hän korostaa omistetun kodin antamaa turvaa omistajalleen ja näkee pienomistuksen olevan jopa vapaan pohjoismaisen kansanvallan tae³²². Vennamo viittaa toistuvasti jälleenrakennuksen aikaan tuoden esiin, miten tuolloin evakkojen ja rintamaveteraanien asuttaminen torjui vallankumouksen uhan³²³. Hän siis liittää asumismuodonkin osaksi kehyskertomusta pienviljelijästä ja rakennemuutoksesta, missä sodan jälkeiset vuodet näyttäytyvät pienomistuksen näkökulmasta ideaalina aikana.

Vennamon mukaan ”talonpojan tappolinja” tuhosi maaseudulla nimenomaan pienomistuksen ja teki entisistä viljelijöistä ”keskusten katkeroituneita eläjiä”³²⁴. Hän tuokin toistuvasti esiin 1980-luvulla, että SMP:n taistelu maaseudun pienomistuksen puolesta on laajentunut kirkonkyliin ja taajamiin. Esimerkiksi toukokuussa 1982 hän toteaa, että ”hyökkäys maaseudun jälkeen asutuskeskusten ja kirkonkylien pienomistusta ja omakotitaloja vastaan on jo käynnistynyt”.³²⁵ Vennamo rinnastaa lähiöihin ajetun väestön aseman torppareihin. Hän kirjoittaa kesäkuussa 1982 maatilojen perintöoikeudesta ja yhteiskunnan rakennemuutoksen seuraavasta vaiheesta: ”Ennen maaseudulla tällaiset syrjityt ihmiset joutuivat laitamaille torppareiksi. Nyt heistä tehdään teollisuusorjia ja asutuskeskusten torppareita”.³²⁶ Vennamo ikään kuin lisääkin seuraavan vaiheen kehyskertomukseensa: ”talonpojan tappolinja” loi maaseudulle suurten ja pienten tilojen välisen konfliktin, ja nyt myös asutuskeskuksiin on muodostumassa konflikti omistus- ja vuokra-asuntojen välille. Vennamo kirjoittaa marraskuussa 1982, miten ”talonpojan tappolinja” oli pohjimmiltaan valtion toteuttama sosialisointi:

Itse asiassa, kun maaseutu on autioitettu ja tuhottu satojatuhansia perhe- ja pienviljelmiä, on kysymyksessä ollut uudenlainen sosialisointi väestön ajautuessa suurelta osalta keskuksiin vuokratorppareiksi.

*Samoin asutuskeskusten omakotitalot ja omistetut asunnot ovat parhaillaan kiihtyvän hyökkäyksen kohteena, päämääränä murtaa yksityinen pienomistus.*³²⁷

Uhka pienomistajille tulee Vennamon mukaan vasemmiston suunnalta. Hän näkee, että sosialistit ja kommunistit nojaavat kansan kurjistumisen varaan, jotta puolueilla riittäisi kannattajia. Maaliskuussa 1983 Vennamo kirjoittaa, miten kommunistit ja sosialistit laskelmoivat, että tyytyväinen kansa, ”jolla on työtä ja omistettu koti, ei halua muuttaa vapaata yksityiseen

³²² Ks. esim. VV 37/1981; VV 10/1985.

³²³ VV 11/1984. Ks. myös VV 10/1985.

³²⁴ VV 11/1982.

³²⁵ VV 19/1982. Ks. myös VV 47/1982; VV 19/1983; VV 7/1984.

³²⁶ VV 24/1982. Ks. myös VV 49/1979; VV 11/1981; VV 47/1982.

³²⁷ VV 47/1982.

omistusoikeuteen perustuvaa pohjoismaista yhteiskuntajärjestelmääme sosialistiseksi”.³²⁸ Toisaalta myös ”suuri raha” nähdään syyllisenä asutuskeskusten ”torpparilinjaan”. Vennamo kuvailee, että ”asutuskeskusten torppariorjuus on syntynyt sosialististen puolueitten sekä suuren rahan ja gryndereitten saalistavasta yhteistyöstä”. Hänen mukaansa ”suuri raha” on saanut tehtäisiin halpaa työvoimaa, grynderit³²⁹ loputtomasti töitä, suurviljelijät halpaa maata ja sosialistit ”uusii äänestäjiä juuriltaan irtautuneesta väestöstä”³³⁰. Vennamolla toistuukin yhä uudestaan hyvin SMP:läinen ajatus siitä, miten sosialismi ja kapitalismi ovat lopulta sama asia. Hänen mukaansa molemmat johtavat harvainvaltaan: kapitalismi kasaa vallan pääomille ja sosialismi yhteiskunnalle. Vennamon mukaan molemmissa ideologioissa ihminen unohtuu.³³¹

Vennamon näkemykset asutuskeskusten ”torppariorjuudesta” asettuvat kuitenkin mielenkiintoiseen valoon, kun tarkastellaan vuokra- ja omistusasumisen kehitystä Suomessa. Omistusasumisen suhteellinen osuus itse asiassa kasvoi tasaisesti 1970-luvulta vuosituhaten vaihteeseen asti. Vuonna 1970 perhekunnista omistusasunnoissa asui 60 prosenttia, vuonna 1980 63 prosenttia ja vuonna 1990 71 prosenttia. Vuokra-asuntojen osuus asutokunnittain vastaavasti pieneni kyseisenä aikana. Vasta vuonna 2000 omistus- ja vuokra-asuntojen suhde alkoi jälleen lähentyä toisiaan.³³² Vennamon väitteet ”vuokraorjuuden” lisääntymisestä eivät näytä siis tilastojen valossa pitävän paikkaansa.

Olellaista vuokratorpparipuheessa lieneekin se, että rakennemuutoksen seurauksena maaseudulta poismuuttaneet nähdään ikään kuin identiteetiltään kodittomina. Oma koti ja tila on vaihtunut urbaanin asuinympäristöön. 1970-luvun puolivälissä kerrostalorakentaminen oli korkeimmillaan, ja myös rivitalojen rakentaminen kasvoi merkittävästi³³³. Ehkä Vennamolle suurempi ongelma lopulta on asuinympäristön muutos kuin asunnon hallintaperuste. Toisaalta ilmeinen selitys löytyy myös 1970-luvun hallitusten kokoonpanoista. Tuolloin vallassa oli niin sanotut kansanrintamahallitukset, joissa vasemmisto oli vahvasti edustettuna. Näin ollen Vennamon tapaa rinnastaa hallituksen asuntopoliittikka sosialismiin ei voida pitää yllätyksellisenä, vaan ehkä pikemmin odotettavana.

³²⁸ VV 9/1983. Ks. myös VV 19/1983; VV 11/1984.

³²⁹ Gryndereillä viitataan rakennuttajiin. Veikko Vennamolle grynderi on halventava sana kuvaamaan 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden rakennuttajia, jotka hänen mukaansa keinottelivat valtion avustuksilla.

³³⁰ VV 19/1983.

³³¹ Ks. esim. VV 49/1980; VV 20/1981; VV 23/1984. Ks. myös SPP:n puolueohjelma 1959, SMP:n puolueohjelma 1967 ja SMP:n kunnallispoliittinen erityisohjelma 1979. Puolueohjelmissa varoitetaan valtion ja rahan mahdista ja kunnallispoliittisessa erityisohjelmassa puhutaan sosialistisesta pakkojärjestelmästä ja suuren rahan edusta.

³³² SVT: Asunnot ja asuinolot. Yleiskatsaus 2019, liitetaulukko 3. Asutokunnat ja henkilöt asunnon hallintaperusteen mukaan 1970–2019. <https://www.stat.fi/til/asas/2019/01/asas_2019_01_2020-10-14_tau_003_fi.html> [luettu: 10.3.2021]. Perhekuntien asumismuotojen muutokset vastaavat yksittäisten henkilöiden asumismuotojen muutoksen trendejä melko tarkasti.

³³³ Lehtinen et al. 2005, 15–16.

Sen sijaan Pekka Vennamon retoriikassa vuokra- ja omistusasuminen mainitaan useammin rinnakkain. Myös Pekalle pienomisteinen asuminen on kuitenkin ensisijainen asumismuoto. Esimerkiksi toukokuussa 1982 hän kirjoittaa, miten ”[p]ientaloasuminen on maassamme kiistatta inhimillisin ja ympäristöystävällisin vaihtoehto”, jota kuitenkin on räsitetty maksuin ja veroin kohtuuttomasti. Hänen mukaansa vallalla on ollut ”pientalovihamielisyys”, joka on johtanut siihen, että ”asunnontarvitsijat joutuvat hakeutumaan tiiviisti rakennetuille kerrostaloalueille, jotka tuovat mukanaan monia yhteiskunnalle kalliiksi tulevia sosiaalisia ongelmia”.³³⁴ Näiltä osin hänen retoriikkansa muistuttaa paljon isänsä retoriikkaa. Merkittävä ero kuitenkin on se, että Pekan kirjoituksissa asunnonomistaja ja vuokralainen esiintyvät useammin rinnakkain. Vaikka omistusasumisen tulisi olla ensisijainen asumismuoto, hän ei näe vuokra-asumista niin luonnottomana kuin isänsä. Esimerkiksi tammikuussa 1984 Pekka kirjoittaa ministerin ominaisuudessa asunnon vuokrauksen epäkohdista. Hän tuo esiin, että vuokra-asunnoista on pulaa koko maassa, joka johtuu pääasiassa byrokratiasta ja epäoikeudenmukaisesta verotuksesta. Vennamon mukaan huoneenvuokralakia tulisi muuttaa siten, että pienvuokranantajat voisivat helpommin laittaa asuntonsa vuokralle, ja näin ollen myös asuntopula suurissa kaupungeissa helpottaisi. Vennamon mukaan ”SMP:n järkkymätön kanta asuntoasioissa onkin, että sekä vuokra- että omistusasuntoja on tarjottava niin, että kansalaisten todellinen valinnanvapaus käytännössä säilyy”.³³⁵

Vennamoiden välillä on siis selkeä painotusero. Erot ideaalin asumismuodon suhteen vaikuttavat noudattelevan SMP:n vuosien 1973 ja 1982 asuntopoliittisten erityisohjelmien eroja. Vuoden 1973 erityisohjelmassa todetaan heti alussa, että ”kansamme valtaenemmistö haluaa oman omistetun asunnon ja kodin ilman asuntopulaa, ja kansamme valtaenemmistö haluaa asua pientalossa itse valitsemallaan seudulla”. Ohjelma noudattelee tätä perusajatusta, ja vuokralaisten aseman parantaminenkin lähtee ajatuksesta, että vuokralaisella tulisi olla mahdollisuus lopulta ostaa vuokra-asuntonsa. Ohjelman kieli muistuttaa Veikko Vennamon retoriikkaa 1980-luvulla. Siinä puhutaan muun muassa ”uudesta vuokrorppaköyhälistöstä”, joka joutuu asumaan ”kerrostalokasarmeissa”.³³⁶ Vuoden 1982 asuntopoliittinen erityisohjelma puolestaan tarkastelee asuntopoliittikkaa selkeästi eri näkökulmasta. Ohjelman alussa todetaan SMP:n asuntopoliittiseksi peruslinjaksi, että ”[j]okaisen asunnontarvitsijan on saatava vapaasti valita, haluaako hän asua omistus-, vuokra- tai osuuskuntatalossa, kaupungissa, taajamassa tai haja-asutusalueella”. Ohjelmassa korostetaan, että valtaosa

³³⁴ PP 18/1982.

³³⁵ PP 4/1984. Ks. myös PP 47/1979; PP 3/1981; PP 15/1982.

³³⁶ SMP:n asuntoasioiden erityisohjelma 1973.

suomalaisista suosii omistusasumista, mutta myönnetään, että Suomessa tarvitaan myös vuokra-asuntoja ja tiiviimpää rakentamista. Ohjelmassa käydäänkin vuoden 1973 ohjelmaan verrattuna seikkaperäisemmin läpi vuokralaisen ongelmia ja ehdotetaan muun muassa, että vuokrasta tulisi tehdä verovähennyskelpoista.³³⁷

Mielestäni Vennamoiden omistusasumista korostavan pohjavireen voi nähdä viittaavan konservatismiin, josta löytyy tendenssi korostaa yksityisomaisuuden yhteiskunnallista merkitystä. Risto Harisalon mukaan klassisessa konservatismissa yksityisomaisuus nähdään ikään kuin itseisarvona, jonka pohjalle yhteiskunnan tulee rakentua.³³⁸ Richard Ronald on käsitellyt vielä seikkaperäisemmin omistusasumisen ja konservatismiin suhdetta. Hänen mukaansa omistusasumisen korostaminen on yleisesti liitetty konservatiiviseen politiikkaan. Keskeinen vastakkainasettelu on tällöin muodostunut omistus- ja vuokra-asumisen välille. Ronaldin mukaan omistusasumiseen on liitetty yksityisyyden, riippumattomuuden, perheen, elämänhallinnan ja turvallisuuden ominaisuudet. Hänen mielestään omistusasuminen on monesti pyritty näyttämään ”luonnollisena” asumismuotona ja tienä ”normaaliin” elämään.³³⁹

Yhtymäkohdat Vennamoiden näkemyksiin pienomistamisen tuomasta turvasta ovat ilmeiset. Etenkin Veikolle omistettu koti on nimenomaan ”luonnollinen” yhteiskunnan perusyksikkö, ja hän luo vastakkainasettelun ”luonnollisen” pienomistuksen ja ”luonnottoman” vuokra-asumisen välille. Pienomistajat kuvataan myös riippumattomiksi ja vapaiksi toimijoiksi, joiden turvana on omistettu koti yhteiskunnan ja rahan mahtia vastaan. Myös Pekka pitää kerrostalolähiöissä asumista ikään kuin pakon sanelemana valintana ja näin ollen hän kiinnittyy SMP:läiseen traditioon, jossa omistusasunto – mielellään omakotitalo – nähdään yhteiskunnan perusyksikkönä. Toisaalta taas Pekan tapa käsitellä omistus- ja vuokra-asumista rinnakkain hämärtää traditionaalista kahtiajakoa asumismuotojen välillä.

Voidaankin sanoa, että Vennamoiden kirjoitusten pohjalta SMP:stä ei ehkä tullutkaan 1980-luvulla lähiöiden puolue siinä mielessä, että he olisivat korostaneet tarvetta kehittää kerrostalolähiöiden olosuhteita sisältä päin. Ihanteena vaikuttaisi olevan se, että ihmiset voisivat muuttaa kenties esikaupunkialueiden omakoti- tai rivitaloalueille. Keskeinen ero Vennamoiden välillä on mukautuminen muutokseen. Pekka sopeutuu selkeästi paremmin siihen todellisuuteen, jossa vuokra-asuminen on osa suurkaupunkien asuntopolitiikkaa. Sen sijaan Veikko vaikuttaa kaipaavaan

³³⁷ SMP:n asuntopoliittinen erityisohjelma 1982.

³³⁸ Harisalo 2020, 146.

³³⁹ Ronald 2008, 8–9, 50–51, 77–78.

pienomistuksen kulta-aikaan, kuviteltuun tai todelliseen, jolloin jokaisella perheellä oli omistettu koti, jotka puolestaan toivat mukanaan itsenäisyyden ja vapauden.

4.1.2 *Ei-sosialistinen työväenpuolue*

Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutos näkyy Vennamoiden retoriikoissa asumismuodon lisäksi myös elinkeinoissa. Siinä missä SMP oli vielä 1960-luvulla korostetusti viljelijöiden puolue, 1980-luvulla Vennamot puhuvat myös teollisuudessa ja palveluelinkeinoissa työskentelevistä ja heidät mielletään osaksi kansaa. Kun maaseudulla jakolinja kulkee pien- ja suurviljelijän välillä, asutuskeskuksissa jakolinja muodostuu pieni- ja suurituloisten välillä. Suomen talouden ollessa noususuhdanteessa Vennamot kritisoivat palkkapolitiikan nuivuutta ja näkevät, että talouden kasvun hedelmät tulisi jakaa tasaisemmin. Tyypillistä heille onkin esittää Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön (SAK) epäonnistuneen työssään puolustaa suomalaista palkansaajaa.

Matala palkkataso nousee esiin toistuvasti Vennamoiden kirjoituksissa etenkin 1980-luvun alkupuolella. Pekka Vennamo kirjoittaa esimerkiksi helmikuussa 1981 tulopoliittisesta kokonaisratkaisusta (*tupo*), jossa hänen mukaansa jälleen unohdettiin pieni- ja keskituloisten palkankorotukset. Pekan mukaan Koiviston II hallitus yhteistyössä SAK:n ja Suomen Työntajien Keskusliiton (STK) kanssa ohjasi palkankorotukset ”pääosin niille, joilla muutoinkin on liikaa”. Hänen mielestään noususuhdanteessa palkankorotukset tulisi ohjata pieni- ja keskituloisille, eli ”tavalliselle kansalle”.³⁴⁰ Kirjoituksessaan syyskuussa 1983 Vennamo puolestaan korostaa, että jatkuvasta noususuhdanteesta huolimatta teollisuuspiirit yrittävät maalata talouden kehityksestä mustempaa kuvaa kuin se todellisuudessa on. Hänen mukaansa ”[v]alittelulla pyritään torjumaan lisääntyvät palkankorotusvaatimukset [...]”.³⁴¹

Myös Veikko Vennamo tuo kirjoituksissaan ahkerasti esiin talouden noususuhdanteen ja matalan palkkatason. Tammikuussa 1980 Vennamo kirjoittaa, miten tarkoituksellisesti matalana pidetty palkkataso ja avokätiset tuet suurteollisuudelle ovat nousukauden taustalla olevat tekijät. Hänen mielestään tulonjako on ollut erittäin epäoikeudenmukaista varsinkin, kun samalla työttömyys on koko ajan lisääntynyt. Vennamo toteaaakin, että ”Suomi on siis rikastunut suuresti, mutta tavallinen kansa on jäänyt osattomaksi”.³⁴² Veikon retoriikka palkkapolitiikan suhteen poikkeaa kuitenkin Pekan retoriikasta siinä, että hän liittää epäoikeudenmukaiseen palkkapolitiikkaan useammin ”ison rahan” ja sosialismin yhteistyön, joka on aina epäedullista kansalle. Hän kommentoi yllä mainittua

³⁴⁰ PP 8/1981. Ks. myös PP 17/1980.

³⁴¹ PP 35/1983.

³⁴² VV 4/1980.

vuoden 1981 tupo-ratkaisua: ”Suuri raha ja valtio rikastuivat, mutta tavallisen kansalaisen asema maassamme heikkenee taloudellisesti. Rahan mahti ja yhteiskunnan mahti ovat lyöneet veljenkättä Suomen kansan pään yli”³⁴³.

Rahan ja yhteiskunnan mahdin yhteistyö ruumiillistuu työmarkkinajärjestöjen toiminnassa. Veikko puhuu SAK:n ”punaisista satraapeista”, ”punaisesta omistajakapitalismista” ja ”kansasta vieraantuneista järjestöpampuista”³⁴⁴. Hän kirjoittaa huhtikuussa 1984, miten 1970-luvulla kansaneläkkeet käytettiin talouden tasapainottamiseen ja 1980-luvulla ansiosidonnaisilla eläkkeillä tuetaan suuryrityksiä. Vennamon mielestä tämä paljastaa työmarkkinajärjestöjen kaksinaamaisuuden: ”Moni on käsittänyt, että SAK ja muut suuret ammattijärjestöt muka puolustavat työntekijää. Tämä ei ole totta”.³⁴⁵ Myös Pekka Vennamo tuo kirjoituksissaan esiin, ettei ammattijärjestöt todellisuudessa edusta jäseniään. Alkuvuodesta 1983 hän kirjoittaa tuponeuvotteluista ja ”SAK:n palkkateatterista”. Vennamon mukaan SAK ja STK ovat tosiasiaa samaa mieltä siitä, että palkkatasoa ei tule nostaa kuin nimellisesti, mutta SAK yrittää pelastaa kasvonsa työväestön edessä luomalla julkisuudessa valheellista kuvaa palkkataistelusta. Pekan mielestä kyseessä on ollut palkansaajien hämääminen, johon palkansaajien tulisi vastata kevään eduskuntavaaleissa. Hän toteaa, että ”vannoutuneimmankin vasemmistöäänestäjän [on] syytä kavahtaa äänestämästä petollisia vasemmistopuolueita”. Pekka tarjoaakin SMP:tä palkansaajien käyttöön: ”SMP ei hyväksy palkansaajien pettämistä eikä nollalinjaa”.³⁴⁶

Huomionarvoista on kuitenkin se, etteivät Vennamot kategorisesti vastusta ammattiyhdistysliikettä, vaan suurimpana ongelmana on SAK:n vieraantuminen alkuperäisestä tehtävästään – työntekijöiden edun valvomisesta. Veikko Vennamo kirjoittaa esimerkiksi heinäkuussa 1985 työttömyysturvasta tuoden esiin, että työttömät ovat kahden vastakkaisen voiman puristuksessa: oikeisto ja STK ajavat koko ammattiyhdistysliikkeen lakkauttamista, kun taas vasemmisto ja SAK pyrkivät toteuttamaan sosialismia kolmikannan³⁴⁷ avulla. Vennamon mukaan näiden kahden voiman puristuksessa kansa on sivuseikka. Hän kirjoittaa, ettei SMP hyväksy sosialismia, muttei myöskään ”ammattijärjestöjen aseman heikentämistä ja murtamista”. Vennamo toteaa, että ”[o]ikein hoidettuna ne [ammattijärjestöt] kuuluvat suomalaiseen kansanvaltaan”.³⁴⁸ Myös Pekka Vennamo tunnustaa ammattijärjestöjen aseman yhteiskunnassa, vaikkakin hänen kirjoituksissaan usein toistuu ajatus,

³⁴³ VV 9/1981. Ks. myös VV 48/1979.

³⁴⁴ Ks. esim. VV 18/1981; VV 25/1981.

³⁴⁵ VV 17/1984.

³⁴⁶ PP 2/1983. Ks. myös 12/1982.

³⁴⁷ Kolmikannaksi kutsutaan esim. tupo-neuvottelujen kokoonpanoa, joka on SAK, STK (nyk. EK) ja hallitus.

³⁴⁸ VV 27/1985.

ettei kolmikanta ole paras mahdollinen kokoonpano esimerkiksi työttömien tai eläkeläisten asemaa koskevien kysymysten ratkaisuun. Hänen mielestään on luonnollista, että ammattijärjestöt ajavat jäsentensä etuja, mutta niille ei tulisi antaa mandaattia neuvotella asioista, jotka vaikuttavat merkittävästi myös järjestöjen ulkopuoliseen väestöön.³⁴⁹ Vaikka kirjoituksissa piilee selkeä korporatismiin kritiikki, Vennamot näkevät ammattijärjestöt tarpeellisiksi silloin, kun ne toimivat oikein.

SMP pyrki 1980-luvulla osaksi ammattijärjestöjä. Puolue julkaisi vuonna 1980 AY-poliittisen ja työntekijöiden erityisohjelman, jossa korostetaan edellä mainittua ammattijärjestöjen edustavuusongelmaa. Ohjelmassa tuodaan esiin, että aikaisempina vuosina työvoimapolitiikassa on toteutettu ”kylmästi pääoman ja yhteiskunnan mahdin päämääriä”. Siinä korostetaan, että ammattiyhdistysliikkeen tulisi kansanvaltaistua ja sen tulisi edustaa myös vasemmiston ulkopuolisia poliittisia näkemyksiä.³⁵⁰ Erityisohjelman valossa Vennamoiden näkemyksiä onkin helpompi ymmärtää. Ammattiyhdistysliike koetaan itsessään tarpeelliseksi, jottei kapitalismi tai sosialismi saa liian suurta valtaa työmarkkinoilla. Näin ollen ammattijärjestöjen toimimattomuus nähdään myös uhkana.

Vennamoiden näkemystä SAK:n ”hampaattomuudesta” voidaan selittää myös työmarkkinoiden ja taloudellisen eetoksen muutoksen näkökulmasta. Jorma Kalelan mukaan 1970-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta alkaen ”taloudelliset realiteetit” korvasivat ideologiset perustelut työnantajapuolelle. Ammattiyhdistysliikkeen vaatimuksiin suostuttiin tai oltiin suostumatta kylmiin ”taloudellisiin tosiasioihin” vedoten.³⁵¹ Ville Yliaska on tulkinnut samansuuntaisesti, kuinka Korpilammen seminaarin³⁵² konsensus tarkoitti työn ja pääoman välisen suhteen depolitisoimista. Yliaskan mukaan työvoima- ja talouspolitiikka olivat konsensuksen aikana ennen kaikkea ”sopeutumista taloudellisten välttämättömyyksien asettamiin rajoihin”.³⁵³ SMP:n näkökulmasta ideologisten argumenttien katoaminen voidaan nähdä jopa positiivisena asiana, sillä ammattiyhdistysliike näyttäytyy ainakin Vennamoiden näkökulmasta hyvin vasemmistolaiselta. Toisaalta taloudellisten realiteettien korostamista voidaan pitää etenkin työnantajapuolta hyödyttävänä, kun sosiaalipoliittiset argumentit

³⁴⁹ Ks. esim. PP 6/1984; PP 21/1984.

³⁵⁰ SMP:n AY-poliittinen ja työntekijöiden erityisohjelma 1980.

³⁵¹ Kalela 2005, 222–223

³⁵² Korpilammen seminaari pidettiin 5.–6.9.1977 Korpilampi-hotellissa Espoossa. Seminaarin koollekutsui pääministeri Kalevi Sorsa ja sinne oli kutsuttu puolueiden, etujärjestöjen ja elinkeinoelämän eliitti. Kokouksen taustalla oli 1970-luvun taloudelliset ongelmat ja pyrkimys löytää uusi talouspoliittinen linja, joka perustui työmarkkinaosapuolien konsensukseen. Ks. esim. Kalela 2005, 222; Smolander 2010, 375–376; Yliaska 2014, 132–133. Vrt. Mickelsson 2015, 242. Mickelssonin mukaan ammattiyhdistysliikkeen asema ei merkittävästi heikentynyt 1980-luvulla.

³⁵³ Yliaska 2014, 133. Ks. myös Kettunen 2015, 143–145.

jäävät toissijaiseksi taloudellisiin perusteluihin verrattuna. On tosin huomioitava, että myös 1980-luvulla työntekijän asemaa edistäviä uudistuksia tehtiin, kuten esimerkiksi osa-aikaeläke- ja varhaiseläkeuudistus. Suomen talouspoliittista eetosta ei voidakaan 1980-luvulla verrata esimerkiksi Britanniaan tai Yhdysvaltoihin, joissa uusliberalismin kasvoina olivat Margaret Thatcher ja Ronald Reagan.³⁵⁴

Toinen merkittävä muutos työvoimapolitiikassa oli 1970-luvun puolesta välistä alkaen lisääntynyt työttömyys. Jorma Kalela on kuvaillut, kuinka 1970-luvun alun öljykriisin jälkeen Suomeen muodostui suuri työttömien väestöryhmä, jollaista ei aiemmin ollut Suomessa samassa mittakaavassa ollut. Kalelan mukaan työttömyys oli muodoltaan myös toisenlaista aikaisempaan verrattuna. Kun aiemmin se oli yleensä elänyt puunjalostusteollisuuden suhdannevaihteluiden mukaan, 1970-luvulta lähtien työttömien joukosta valtaosa oli teollisuuden ja palvelualojen ammateista työttömiksi jääneitä.³⁵⁵

Etenkin Veikko Vennamo käsittelee työttömyyden lisääntymistä paljon ja näkee sen syyllisiksi jälleen kerran suuren rahan ja sosialismin. Vennamon mukaan suuri raha ja suuryritykset hyötyvät työttömyydestä, koska tällöin on mahdollista pitää palkkataso matalana. Hän puhuu toistuvasti, miten työntekijät elävät työttömyyden pelossa, jolloin he eivät uskalla vaatia palkankorotuksia. Esimerkiksi marraskuussa 1980 Vennamo kirjoittaa huonosti hoidetusta työvoimapolitiikasta: ”Ilmeisesti maamme valtaklikki tietää, että työpaikkansa menettämistä pelkäävä ja työtön kansa on nöyrä”³⁵⁶. Sosialistiset puolueet puolestaan laskevat Vennamon mukaan kurjistumisteorian varaan: ”Ilmeisesti sosialistiset puolueet ovat kuvitelleet, että mitä huonommassa jamassa pienituloisen on ja mitä katkerampi, sitä varmemmin hän äänestää sosialistista Suomea”³⁵⁷.

Pekka Vennamon kirjoituksissa on samankaltainen kahtiajaon logiikka kuin isällään, mutta se painottuu hieman toisella tavalla. Pekka luo kirjoituksissaan SAK:sta ja STK:sta kuvaa ikään kuin ääripäinä ja jäärapäisinä neuvottelijoina, jotka keskittyvät oman asemansa pönkittämiseen. Tästä seuraa se, että työvoimapolitiikka johtaa korkeaan työttömyyteen, kun työnantajat ja työntekijät eivät pääse molempia hyödyttävään kompromissiin. Maaliskuussa 1982 hän kirjoittaa työsuhdeturvan ympärillä käydystä keskustelusta. Vennamo toteaa, että ”[p]arhaan työsuhdeturvan työntekijälleen

³⁵⁴ Smolander 2010, 376–377. Uusliberalismi alkoi näkymään suomalaisessa puoluekentässä selkeämmin vasta 1990-luvun alussa, kun Nuorsuomalainen Puolue perustettiin. Mickelsson 2015, 281–282.

³⁵⁵ Kalela 2005, 222–224. Ks. myös SVT: Työvoimatutkimus. Työllisyys ja työttömyys 1959–2018. Tilastokeskus, Helsinki 2018. <https://tilastokeskus.fi/til/tyti/2018/16/tyti_2018_16_2019-12-03_tie_001_fi.html> [luettu: 15.3.2021]

³⁵⁶ VV 46/1980. Ks. myös VV 21/1983; VV 17/1984.

³⁵⁷ VV 35/1985. Ks. myös VV 3/1981; VV 9/1983.

tarjoaa luonnollisesti terve ja kannattava yritys”. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että työvoimapolitiikkaa tehdään vain työnantajien ehdoilla. Vennamon mukaan työvoimapolitiikkaa tehdään liiaksi ”ammattiyhdistyspampujen ja suuryritysten” ehdoilla, jolloin tavallisten työntekijöiden ja yrittäjien etu unohtuu.³⁵⁸

Vennamot siis näkevät työmarkkinatilanteen polarisoituneena ja tarjoavat ikään kuin kultaista keskitietä, jonka avulla ”tavallisen kansan” ääni tulisi kuulluksi. Voidaan ajatella, että he luovat keskeltä käsin dikotomian. Toisin sanoen he asettavat monopolikapitalismin tai suurtyönantajat yhteen äärilaitaan ja sosialistiset ammattiyhdistyspamput toiseen äärilaitaan. Ja koska nämä ”ääripäät” eivät kykene laidoiltaan edustamaan ryhmää, jota he väittävät edustavansa, molemmat ovat itse asiassa osa kansanvastaista eliittiä. Sen sijaan SMP esitetään vaihtoehtona, joka kykenee tarjoamaan niin työnantajia kuin työntekijöitäkin tyydyttävän ratkaisun.

Yksi SMP:lle merkittävä työvoimapolitiittinen käännekohta tarkastelujaksollani ajoittuu vuoteen 1983, jolloin puolue sai hoitaakseen työvoimaministerin tehtävän Kalevi Sorsan IV hallituksessa. Kuuluisaksi muodostunut SMP:n vaalilupaus 1983 eduskuntavaalien alla oli poistaa työttömyys Suomesta kuudessa kuukaudessa, mikäli puolue saa työvoimaministerin tehtävän. Vaalilupauksen kovimmat puhemiehet, Veikko ja Pekka Vennamo, kuitenkin kohteliaasti kieltäytyivät työvoimaministerin kunniaa, ja tehtävään valittiin SMP:n puoluesihteeriksi Urpo Leppänen.³⁵⁹ Vaikka Vennamot – karrikoiden sanoen – jättivät Leppäsen susien syötäväksi, annetaan Vennamoiden palstoilta hänelle aktiivisesti taustatukea. Vuodesta 1983 työttömyydestä tai matalasta palkkatasosta ei enää syytetäkään työvoimaministeriä, vaan kritiikin kohteena on valtiovarainministeri, keskustan Ahti Pekkala, joka ei ole valmis antamaan tarvittavaa rahoitusta Leppäselle työttömyyden poistamiseen. Etenkin Veikko Vennamo kirjoittaa paljon Leppäsen hankalasta asemasta ja Pekkalan kitsaudesta.³⁶⁰ Vennamo toimii ikään kuin hänen puhemiehenään jäsenistön suuntaan ja osoittaa, ettei työttömyyden poistamisen hitaus johdu Leppäsestä, vaan SMP:n hallituskumppaneista.

Ei lieneäkään liioiteltua sanoa, että SMP yritti profiloitua 1980-luvulla myös työväenpuolueeksi. Puolue pyrki AY-liikkeeseen ja sai myös työvoimaministerin tehtävän aikana, jolloin työttömyys oli ennen kaikkea teollisuustyöväestön ja palvelualojen työntekijöiden riesana. Tämä pyrkimys näkyy selkeästi myös Vennamoiden retoriikoissa, joissa työväestön asemaa puolustetaan hanakasti. Koska työväestön etujen ajaminen on historiallisesti ollut ennen kaikkea vasemmistopuolueiden agendalla,

³⁵⁸ PP 12/1982. Ks. myös PP 19/1983; PP 44/1983; PP 1/1984.

³⁵⁹ Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

³⁶⁰ Ks. esim. VV 36/1983; VV 35/1984; VV 42/1985.

on luontevaa tarkastella, miten SMP pyrki erottumaan vasemmistopuolueista. Mielenkiintoisen aineiston tähän kysymykseen tarjoaa Pekka Vennamon vappukirjoitukset *Puheenjohtajan palstalla*. Vennamo kirjoittaa tarkasteluajanjaksollani, vuotta 1983 lukuun ottamatta ³⁶¹, joka vuosi vappukirjoituksen. Kirjoituksissa hän tyypillisesti tuo esiin vasemmiston epäonnistumisen työväestön etujen ajajana ja tarjoaa työväestölle SMP:n ei-sosialistista vaihtoehtoa.

Vappua on perinteisesti pidetty urbaanina juhlanä, joka oli vielä 1800-luvulla ennen kaikkea ylioppilaiden juhla. 1900-luvun alusta alkaen vappu on ollut myös työväestön juhla ja työväenliikkeelle tärkeä mielenosoituspäivä.³⁶² Pekka Vennamo pyrkiikin esittämään vaihtoehdoisen vapun viettotavan vasemmistopuolueiden tavalle. Vappuna 1980 Vennamo aloittaa kirjoituksensa toteamalla, että ”[v]appu on Suomen työtätekevän kansan, nuorison ja kevään juhla”. Hän jatkaa kirjoitustaan tuoden esille, että SMP viettämällä vappua näyttää esimerkkiä vapun vietosta, joka ei rakennu sosialismin ihannoimisen ympärille. Vennamo toteaa, että ”[v]appua ja sen viettoa ei tule jättää sosialistista aatetta tunnustavien yksinoikeudeksi [...]”. Hän puhuukin SMP:n vaihtoehdoisesta ja tervehdyttävästä vapun sanomasta, joka keskittyy huonoimmassa asemassa olevien auttamiseen.³⁶³

Seuraavana vuonna Vennamo tuo ensimmäisessä lauseessaan esiin, että ”SMP viettää perinteistä vappua tarjotakseen vasemmiston sosialistiselle propagandalle kyllästyneelle kansalle selvän, tavallista ihmistä puolustavan vaihtoehdon”. Hän kertoo, miten SMP:n ”ei-sosialistinen vappu” monin paikoin keräsi yleisöä enemmän kuin vasemmiston tilaisuudet. Vennamo kuvailee myös keskustan ja kokoomuksen epäonnistuneita vapputilaisuuksia, jotka ovat hänen mukaansa osoituksia siitä, että puolueilla ei ole kannatusta työväestön keskuudessa. Kirjoituksensa lopussa hän toteaa, että SMP on voimakkain ”ei-sosialistinen työväenpuolue”.³⁶⁴ Kuriositeettina voidaan mainita, että Pekka Vennamon tapa puhua SMP:stä ei-sosialistisena työväenpuolueena tuo erehdyttävästi mieleen Timo Soinin 2010-luvulla lanseeraaman määritelmän Perussuomalaisista työväenpuolueena ilman sosialismia³⁶⁵. Ainakin tässä suhteessa Perussuomalaisiin ”periytyi” SMP:ltä myös Pekka Vennamon sanastoa.

Vuosien 1982, 1984 ja 1985 vappukirjoitukset keskittyvät korostamaan SMP:n ”ei-sosialististen” vapputilaisuuksien menestystä, joka on osoitus työväestön kääntymisestä SMP:n puoleen.

³⁶¹ Vappuna 1983 hallitusneuvottelut olivat vielä kesken ja Pekka Vennamo keskittyikin käsittelemään hallituksenmuodostuskysymystä vapun sijaan. Sorsan IV hallitus aloitti toimintansa 6.5.1983. Ks. Valtioneuvosto, hallitukset ja ministerit. <<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m1/63>>

³⁶² Saarenheimo 1980, 65–68.

³⁶³ PP 18/1980.

³⁶⁴ PP 18/1981.

³⁶⁵ ”Vapun satoa”. Timo Soinin blogi, 2.5.2013. <<http://timosoini.fi/2013/05/vapun-satoa/>> [luettu: 12.3.2021].

Kirjoituksissa korostuu myös SMP:n taistelu rahan ja yhteiskunnan mahtia vastaan.³⁶⁶ Vuoden 1986 vappukirjoituksessaan Vennamo tuo esiin syitä sille, miksi SMP viettää vapputilaisuuksia:

*SMP ei vietä vappua suinkaan sen vuoksi, että kokisimme olevamme jollain tavalla lähellä vasemmistoa. Päinvastoin haluamme omilla vapputilaisuuksillamme osoittaa, että vappu työväestön ja nuorison ja kevään juhlan kuuluu koko kansalle, eikä vain vasemmistolle. Haluamme tarjota tilaisuuden myös poliittisen vapun viettoon niillekin työväestön, nuorison ja opiskelijoiden edustajille, jotka eivät halua seistä ja marssia vappuna punaisten lippujen alla.*³⁶⁷

Vappu näyttää olevan Pekka Vennamolles oiva tilaisuus terävöittää SMP:n viestiä työläisten suuntaan. Jo koko vappukirjoituksen konsepti voidaan nähdä ikään kuin rinnakkaisena työväenliikkeiden perinteisille vappupuheille³⁶⁸. Kantava teemana Vennamolles onkin se, miten sosialismi ei enää puhuttele työväestöä, josta yhtenä osoituksena on SMP:n vapputilaisuuksien suosio ja vasemmiston vapputilaisuuksien suosion hiipuminen. Voidaan ajatella, että Vennamo myös tarttuu vasemmiston ja työväenliikkeen kriisiin 1980-luvulla. Vaikka SDP:n kannatus oli 1980-luvullakin 25 prosentin tuntumassa, SKDL:n kannatus oli tasaisesti laskussa 1970-luvun puolivälistä saakka.³⁶⁹ SKDL oli 1980-luvulla myös pahasti sisäisesti jakautunut, joka näkyi puolueen kannatuksessa. Myös SDP kärsi jäsenkadosta – puolue menetti noin 20 000 jäsentä 1980-luvun aikana³⁷⁰ – ja puolueen organisaatio koettiin liian vanhanaikaiseksi ja ”ukkoutuneeksi”.³⁷¹

Jäsen- ja kannatuskadon lisäksi vasemmiston ja työväenliikkeen on kuvailtu olleen identiteettikriisin kourissa 1980-luvulla. Kimmo Rentola kuvailee Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran 30-vuotisjulkaisussa³⁷², että 1980-luvulla sosialismiin sisäänkirjoitettu kehitystarina – kapitalismin kurjistavasta vaikutuksesta, joka lopulta johtaa sosialismiin – alkoi menettää uskottavuuttaan myös työväenliikkeessä. Kyseessä oli Rentolan sanojen mukaan ”eurooppalaisen sosialismin idean suuri kriisi”.³⁷³ Pauli Kettunen kuvailee samassa teoksessa samansuuntaisesti sosialidemokratian kehitystä 1970-luvun lopulta, jolloin työväestön ja kapitalismin etujen yhteensovittamisesta tuli keskeinen

³⁶⁶ PP 18/1982; PP 17/1984; PP 18/1985.

³⁶⁷ PP 18/1986.

³⁶⁸ Työväenliikkeen vapunvietto yleistyi 1800-luvun lopulla. Työväenliikkeen vappuihin kuului alusta alkaen poliittiset puheet. Kazin ja Ross 1992, 1294–1301. Suomalaisen työväenliikkeen vapunvietosta: Bergholm 2005, 90–101.

³⁶⁹ SVT: Eduskuntavaalit 2019, puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1945–2019.

<http://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tie_001_fi.html> [luettu: 3.4.2021]

³⁷⁰ On tosin huomioitava, että puolueiden jäsenmäärän vähentyminen oli laajempikin ilmiö 1980-luvulla. Kaikkien suurimpien eduskuntapuolueiden jäsenmäärä väheni 1980-luvulla. Ks. Mickelsson 2015, 254–255.

³⁷¹ Mickelsson 2015, 256–262.

³⁷² Teoksessa tarkastellaan työväenliikettä ensisijaisesti siitä tehdyn tutkimuksen valossa 1978–2018, mutta teoksessa kuvataan myös laajemmin työväenliikkeen kehitystä.

³⁷³ Rentola 2018, 159.

tavoite sosiaalidemokraateille. Kettusen mukaan tämä näkyi myös työväenliikkeen itseymmärryksessä siten, että luottamus työväenliikkeen historialliseen välttämättömyyteen horjui.³⁷⁴

Voidaankin ajatella, että Pekka Vennamo vappupuheillaan pyrkii tarttumaan perinteisten työväenpuolueiden identiteettikriisiin ja esittämään SMP:n uudenaikaisena työväenpuolueena. 1980-luvulla Vennamoiden kirjoituksissa työväki näyttäytyy osana kansaa siinä missä pienviljelijätkin. ”Duunarit” näyttäytyvätkin ikään kuin pienviljelijöiden kaupunkilaisserkkuna, jotka ovat eliitin sorron alla maalaisserkkujensa tapaan. Tietysti SMP:n kannatuspohjan muuttuminen – SMP:n kannattajista reilusti yli puolet kuului työväestöön³⁷⁵ vuonna 1986 – vaikutti varmasti myös kirjoitusten sisältöön. Voidaan kuitenkin sanoa, että Vennamoiden kirjoituksissa tarjotaan työväestölle uutta vaihtoehtoa: SMP:tä, joka taistelee paitsi kapitalismia myös sosialismia vastaan.

4.1.3 *Kasvava palveluala*

Työväenpuoluekehityksen lisäksi 1980-luvulla palvelualojen työntekijöiden asema nousee esiin *Suomen Uutisissa*, lähinnä Veikko Vennamon kirjoituksissa. Palvelualat työllistivätkin 1980-luvulla jo yli puolet koko työväestöstä, kun niiden osuus oli 1960-luvulla ollut vain noin kolmannes³⁷⁶. Pasi Pyöriä on todennut, että ”suomalaisen yhteiskunnan lähihistoriaa luonnehtii poikkeuksellisen nopea kehitys, useiden toinen toistaan seuranneiden rakennemuutosten sarja”. Pyöriän mukaan Suomi teollistui 1960-luvulla ja muuttui seuraavien 15 vuoden aikana työväestön ja alemman keskiluokan palkkatyöyhteiskunnaksi. Rakennemuutos jatkui nopeana, ja 1980-luvulla Suomi oli muuttunut jo palveluyhteiskunnaksi, josta kehitys jatkui kohti tietoyhteiskuntaa.³⁷⁷ Samalla kun palveluala oli jo 1980-luvulla suurin elinkeinoala, sillä ei ollut yhtä selkeää poliittista edustusta kuin esimerkiksi vasemmiston tukemalla teollisuustyöväellä tai keskustan tukemilla viljelijöillä. Veikko Vennamo pyrkiikin ratkaisemaan palvelualan poliittisen ja järjestöllisen ”kodittomuuden” tarjoamalla SMP:tä palvelualan työntekijöiden käyttöön.

Palvelualojen osuus SMP:n kannattajakunnassa oli 1980-luvun puolivälissä kasvanut merkittävästi. Maanviljelijöiden osuus kannattajakunnasta oli vuonna 1986 enää alle 10 prosenttia, kun se oli 1960-luvun lopussa ollut yli 40 prosenttia. Puolestaan työväestön ja toimihenkilöiden osuudet olivat

³⁷⁴ Kettunen 2018, 139–140. Ks. myös Yliaska 2014, 135–144.

³⁷⁵ Vuonna 1986 SMP:n kannattajakunnasta 61 % lukeutui työväestöön. Ks. SMP:n kansanedustajaehdokkaiden tietopaketti n:o 1, SMP:n puoluetoimisto, lokakuu 1986. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

³⁷⁶ SVT 2005:4, Väestön taloudellinen toiminta 1950–2000, 83 (taulukko 1).

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98807/xvael_1950-2000_2005_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
[luettu: 12.3.2021]

³⁷⁷ Pyöriä 2003, 193–194.

selkeästi kasvaneet³⁷⁸. SMP:n ehdokasasettelussa palvelualojen kasvu on vielä selkeämmin havaittavissa. Kun vuonna 1968 kunnallisvaaliehdokkaista noin neljännes oli palvelualojen työntekijöitä ja toimihenkilöitä, heidän osuutensa vuonna 1986 eduskuntavaaliehdokkaista oli noin 56 prosenttia³⁷⁹. Tätä tietoa vasten on hämmästyttävää, miten vähän esimerkiksi ehdokkaille jaetuissa vaalimateriaaleissa puhutaan palvelualoista. Esimerkiksi puoluetomiston vuoden 1983 eduskuntavaaliehdokkaille jaetussa puherungossa mainitaan palkkapolitiikan yhteydessä ainoastaan ohimennen toimihenkilöiden matalat ansiot³⁸⁰. Myöskään ohjelmatasolla palvelualojen työntekijöiden ja toimihenkilöiden asemaa ei liioin käsitellä³⁸¹. Jo nopea vilkaisu muiden puolueiden ohjelmiin 1980-luvulla osoittaa, että SMP:n ohjelmatuotanto on tässä mielessä poikkeus³⁸².

Ohjelmatuotantoa mielenkiintoisempi seikka kuitenkin on, ettei Pekka Vennamo käsittele juuri ollenkaan palvelualaa kirjoituksissaan. Vennamon harvat kirjoitukset palvelualoista keskittyvät lähinnä terveydenhoitopalveluihin ja kuntien kykyyn ylläpitää palvelutasonsa³⁸³. Puheenjohtajan palstat pitääkin käydä lävitse todella huolellisesti löytääkseen kirjoituksia palvelualan työntekijöistä tai toimihenkilöistä. Yksi harvoista toimihenkilöitä koskevista kirjoituksista on huhtikuulta 1980, jossa Pekka kommentoi teollisuusalojen toimihenkilöiden lakkoa. Hän tuo esiin, että teollisuuden toimihenkilöistä suuri osa on naisia ja tämän takia myös alan palkkataso on matala. Vennamo syyttää tilanteesta suurteollisuuden ahneita työnantajia ja ammattiyhdistyksen voimattomuutta. Pekka näkeekin lakon oikeutettuna ja välttämättömänä, koska toimihenkilöiden matala palkkataso saattaa lopulta johtaa jopa työvoiman pakenemiseen ulkomaille.³⁸⁴ Vaikka Vennamo käsittelee kirjoituksessaan juuri toimihenkilöiden asemaa, on se luonteeltaan hyvin kiihkoton ja pituudeltaankin suhteellisen lyhyt.

Syitä palvelualojen näkymättömyydelle *Puheenjohtajan palstalla* voi vain arvailla. Yksi selitys saattaa löytyä valtion ja kuntien palveluksessa olevien määrän suuresta lisääntymisestä 1970-luvulta

³⁷⁸ Suhonen 1971, 133; SMP:n kansanedustajaehdokkaiden tietopaketti n:o 1, SMP:n puoluetomisto, lokakuu 1986. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

³⁷⁹ Helander ja Toivonen 1971d, 145; Yhteenveto ehdokastilanteesta 26.11.1986, SMP:n puoluetomisto. SMP:n arkisto, kansio 68, KA.

³⁸⁰ SMP:n puoluetomiston eduskuntavaaliehdokkaille lähettämä puherunko 14.1.1983. SMP:n arkisto, kansio 67, KA.

³⁸¹ SMP:n yrittämisen erityisohjelmassa 1974 on kyllä alaluku palveluelinkeinoista, mutta siinäkin palveluelinkeinot liitetään ennen kaikkea pienyrityksien tukemiseen. Myös SMP:n kunnallispoliittisessa (1979), AY-poliittisessa (1980) ja aluepoliittisessa erityisohjelmassa (1981) toimihenkilöt mainitaan, mutta ne jäävät selkeästi sivuhuomion tasolle.

³⁸² Vrt. esim. ”Sosialidemokratian suunta – SDP:n tienviitat 1980-luvulle”, 1978; Kokoomuksen työ- ja ammattiyhdistyspoliittinen erityisohjelma, 1984; Keskustapuolueen tavoiteohjelma 1980-luvun jälkipuoliskolle, 1986. On tosin todettava, ettei myöskään keskusta kovinkaan paljoa korosta 1980-luvun ohjelmissaan palvelusektoria.

³⁸³ Ks. esim. PP 13/1985; PP 48/1985.

³⁸⁴ PP 16/1980.

alkaen³⁸⁵. Tyypillisesti valtio ja kunta työllistävät paljon myös palvelualan työntekijöitä ja toimihenkilöitä. Voidaankin olettaa, että kuntien ja valtion palveluksessa olevien määrän kasvu tarkoitti myös byrokratian kasvua. Byrokratiaa Pekka Vennamo puolestaan vastustaa aktiivisesti *Suomen Uutisten* kirjoituksissa. Voidaan ajatella, että Vennamo jättää kirjoittamatta palvelualasta ja toimihenkilöistä, koska hänellä on ambivalentti suhde alan kasvuun. On tosin myönnettävä, että edellä ollut analyysi jää spekulatiiviseksi, koska Vennamo itse ei suoraan, eikä oikeastaan epäsuorastikaan, asiaa tuo kirjoituksissaan ilmi. Toki on huomioitava myös, ettei yksi poliitikko voi olla jokaisen yhteiskunnallisen ilmiön asiantuntija ja näin ollen keskustelunaiheet aina valikoituvat jossain määrin myös asiantuntemuksen ja kiinnostuksen mukaan. Tästä kaikesta huolimatta voidaan pitää erikoisena, ettei aineistoni noin 700:sta Pekka Vennamon kirjoituksesta löydy muutamaa kirjoitusta enempää palvelualaa käsitteleviä puheenvuoroja.

Sen sijaan Veikko Vennamo käsittelee ahkerasti palvelualoja ja toimihenkilöitä. Veikon kirjoitusten keskiössä on yhteiskunnan rakennemuutos, joka on hänen mielestään etenemässä seuraavaan vaiheeseen. Hän kirjoittaa aina vuodesta 1979 lähtien teollisuuden koneistumisesta ja siitä, miten ”kone korvaa aina vain enemmän ihmiskäden”³⁸⁶. Syyskuussa 1980 hän käsittelee palstallaan Urho Kekkosen ja Maarit Tyrkön kirjoittamaa kirjaa *Tamminiemi*. Vennamo käyttää koko palstan kuvaillessaan Kekkosen ja K-linjan aikaisen politiikan virheitä. Palstan loppupuolella hän kirjoittaa edessä hämmöttävästä yhteiskunnallisesta murroksesta:

Maamme ei ole vielä selvinnyt kepun ja muiden valtapuolueiden maaseudun autioittaneesta perhe- ja pienviljelmien tuhoisasta hävittämisen linjasta, kun edessä näyttää olevan uusi yhteiskunnallinen murros.

Kone korvaa erityisesti tehtaissa yhä enemmän ihmiskäden ja tätä vielä maamme valtaklikki verovarjoilla tukee. Tämä johtaa kiihtyvästi teollisuustyöväestön lukumäärän alenemiseen.

*[...] ruumiillinen työnteke vähenee ja henkinen työnteke maassamme kasvaa. Tämä merkitsee toimihenkilökunnan lisääntymistä.*³⁸⁷

Veikko jatkaa toteamalla, että palveluelinkeinoissa on jo enemmän työntekijöitä kuin teollisuuden parissa, ja etenkin toimihenkilöistä suurin osa on yhteiskunnan palveluksessa. Hänen mielestään pelkona onkin, että toimihenkilöiden määrän kasvu tulee tarkoittamaan ”yhteiskunnallistettua Suomea ja elintason alentumista”. Vennamo korostaa, että rakennemuutokseen tulisi reagoida siten,

³⁸⁵ Valtion ja kuntien palveluksessa oli 1970-luvulla 17 % työväestöstä, mutta 1980-luvulla osuus miltei tuplaantui.

Ks. ”Kaskipelloilta palveluyhteiskuntaan – 90 vuotta elinrakenteen muutosta”, Tilastokeskus 20.2.2007, Palkansaajat työnantajan sektorin mukaan 1950–2004, taulukko 2. <<https://www.stat.fi/tup/suomi90/helmikuu.html>> [luettu: 18.3.2021]

³⁸⁶ VV 35/1979. Ks. myös VV 38/1979

³⁸⁷ VV 36/1980.

että pientä ja keskisuurta yritteliäisyyttä palveluelinkeinoissa tulisi tukea, jotta ”voidaan turvata kansallemme parempi toimeentulo sekä yhteiskunnallinen vapaus”.³⁸⁸ Kirjoituksen alkupuolella tulee hyvin esiin Vennamon narratiivi siitä, miten viljelijät ensin ajettiin tehtaisiin ja nyt tehtaidenkin työntekijöitä uhkaa koneistuminen ja työttömyys. Tämä on yleinen kaava laajemminkin hänen kirjoituksissaan³⁸⁹ – palveluelinkeinot ikään kuin lisätään osaksi pitkää kehityskertomusta, jota leimaa kansan kärsimykset kaikissa toisen maailmansodan jälkeisissä rakennemuutoksen vaiheissa.

Helmikuussa 1984 Vennamo puhuu ”suuresta yhteiskunnallisesta murroksesta”, joka murtaa myös perinteisen luokkajaon. Hänen mukaansa vanha luokkajako on murtunut, kun sosialisteista, kommunisteista ja keskustasta on tullut suurituloisten puolueita, jotka ”edustavat maamme suurinta kapitalistia, valtiota”. Veikko toteaa, että SMP on koko historiansa ajan puolustanut tavallista ihmistä liiallista rahan ja yhteiskunnan mahtia vastaan, ja nyt SMP:n taistelu on tärkeämpää kuin koskaan. Hän kirjoittaa, että ”[m]aahamme on muodostumassa uusi uusköyhälistö, jonka suurena ryhmänä ovat palveluelinkeinojen palveluksessa olevat”.³⁹⁰ Vennamo siis laajentaa näkökulmaansa pelkästä elinkeinorakenteen muutoksesta laajempaan luokkien pirstoutumiseen.

Veikko Vennamo näkee suurimmaksi ongelmaksi sen, että palveluelinkeinojen työntekijöitä ei puolusta yksikään poliittinen toimija. Heinäkuussa 1983 hän kirjoittaa, miten Liberaalisen Kansanpuolueen (*LKP*) piti hyötyä palvelusektorin laajenemisesta, koska se oli perinteisesti ollut keskiluokan ja palvelualojen puolue. Vennamon mukaan LKP kuitenkin myi aatteensa keskiryhmien yhteistyölle³⁹¹, joka lopulta johti puolueen sulautumiseen osaksi Keskustapuoluetta. Hänen mielestään kokoomusta palvelualalta ovat äänestäneet puolestaan ne, jotka ovat halunneet tuntea ”kuuluvansa herrasväkeen”, muttei kokoomuskaan ole heidän asiaansa ajanut. Vennamon mukaan vasemmiston ja SAK:n asenne palvelualoja kohtaan on ollut penseä: äänestäjämässana palvelualat ovat kelvanneet, ”mutta muutoin heidät on katsottu vieraksi todellisten duunareiden ja teollisten sosialistien keskuudessa”. Myöskään keskusta ei ole onnistunut vakuuttamaan palvelualojen työntekijöitä ”keskiluokan kermaa” lukuun ottamatta. Vennamon mielestä palvelualojen työntekijät ovat olleet ”poliittisesti täysin kodittomia”. Hän näkee, että SMP:n vaalivoitto 1983 eduskuntavaaleissa kuitenkin on muuttanut tilanteen ratkaisevasti. SMP:n kasvanut poliittinen voima mahdollistaa vihdoinkin palvelualan työntekijöiden puolustamisen. Vennamo

³⁸⁸ VV 36/1980.

³⁸⁹ Ks. esim. VV 27/1984; VV 34/1985.

³⁹⁰ VV 7/1984.

³⁹¹ Keskiryhmien yhteistyöllä tarkoitetaan 1980-luvun kontekstissa etenkin keskustan, RKP:n ja LKP:n yhteistyötä. Ks. esim. Martikainen 2020, 7–10; Okkonen 2012, 26.

toteaakin kirjoituksensa lopussa, että ”SMP on heidän [palvelualan työntekijöiden] todellinen poliittinen kotinsa vapaassa yhteiskunnassa ja heidän paremman tulevaisuuden turva”.³⁹²

1980-luvun edetessä Vennamo tuo esiin, että palvelualojen työntekijöiden tulisi myös järjestäytyä omaksi ammattiliitokseen³⁹³. Lokakuussa 1985 hän kertoo palstallaan, että Helsingin kauppa- ja korkeakoulun kansleri Jaakko Honko on ehdottanut palvelualojen keskusliiton perustamista, joka kokoaisi palvelualan työnantajat saman katon alle. Hänen mukaansa kuitenkin muut ammattijärjestöt, etenkin teollisuuden ammattijärjestöt, ovat vastustaneet palvelualan työntekijöiden järjestäytymistä. Vennamon mielestä järjestöt pyrkivät oman valtansa pienenemisen pelossa estämään palvelualojen työntekijöiden järjestäytymisen. Hänen mukaansa tämä on jälleen yksi osoitus siitä, että ”SMP on maassamme ainoa vaikuttava puolue, joka täysin rinnoin voi ja haluaa taistella palveluelinkeinojen puolesta”.³⁹⁴

Kuukausi myöhemmin, marraskuussa 1985, Vennamo kirjoittaa jälleen pitkän kirjoituksen palvelualan työntekijöiden tilanteesta. Hän aloittaa kirjoituksensa todeten, että ”[y]hteiskuntapoliittinen tilanne on maassamme epäedullinen pienempipalkkaisille ja palveluelinkeinojen tehtävissä oleville”. Vennamon mukaan tilanne johtuu historiallisista syistä: kokoomus on aina puolustanut suurituloisia, keskusta on unohtanut alkion linjan ja köyhän asian, vasemmisto on puolestaan ”aina tuntenut viehtymystä suurteollisuuden yläluokan työväkeen”, SAK on tukenut vain suurteollisuutta ja MTK on ”aina ollut suomalaisen suurtilalinjan esitaistelija”. Vennamon mielestä tämän historiallinen kehityksen takia Suomeen on syntynyt ikään kuin ”kahden kerroksen väkeä” kaikkiin ammattiryhmiin:

Kaikissa elinkeinoissa on hyvätuloisten yläluokka, pienempi tai suurempi keskiluokka sekä unohdettu pienituloisten epävarmuudessa elävä joukko.

*[...] kartanonherrojen ja vieraskielisten aateliin tilalle on tullut maahamme uusi puoluepamppujen ja suurteollisuuden yläluokka, joka kahmii ja vaatii jatkuvasti lisää etuja kansan kustannuksella.*³⁹⁵

Vennamon mukaan palveluelinkeinojen työntekijät ovat valtaosaltaan osa ”uusköyhälistöä”, vaikka he muodostavatkin noin 60 prosenttia koko työväestä. Hän toteaa, että ”SMP:llä on tärkeä tehtävä palveluelinkeinojen keskuudessa”, koska SMP:n taistelu on palvelusektorin ainoa toive paremmasta

³⁹² VV 29/1985.

³⁹³ Vaikka Palvelualojen ammattiliitto (PAM) perustettiin vasta vuonna 2000, olivat useat palveluliitot jo 1970-luvulta lähtien tehneet yhteistyötä Palvelualojen Neuvottelukunnassa. Rossi 2017 <<https://agricolaverkko.fi/review/lahes-70-vuotta-yhden-naisvaltaisen-ammattialan-jarjestaytymista/>> [luettu: 17.3.2021]

³⁹⁴ VV 41/1985.

³⁹⁵ VV 45/1985.

huomisesta.³⁹⁶ Mielenkiintoinen seikka on myös ”kartanonherrojen” ja ”vieraskielisten aateliin” esiintyminen menneisyyden vertailukohtana ”puoluepampuille” ja ”suurteollisuuden yläluokalle”. Veikko Vennamo hahmottelee jälleen pitkää kertomusta sorretusta suomalaisesta kansasta, joka vuosisatojen ajan on joutunut kansasta vieraantuneiden eliittien mielivallan kohteeksi. Palvelualat ovat ikään kuin viimeisin väestöryhmä, joka on alistettu eliitin vallan alle. Tie kansan pelastukseen käy jälleen kerran SMP:n kautta.

Näyttääkin siltä, että Vennamot pyrkivät 1980-luvulla aktiivisesti muuttamaan viestiään sopivaksi ajan olosuhteisiin. He yrittivät purkaa rakennemuutoksen aiheuttamaa painetta SMP:n pienviljelijäidentiteetille suuntaamalla huomiotaan yhä enemmän kohti ”duunareita” ja palvelualojen työntekijöitä. Etenkin Pekka Vennamon vappupuhekonsepti on retorisesti mielenkiintoinen tapa kaapata vasemmistolaiseksi mielletty protestipuheen kulttuuri SMP:n käyttöön. Myös palvelualojen näkymättömyys Pekan retoriikassa on suorastaan hämmästyttävää, koska palvelualojen kasvu kuitenkin oli yksi suurimmista trendeistä työmarkkinoilla 1980-luvulla. Asiaa voidaan tietysti ajatella siltä kannalta, että ensin pitää oppia kävelemään ennen kuin voi alkaa juoksemaan. Ehkä Pekka ei kokenut SMP:n vielä vakiinnuttaneen asemaansa ”duunareidenkaan” keskuudessa ja näki, ettei kannata kurottaa liian pitkälle liian aikaisin. Keskeistä SMP:n ”lähiöitymisessä” on kuitenkin se, että monet jatkuvuuden teemat tulevat esiin myös muutoksen yhteydessä. Esimerkiksi kansan ideaali asumismuoto ei ole kerrostalolähiöt, vaan ehkä pikemmin omakotitalonaapurustot. Veikko Vennamo liittää myös kaikki ”lähiön kansan” ominaisuudet lopulta osaksi kansan kehyskertomusta. Monia talonpoikaisuuteen liitettyjä ominaisuuksia ei yritetäkään hävittää, vaan pikemminkin siirtää urbaaneihin olosuhteisiin. Ainakin jossain määrin tämä onnistui vuoden 1983 ”rötösherravaaleissa”, joissa puolueen kannatuskin voimakkaasti urbanisoitui.

4.2 Veikko Vennamon rötösherrajahti

SMP tuli tunnetuksi läpi historiansa jatkuneesta ”rötösherrajahdistista”. Jo puolueen ensimmäisessä ohjelmassa 1959 nostetaan otsikkotasolla esille ”väärinkäytökset ja eduskunta”³⁹⁷. Etenkin Veikko Vennamo tuli tunnetuksi eduskunnan sisäisten toimintatapojen kritisoimisesta, jotka hän näki useasti itsevaltaisiksi ja kansan oikeustajua loukkaaviksi. Esimerkiksi vuoden 1970 eduskuntavaalikamppailussa Vennamo toi tarmokkaasti esiin niin sanotun eduskunnan

³⁹⁶ VV 45/1985.

³⁹⁷ SPP:n puolueohjelma 1959. Ks. myös SMP:n puolueohjelma 1967.

kavallustapauksen, jossa pitkäaikainen eduskunnan taloudenhoitaja Björn Feiring oli jättänyt yli 20 vuoden ajan tilittämättä valtiolle kansanedustajien palkoista pidätettyjä veroja.³⁹⁸ Veikolla olikin tyypillisesti tiivis keskusteluyhteys valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehien kanssa, joka saattoi monen laillisuusvalvojan mielestä muodostua jopa taakaksi. Tietyllä tavalla kuvaavaa on, että Eduskunnan oikeusasiamiehen 100-vuotishistoriikissa Veikko Vennamolle ja SMP:n ”rötösherrajahdille” on pyhitetty kokonainen alaluku käsiteltäessä eduskunnan ja oikeusasiamiehen välisiä suhteita.³⁹⁹ Voidaankin todeta, että vaikka juuri vuoden 1983 eduskuntavaaleja on kuvailtu ”rötösherravaaleiksi”, oli väärinkäytösten esiintuominen osa SMP:n toimintaa läpi sen historian.

1980-luku kuitenkin osoittautui SMP:n rötösherrajahdin kannalta käännteentekeväksi. Tähän vaikutti ennen kaikkea poliittisten skandaalien yleistyminen 1970-luvun lopulta lähtien. Tutkijakunnassa on kuvailtu skandaalimedian nousun liittyneen laajempaan ilmiöön politiikan julkisuuden muutoksesta⁴⁰⁰. Anu Kantolan mukaan mediakenttä laajeni voimakkaasti 1980-luvulla. Yleisradio ja vakiintuneet sanomalehdet eivät olleet enää osa samaa kanonisoitua kansallista julkisuutta, vaan tiedotusvälineiden ympärille alkoi kehittymään monta pientä kilpailevaa julkisuutta. Samanaikaisesti myös sensaatiomedia ja poliittiset skandaalit yleistyivät.⁴⁰¹ Mari K. Niemen mukaan 1980-luvun ilmapiirin muutokseen vaikutti Urho Kekkosen eroaminen presidentin tehtävistä ja julkisuuden vapautuminen. Kekkosen seuraajakysymystä ennennäkemättömän poleemisesti ruotintua *Tamminiemen pesänjakajat* -kirjaa⁴⁰² voidaan pitää alkusoihtona politiikanjournalismin muutokselle. Niemen mukaan toimittajat ottivat etäisyyttä poliitikkoihin, ja median koventunut kilpailu ruokki räväkämpää ilmaisua.⁴⁰³ 1980-luvulle tultaessa SMP:n rötösherrajahdille näyttikin olevan hedelmällisempi maaperä kuin koskaan aiemmin.

Populismien teorian näkökulmasta rötösherrajahti voidaan nähdä erittäin tyypillisenä vertikaalilla ulottuvuudella tapahtuvana erontekona ”rehellisen kansan” ja ”korruptoituneen eliitin” välillä. Korruptoituneen eliitin hallitessa populistien peräänkuuluttama kansansuvereniteettiperiaate – ”valta kuuluu kansalle” – ei toteudu, koska poliitikot käyttävät saamaansa valtaa omien etujensa eikä kansan etujen ajamiseen. Tämä eturistiriita mobilisoituikin vaatimuksiin ”yleisen tahdon” (*general will*)

³⁹⁸ Virtanen 2018, 139–140.

³⁹⁹ Lindstedt 2020, 231–238.

⁴⁰⁰ Ks. esim. Aula 1992; Herkman 2016b, 362–363.

⁴⁰¹ Kantola 2011a, 14–15. Ks. myös Pitkänen 2014, 161.

⁴⁰² Tamminiemen pesänjakajat oli Helsingin Sanomien toimittajien anonymisti Lauantaseura-nimellä julkaisema teos, joka aiheutti ilmestytessään suuren kohun. Ks. Pitkänen 2014, 163–164

⁴⁰³ Niemi 2016, 157.

huomioonottamiseksi.⁴⁰⁴ Yleiseen tahtoon puolestaan populistisella puolueella on omasta mielestään suurin kontakti, koska se ei ole vieraantunut tavallisesta kansasta kuten eliitti; sillä on kosketus kansan tapoihin ja tottumuksiin sekä suora yhteys sen mielialoihin⁴⁰⁵. Nähdäkseni eliitin mieltäminen korruptoituneeksi, tai vähintään kansasta vieraantuneeksi, on aivan populismin ytimessä eikä tutkijakunnassakaan näytä tästä asiasta vallitsevan kovin suurta erimielisyyttä. Korruptionvastainen taistelu onkin ollut monien populistien menestyksen takana⁴⁰⁶.

Vuoden 1983 eduskuntavaaleissa SMP:n kampanjajulisteen tunnus oli ”SMP lahjomaton voima. Kotien ja kansan puolesta. Rötösherrat kuriin”⁴⁰⁷, ja korruptionvastainen taistelu oli selkeästi puolueen kärkiteema. Vaalimainokset olivat pullollaan puhetta rötöksistä, väärinkäytöksistä ja rappiosta⁴⁰⁸. Osaltaan kuvaavaa on se, että kansanedustajaehdokkaille lähetetyssä puherungossa neuvottiin kohdassa 1 käsittelemään väärinkäytöksiä ja rappiota⁴⁰⁹. Rötökset olivat kärkiteema myös Veikko Vennamon kirjoituksissa vaalien alla. Sen sijaan mielenkiintoista on, miten vähän rötösherrajahti näkyy Pekka Vennamon palstalla. Toki väärinkäytökset ja suuret skandaalit mainitaan *Puheenjohtajan palstalla*, mutta niitä ei käsitellä lähimainkaan sillä intohimolla kuin *Veikon vinkkelistä* -palstalla. On todella kiinnostavaa, että rötösherrajahdista 1980-luvulla tunnetuksi tulleen SMP:n puheenjohtaja ei näytä osallistuvan jahtiin kovinkaan intohimoisesti⁴¹⁰. Tämä seikka ohjaakin tämän alaluvun pääasiassa Veikko Vennamon retoriikan tarkasteluun.

4.2.1 *Valco-Sorsa, vinttistereo-Virolainen ja metro-Melin – skandaalinkäryinen 1980-luvun alku*

Vuonna 1977 esiin nousutta niin sanottua Salora-juttua voidaan pitää ensimmäisenä avoimena poliittisena skandaalina, jonka jokaista vaihetta seurattiin myös lehtien palstoilla. Skandaaleja oli toki aiemminkin ollut,⁴¹¹ mutta lähestyttäessä 1980-lukua niiden julkisuutta ei enää kyetty hillitsemään

⁴⁰⁴ Ks. esim. Aslanidis 2017, 306–309; Mudde 2004, 543–544; Taggart 2000, 94.

⁴⁰⁵ Ks. esim. Arditi 2005, 79; Betz ja Johnson 2017, 71.

⁴⁰⁶ Korruption vastaisesta taistelusta hyviä esimerkkejä ovat esim. Victor Orbánin nousi Unkarissa valtaan 2010 suurten korruptioskandaalien siivittämänä. Myös Donald Trump loi USA:ssa vuoden 2016 presidentinvaaleissa kuvaa korruptoituneesta ”Washingtonin eliitistä”. Ks. Kossow 2019, 4–6. Aiempina esimerkkeinä voidaan nähdä ranskalainen poujadismi 1950-luvulla ja Jean-Marie Le Penin johtama Front National 1970-luvulla. Shields 2004, 49. Virtanen 2018, 269.

⁴⁰⁷ Eduskuntavaalit 1983. SMP:n arkisto, kansio 67, KA.

⁴⁰⁸ SMP:n puoluetöimiston eduskuntavaaliehdokkaille lähettämä puherunko 14.1.1983. SMP:n arkisto, kansio 67, KA.

⁴⁰⁹ Vrt. Arter 1999, 140. David Arterin mukaan ”rötösherra”-termi olisi juuri Pekka Vennamon patentoima ja mobilisoima vuoden 1983 eduskuntavaalien alla. Tutkielmani osoittaa, ettei tämä väittäjä pidä paikkaansa, vaan termi kuuluu ennen kaikkea Veikko Vennamon poliittiseen retoriikkaan ja esiintyy jo hyvissä ajoin ennen 1983 eduskuntavaaleja.

⁴¹¹ Aiemmista skandaaleista mainittakoon tässä yhteydessä esimerkiksi Salaputki-juttu ja Zavidovo-vuoto. Salaputki-jutussa 1949 Fagerholmin I hallituksen ministerit olivat myöntäneet valtionapua konkurssikypsälle Salaputki Oy:lle. Zavidovo-vuoto puolestaan viittaa vuodettuun muistioon Kekkonen ja Leonid Brezhnevin välisistä neuvotteluista

entiseen tapaan. Jutun keskiössä oli televisioita valmistavan Salora Oy:n pääjohtaja Jouko Nordell, joka oli kiertänyt veroja ja lahjonut virkamiehiä. Polttopisteessä oli kärkipoliitikoista SDP:n Kalevi Sorsa ja keskustan Johannes Virolainen, joita epäiltiin lahjuksen ottamisesta. Nordell oli antanut heille stereot joululahjaksi vuonna 1974. Tällä epäiltiin olevan yhteys vuonna 1976 perustetun Valco Oy:n valtioneuvon, varsinkin kun yritys paljastui nopeasti perustamisensa jälkeen konkurssikypsäksi. Sorsaa ja Virolaista vastaan ei lopulta nostettu syytteitä.⁴¹²

Vuonna 1981 puolestaan nousi esiin niin sanottu Helsingin metro -jupakka, jossa metrotoimikunnan jäseniä epäiltiin lahjusten vastaanottamisesta sekä omavaltaisesta toiminnasta ohi kaupunginvaltuuston. Syytettynä olivat muun muassa Helsingin entinen kaupunginjohtaja Teuvo Aura ja silloinen kaupunginjohtaja Raimo Ilaskivi. Molempien syytteet lopulta kaatuivat.⁴¹³ Vuonna 1982 puolestaan puhuttivat kansanedustajien päivärahat. Useat kansanedustajat olivat ilmoittaneet kotipaikakseen jonkin toisen kunnan kuin Helsingin, vaikka tosiasiallisesti asuivatkin Helsingissä. Näin ollen he olivat väärin perustein saaneet päivärahaa. Kuuluisaksi päivärahakohussa muodostui Keskustapuolueen puheenjohtajan, Paavo Väyrysen jalasmökki Keminmaalla, jonka hän oli ilmoittanut kotiosoitteekseen, vaikka tosiasiasa asui Helsingissä. Väyrynen joutui lopulta maksamaan takaisin väärin perustein saamansa päivärahat.⁴¹⁴

Vuosikymmenen vaihteessa siis piisasi skandaaleita, joihin SMP saattoi rötösherrajahdin suunnata. Kaikki edellä esitellyt tapaukset ovatkin aktiivisesti esillä *Suomen Uutisissa*. Mielenkiintoinen huomio retoriikan kannalta on, että rötöksistä epäillyille henkilöille annetaan erilaisia liikanimiä. Etenkin Veikko Vennamo käyttää aktiivisesti erilaisia etuliitteitä väärinkäytöksiin liitettyjen henkilöiden nimissä. Esimerkiksi RKP:n kansanedustajaa Ingvar S. Meliniä hän kutsuu metro-Meliniksi viitaten Melinin osallisuuteen metrojupakassa⁴¹⁵. Kalevi Sorsa puolestaan kulkee Vennamon teksteissä usein nimellä Valco-Sorsa ja tämä etuliite on esillä, vaikkei kirjoitus edes käsitteisi korruptiota.⁴¹⁶ Etenkin lähestyttäessä vuoden 1983 eduskuntavaaleja liikanimi toistuu todella tiuhaan ja esiintyy kertaalleen myös Pekka Vennamon kirjoituksessa⁴¹⁷. Sorsa kuitenkin pääsee eroon etuliitteestä, kun SMP:stä tulee SDP:n hallituskumppani vuonna 1983. Sen sijaan

1972 Zavidovossa, Neuvostoliitossa. Neuvotteluissa Brezhnev ilmaisi huolensa Suomen EEC-jäsenyydestä. Ks. Kantola ja Vesa 2011c, 45–47.

⁴¹² Kantola ja Vesa 2011c, 47–51.

⁴¹³ ”Rakentamisen musta kirja – rötösherroja ja kartellien solmijoita”. *Rakennuslehti* 28.10.2016, Seppo Mölsä.

<<https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>> [luettu: 13.3.2021]

⁴¹⁴ Pitkänen 2014, 177–178.

⁴¹⁵ Ks. esim. VV 49/1983; VV 1/1984; VV 26/1984.

⁴¹⁶ Ks. esim. VV 47/1981; VV 1/1982; VV 5/1982; VV 19/1982.

⁴¹⁷ PP 47/1981.

Johannes Virolainen pysyy varsinkin Veikko Vennamon hampaissa koko tarkastelujaksoni ajan⁴¹⁸. Virolaisen ja Vennamon välit olivat tunnetusti huonot⁴¹⁹, ja Vennamo käyttääkin tilaisuutensa hyväksi, kun Virolaisen nimi yhdistetään rötöksiin⁴²⁰. Presidentinvaalien alla tammikuussa 1982 Vennamo ristii hänet ”vinttistereo-Virolaiseksi”⁴²¹. Vinttistereot selkeästi viittaavat Nordellin joululahjaksi antamiin stereoihin, jotka Virolainen kertoi vieneensä vintille avaamattomana⁴²². Myös päivärahakohua käsitellään etenkin Veikon kirjoituksissa, mutta yllättävän vähän Väyrysen jalasmökin kautta. Tosin kuriositeettina voidaan mainita, että vuoden 1983 eduskuntavaalien alla SMP jakoi lentolehtistä, jossa keskustan puheenjohtaja oli ristitty päiväraha-Väyryseksi⁴²³.

Veikko Vennamon tapa käyttää korruptioon viittaavia liikanimiä poliittisista vastustajistaan voidaan nähdä retorisenä keinona. Henkilön nimeen liitetään toistuvasti yleisesti kielteiseksi mielletty asia ja näin ollen pyritään leimaamaan henkilön muukin toiminta kielteiseksi. Voidaankin ajatella, että toistamalla termiä kuten Valco-Sorsa ylläpidetään ajatusta, että liikanimi kertoo jotain sen kantajasta laajemminkin. Näin ollen nimen mainitseminen tuo keskusteluun metatasolla mukaan myös siihen liitetyt negatiiviset konnotaatiot. Nähdäkseni Vennamo pyrkii liikanimillä ylläpitämään Sorsan ja Virolaisen kyseenalaista mainetta, vaikka heitä ei koskaan syytetty, ja muutkin syylliset olivat saaneet tuomionsa jo alkuvuoteen 1980 mennessä.

Keskeinen ongelma Pekka ja Veikko Vennamolle onkin se, ettei yhtäkään korkean profiilin poliitikkoa saada syytteeseen rötöksistä, puhumattakaan tuomituksi tulemisesta. Skandaaleita käsittelevissä kirjoituksissa toistuvasti viitataan korruptioon ikään kuin ”maan tapana”, joka on pureutunut vallan huipulle ja johon ovat sotkeutuneet käytännössä kaikki muut puolueet paitsi SMP. Pekka Vennamo toteaa elokuussa 1979, että Valco-skandaali on jälleen yksi osoitus siitä, miten ”vuorollaan kukin vallassa oleva suuren puolueen johtohenkilö jää kiipeliin väärinkäytöksistä tai niihin sekaantumisesta”. Pekan mielestä on ilmeistä, että Valco Oy:n yhteydessä on ”voideltu” päättäjiä, sillä taloudelliseen järkeilyyn yhtiön perustaminen ei ainakaan voinut perustua.⁴²⁴ Veikko

⁴¹⁸ Ks. esim. VV 9/1981; VV 10/1983; VV 8/1985.

⁴¹⁹ Virtanen 2018, 337. Virtanen kertoo kirjassaan, että Virolainen ja Vennamo lopulta sopivat riitansa vain vuosi ennen Vennamon kuolemaa.

⁴²⁰ Johannes Virolainen yhdistettiin Valco-skandaalin lisäksi etenkin ns. Noppa-skandaaliin, jossa hänen epäiltiin saaneen lahjusrahaa vuoden 1982 presidentinvaalikampanjaansa. Ks. ”Rakentamisen musta kirja – rötösherroja ja kartellien solmijoita”. *Rakennuslehti* 28.10.2016, Seppo Mölsä. <<https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>> [luettu: 13.3.2021]

⁴²¹ VV 1/1982.

⁴²² ”Valcopyytkiä ja luvattomia stereoeita – 40 vuotta Salora-skandaalista”. *Apu*, 18.9.2019.

<<https://www.apu.fi/artikkelit/valcopyytkia-ja-luvattomia-stereoita-40-vuotta-salora-skandaalista/>> [luettu: 20.1.2021]

⁴²³ SMP:n lentolehtinen, ”Jatkuuko puhdistus vai onko uusi eduskunta jarru korjauksille”. SMP:n arkisto, kansio 67, KA.

⁴²⁴ PP 36/1979.

Vennamo tuo maaliskuussa 1980 samansuuntaisesti esiin, että koko eduskunta suojelee rötöksiin syyllistyneitä. SMP oli esittänyt eduskunnassa, että Valco-juttuun sekaantuneet ministerit ja asiaa tutkinut oikeuskansleri Risto Leskinen asetettaisiin syytteeseen valtakunnanoikeudessa, mutta SMP:n asia ei saanut eduskunnassa kannatusta. Vennamo mukaan tämä osoittaa eduskunnan enemmistön linjan, joka on identtinen aiempiin vuosiin verrattuna: ”Puoluepamppuja ei panna vastuuseen teoistaan eikä myöskään suosiossa olevia vaikuttajia. He ovat Suomen uusi lakien yläpuolella oleva yläluokka”.⁴²⁵ Vennamoiden kommentit selkeästi korostavat jakoa korruptoituneen eliitin ja kansan välillä. Valtaapitävät puoluepamput kuvataan ”tavallisen kansan” lakien yläpuolella olevina ja rötökset toimivat osoituksena vertikaalisen jaon olemassa olemisesta.

Tyypillistä korruptiota käsitteleville kirjoituksille on ajatus siitä, että korruptio leviää ikään kuin ylhäältä kansan keskuuteen. Pekka Vennamo kirjoittaa heinäkuussa 1981 SMP:n puoluekokouksen tunnuslauseesta ”SMP terveen tulevaisuuden puolesta”. Pekan mukaan se korostaa vastuun ottamista tehdyistä päätöksistä, jotka vaikuttavat tuleviin sukupolviin ja ”kuvastaa myös hyvin SMP:n taistelua rappiota ja väärinkäytöksiä sekä epäterveitä yhteiskunnallisia ilmiöitä vastaan”.⁴²⁶ Hän siis epäsuorasti rinnastaa tulevien sukupolvien kohtalon ja rötöksien vastaisen taistelun toisiinsa.

Veikko Vennamo tuo poikaansa suuremmin ja värikkäämmin saman asian ilmi. Veikko puhuu toistuvasti terveyteen liittyvin metaforin. Hän puhuu rappiosyövästä ja mädännäisyydestä, jotka uhkaavat koko yhteiskuntaruumista⁴²⁷. Elokuussa 1980 Vennamo kirjoittaa lähes koko palstansa erilaisista rötöksistä ja puhuu vuosia jatkuneesta ”SMP:n puhdistustaistelusta”. Hänen mukaansa rappio on ulottanut lonkeronsa jokaiselle hallinnon sektorille: ”Kysymyksessä on siis yleinen mädännäisyssyöpä, johon maamme hallitsevat puolueet ovat vuodesta vuoteen sekaantuneet. [...] Jollei Suomen kansa ryhdistäydy vaaleissa, rappio ja mätä tuhoaa lainalaisen Suomen”⁴²⁸. Vennamo kirjoittaa helmikuussa 1981 samansuuntaisesti, miten ”[v]äärinkäytökset ja yhteiskunnallinen lahjus näyttää vaikuttavan syövän tavoin kaikkialla yhteiskuntaruumiissamme”⁴²⁹. Hän luo kirjoituksissaan kuvaa, miten koko yhteiskunta on ikään kuin kaltevalla pinnalla, kun rötöksiin sekaantuneita poliitikkoja ei saada tuomittua – vaarana tuntuu olevan, että rappio leviää myös turmeltumattomaksi mielletyn kansan keskuuteen. Vennamo toistuvasti kertookin 1980-luvulla, että kansan keskuudessa on kuluneina vuosina levinnyt sanonta ”minkä rötöksen tekisin, että saisin Suomessa korkean

⁴²⁵ VV 11/1980.

⁴²⁶ PP 31/1981.

⁴²⁷ Ks. esim. VV 9/1980; VV 16/1981; VV 45/1982.

⁴²⁸ VV 33/1980.

⁴²⁹ VV 7/1981.

viran”⁴³⁰. Veikko siis näkee jo merkkejä moraalirappion leviämisestä katkeroituneen kansan keskuuteen.

Nähdäkseni Veikko Vennamon tapa puhua ruumismetaforien kautta rötöksistä voidaan liittää laajemminkin hänen näkemykseensä kansasta ja yhteiskunnasta. Metaforat luovat yhteiskunnasta hyvin orgaanisen kuvan – ikään kuin se hengittäisi kuten ihminen. Nationalismin teorian näkökulmasta tämä on liitettävissä aiemmin esiteltyihin kulttuurillisen nationalismin näkemyksiin kansakunnasta⁴³¹. Vennamo näkee kansakunnan orgaanisena olentona, jonka olemus tulee esiin sen tavoista, perinteistä, myyteistä ja niin edelleen. Voidaan ajatella, että Vennamon puhe syövästä yhteiskuntaruumiissa ilmaisee, että kansakunta on sairastunut vakavaan sairauteen, joka uhkaa levitä jokaiseen sen jäseneseen. Hän vertaakin toukokuussa 1983 rappiota johtavilla paikoilla mustekalaan, jonka pää tulisi murskata: ”Ei auta, jos mustekalan lonkeroita katkotaan päätä murskaamatta, uusia lonkeroita kasvaa tilalle”⁴³².

Myös narratiivisuus on jälleen mukana Veikko Vennamon kirjoituksissa. Hän kirjoittaa useaan otteeseen rötösherrojen historiasta, ja ilmiön nousu ajoittuu hieman yllätyksettömästi Urho Kekkosen nousuun presidentiksi. Kirjoituksessaan syyskuussa 1983 Vennamo kertoo, miten hän aloitti taistelunsa rötöksiä vastaan yli 20 vuotta sitten ja oli aluksi yhteistyössä Kekkosen kanssa. Vennamo viittaa 1952 esiin nousseessa niin sanottuun Salaputki-juttuun, jossa Fagerholmin I hallituksen ministerit olivat myöntäneet valtionapua konkurssikypsälle Salaputki Oy:lle 1949⁴³³. Vennamon mukaan Kekkosen selkäranka kuitenkin alkoi taipua jo presidentinvaalien yhteydessä 1956, ja hän on vakuuttunut, että Kekkonen osti kuuluisan ratkaisevan äänen tiukassa vaalissa⁴³⁴. Tästä alkoi Vennamon mukaan Kekkosen rötösten viitoittama tie presidenttinä, josta seuraavana osoituksena oli 1958 esiin nousseet väitteet Kekkosen koskikaupoista Pohjois-Suomessa⁴³⁵. Presidentti käytti arvovaltaansa pikemmin hiljentääkseen rötösten paljastajat kuin tuomitakseen rötösten tekijät.

⁴³⁰ VV 36/1979; VV 9/1980; VV 16/1982.

⁴³¹ Tuomas Tepora puhuu väitöskirjassaan muutoksesta yhteiskunnan mieltämisessä: ”Sosiaalinen ruumis yhteiskunnan vertauskuvana syrjäytti hallitsijaruumiin 1800-luvulla: yhteiskunnista tuli lääketieteellistettyjä kokonaisuuksia, joiden puhtautta täytyi varjella”. Teporan mukaan Yrjö Ruudun ajattelu 1910–1920-lukujen taitteessa perustui juuri tälle orgaaniselle käsitykselle yhteiskunnasta. Ks. Tepora 2011, 47. Nähdäkseni Teporan osoittama muutos sopii yhteen kulttuurisen nationalismin näkemyksille kansakunnasta orgaanisena kokonaisuutena.

⁴³² VV 21/1983.

⁴³³ Kantola ja Vesa 2011c, 45–47.

⁴³⁴ Vuoden 1956 presidentinvaali ratkesi yhden äänen erolla Kekkosen ja K. A. Fagerholmin valitsijamiesäänten jakautuessa 151–149 Kekkosen eduksi. Ratkaisevasta äänestä on käyty historian saatossa kovaa spekulatiota. Tuikka 2007, 270.

⁴³⁵ Sosialistinen aikakauslehti väitti 1958, että Kekkonen oli junaillut presidentin arvovallalla Pohjois-Suomessa koskikauppoja, joista hän oli itsekin taloudellisesti hyötynyt merkittävästi. Ks. ”Kekkonen haistoi koskikauppojen poliittiset vaarat. Kaverit ja verottaja kahmivat Kemijoelta keinotellut miljoonat”. *Helsingin Sanomat*, 20.10.1991. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003098083.html>> [luettu: 25.3.2021]

Vennamon mukaan syylliset jäivät syyttämättä ja ”yhteiskunnallinen rappio levisi kaikkialle yhteiskuntaruumiisemme”. SMP:n taistelu ei ollut kuitenkaan turhaa, sillä ”[k]ansan mieleen oli kuitenkin jäänyt SMP:n ja Veikko Vennamon vaatimus: rosvot kiinni”. Vennamon mukaan Mauno Koiviston valinta presidentiksi 1982, Kai Kortteen valinta oikeuskansleriksi ja SMP:n vaalivoitto 1983 ovat osoituksia kansan tuomiosta rötöksille.⁴³⁶

Vennamo siis käyttää jälleen menneisyyttä ikään kuin todistuksenaan. Hän luo ensiksi kuvan ajasta, jolloin rötöksistä seurasi rangaistuksia. Tätä aikaa kuitenkin seurasi ”sorrion yö”, joka kesti koko Kekkosen kauden ja SMP:n oppositiokauden ajan. Rötösherrat sortivat niin SMP:tä kuin kansaakin. Kuvainnollisesti sanoen valo kuitenkin voitti pimeyden, kun Koivisto nousi presidentiksi ja SMP hallitukseen. Vennamo toteaaakin heinäkuussa 1983: ”[m]enneisyyden taantumuksellisuus on vaihdettava suomalaiseen edistyksellisyteen. SMP on tämän uuden ajan airut”⁴³⁷.

4.2.2 Koivisto, Korte ja uusi aika

Mauno Koiviston valinta presidentiksi aloitti ikään kuin uuden luvun rötösherrajhdissa, jossa jahtaajat olivat etulyöntiasemassa ja rötösherrat pakomatalla. Mauno Koivisto pääsi SMP:ssä hyvään valoon jo keväällä 1981, kun hän pääministerinä vastusti tiukasti Kekkosen pyrkimyksiä kaataa hallitus⁴³⁸. Pekka Vennamo kommentoi välikohtausta palstallaan huhtikuussa toteamalla, että Kekkosen ”kiukunpuuska” johtuu Koiviston suosiosta ja siitä, ettei ”Koivisto ole edellisten pääministerien tapaan käynyt kysymässä jokaiseen pikkuseikkaan neuvoa Tamminiemestä”⁴³⁹. Veikko Vennamo puolestaan kirjoittaa, että Koivisto sanoitti kansan tunteet: ”Suomen kansa on perinjuuriaan kyllästynyt herrojen Kekkosenöyristelyyn ja K-linjan diktatuurimielivaltaan”⁴⁴⁰.

Välikohtaus jäi Kekkosen viimeiseksi pyristelyksi. Hän joutui jäämään syyskuun alussa 1981 sairaslomalle, ja Koivistosta tuli virkaa tekevä presidentti. Kekkonen erosi presidentin tehtävästä lokakuun lopulla, ja presidentinvaalikamppailu pääsi virallisesti alkamaan.⁴⁴¹ SMP asettui kamppailussa hyvin nopeasti Koiviston taakse. Jo syyskuussa Veikko Vennamo kirjoittaa, miten poliittiset pelurit ovat lähteneet liikkeelle, kun kansa on laittanut toivonsa Koivistoon⁴⁴². Marraskuun puolivälissä Pekka Vennamo ilmoitti, että SMP:n ensisijainen ehdokas on Veikko Vennamo, mutta mikäli Vennamo ei saa enemmistöä, SMP:n valitsijamiehet siirtyvät Koiviston tueksi. Pekka

⁴³⁶ VV 37/1983. Ks. myös VV 22/1981; VV 23/1981; VV 50/1983.

⁴³⁷ VV 23/1983.

⁴³⁸ Virtanen 2018, 261.

⁴³⁹ PP 14/1981.

⁴⁴⁰ VV 18/1981.

⁴⁴¹ Pitkänen 2014, 162.

⁴⁴² VV 39/1981.

kuitenkin korostaa kirjoituksessaan, ettei puolue asetu Koiviston taakse suinkaan sen takia, että hän on sosialidemokraatti, vaan koska hän on Veikon lisäksi ainoa rehellinen ehdokas.⁴⁴³ Pekka selkeästi pyrkii vähentämään SMP:n jäsenien keskuudessa vallitsevia epäluuloja Koiviston sosialistisuudesta jo ennakkoon⁴⁴⁴. Veikko Vennamo suorastaan paimentaa jäsenistöä asian suhteen. Joulukuun alussa 1981 hän kirjoittaa, että ”SMP:n kentän kypsyyks on vakavasti koetuksella näissä presidentinvaaleissa”. Vennamo muistuttaa jäseniä, että puolueen päättävät elimet ovat hyväksyneet SMP:n presidentinvaalitaktiikan eikä näin olisi tapahtunut, mikäli Koivisto pyrkisi sosialisimaan yksityisen omistuksen.⁴⁴⁵ SMP:n jäsenistössä siis vaikuttaa olleen epäluuloja Koivistoa kohtaan, vaikka puoluejohdon linja olikin jo alusta alkaen hyvin selkeä.

Mauno Koivisto valittiin presidentiksi selkein numeroin ensimmäisellä kierroksella. Pekka Vennamo kommentoi vaalituloksen olevan osoitus siitä, että ”perässähiihtäjien ja K-linjan pelin politiikka haluttiin lopettaa”. Hän kuitenkin tuo kirjoituksessaan esiin, että SDP:n valitsijamiehille annettu tuki oli myös tuki Sorsalle. Pekka kuvailee kirjoituksessaan myös epäsuorasti, että mikäli äänet Koivistolle olisivat kanavoituneet SMP:n kautta, hallituspohjakin olisi saattanut muuttua.⁴⁴⁶ Veikko Vennamo vie ajatuksen vielä pidemmälle ja puhuu Koivistosta jopa Sorsan panttivankina. Veikko näkee kuitenkin tämänkin tuloksen hyvänä ja selkeänä osoituksena muutoksesta: ”Kansa varmisti haluamansa muutoksen yläkuoren huipulla. Presidentintuoli ei jäänyt K-linjan rappiomiesten eikä perässähiihtäjien käsiin”. Veikko painottaa, että muutos ei saa jäädä ainoastaan presidentinvaihdokseen, vaan muutoksen on jatkuttava. Hän esittää SMP:n muutoksen takuumiehenä: ”Vain SMP on puolueena tässä tilanteessa Suomen kansan ja muutoksen puolella”.⁴⁴⁷ Molemmat Vennamot siis alkavat heti presidentinvaalin jälkeen pohjustaa eduskuntavaalien 1983 asetelmia.

SMP aloittaakin – jopa sen omalla mittapuulla – armottoman rötösherrajahdin presidentinvaalien ja eduskuntavaalien välisenä aikana⁴⁴⁸. Olosuhteet olivat poikkeuksellisen otolliset, sillä vaalien välissä olivat samanaikaisesti esillä metrojuttu, päivärahakohu ja kirsikkana kakun päällä Noppa-juttu, jossa epäiltynä lahjusten vastaanottamisesta oli keskustan taloudenhoitajia sekä Johannes Virolainen. SMP käyttää näitä skandaaleja aktiivisesti rötösherrajahdin kanavointiin ääniksi. On silti tuotava uudelleen

⁴⁴³ PP 46/1981.

⁴⁴⁴ On tosin mainittava, että 1982 presidentinvaalikamppailun aikana myös media nosti esiin Koiviston sosialistisuuden ja vaati Koivistoa kuvailemaan suhdettaan sosialismiin. Ks. Pitkänen 2014, 162. Ks. myös *Suuri vaalikeskustelu*, Yle TV1 15.1.1982. <<https://areena.yle.fi/1-50146886>> [katsottu: 26.3.2021].

⁴⁴⁵ VV 48/1981.

⁴⁴⁶ PP 3/1982.

⁴⁴⁷ VV 3/1982.

⁴⁴⁸ Veikko Vennamo kirjoittaa presidentinvaalien ja eduskuntavaalien välisenä aikana skandaaleista lähes joka numerossa yhden pidemmän kirjoituksen ja sivuhuomioina ne tulevat joka numerossa useaan kertaan esiin.

esiin, että rötösherrajahti on pääasiassa Veikon harteilla. Pekka kirjoittaa vaalien välissä hieman tavallista useammin rötöksistä, muttei merkittävästi useammin. Sen sijaan Veikko ulosmittaa koko oikeustieteellisen koulutuksensa⁴⁴⁹. Hänen kirjoituksensa vilisevät metrojupakkaa, päivärahakohua ja Noppa-juttua, eikä Kalevi Sorsakaan ole saanut karistettua liikanimeään vielä tässä kohtaa.

Skandaalien nouseminen julkisuuteen liitetään presidentinvaaleista alkaneeseen muutoksen, ja SMP esitetään ikään kuin muutoksen jatkumisen takuumiehenä. Huhtikuussa 1982 Veikko Vennamo kuvailee, että SMP:n menestyminen vaaleissa ”pakottaa panemaan sivuun ikäviin asioihin sekaantuneet rötösherrat”.⁴⁵⁰ Kahden viikon päästä Vennamo käsittelee median toimintaa rötösten suhteen. Hänen mukaansa media on menneinä vuosina pimittänyt skandaalit tai vähintäänkin yrittänyt selittää asiat vallankäyttäjille ja rötöksiin sotkeutuneille edullisesti. Muutos on Vennamon mukaan kuitenkin alkanut: ”UKK:n väistymisen jälkeen toimittajat vapautuivat pimentämisen ja nöyristelyn painajaisesta ja vapauden tuulahdus kävi läpi koko yhteiskuntamme [...]”⁴⁵¹. Vennamon tunnustusta medialle voidaan pitää erittäin harvinaisena. Vaikkei tässä tutkielmassa ole mahdollisuutta pureutua asiaan syvällisemmin, todettakoon Vennamon suhteen mediaan olleen erittäin varauksellinen. Media esitetään toistuvasti eliitin käsikassarana eikä tiedotusvälineisiin yleisesti luoteta.⁴⁵²

Lähestyttäessä eduskuntavaaleja puheenvuoroissa korostetaan yhä selkeämmin vaalien merkitystä taitoskohtana, jolloin ikään kuin rötösherrojen varastama Suomi voidaan palauttaa sen alkuperäisille omistajille, kansalle. Veikko Vennamo kirjoittaa helmikuussa 1983 eduskuntavaalien tärkeydestä:

[...] olemme joutuneet kaikille täysin selvälle vedenjakajalle. Toisella puolella on Suomen kansa ja SMP, toisella puolella maamme valtaklikki ja rötösherrat saalistussuunnitelmineen.

[...]

*Nyt rauhallinen ja rehellinen Suomen kansa näyttää voimansa. SMP on käytettävissä. SMP ei petä.*⁴⁵³

Maaliskuussa 1983 käydyt eduskuntavaalit olivatkin SMP:lle menestys; puolue oli vaalien suurin voittaja. SMP paransi kannatustaan yli viisi prosenttia, ja kansanedustajapaikkojen määrää kasvoi 10:stä 17 paikkaan. Puheenjohtajavaihdos näytti tuottavan myös tulosta, kun SMP kutsuttiin

⁴⁴⁹ Veikko Vennamo oli koulutukseltaan oikeustieteiden lisensiaatti.

⁴⁵⁰ VV 17/1982.

⁴⁵¹ VV 19/1982.

⁴⁵² Ks. esim. VV 33/1979; VV 46/1980; VV 22/1982. Myös Pekka Vennamon suhde mediaan vaikuttaa vähintäänkin varaukselliselta. Ks. esim. PP 32/1979; PP 18/1982; PP 38/1985.

⁴⁵³ VV 7/1983.

hallitusneuvotteluihin mukaan⁴⁵⁴. Pekka Vennamo kertoo haastattelussa vuonna 2004, että puolue lähti tosimelellä hallitusneuvotteluihin, eikä aikonut toistaa SMP:n virhettä vuosien 1970 ja 1972 vaalimenestysten jälkeen, jolloin puolue asetti puoluetuen poistamisen hallitukseen menon kynnyksysymykseksi⁴⁵⁵. Tällä kertaa neuvottelut onnistuivat. SMP:stä tuli hallituspuolue Sorsan IV hallituksessa ja se sai hoidettavakseen työvoimaministerin ja toisen valtiovarainministerin tehtävät. Hallitus aloitti toimintansa toukokuun 6. päivä 1983.

Heinäkuussa Veikko Vennamo kirjoittaa SMP:n tehtävästä hallituksessa. Hänen mukaansa SMP:n mukaantulo hallitukseen merkitsee henkistä ja taloudellista suunnanmuutosta. Taloudellinen suunnanmuutos tarkoittaa pienituloisten asioiden ajamista, kun taas ”[h]enkkinen muutos merkitsee ryhdin ja rehellisyyden uudelleen saattamista toiminnan perustaksi maamme johtavilla paikoille. Tämä on rötösherroille kauhistus”⁴⁵⁶. Joulukuussa 1983 Vennamo kirjoittaa jälleen rötösherrojen historiasta. Kronologia on samanlainen kuin aiemmin: ennen Kekkonen valtakautta rötöksistä rangaistiin, Kekkonen aikana valtaapitävät suojelivat rötösherroja mutta Koiviston valinta presidentiksi ja Kortteen oikeuskansleriksi toivat muutoksen. Nyt kuitenkin narratiivissa on myös seuraava vaihe mukana – SMP:n vaalivoitto ja nousu hallitukseen:

*Rötösherroihin kyllästynyt kansa antoi SMP:lle maaliskuun eduskuntavaaleissa voimakasta tukea. SMP sai suuren vaalivoiton ja suurissa puolueissa tapahtui voimakkaita henkilömuutoksia. Eduskunnan kansliatoimikunnan gurut Virolainen ja Häikiö samoin putosivat pois eduskunnasta.*⁴⁵⁷

Veikko Vennamo on silminnähdyn tyytyväinen etenkin Virolaisen putoamiseen eduskunnasta. Rötösherrajahti ei lopukaan vaaleihin, vaan esimerkiksi metrojupakka on aktiivisesti esillä *Veikon vinkkelistä* -palstalla aina vuoteen 1986 asti. Tapahtumia usein seurataan keväällä 1982 nimitetyn uuden oikeuskanslerin, Kai Kortteen⁴⁵⁸, toimien kautta. Korte näyttäytyy edeltäjänsä, Risto Leskisen, täydellisenä vastakohtana. Leskistä pidettiin saamattomana ja kelvottomana, ja SMP oli laittamassa häntä jopa syyteeseen valtakunnan oikeudessa⁴⁵⁹, mutta Kortetta kuvaillaan rehelliseksi ja

⁴⁵⁴ Pekka Vennamon mukaan hallitusta yritettiin aluksi rakentaa vanhan hallituspohjan päälle (SDP, keskusta, RKP). Neuvottelut kuitenkin ajautuivat pattitilanteeseen jo ensimmäisenä neuvottelupäivänä ja SMP pyydettiin mukaan neuvotteluihin seuraavaksi aamuksi. Pekka kertoo, että hän tapasi aamuyöllä vielä keskustan puheenjohtajan Paavo Väyrysen, joka halusi tehdä SMP:n kanssa sopimuksen, jossa puolueet sitoutuisivat synkronoimaan toimintaansa hallituksessa. Pekka kuitenkin kieltäytyi Väyrysen tarjoamasta sopimuksesta ja korosti, että SMP tekee yhteistyötä kaikkien hallituskumppaneidensa kanssa. Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

⁴⁵⁵ Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

⁴⁵⁶ VV 29/1983.

⁴⁵⁷ VV 50/1983.

⁴⁵⁸ Mauno Koivisto nimitti Kortteen tehtävänsä 21.2.1982. Oikeuskanslerin tehtäviin kuuluu valvoa hallituksen, ministeriöiden ja tasavallan presidentin lainmukaisuutta. Ks. Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 1982.

⁴⁵⁹ Ks. esim. VV 52/1979; VV 34/1980; VV 19/1981. Ks. myös PP 19/1980.

aloitteelliseksi laillisuustaistelussaan⁴⁶⁰. Elokuussa 1983 Vennamo kirjoittaa, miten Kortteen laillisuustaistelu on kasvattanut kansan oikeusturvaa, joka näkyi myös eduskuntavaalien tuloksessa: ”Kansa asettui Kortteen ja SMP:n taakse”.⁴⁶¹

Mielenkiintoista Vennamon oikeuskansleria koskevassa retoriikassa on puhe Kortteen ”laillisuustaistelusta”. Historiapolitiikan näkökulmasta laillisuustaistelun voidaan ajatella viittaavan epäsuorasti 1800- ja 1900-lukujen vaihteen venäläistämiskausiin, niin sanottuihin sortovuosiin. Venäjän keisarin, Nikolai II, säätämä helmikuun manifesti 1899 kärjisti ristiriidan suomalaisen eliitin keskuudessa. Eliitti oli jakautunut myöntövyyslinjaan ja perustuslailliseen linjaan. Myöntövyyslinja korosti Venäjän turvallisuusetuja, kun taas perustuslaillinen linja korosti Suomen erityisasemaa. Perustuslaillinen linja vetosi Porvoon valtiopäiviin 1809 ja näki, että keisari Aleksanteri I oli tuolloin tehnyt Suomen kansan kanssa sopimuksen, jossa alueen erityisasema tunnustetaan. Perustuslaillisen linjan mukaan keisari rikkoi tätä sopimusta yhtenäistämistoimilla.⁴⁶²

Veikko Vennamo ei ilmaise suoraan rötösherrojen vastaisen laillisuustaistelun ja sortovuosien perustuslaillisen linjan suhdetta. Pieniä viittauksia tähän voidaan kuitenkin löytää, kun Vennamo kuvailee RKP:ta. RKP:n politiikassa perustuslaillisella linjalla oli merkittävä asema jo puoluetta perustettaessa⁴⁶³ ja Vennamon mukaan tämä keskeinen puolueen periaate on unohtunut. Hän tuo muutamaan otteeseen kirjoituksissaan esiin, että aikoinaan RKP edusti laillisuuslinjaa, mutta sekaannuttuaan rötöksiin ja pyrkiessään valtaan keinolla millä hyvänsä, puolue on unohtanut arvostettavan menneisyytensä⁴⁶⁴. Joulukuun alussa 1983 Vennamo kirjoittaa aiemmin esitellystä valtiontilintarkastajan valinnasta, jossa tehtävästä kilpailevat metrojutussa syytetty RKP:n Melin ja Veikko itse: ”Taistelu näyttää keskittyvän yhteenottoon laillisuuslinja vastaan rötösherrat. Vennamo vastaan Melin”⁴⁶⁵. Nähdäkseni Vennamo viittaa tarkoituksellisesti tai tarkoittamattaan laillisuusperiaatteeseen, jolla on merkityksellinen asema Suomen historiassa. Hän osoittaa SMP:n ja Kortteen seisovan laillisuusperiaatteen takana, vaikka sitä aikoinaan ajaneet puolueet ovatkin sen unohtaneet. Ei liene kukaan sattumaa, että rötösherrojen vastaista taistelua kuvataan usein juuri laillisuustaisteluna⁴⁶⁶.

⁴⁶⁰ Ks. esim. VV 34/1982; VV 47/1982; VV 31/1983.

⁴⁶¹ VV 31/1983.

⁴⁶² Ks. esim. Clerc 2010, Mickelsson 2015, 52–53; Mylly 1989, 113–116.

⁴⁶³ Mickelsson 2015, 66–67.

⁴⁶⁴ VV 25/1981; VV 2/1984.

⁴⁶⁵ VV 49/1983.

⁴⁶⁶ Ks. esim. VV 10/1983; VV 37/1983; VV 23/1985. Myös Pekka Vennamo kuvailee eduskuntavaaleja 1983 ”laillisuusvaaleiksi”, muttei hän käytä ”laillisuustaistelu”-termiä. PP 8/1983.

Tarkastelujaksollani Veikko Vennamon rötösherrataistelussa tulee vielä kolmas vaihe. Vuoden 1984 tienoilla Vennamo alkaa selkeästi uumoilla rötösherrojen paluuta. Voidaan spekuloida myös, aistiiko hän SMP:n vaalitappion seuraavissa vaaleissa⁴⁶⁷. Vennamo näkee jo vuoden 1984 kunnallisvaalien tuloksen enteilevän huonoja aikoja myös rötösherrajahdille, vaikka SMP oli vaalien suurin voittaja⁴⁶⁸. Vennamon mielestä keskustan ja RKP:n kannatuksen kasvu ovat osoitus siitä, että rötösherrat saivat ikään kuin torjuntavoiton:

*Presidentinvaihdos, uusi oikeuskansleri Kai Korte sekä SMP:n vaalivoitto eduskuntavaaleissa laukaisivat rötösherrojen suojelun maamme johtavilla paikoilla. [...] Mutta kunnallisvaaleissa rötöspuolueet saivatkin kansalta yllättävän paljon tukea ja SMP sai annetuista äänistä vain noin 5 %. Tällä kansan nöyrytyksellä tulee olemaan vakavat seuraukset, jotka on jo heti todettavissa.*⁴⁶⁹

Edellisen sanottuaan Vennamo käy läpi kaikki käynnissä olevat skandaalit. Vennamon mukaan rötösten selvittäminen tulee vaikeutumaan, kun niihin sekaantuneet puolueet saavat vaaleissa kannatusta. Viimeinen isku rötösherrajahdille tulee vuoden 1984 lopulla, kun presidentti Koivisto alkaa kyseenalaistaa jahdin tarkoituspäätöstä. Ilkka Levä on kuvannut, että Koiviston mielestä oli ongelmallista syyttää kunnallispoliitikkoja esimerkiksi metro-jutussa, koska he joutuivat väistämättä tekemään päätöksensä rajallisen tiedon pohjalta. Koiviston mielestä oikeudenkäynneissä oli jopa ”kafkamaisia” piirteitä, kun syytteessä olleita käsiteltiin alusta pitäen syyllisinä. Ongelmallista oli myös se, että syytteitä nostettiin paljon, mutta tuomioita ei näyttänyt tulevan.⁴⁷⁰ Marraskuussa 1984 Noppa-jutun päätutkijat Sulo Aittoniemi ja Kauko Laaksonen hyllytettiin, ja Koiviston sekä Kortteen kurssit alkoivat selkeästi törmäämään toisiinsa.⁴⁷¹

Veikko Vennamo huomioi tämän muutoksen ja näkee sen enteilevän rötösherrajahdin loppua. Vennamon retoriikan kuvastoon palaavat maailmanlopun maisemat. Tammikuussa 1985 hän käy läpi rötösherrojen vastaiskua: Sulo Aittoniemi hyllytettiin, oikeuskanslerin viraston kansliapäällikkö sekä metrojutun syyttäjä pakotettiin eroamaan ja Kortekin on alistettu hiljenemään. ”Onko tämä kostoa, kun uskaltaa puolustaa maassamme lakia ja oikeutta sekä vastustaa rappiota ja saalistusta?”,

⁴⁶⁷ Pekka Vennamo on todennut haastattelussa 2004, että hän oli täysin tietoinen, että SMP:n hallituskausi tulisi vähentämään SMP:n kannatusta. Pekan mielestä SMP:n olisi tullut uudistua protestipuolueesta valtaa käyttäväksi puolueeksi, joka kuitenkin epäonnistui 1980-luvun lopulla, kun puolue ajautui sisäisiin ristiriitoihin ja valtataisteluihin. Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK. Ks. myös Virtanen 2018, 313.

⁴⁶⁸ SVT XXIX B:7, Kunnallisvaalit 1984, 34.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/104443/xkva_198400_1985_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [luettu: 28.3.2021]

⁴⁶⁹ VV 45/1984.

⁴⁷⁰ Levä 2001, 51.

⁴⁷¹ ”Rakentamisen musta kirja – rötösherroja ja kartellien solmijoita”. *Rakennuslehti* 28.10.2016, Seppo Mölsän. <<https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>> [luettu: 13.3.2021]

Vennamo kysyy kirjoituksensa lopussa.⁴⁷² Vuoden päästä kirjoituksen sävy on entistä synkempi. Tammikuussa 1986 Vennamo luo jälleen katsauksen edellisiin eduskuntavaaleihin ja toteaa, että tuolloin ”Suomen kansa puhdisti eduskuntaa huomattavasti”. Hän viittaa ennen kaikkea Virolaisen eduskunnasta putoamiseen ja näkee sen kansan tuomiona rötöksille. Spekulaatio Virolaisen paluusta seuraavissa eduskuntavaaleissa näyttäytyy kuitenkin huolestuttavana merkinä: ”Onko kansa siis todella unohtanut kaiken ja onko seuraavissa eduskuntavaaleissa odotettavissa ’rötösherrojen’ takaisinpaluu [...]”.⁴⁷³ Lopulta Virolainen palasi kuin palasikin eduskuntaan, ja Kortekin jäi eläkkeelle vuonna 1986, ja ennen kaikkea SMP kärsi vaalitappion 1987 eduskuntavaaleissa.

Rötösherrajahti on siis teema, jossa esiintyy jatkuvuus ja muutos rinnakkain. Jatkuvuutta edustaa sen liittyminen SMP:n historiaan – teema oli tärkeä SMP:lle läpi puolueen historian. Muutos sen sijaan tulee esiin ympäristön kääntyessä otolliseksi jahdille: skandaalit nousivat vuosikymmenen alussa esiin ja SMP kykeni valjastamaan ne vuoden 1983 vaalivoitoksi. Rötösherrajahdissa on havaittavissa myös vuosina 1979–1986 ikään kuin nousu ja taantuminen. Presidentinvaalit 1982 ja eduskuntavaalit 1983 signaloivat etenkin Veikko Vennamon retoriikassa muutosta parempaan. Lähestyttäessä vuoden 1987 vaaleja jahti alkaa kuitenkin menettää voimaansa ja tämä näyttäytyy paluuna vanhaan. Keskeinen rötösherrajahdin ominaisuus kuitenkin on, että se on hyvin selkeästi Veikon teema, eikä Pekka kovinkaan aktiivisesti osallistu siihen kirjoituksissaan *Suomen Uutisissa*. Ehkä tämä seikka osaltaan korostaa Veikon vaikutusvaltaa puolueessa. Hän kykeni ylläpitämään aihetta, joka oli hänelle tärkeä ja josta 1980-luvun SMP tuli tunnetuksi mutta jota puolueen puheenjohtaja, Pekka Vennamo, ei merkittävästi korostanut. Voidaankin sanoa, että rötösherrajahdissa SMP:n kunniapuheenjohtajalla oli selkeästi suurempi merkitys kuin puolueen varsinaisella puheenjohtajalla.

4.3 Pekka Vennamon verokapina

”Jokohan alkaisi olla verokapinan aika?”, kysyy Pekka Vennamo *Puheenjohtajan palstalla* maaliskuussa 1981. Kirjoituksessaan hän käsittelee Koiviston II hallituksen veropolitiikkaa, jossa hänen mukaansa puheet ja teot ovat ristiriidassa: veroja on luvattu laskea, mutta niitä jatkuvasti kuitenkin kiristetään.⁴⁷⁴ Pekka Vennamo kirjoittaa aiheesta jopa yllättävän paljon, ja lähes aina kirjoituksissa korostetaan verojen korkeutta ja tarvetta niiden vähentämiseen. Osaltaan veropolitiikan näkyvyyttä selittää se, että Pekka Vennamosta tuli 1983 Sorsan IV hallituksen toinen

⁴⁷² VV 1/1985.

⁴⁷³ VV 1/1986.

⁴⁷⁴ PP 11/1983.

valtiovarainministeri, niin sanottu veroministeri. Huomionarvoista kuitenkin on, että hän kirjoittaa paljon aiheesta jo ennen ministerin tehtäväänsä.

Ohjelmatasolla SMP:n veropoliittinen linja korostaa verojen leikkaamista. Vuosien 1959 ja 1967 puolueohjelmat ovat veropoliittikan osalta lähes sanasta sanaan samat. Molemmissa todetaan, että SMP ”pitää kansaan ja pienyritteliäisyyteen kohdistuvien kaikenlaisten verojen alentamista kiireellisenä ja välttämättömänä tehtävänä”. Tämän jälkeen korostetaan, että byrokratiaan menee liikaa verovaroja. Ohjelmissa tuodaan esiin myös, että mikäli kokonaisveroastetta ei ole mahdollista alentaa, tulee suurituloisten veroja kiristää ja pienituloisten vähentää. Vuoden 1992 puolueohjelma puolestaan ei ole identtinen sanasta sanaan, mutta siinäkin korostuu tarve verotuksen vähentämiseen.⁴⁷⁵ Keskeinen vaatimus veropoliitikassa näyttää olevan siis kokonaisveroasteen laskeminen ja vähimmäisvaatimuksena vahvempi progressio suuri- ja pienituloisten välillä.

Kriittinen asenne veroja kohtaan ei ole populististen puolueiden keskuudessa harvinaista. Esimerkiksi Ranskassa syntyi 1950-luvulla Pierre Poujaden ympärille populistinen liike, jonka ideologian keskiössä oli pienyrittäjien tukeminen ja verokapina⁴⁷⁶. Myös 1970-luvulla perustettua tanskalaista Edistyspuoluetta on pidetty verokapinapuolueena, joka vastusti kiivaasti myös valtion kasvavaa byrokraatiaa⁴⁷⁷. Tuorempana esimerkkinä mainittakoon Yhdysvalloissa 2010-luvulla vaikuttanut teekutsuliike, jonka yhtenä keskeisimpänä vaatimuksena on ollut verojen laskeminen ja valtion interventioiden vastustaminen⁴⁷⁸. Verojen ja byrokratian vastustaminen sopiikin hyvin populismiin. Teoreettisesti tarkasteltuna korkea verotus ja byrokraatia näyttävät eliitin tavoilta hallita ja rajoittaa kansan toimintaa. Nähdäkseni vastakkainasettelu kansan ja eliitin välillä rakentuu tällöin vahvasti populismin vertikaalille ulottuvuudelle. Vesa Vares on kuitenkin huomauttanut, että 1970-luvun uusliberalismin kanssa flirttailevat populistit – esimerkiksi juuri tanskalainen Edistyspuolue – eivät kyenneet ulosmittaamaan kannatustaan pohjoismaissa, koska uusliberalismi ei ollut vielä tuolloin päässyt sosiaalivaltion todelliseksi vaihtoehdoksi. Tilanne muuttui vasta 1990-luvulla, jolloin myös ”perinteinen” oikeisto omaksui uusliberalismin ajattelumalleja.⁴⁷⁹

SMP:tä ei kuitenkaan voida asettaa tähän ryhmään muutta mutkitta, koska puolue korostaa sosiaalipoliittikan merkitystä ja on taipuvainen suosimaan verotuksessakin pienituloisten

⁴⁷⁵ SPP:n puolueohjelma 1959; SMP:n puolueohjelmat 1967 ja 1992.

⁴⁷⁶ Shields 2004, 37–39.

⁴⁷⁷ Rydgren 2004, 474.

⁴⁷⁸ Postel 2012, 31–32. On tosin mainittava, että Tea Party -liikkeessä on niin vahvoja neokonservatiivisia elementtejä, että toisinaan sitä on kuvattu neokonservatiiviseksi liikkeeksi, jossa on populistisia piirteitä. Ks. esim. Csillag ja Szelényi 2015, 28.

⁴⁷⁹ Vares 2011, 12.

verovähennyksiä suurituloisten kustannuksella. Olihan se omien sanojensa mukaan köyhän ja pienen kansan puolue. SMP:n progressiomyönteisyys olisi varmasti ollut esimerkiksi Tanskan Edistyspuolueelle, puhumattakaan teekutsuliikkeestä, kauhistus. SMP:tä onkin pidetty talouspoliittisesti yhdistelmänä vasemmistolaista sosiaalipolitiikkaa ja toisaalta oikeistolaista yksityisomistuksen ja yritteliäisyyden riippumattomuutta korostavaa ajattelua. Voitto Helander ja Timo Toivonen kuvailivat 1970-luvulla, kuinka SMP rakensi talouspolitiikkansa sekä vasemmiston että oikeiston vastustamisen varaan – niin suurpääoman kuin yhteiskunnan mahdollisesti nähtiin sortavan kansaa.⁴⁸⁰ Tämä vaikuttaa pitävän paikkansa myös 1980-luvulla.

Veropolitiikan tarkastelu tarjoaa mielenkiintoisen ja haastavan esimerkin siitä, miten kansan määrittely ei noudata oikeisto–vasemmisto-jaon logiikkaa. Vaatimus verojen laskemisesta ja hyvinvointivaltion kasvattamisesta tuntuu ensi alkuun hyvin ristiriitaiselta. Populismien kontekstissa kansan ja eliitin vastakkaisuus – oli se vertikaalilla tai horisontaalisella ulottuvuudella – osoittautuu kuitenkin usein tärkeämmäksi kuin puhtaasti tulonjakoon perustuva politiikka. Verokapina kiinnittyy puolestaan muutokseen siitä syystä, että kyseessä on selkeästi SMP:n uuden puheenjohtajan tema, jota hän pitää paljon esillä.

4.3.1 Verokapinan piirteet

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että Pekka Vennamon veropolitiikkaa koskevissa kirjoituksissa korostuvat samat asiat kuin SMP:n puolueohjelmassakin: kokonaisveroastetta halutaan laskea ja vähimmäisvaatimus on progression tiukentaminen. Vennamo kirjoittaa syyskuussa 1979, että ”SMP vaatii ehdottomasti kokonaisveroasteen voimakasta alentamista”. Hän kuitenkin huomauttaa kirjoituksessaan, että vaatimuksen varjolla ei saa periä alenevia veroja esimerkiksi välillisin veroin, koska siitä hyötyvät suurituloiset.⁴⁸¹ Seikkaperäisempään tarkasteluun lienee kuitenkin hyödyllistä tarkastella verokapinan oikeistolaisia ja vasemmistolaisia elementtejä aluksi erikseen.

Oikeistolaisella talouspolitiikalla tarkoitan ajattelumallia, joka korostaa valtion intervention haitallisuutta taloudelle. Verot voidaan nähdä tällaisina interventioina, joilla Suomen kontekstissa rahoitetaan ensi sijassa julkista sektoria ja pyritään tasoittamaan tuloeroja. Talousliberalismiksi mielletty ajattelu korostaa markkinoiden itsesäätelyyyttä ja näin ollen valtion aktiivinen puutuminen markkinoihin manipuloi ”luonnollista” talouden toimintatapaa. On todettava, että talousliberalismia esiintyy monissa muodoissa ja laajalla skaalalla; aina uusliberalistien ”minimivaltiosta”

⁴⁸⁰ Helander ja Toivonen 1971c, 65–66. Ks. myös Borg 1964, 103–106.

⁴⁸¹ PP 38/1979. Ks. myös PP 11/1981; PP 48/1982; PP 38/1985.

sosiaaliliberaalien hyvinvointivaltioon.⁴⁸² En tässä yhteydessä syvenny talousliberalismin moniin määritelmiin tämän tarkemmin, vaan miellän oikeistolaisen talouspolitiikan politiikkana, joka asennoituu epäileväisesti verotuksen muodossa tuleviin valtion interventioihin. Vasemmistolainen talouspolitiikka puolestaan ymmärretään tässä yhteydessä interventioita suosivana näkemyksenä, joka tähtää ennen kaikkea tasaamaan tuloeroja verotuksen avulla.

Yksi oikealle kallellaan oleva ominaisuus Pekka Vennamon veropolitiikkaa koskevissa kirjoituksissa on pyrkimys verotuksen minimoimiseen. Hän korostaa, että verotuloja on kerättävä vain sen verran kuin on täysin välttämätöntä. Esimerkiksi maaliskuussa 1980 Vennamo kirjoittaa pitkän kirjoituksen verotuksen ongelmista. Hän toteaa aluksi, että kuntien ja valtion toiminta on rahoitettava verovaroin, mutta tämän jälkeen huomio kohdistuu verojen minimoimiseen: ”Veroja ei myöskään saa periä enempää kuin mitä välttämättömien tehtävien hoitamiseen ja palvelusten tuottamiseen tarvitaan. Valtion ja kuntien tulee toimia säästeleväisesti, jotta verotuksella ei tapeta työnteon ja yrittämisen halua maastamme”.⁴⁸³ Samansuuntaisesti Vennamo kirjoittaa lähes tarkalleen vuoden päästä: ”Järkevä verojen alentaminen merkitsee myös jopa valtion ja kuntien verotulojen lisääntymistä työnteon ja yrittämisen lisääntyessä ja kansan elintason noustessa”⁴⁸⁴. Sitaateista ei tee oikeistolaisia niinkään halu verojen minimoimiseen – harva kai pitää niitä itsetarkoituksena. Sen sijaan mielenkiintoista on se, että liian korkean verotuksen nähdään ikään kuin passivoivan. Liiallinen verotus ei siis kannusta työnteeseen, koska iso osa ansiosta menee verottajalle. Esiin nousee jopa ajatus, että mikäli verotettaisiin vähemmän, lisäisi se työnteekoa ja yrittämistä ja näin ollen myös verotuloja. Toisin sanoen Pekka puhuu verotuksen niin sanotuista dynaamisista vaikutuksista.

Byrokratian tulisikin Vennamon mielestä olla tehokkaampaa eikä sen toimintaan tulisi ohjata yhtään enempää rahaa kuin on täysin välttämätöntä. Vennamon mukaan näin ei kuitenkaan ole, vaan 1970-luvun kansanrintamahallitukset viitoittivat tien, jolla byrokratia ja holhous kasvavat koko ajan. Helmikuussa 1980 Vennamo luo katsauksen kuluneeseen vuosikymmeneen: ”Taakse jäänyt vuosikymmen oli maassamme erityisesti voimakkaan byrokratian kasvun aikaa, jolloin samalla vallassa olleet puolueet voimistivat otettaan sekä valtion että kuntien hallinnosta poliittisten virkanimitysten avulla”. Ei liene sattumaa, että Vennamo puhuu verotuksen yhteydessä ”valtion pohjattomasta rahanhimosta”, joka ilmenee kansalle kasvavina veroina⁴⁸⁵. Byrokratia näyttäytyy loputtomalta rahareialta, jonka varoista monia hyödyllisiä uudistuksia voitaisiin rahoittaa ilman, että

⁴⁸² Ks. esim. Olssen 2009, 1–22; Thorsten ja Lie 2007.

⁴⁸³ PP 10/1980.

⁴⁸⁴ PP 11/1981.

⁴⁸⁵ Ks. esim. PP 29/1982; PP 48/1982.

veroja tarvitsisi nostaa. Elokuussa 1981 Vennamo kirjoittaa SMP:n vastustamasta liikevaihtoveron korotussuunnitelmasta: ”Valtion budjetti on tasapainotettava nykyisten tulojen pohjalle, jolloin menoja on karsittava eikä tuloja lisättävä”.⁴⁸⁶

Ajatus tuhlailevasta valtiosta on erittäin selkeästi esillä Pekka Vennamon kirjoituksissa. Byrokratia näyttäytyy synonyymina kaikelle mielettömälle sääntelylle ja rajoittamiselle. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat liikenteen monet verot, äidinmaitovero, asumisen korkea verotus ja niin edelleen⁴⁸⁷. Vennamon kirjoituksissa välittyy kuva yhteiskunnasta, joka käyttää veroja kahlitakseen kansan hallintaansa. Tammikuussa 1981 hän kirjoittaa jälleen 1970-luvun kansanrintamahallitusten perinnöstä, jonka keskiössä on ollut kansan alistaminen holhoukselle: ”Vapaata yhteiskuntajärjestelmäämme on murennettu ja maastamme rakennettu vero- ja holhousyhteiskunta”⁴⁸⁸. Saman vuoden syyskuussa Vennamo rinnastaa Norjan parlamenttivaalit SMP:n veroprotestiin:

*Norjan vaalitulokset osoitti omalta osaltaan, että korkeitten verojen ja holhouksen yhteiskunnan tie alkaa pohjoismaissa olla kuljettu loppuun. Vaalitulokset osoitti, että kansalaisten omatoimisuutta ja yksilön vapautta kunnioittavat puolueet menevät voimakkaasti eteenpäin sekä että sosialismia tai ahdasmielisyyttä edustavat aatteet kärsivät väistämättömän tappion.*⁴⁸⁹

Jälleen korkeat verot ja holhous esiintyvät rinnakkain ja vastakkaisina omatoimisuudelle ja vapaudelle. Mielenkiintoisen kirjoituksesta tekee myös se, että hän nostaa esiin Norjan Edistyspuolueen (*Fremskrittspartiet*) menestyksen vaaleissa. Edistyspuolue oli 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa hyvin samankaltainen kuin nimikaimansa Tanskassa. Se syntyi veroprotestin ympärille ja kritisoi valtion interventioita.⁴⁹⁰ Vennamo toteaa kirjoituksessaan, että ”[v]aikka edistyspuoluetta ei voikaan verrata SMP:hen, kuvastaa sen nousu [...] muutoksenhalun voimakkuutta Norjassa. Myös tämä omalta osaltaan vallitsevia mielialoja Pohjolassa osoittavana mittarina ennustele SMP:lle jatkuvaa nousua myös tulevaisuudessa vaaleissa Suomessa [...]”. Vaikka Edistyspuolue ja SMP olivatkin erilaisia puolueita, vaikuttaa veropolitiikassa olevan joitain yhdistäviä tekijöitä – varsinkin jos muistellaan kirjoituksen alun vaatimusta verojen ja holhouksen vähentämisestä.

Myös pienyritykset näyttäytyvät Pekka Vennamon retoriikassa veroriiston uhreina. Tämä on SMP:n ohjelmatuotannon kanssa linjassa, joissa korostetaan pienyrityksen kahlitsevaa veroriistoa⁴⁹¹.

⁴⁸⁶ PP 35/1981. Ks. myös PP 11/1980.

⁴⁸⁷ Ks. esim. PP 8/1980; PP 22/1981; PP 29/1982.

⁴⁸⁸ PP 2/1981.

⁴⁸⁹ PP 37/1981.

⁴⁹⁰ Bjerkem 2016, 234–235. 1980-luvun lopulla Edistyspuolue alkoi muuttua selkeämmin maahanmuuttovastaiseksi.

⁴⁹¹ Ks. esim. SMP:n veropoliittinen erityisohjelma 1973 & 1981; SMP:n yrittämisen erityisohjelma 1974.

Vennamo kuvailee *Puheenjohtajan palstalla* lokakuussa 1982 pienyrittäjien merkitystä taloudelle: ”Laaja ja rehevä menestyvä työvaltainen pienyritteliäisyys on kansantaloutemme kantava voima. Jos pienyritteliäisyys ajetaan maassamme umpikujaan, romahtaa kansantaloutemme väistämättä”. Vennamo käsittelee kirjoituksessa hallituksen devalvaatiopolitiikkaa⁴⁹², joka hänen mukaansa suosii suuria yrityksiä ja sortaa pieniä: ”Lähes kaikki päätetyt toimenpiteet on kohdistettu pääomavaltaiselle suurteollisuudelle jopa samalla työvaltaisten pienten yritysten toimintamahdollisuuksia heikentäen”.⁴⁹³ Kirjoituksessa tulee esiin keskeinen yritysverotuksen jakolinja: pienet ja suuret yritykset. Näin ollen ongelma ei enää ole valtion interventio, vaan sen epäoikeudenmukainen kohdistuminen veropolitiikassa.

Ensisijainen vaatimus Pekka Vennamolla on, että juuri työvaltaisia pienyrityksiä tulisi tukea verotuksessa. Vähimmäisvaatimus on, että suuryrityksien verohelpotukset koneinvestointeihin lakkautetaan, koska ne ovat hänen mielestään syy työttömyyteen⁴⁹⁴. Vennamo kirjoittaa helmikuussa 1982 korkeasta työttömyydestä ja kansanrintamahallitusten virheellisestä politiikasta:

*Työllisyyden hoidon kannalta 1970-luvun pahin virhe oli siinä, että pääomien käyttöä työvoiman kustannuksella suosittiin niin verotuksella kuin muullakin talouspolitiikalla. Samalla kun kone- ja laiteinvestointeja on suosittu, on työvoiman käyttö muuttunut vuosi vuodelta kalliimmaksi. Tähän eivät niinkään ole syynä palkat kuin välilliset työvoimakustannukset, joita lisäämällä työnteosta on tehty vahingollinen asia, jota pitää rangaista.*⁴⁹⁵

Valtion interventiota suorastaan vaaditaan, kun käsittelyssä on suuri- ja pienituloisten epäoikeudenmukainen asema verottajan edessä. SMP:n yksi tunnuslause oli ”pienen ihmisen asialla” ja myös tämä ryhmä on huomioitu SMP:n veropolitiikassa. Pekka Vennamo käsittelee vuoden 1983 eduskuntavaalien alla Sorsan III hallituksen politiikkaa. Kirjoitus rakentuu ikään kuin vastineeksi Sorsan julkisuudessa esittämiin varoituksiin oikeistolaisen talouspolitiikan vaaroista. Vennamon mukaan Sorsan varoitukset ovat tekopyhyyden huipentuma, koska Sorsan johtama hallitus on itse harjoittanut ”reaganilais-thatcherilaista talouspolitiikkaa”, joka on lisännyt työttömyyttä, leikannut pienituloisilta ja antanut suurituloisille. Vennamo toteaaakin, että ”on enemmän kuin hämmästyttävää, että nyt Sorsa yrittää kääntää mustan valkoiseksi varoittelemalla oikeistolaisesta talouspolitiikasta, vaikka se on juuri sitä, mitä Sorsa on yhdessä [valtiovarainministeri] Pekkalan kanssa harjoittanut”.

⁴⁹² Devalvaatiopolitiikalla tarkoitetaan valuutan arvon alennusta suhteessa muihin valuuttoihin. Sillä pyritään parantamaan yleensä teollisuuden ja viennin kilpailukykyä. Kiander 2001, 9–16.

⁴⁹³ PP 41/1982.

⁴⁹⁴ Ks. esim. PP 35/1981; PP 7/1982; PP 41/1982.

⁴⁹⁵ PP 7/1982.

Kirjoituksessa Vennamo hyvin selkeästi irtisanoutuu oikeistolaisesta talouspolitiikasta ja asettuu pienituloisten puolelle.

Pekka Vennamon veropolitiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa on siis havaittavissa vivahteita niin oikeistolaisesta ”pienen valtion” vaatimuksesta kuin vaatimuksia vahvemmassa interventioista. Jokaiselle tuntuu olevan jotakin, eikä veropolitiikassa ole kovinkaan paljon muuta yhdenmukaisuutta kuin vaatimus pienemmistä veroista kansalle ja eliitin vaikutusvallan pienentäminen. Populismien tutkimuksesta saattaakin löytyä apua Pekan verokapinan hahmottamiseen. Populismien ja hyvinvointivaltion suhdetta on tutkittu jonkin verran, ja keskeinen havainto on se, että monet populistiset puolueet voivat samanaikaisesti kannattaa hyvinvointivaltiota ja silti kritisoida sitä ylläpitäviä instituutioita. Tällöin ongelma ei ole itse hyvinvointivaltiomalli, vaan sen toiminta – toisin sanoen verovarot kohdistetaan väärin. Sen sijaan, että ”tavallisen kansan” maksut menisivät ”pienelle ihmiselle”, ne menevätkin byrokraatiaan, jota eliitti kontrolloi.⁴⁹⁶ Tältä pohjalta myös Pekka Vennamon kirjoitukset asettuvat hieman ymmärrettävämpään muotoon. Vennamo näkee hyvinvointivaltion itsessään kannatettavana, mutta ongelmana siinä on suuri byrokraatia, joka kontrolloi ihmistä. Toisaalta taas suuryhtiöt ja suurituloiset eivät maksa maksukykynsä mukaan veroja, ja näin ollen tarvittavat verot revitään ”tavallisen kansan” selkänahasta.

4.3.2 Verovaalit 1983 ja Vennamo veroministeriksi

1980-luvulle tultaessa voidaan nähdä verokapinalle olleen jossain määrin tilausta. 1960- ja 1970-luvut olivat hyvinvointivaltion laajenemisen aikaa Suomessa ja tämä näkyi myös verorasituksessa⁴⁹⁷. Myös devalvaatiopolitiikka, jolla pyrittiin rahan arvoa laskemalla parantamaan teollisuuden ja viennin kilpailukykyä, oli rahapolitiikan työkalupakissa Suomessa 1950-luvulta aina 1980-luvulle saakka. Devalvaatiossa kuluttajien maksukyky tapaa laskea, koska tuontitavaroiden hinta nousee.⁴⁹⁸ Edellä mainitut toimenpiteet toki heikensivät jossain määrin kuluttajien asemaa, mutta toisaalta laajemmat hyvinvointipalvelut vähensivät köyhyyttä ja tasasivat tuloeroja⁴⁹⁹. Tärkeää on myös

⁴⁹⁶ Ks. esim. de Koster et al. 2012, 5–7; Michel 2017, 16–20. Edellä mainituissa lähteissä tarkastellaan etenkin oikeistopopulismien ja radikaalioikeistopopulismien suhdetta hyvinvointivaltioon, mutta yleisempi luonnehdinta vaikuttaa sopivan populismiin myös laajemmin. Oikeistopopulismien kontekstissa keskeistä on hyvinvointipopulismien rinnalla esiintyvä hyvinvointisovinismi. Hyvinvointisovinismissa määritellään, kuka on oikeutettu hyvinvointivaltion tarjoamiin palveluihin, ja tällöin se usein yhdistyy maahanmuuton vastustamiseen. Aineistossani ei kuitenkaan nouse kovinkaan voimakkaasti hyvinvointisovinismi esiin (Veikko Vennamo käsittelee maahanmuuttoa 1980-luvun puolivälistä lähtien toisinaan, mutta yleensä kirjoitukset rakentuvat kehitysavun eikä sosiaaliturvan ympärille).

⁴⁹⁷ Puoskari 2012, 142–144.

⁴⁹⁸ Devalvaatioita tehtiin toisen maailmansodan jälkeen Suomessa noin 10 vuoden välein: vuosina 1957, 1967, 1977–1978, 1982 ja 1991. 1980-luvulla devalvaatiopolitiikasta pyrittiin pääsemään eroon ns. vakaan markan politiikalla. Uusi linja piti vuoteen 1991 saakka, jolloin Esko Ahon hallitus joutui laman takia jälleen turvautumaan devalvaation. Ks. Kiander 2001, 9–28.

⁴⁹⁹ Nurminen 2012, 158–163.

huomioida, että Suomen talous oli miltei jatkuvassa noususuhdanteessa koko 1980-luvun. Talouden noususuhdanne yhdistettynä Korpilammen seminaarissa omaksuttuun näkemykseen hyvinvointivaltion kehittämistä kasvattamisen sijaan johti myös verojen hillitsemiseen. Kokonaisveroaste hieman kasvoi, koska palvelutkin lisääntyivät, mutta noususuhdanteessa valittu linja ei aiheuttanut suurta kipuilua puoluekentässä.⁵⁰⁰ Voidaankin ajatella, että SMP:n verokapinalta lähti jossain määrin pohja alta 1980-luvun alussa, kun hallitukset ajoivat samoja tavoitteita kuin SMP.

SMP:lle osui kuitenkin otollinen hetki verokapinalle vielä vuoden 1983 eduskuntavaalien alla. Vuonna 1982 sairauspäivärahaista sekä tapaturma- ja liikennevakuutuksen päivärahoista tuli verotettavaa tuloa. Vuoden 1983 alusta alkaen puolestaan kansaneläkkeet tulivat verotuksen piiriin.⁵⁰¹ Nämä uudistukset ovatkin vahvasti esillä Vennamoiden kirjoituksissa 1980-luvun alussa. Uudistukset nähdään täysin luvattun kevyemmän veropolitiikan vastaisina. Kirjoituksissa korostetaan, miten epäoikeudenmukaista on verottaa henkilöitä, jotka jo valmiiksi ovat heikossa asemassa⁵⁰². Näissä kysymyksissä Vennamot asettuvatkin sosiaalipoliittisesti selkeästi vasemmalle.

Pekka Vennamo kirjoittaa jo toukokuussa 1980 sairauspäivärahojen ja tapaturma- sekä liikennevakuutuspäivärahojen uudistusta valmistelevalta SOVE-toimikunnasta. Vennamo toteaa, että SMP vastustaa jyrkästi sosiaalietuuksien verotusta, koska ”[m]erkitsisihän se sitä, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kansalaistemme asema edelleen heikkenisi”. Hän ei myöskään usko etuuksien edeltävään korottamiseen, vaan epäilee eläkkeiden tason jämähtävän paikoilleen, jolloin inflaatio nopeasti nakertaa päivärahat olemattomiin.⁵⁰³ Elokuussa 1981 Vennamon retoriikka on jo selkeästi kärkevämpää. Hän puhuu, että SOVE-toimikunnan esitys muuttaa sosiaaliturvajärjestelmän ”tuloerojen säilyttämisjärjestelmäksi”. Vennamon mukaan suunta verotuksessa on täysin väärä – perustoimeentulon pitäisi olla verovapaata: ”SMP pitää kiinni perustoimeentuloturvan verovapaudesta jokaisen kohdalla. Tällöin tarve muuhun taloudelliseen apuun vähenee ja yhteiskunnan byrokratia kapenee kaikilla tasoilla, ei vähiten verotuksessa”.⁵⁰⁴

Myös Veikko Vennamo käsittelee aktiivisesti SOVE-toimikunnan edesottamuksia. Veikon retoriikassa korostuu poikaansa verrattuna vahvemmin vastakkainasettelu suuri- ja pienituloisten

⁵⁰⁰ Smolander 2010, 376–377. Vrt. Turkkila 2011, 164. Juhani Turkkila tuo esiin, että kuitenkin reaalin tulovero keveni vuosina 1977–1989.

⁵⁰¹ Niemelä et al. 2007, 6.

⁵⁰² On toki huomioitava, ettei Pekka Vennamo tuo kovinkaan voimakkaasti esiin, että kansaneläkkeitä ja sairasturvakuutuksia ensiksi nostettiin 1980–1982 juuri osaltaan sen takia, etteivät ne laskisi liikaa, kun niitä aloitetaan verottamaan 1983. Ks. HE 98/1981 vp; HE 178/1982 vp.

⁵⁰³ PP 19/1980. Ks. myös PP 6/1981.

⁵⁰⁴ PP 34/1981. Ks. myös PP 29/1982.

välillä. Näin etenkin, kun SOVE-uudistuksen käsittely siirtyi 1980-luvun alussa koko ajan selkeämmin työmarkkinajärjestöille ⁵⁰⁵. Hänen mukaansa uudistus merkitsee ”hervittävästä suunnanmuutosta”, jossa ”kantavat verotusperiaatteetkin on pantu pääläelleen”. Veikon mukaan uudistus häpäisee kestävän sosiaaliturvan periaatteen ja suosii suurituloisia, koska ansiosidonnaisuus on läsnä uudistuksessa. Hän toteaaakin, että ”[k]apitalismin eriarvoisuuden ideologia upotettiin häpeämättömästi sosiaaliturvaamme”.⁵⁰⁶

Kansaneläkeuudistus oli ehkä vielä otollisempi SMP:n verokapinan näkökulmasta. Uudistus toteutettiin monessa osassa 1980-luvun mittaan. Vuosina 1980–1982 eläkkeitä ensin korotettiin ja tammikuussa 1983 kansaneläkkeistä tuli verotettavaa tuloa – vain alle neljä kuukautta ennen eduskuntavaaleja. Toki uudistus oli tiedossa jo ennen vuotta 1983, mutta se realisoitui juuri vaalien alla. Vuoden alusta astuivat vielä voimaan kansanedustajien sopeutumiseläkkeet ⁵⁰⁷, joten Vennamoilla oli hedelmällinen maaperä rakentaa mielikuvaa asetelmasta, jossa hallitus leikkaa kansan eläkkeitä samalla kun se parantaa omiaan.

Pekka Vennamo kirjoittaa tammikuussa 1983 erittäin seikkaperäisen ja koko palstan kattavan kirjoituksen kansaneläkeuudistuksen vaiheista eduskunnassa. Keskeinen viesti on se, että ainoastaan SMP on eduskunnassa systemaattisesti vastustanut kansaneläkkeiden verotusta. Vasta kun uudistus on jo tulossa voimaan, kokoomus, SKL ja SKDL:n vähemmistö uskaltavat vastustaa uudistusta äänien toivossa.⁵⁰⁸ Maaliskuun alussa Pekka nostaa esiin kansanedustajien sopeutumiseläkkeet, joita keskusta on vaalien alla alkanut propagandasyistä vastustaa. Samoin kokoomus on alkanut vastustaa kansaneläkkeiden verotusta, vaikka muuten ”[k]okoomus on koko ajan vaatinut eläkkeiden ja muun sosiaaliturvan leikkaamista”. Hän toteaaakin kirjoituksessaan, että ”[n]yt jos koskaan tarvitaan äänestäjältä valppautta erottaa väärät profeetat oikeista”.⁵⁰⁹ Veikko Vennamo menee tyylilleen uskollisesti askeleen poikaansa pidemmälle analyysissaan kansaneläkeuudistuksesta. Veikon mukaan Suomi on ”palaamassa aste asteelta takaisin menneisyyden vanhusten nälkäaikaan”, kun verotus osuu kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin.⁵¹⁰ Vaalien jälkeen huhtikuussa 1983 Veikko kirjoittaa, miten hän saa paljon puheluita huolestuneilta eläkeläisiltä, jotka tiedustelevat, että ”kyllä kai SMP pysyy vaalipuheissaan, eikä petä eläkeläisiä”. Veikko vakuuttaa, että SMP:n linja pitää

⁵⁰⁵ Niemelä 2014, 133–147. SOVE-uudistuksessa sosiaali- ja terveysministeriö sekä valtiovarainministeriö taistelivat vaikutusvallastaan. Lopulta uudistus sidottiin tupo-neuvotteluihin ja näin ollen työmarkkinajärjestöjen vaikutus oli ilmeinen lopputulokseen.

⁵⁰⁶ VV 25/1981. Ks. myös VV 16/1982.

⁵⁰⁷ Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2003, 6.

⁵⁰⁸ PP 4/1983.

⁵⁰⁹ PP 10/1983.

⁵¹⁰ VV 2/1983.

vaalien jälkeenkin. Hänen mukaansa kansaneläkkeiden turvaamiseksi ei tarvitse nostaa veroja, vaan tarvittavat varat saadaan, kun ”poistetaan valtion tuhlailumenoja sekä muita tarpeettomia menoja”.⁵¹¹

Vennamot siis valjastavat kansaneläkekysymyksen tehokkaasti yhdeksi vaalivankkureidensa vetäjäksi. Eläkekysymyksen merkitys eduskuntavaalien tulokseen tunnustetaankin vaalien jälkeen. ”Maaliskuun eduskuntavaalit käytiin laajalti eläkeläisten merkeissä. [...] SMP:n sitkeä taistelu ja karneat paljastukset eduskuntavaalien lähestyessä herättivät kuitenkin kansan”, Veikko Vennamo toteaa.⁵¹² Myös Pekka Vennamo on tuonut esiin poliittisen uransa jälkeen, että kansaneläkeuudistus vaikutti SMP:n vaalimenestykseen 1983. Hän toteaa haastattelussa vuonna 2004, että vaalikampanjan alussa mikään ei viitannut SMP:n suureen menestykseen, ja SMP:n tavoitteena oli säilyttää seitsemän kansanedustajapaikkaansa. Hänen mukaansa ilmapiiri kuitenkin selkeästi muuttui vaalitaistelun aikana, ja SMP kykeni erottumaan ainoana kansaneläkkeiden verotusta vastustavana puolueena eduskunnassa.⁵¹³ Voidaan todeta, että kansaneläkkeiden verotus osui sopivaan ajankohtaan, joka varmasti osaltaan lisäsi myös SMP:n kannatusta. Verokapina yhdistettynä rötösherrajahtiin korosti korruptoituneen eliitin ja kansan välistä kahtiajakoa; kansaa verotetaan samalla kun rötösherrat tuhlailevat verovaroja rötöksiin.

Vuosi 1983 on myös SMP:n verokapinan osalta tietynasteinen katarsis – huojennus, vapautus ja käänne parempaan. Pekka Vennamosta tuli Sorsan IV hallituksen toinen valtiovarainministeri eli veroministeri⁵¹⁴. Yksi hallituksen keskeisistä veropoliittisista tavoitteista oli rajoittaa veroasteen nousu 1983–1986 yhteen prosenttiin⁵¹⁵. Tätä tehtävää Pekka Vennamo alkoi tarmokkaasti hoitaa. Vuodesta 1983 Vennamon veropolitiikkaa käsittelevät kirjoitukset keskittyvätkin pääasiassa erilaisiin verohelpotuksiin, joita hallitus on tehnyt. Jokainen budjetti on Vennamon mukaan edellistä kevyempi veronmaksajille. Esimerkiksi vuoden 1986 budjetin suhteen hän toteaa, että ”suurimmat voitot saavutimme taas verohelpotusten ohjaamisessa vaikeuksissa oleville pienyrityksille sekä pienempituloisille kansalaisille”⁵¹⁶. Maaliskuussa 1986 hän on jopa hieman turhautunut siihen, että julkisuudessa verokevennyksiä ei ole käsitelty sen enempää: ”Välistä tulee ajatelleeksi, että mitä mieltä veronkevennyksissä on, jos kerran joka tapauksessa aina hallitusta arvostellaan siitä, että

⁵¹¹ VV 15/1983.

⁵¹² VV 21/1983.

⁵¹³ Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

⁵¹⁴ Pekka Vennamo kuvailee työnjaon I valtiovarainministerin (Ahti Pekkala, kesk.) ja II valtiovarainministerin välillä jakautuneen veropolitiikassa niin, että Pekkala hoiti jokavuotisten verolakien esittelyt (verotaulukot, inflaatiotarkastukset jne.), kun taas Pekka itse hoiti pidemmän aikavälin veropolitiikkaa – ts. asioita, jotka liittyivät verorakenteeseen. Ks. PP 4/1985. Ks. myös Pekka Vennamon haastattelu, 2004. VMA, EK.

⁵¹⁵ Pääministeri Kalevi Sorsan IV hallituksen ohjelma 11.5.1983. <<https://valtioneuvosto.fi/-/63-paaministeri-kalevi-sorsan-iv-hallituksen-ohjelma>> [luettu: 5.4.2021]

⁵¹⁶ PP 36/1985.

verotus kiristyy, vaikka kehitys olisikin päinvastainen”. Pekka on selkeästi saanut tuntea nahoissaan hallitusaseman raskauden. Vennamon mukaan täytyy kuitenkin olla tyytyväinen siihen, että Sorsan IV hallitus ”on vihdoinkin ja viimein saanut edellisiltä kansanrintamahallituksilta periytyneen verojen kiristymiskiirteen katkaistuksi ja verot ovat alkaneet keventyä”.⁵¹⁷ Hän puhuukin seuraavassa numerossa hallituksen ”jatkuvasta veronkevennysohjelmasta”⁵¹⁸, jota tukemaan SMP asettuu.

Myös Veikko Vennamo antaa veroministerille taustatukea ja pitää esillä hallituksen aikaansaamia verohelpotuksia⁵¹⁹. Niin ikään Veikon tutut retoriset keinot astuvat esiin SMP:n päästyä hallitukseen. Hän alkaa puhua veropolitiikastakin narratiivien avulla, joissa esiintyvät päähenkilöinä jälleen kartanonherrat ja torpparit. SMP:n hallitustaipaleen alussa kesäkuussa 1983 Veikko kirjoittaa, miten torpparien epäoikeudenmukainen työvelvollisuus kartanonherroille rasitti torppareita. Hänen mukaansa riisto on Suomessa 1980-luvulla ollut vielä pahempaa: ”Harvempi kuitenkin on tullut ajatelleeksi, että tällä hetkellä yhteiskunta kartanoherrana riistää kaikkia kansalaisia keskimäärin niin, että tavallisen kansalaisen on tehtävä seitsemän kuukautta ilmaiseksi työtä yhteiskunnalle”. Vennamon mukaan kartanoherra oli ”pikkupoika” verrattuna tämän päivän riistäjään, eli yhteiskuntaan.⁵²⁰ Maaliskuussa 1984 hän puolestaan vertaa tilannetta sodanjälkeisiin vuosiin. Tuolloin omatoimisuus, ahkeruus ja pienyritteliäisyys kukoisti, jonka ansiosta jälleenrakennustyö tapahtui ennennäkemättömän nopeasti. Tämän jälkeen kuitenkin tapahtui käänne huonompaan, kun yhteiskunta alkoi ”riistoverottamaan” kansaa. Lopulta eduskuntavaaleissa 1983 kansa antoi vihdoinkin tuomionsa. Vennamon mukaan muutos osoittaa, että ”Suomen kansa on edelleen terve”, jota osoittaa ”laaja yrityshalukkuus sekä tehottoman byrokratian vastustus”. Hän toteaa kirjoituksensa lopussa, että ”[o]n jo korkea aika suomalaisen yhteiskuntapolitiikan palata takaisin juurilleen. Näissä juurissa on kansallinen voimamme”.⁵²¹ Vuosi 1983 näyttää myös veropolitiikan suhteen ja paluuna takaisin oikealle linjalle.

Verokapinassa jatkuvuutta edustaa veropoliittinen linja, joka perustuu, SMP:läisittäin ilmaistuna, niin yhteiskunnan kuin rahankin mahdin vastustamiseen. SMP:n verokapina onkin parhaiten ymmärrettävissä populismin teoreettisen viitekehyksen kautta. Kansaa uhkaa yhtäältä valtio sekaantumalla liiaksi kansalaisten elämään verotuksen avulla. Toisaalta taas hyvinvointivaltio sellaisenaan koetaan kannatettavana, kunhan sen rakentamiseen osallistuu myös varakkaat. Vaatimus kokonaisveroasteen madaltamisesta kumpuaakin siitä, että verorasitus ei jakaudu tasaisesti. Sen

⁵¹⁷ PP 11/1986.

⁵¹⁸ PP 12/1986.

⁵¹⁹ Ks. esim. VV 39/1985; VV 45/1985.

⁵²⁰ VV 23/1983.

⁵²¹ VV 9/1984.

sijaan muutokseen viittaa veropolitiikan suuri näkyvyys, joka johtuu ennen kaikkea siitä, että aihe vaikuttaa olleen Pekka Vennamolles tärkeä. Tätä voidaan pitää sikäli hieman yllättävänä, että veropolitiikan esilläpito saattoi antaa SMP:n vastustajille aseita: SMP:n veropolitiikka jakautui ympäri perinteistä vasemmisto–oikeisto-janaa ja näin ollen se olisi ollut helppo esittää vain populistiseksi demagogiaksi. Muutos tuli 1980-luvulla myös ulkoisesti. Talouspolitiikan, ja näin ollen myös veropolitiikan, eetos muuttui ja talouden noususuhdanne mahdollisti verojen kasvun rajoittamisen. Näin ollen Pekka Vennamo kykeni veroministerinä rajoittamaan verojen kasvua pitäen silti samalla kiinni hyvinvointiyhteiskunnan rakenteista. Ilmeistä kuitenkin on, ettei tämä riittänyt vuoden 1987 eduskuntavaaleissa – SMP sai vaalitappion, josta se ei enää koskaan toipunut.

5 Johtopäätökset

Aiemmassa tutkimuksessa 1980-luvun SMP:tä on kuvailtu nojaamalla vahvasti puolueen muutokseen. Puolueen eduskuntavaalivoitto vuonna 1983 on nähty symbolisoineen puolueen muuttumista urbaaniksi lähiöiden puolueeksi ja rötösherrajahti on usein esitetty ikään kuin 1980-luvun alun ilmiönä, jonka SMP onnistui valjastamaan vaalivoitoksi. Nämä johtopäätökset eivät ole missään nimessä vääriä, mutta ne antavat tämän tutkielman valossa liian yksipuolisen kuvan puolueen kehityksestä 1980-luvulla. Aiemmissa tulkinnoissa SMP:n mukautuminen muuttuvaan ympäristöön on monilta osin jäänyt tutkimatta. On ilmiselvää, että pienviljelijöiden intressipuolueena ensimmäisen suuren vaalivoittonsa vuonna 1970 saanut SMP oli suuren murroksen edessä 1980-luvulla, kun pientila-Suomesta oli tullut osa menneisyyttä lopullisesti. Tämä aiheutti ilmiselvästi paineita puolueen identiteetille, joka manifestoitui puheessa kansasta. Tässä tutkielmassa tarkasteltiin juuri tätä muutosta Vennamoiden retoriikkojen näkökulmasta: miten Pekka ja Veikko Vennamo määrittelivät kansaa vuosina 1979–1986 *Suomen Uutisten* kirjoituksissa? Tällöin hyödylliseksi osoittautui heidän retoristen keinojensa sekä kansaan liitettävien väestöryhmien, arvojen ja elämäntapojen erittely ja vertailu heidän kirjoituksissaan.

Hieman paradoksaalisesti Vennamoiden kansaan kuuluu 1980-luvullakin kiinteästi pien- ja perheviljelijät. Edelleen he kirjoittivat *Suomen Uutisissa* erittäin usein maatalouspolitiikasta, ja kirjoitusten keskiössä on edelleen pien- ja perheviljelmien puolustaminen. Näin ollen SMP:n urbanisoituminen ei vaikutakaan niin nopealta kehityskululta. Ilmeistä kuitenkin on, että pienviljelijät näyttäytyvät ennen kaikkea talonpoikaisen tradition ylläpitäjinä. Veikko Vennamo hahmottelee kirjoituksissaan maatalouden kehitystä toistuvasti talonpojan kehyskertomuksen avulla. Hän kuvaa, miten talonpoikainen kansa takasi rauhan Suomen sisällissodan jälkeen ja toisen maailmansodan jälkeisinä vaaran vuosina. Talonpoikaisuus on Veikolle kiinteä osa suomalaiskansallista kertomusta rehdistä ja ahkerasta kansasta. 1980-luvulla hän näkee tämän tradition uhatumpana kuin koskaan ennen, koska pienviljelijävaltainen maatalous on lopullisesti katoamassa yhteiskunnan rakennemuutoksen edetessä väijäämättä. Pekka Vennamo puolestaan on ikään kuin seuraavassa maatalouspolitiikan kehityksen vaiheessa. Hän puhuu usein maatalousyrittäjistä ja -yrityksistä, ja 1980-luvun perhe- ja pienviljelmien ongelmat vaikuttavat usein samanlaisilta kuin pienyritysten. Pekan mukaan suurin uhka pienviljelijöille on paisuva byrokratia ja jatkuva elinkeinoalan säännöstely. Talonpoikaisuus näyttäytyy kyllä arvokkaana osana Suomen historiaa, mutta hänen retoriikastaan ei välity samanlaista kaipausta menneeseen kuin isänsä retoriikasta.

Vennamoiden välinen ero on ymmärrettävissä sukupolvien erolla. Veikko Vennamon poliittinen ura rakentui aina 1940-luvulta alkaen pientilallisten aseman ajamiseen, kun taas Pekka on 1940-luvulla syntynyt paljasjalkainen helsinkiläinen. Pekan aloittaessa poliittisen uransa 1960-luvun lopulla peltojen paketointi ja maaltamuutto kävi kiivaimpana, ja maaltamuuton mainingit olivat suurelta osin jo tasaantumassa Pekan noustessa SMP:n puheenjohtajaksi vuosikymmen myöhemmin. Ei liene siis ihme, ettei Pekalla ole isänsä tavoin yhtä läheistä suhdetta pientila-Suomeen. Tarkasteltaessa Vennamoiden maatalouspolitiikkaa koskevia kirjoituksia vuosina 1979–1986 vaikuttaa siltä, että heillä on käytössä ikään kuin kahden kärjen taktiikka. Veikko vetoaa SMP:n vanhempaan pienviljelijätaustaiseen jäsenistöön, kun taas Pekka pyrkii maatalouspolitiikassa kohti seuraavaa vaihetta. 1980-luvulla Vennamot koettavatkin valjastaa ajan nousevan aatteen, ekologisuuden, osaksi maatalouspolitiikkaansa. He näkevät luonnonmukaisen viljelyn pienviljelijöiden tulevaisuutena ja asettavat vastakkain luontaismaataloutta harjoittavat pientilat ja teolliset suurtilat. Vennamot siis vaikuttavat tekevän sovellutuksen 1970-luvun alun vaalivoittojen reseptistä – tällä kertaa pienviljelmille ja suurtiloille on vain uudet nimittäjät. Vennamot asennoituvatkin melko myönteisesti ympäristöliikkeiden nousuun 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Suhde liikkeisiin muuttuu kuitenkin ongelmallisemmaksi 1980-luvun edetessä, kun käy selväksi, ettei esimerkiksi Vihreä liike ajattele luonnonläheisyyttä samalla tavalla pienviljelijän perspektiivistä kuin Vennamot.

Maatalouspolitiikan lisäksi jatkuvuutta Vennamoiden kirjoituksissa edustaa kansan arvopohja. Tutkielmani valossa kansan arvopohja muodostuu kansalliskonservatiivisista arvoista koti, uskonto ja isänmaa. Kansakunta näyttäytyy hyvin orgaanisena kokonaisuutena, joka kehittyy ikään kuin alhaalta ylöspäin – kansan tavoista, tottumuksista, traditioista ja arvoista. Tältä osin molemmat Vennamot kiinnittyvät vahvasti kulttuurinationalistiseen traditioon. Perhe näyttäytyy Vennamoiden teksteissä kansakunnan perusyksikkönä, joissa lapset kasvatetaan kansalaisiksi. He molemmat korostavatkin kotikasvatuksen merkitystä, joka tulee ilmi esimerkiksi kotihoidontuen suosimisessa ja päivähoitojärjestelmän vastustamisessa. Vennamoiden välillä on kuitenkin selkeä sukupolviero: Veikolle lastenkasvatus on ensisijaisesti äitien tehtävä, kun taas Pekka korostaa kirjoituksissaan useammin myös isien kasvatusvastuuta. Vennamot näkevät myös uskonnon roolin hieman eri tavalla. Veikolle se on keskeinen kansan arvopohjan muodostaja, kun taas Pekalle se merkitsee paljon etäisempää kulttuurillista traditiota. Vennamoiden kirjoitusten valossa SMP:n arvopohja ei siis mitenkään merkittävästi muuttunut 1980-luvulla, vaikka pieniä painotuseroja onkin havaittavissa. Isä ja poika vaikuttavat nojaavan konservatiiviseen näkemykseen yhteiskunnasta, jossa traditioiden avulla parhaat käytännöt ja arvot siirretään sukupolvelta toiselle.

Yhteiskunnan rakennemuutos kuitenkin toi myös muutospaineita kansa-käsitteelle. Ilmeisin muutos oli juuri pientilavaltaisen Suomen katoaminen ja kaupungistuminen. SMP totisesti muuttui lähiöiden puolueeksi, mutta oleellinen tarkennus on kuitenkin tehtävä: kansan ideaali elinympäristö ei Vennamoiden mukaan ole kerrostalolähiöt, vaan paremmin omakoti- tai rivitalolähiöt. He eivät pyri muuttamaan kerrostalolähiöitä ikään kuin sisältä päin, vaan näkevät omistetun kodin kansan ihanteellisena asumismuotona, joka antaa kansalle suojaa ja itsenäisyyttä valtiovaltaa vastaan. Vennamot siis kiinnittyvät konservatismiin tässäkin kysymyksessä. Heidän välillään on kuitenkin hienoinen painotusero tämänkin kysymyksen suhteen. Veikolle lähiöt ovat luonnottomia ihmiskasautia, kun taas Pekalle lähiöt näyttävät valitettavilta, mutta välttämättömillä suurkaupunkien elementeiltä.

Tutkielmani pohjalta voidaan päätellä, että SMP:n ”lähiöityminen” mahdollisesti rajoittui kasvavien asutuskeskusten reuna-alueille, omakoti- ja rivitalolähiöihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö heidän viestinsä olisi saattanut saavuttaa kannatusta myös kerrostalolähiöissä – olihan moni pienviljelijä mahdollisesti päätenyt juuri kerrostalolähiöihin maalta muutettuaan. Ainakin SMP:n kannatuspohja siirtyi 1980-luvulle tultaessa juuri suuriin kaupunkeihin. Oleellista on kuitenkin ymmärtää, ettei SMP 1980-luvulla samalla tavalla vedonnut lähiöiden kansaan kuin esimerkiksi Perussuomalaiset Timo Soinin johdolla vuosikymmeniä myöhemmin. Asuntopolitiikankin suhteen Vennamoilla – etenkin Veikolla – tuntuu olevan vähimmäistavoitteena ikään kuin siirtää pienviljelmien asumismuoto urbaaniin ympäristöön. Tällöin ahtaat lähiöt ovat anomalia, kun taas omistettu talo kaupungin reuna-alueilla muistuttaa edes jossain määrin talonpoikaisen omistuksen vapaudesta.

SMP:n kannattajakunnan urbanisoitumisen lisäksi myös kannattajakunnan elinkeinorakenne muuttui. SMP:n kannattajista valtaosa lukeutui työväestöön 1980-luvulla ja puolue pyrki taistelemaan kiivaasti työväestön äänistä. Tutkielmani osoittaa, että Vennamot pitivät ahkerasti esillä työväestön asioita ja pyrkivät profiloimaan SMP:tä työväenpuolueeksi. Vennamoiden kirjoitusten perusteella työväestöä uhkaa ennen kaikkea ammattiyhdistyspamput sekä suuri raha. Suuri raha on vastuussa ajan uudesta ilmiöstä, kiinteästä työttömien ryhmästä, jotka ovat joutuneet työttömiksi juuri teollisuuden alan työtehtävistä. Etenkin Veikko pitää esillä, miten työttömyys toimii suurelle rahalle tapana kontrolloida palkkatasoa, koska työväestö on työttömyyden pelossa nöyrä. Toisaalta taas vasemmiston hallitsema ammattiyhdistysliike vaikuttaa voimattomalta murroksen edessä ja se usein keskittyykin oman asemansa pönkittämiseen eikä työväestön etujen ajamiseen. Vennamot selkeästi pyrkivät tarttumaan vasemmiston kriisiin 1980-luvulla: SKDL oli hajaannuksessa ja SDP:kin otti askeleen oikealle. Vasemmiston kehitys näyttää Vennamoille merkinä siitä, että työväestöä ei

edusta enää kukaan. He tarjoavatkin SMP:tä työväestön käyttöön. Retoriikan kannalta mielenkiintoisen esimerkin SMP:n työväenpuoluesuuntauksesta antaa Pekka Vennamon kirjoittamat vappupuheet, jotka korostavat SMP:n asemaa ei-sosialistisena työväenpuolueena. Pekka ikään kuin kaappaa vasemmistolaiseen traditioon kuuluvan vappupuheperinteen ja riisu tämän puhetyypin vasemmistolaisesta retoriikasta.

Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen kannalta seuraava muutos oli kuitenkin jo hyvässä vauhdissa 1980-luvulla. Teollisuusyhteiskunta oli nopeasti muuttunut palveluyhteiskunnaksi. Veikko liittää palvelualat osaksi narratiivia kansan vaelluksesta pelloilta tehtaihin ja tehtaista palvelualalle tai työttömyyskortistoon. Hän näkee palvelualan työntekijät poliittisesti kodittomina, koska vasemmisto keskittyy perinteisiin ”duunareihin”, oikeisto pääomapiireihin ja keskusta suurviljelijöihin. Mielenkiintoinen havainto on kuitenkin se, että Pekka ei pidä palstallaan palvelualojen asiaa juuri ollenkaan esillä. Voisi ajatella, että SMP:n olisi ollut helpompi saada kannatusta palvelualojen suunnalta kuin vasemmiston dominoivasta työväestöstä, ja näin ollen puolueen puheenjohtajakin olisi aktiivisesti hakenut uutta äänestäjäkuntaa tästä nopeasti kasvavasta elinkeinonalasta. Voidaan spekuloida, että ehkä Pekka ei nähnyt SMP:n varmistaneen kannatustaan työväestönkään keskuudessa, ja näin ollen ei nähnyt järkeväksi kiirehtiä palvelualojen suuntaan. Toisaalta myös Pekan ilmeisen negatiivinen asennoituminen byrokraatiaan saattoi vaikuttaa asiaan – olivathan monet palvelualan työntekijät töissä juuri kasvavalla julkisella sektorilla.

Vennamoiden kansa-käsitykset ovat siis selkeästi murroksessa 1980-luvulla. Kansa ei enää rakentunut vain pienviljelijöistä, vaan se oli melko sekalainen seurakunta muun muassa työväestöä, palvelualan työntekijöitä, pienyrittäjiä ja viljelijöitä, joiden elinympäristö saattoi olla kaupunki siinä missä maaseutukin. Tilanne oli merkittävästi muuttunut sitten 1960- ja 1970-lukujen taitteen. Toisaalta tilanne oli suomalaisella puoluekentällä muuttunut laajemminkin. 1970-luvun lopulla puoluekenttä oli murroksessa, kun luokkaperustainen identifioituminen puolueisiin alkoi menettää merkitystään. Puolueista tuli yhä enemmän arenapuolueita, jotka tarjosivat politiikan teon paikan, mutta luokkaidentiteetti ei yksinään enää selittänyt niin vahvasti kansalaisten äänestyskäyttäytymistä tai sitoutumista puolueisiin.⁵²² Ilmiön seurauksena liikkuvien äänestäjien määrä kasvoi merkittävästi⁵²³. Vennamoiden 1980-luvun monisyinen käsitys kansasta tietyiltä osin soveltui ajan ilmapiiriin: SMP saattoi edustaa kansaa laidasta laitaan. Tähän populismi myös kiistatta antaa hyvät mahdollisuudet, sillä kansa-puheen sisältö saattaa vaihdella notkeasti puhetilanteiden välillä.

⁵²² Mickelsson 2015, 237–238.

⁵²³ Niemi 2016, 156.

1970-luvun lopulla myös puolueiden ja julkisuuden välinen suhde oli murroksessa. Yhtäältä politiikka ”medioitui” ja televisiosta tuli entistä tärkeämpi areena puolueille,⁵²⁴ toisaalta tiedotusvälineiden suhde muuttui kriittisemmäksi vallanpitäjiä kohtaan. 1970- ja 1980-lukujen vaihde oli poliittisten skandaalien kulta-aikaa, jonka SMP kykeni valjastamaan kannatukseksi vuoden 1983 ”rötösherravaaleissa”. SMP:n rötösherrajahti oli hyvin tyypillinen esimerkki populistisesta vastakkainasettelusta rehellisen kansan ja korruptoituneen eliitin välillä. Vaikka olosuhteet osoittautuivatkin otollisiksi SMP:n rötösherrajahdille, on oleellista ymmärtää, ettei teemassa ollut varsinaisesti mitään uutta SMP:lle. Veikko aloitti rötösherrajahdin jo toimiessaan Maalaisliitossa 1950-luvulla, ja väärinkäytösten paljastaminen ja vastustaminen oli osa SMP:n politiikkaa aina sen syntymästä lähtien. Voidaankin sanoa, että SMP:n rötösherrajahdin teho perustui lähinnä olosuhteiden muutokselle. Rötösherrajahti oli myös erittäin vahvasti vanhemman Vennamon teema. On hyvin mielenkiintoista, että juuri Pekan puheenjohtaja-aika liitetään rötösherrajahtiin, vaikkei hän itse siihen kovin aktiivisesti osallistunut. Teeman suuri näkyvyys SMP:n vaalikampanjassa saattaa osaltaan kertoa Veikon vaikutusvallasta puolueessa vielä Pekankin puheenjohtaja-aikana.

Vaikka Veikon vaikutusvalta SMP:ssä ja kansan määrittelyssä näyttää olleen merkittävä vielä 1980-luvullakin, aineistostani nousi esiin myös teema, joka on hyvin vahvasti Pekka Vennamon kontrollissa. Pekka käsittelee kirjoituksissaan erittäin paljon veropolitiikkaa ja hänen retoriikassaan on elementtejä, jotka viittaavat verokapinaan. Tämä ei ole mitenkään poikkeuksellista populismille kansainvälisesti – ei edes 1980-luvun kontekstissa –, mutta tyypillisesti tällaisen politiikan takana ovat pikemmin talouspolitiikaltaan oikeistolaiset populistipuolueet. Sen sijaan SMP:n talouspolitiikka oli yhdistelmä vasemmistolaisia ja oikeistolaisia elementtejä. Pekka Vennamon verokapina muodostuikin vastalauseeksi yhtäältä 1970-luvun aikana kasvaneelle kokonaisveroasteelle ja toisaalta köyhien ja rikkaiden väliselle eriarvoisuudelle. Pekka ei vastusta hyvinvointiyhteiskunnan rahoittamista verovaroin, mutta kokee verotaakan jakautuvan yhteiskunnassa epäoikeudenmukaisesti. Toisin sanoen kansan elämää rajoittaa niin valtiovallan puuttuminen kansalaisten omatoimisuuteen kuin myös rikkaiden kitsaus osallistua tulonsiirtoihin yhteiskunnassa. Vaikka Pekan kirjoituksissa myös köyhän kansan asia on esillä, on hänen veropolitiikassaan ominaisuuksia, jotka sopivat heikosti sen puolustamiseen. Pekka nostaa kirjoituksissaan tasaisin väliajoin verotuksen passivoivat vaikutukset yritteliäisyyteen sekä työntekoon, ja antaa ymmärtää, että kevyemmällä verotuksella verojen kokonaismäärä saattaisi olla suurempi. Nähdäkseni verotuksen dynaamisten vaikutusten puolesta puhuminen sopii kovin huonosti

⁵²⁴ Ks. esim. Mickelsson 2015, 268; Niemi 2016, 156–157.

köyhän kansan puolustamiseen. Pekan kirjoituksissa näkyy piilevä taipumus oikeistolaisempaan talouspolitiikkaan, jota puolueen linja ei ehkä kuitenkaan mahdollistanut. Tämän asian perinpohjainen käsittely jääköön tulevien tutkimusten tehtäväksi.

Yleisesti SMP:n muutoksesta 1980-luvulla voidaan todeta, että mukana oli aimo annos jatkuvuutta. Pekka Vennamo ei puheenjohtajana muuttanut puolueen kurssia kertarysäyksellä. Suurin osa kansaan liitetyistä ominaisuuksista eli vuorovaikutuksessa puolueen aiemman linjan kanssa. Olosuhteet kuitenkin muuttuivat niin merkittävästi puolueen ympärillä, että 1970-luvun vaalistrategioilla voittoa vuoden 1983 eduskuntavaaleissa tuskin olisi tullut. Voidaan myös kysyä, jäikö SMP:n identiteetin muutos lopulta vaalivoiton varjoon, joka kostautui puolueelle 1980-luvun lopulla kannatuksen hiipumisena. Nähdäkseni vuoden 1983 vaalivoitossa olosuhteet kääntyivät poikkeuksellisen otollisiksi SMP:n vaalivoiton näkökulmasta: vaaleja edelsi vuonna 1982 Kekkosen valtakauden loppu, korruptioskandaalien räjähdysmäinen lisääntyminen vuosikymmenen alussa ja kansaneläkkeiden verollepano aivan vaalien alla. Voidaan kysyä, miten SMP:lle olisi käynyt, jos vuonna 1982 olisi järjestetty ennen aikaiset eduskuntavaalit pääministeri Mauno Koiviston siirtyessä presidentiksi.

Voidaan ajatella, että rötösherravaaleista tullut noste oli muuttuvalle SMP:lle liian paljon liian nopeasti, jonka varjoon jäi puolueidentiteetin muutostarve. Kun otetaan vertailukohdaksi esimerkiksi Keskustapuolueen 1960-luvulla alkanut yleispuoluekehitys,⁵²⁵ voidaan sanoa, ettei puolueidentiteetin muutos välttämättä ole kovinkaan nopea prosessi. Vielä tänäkin päivänä keskustalla vaikuttaa olevan ongelmia saada kannatusta suurissa kaupungeissa⁵²⁶. Järjellä ajateltuna tuntuisi uskomattomalta suoritukselta, mikäli SMP olisi kyennyt vain reilussa 10 vuodessa muuttumaan pienviljelijöiden intressipuolueesta asutuskeskusten yleispuolueeksi niin, ettei aiemmasta linjasta olisi jäänyt merkkiäkään jäljelle. Tarkastelemalla Pekka ja Veikko Vennamon kansa-käsityksiä *Suomen Uutisissa* on ilmeistä, että uutta sisältöä käsitteelle luotiin nojaamalla jo olemassa olevaan – pienviljelijöistä tuli maatalousyrittäjiä ja maaseudun pientalollisista esikaupunkialueiden pienomistajia. Tämän symbolina on puolueen kunniapuheenjohtajan, Veikko Vennamon, keskeinen asema ”vanhan linjan” takuumiehenä. Pekka Vennamo selkeästi toi uutta otetta moniin SMP:n tärkeisiin kysymyksiin, mutta hänenkin käsityksensä kansasta kunnioitti SMP:n perinteitä. Tämä on tietysti täysin ymmärrettävää, koska puheenjohtajavaihdos tapahtui SMP:ssä rauhallisesti eikä suuren murroksen siivittämänä. Tällöin Pekan oli kyettävä tarjoamaan muutos perinteitä kunnioittaen, jotta myös aiemmin kerätty kannatuspohja ja jäsenistö pysyisivät muutoksessa mukana.

⁵²⁵ Mickelsson 2015, 201.

⁵²⁶ Ks. esim. Koivula et al. 2015, 30; Westinen 2016, 251, 256, 267.

Ehkä lopulta suomalaisen populismin agraariperinne jäi taka-alalle vasta, kun Perussuomalaiset (*PS*) perustettiin vuonna 1995. Jo nimensä puolesta sillä ei ollut Suomen Maaseudun Puolueen keskimmäisen nimen taakkaa. *PS*:stä muodostuikin vahvemmin urbaani puolue,⁵²⁷ jonka pitkäaikainen johtaja ja perustajajäsen Timo Soini jo henkilökohtaisella tasolla profiloitui lähiön asukkaaksi – ylpeäksi Espoon iivisniemeläiseksi. Voidaan ajatella, että totaalinen katkos toisinaan antaa paremmat eväät uudistumiseen, vaikka se kieltämättä myös tarkoittaa kovaa pohjatyötä kannatuksen ja tunnettavuuden saamiseksi puolueelle. Ehkä *SMP*:n murros vuodesta 1979 oli sikäli liian helläkätinen, ettei se pakottanut uudistamaan puolueen linjaa radikaalimmin. Tietynlaisena merkinä Pekka Vennamon johtaman *SMP*:n sopeutumisesta aiempaan linjaan voidaan nähdä se, ettei puolue uudistanut missään vaiheessa 1980-lukua puolueen periaateohjelmaa, vaan voimassa ollut periaateohjelma oli vuodelta 1967 – ajalta ennen peltopakettilakeja ja *SMP*:n ensimmäistä nousua.

Tämän tutkielman anti *SMP*:tä koskevaan tutkimuskenttään on se, että se osoittaa *SMP*:n muutoksen 1980-luvulla olleen maltillisempi kuin aiemmin on ehkä mielletty. *SMP*:n puolueidentiteetti kiistatta muuttui, mutta se oli usein reagointia ympäristön muutoksiin ja tällöinkin uutta identiteettiä rakennettiin vanhaan nojaten. Näin ollen Vennamot pyrkivät kirjoituksissaan pikemmin päivittämään *SMP*:n käsitystä kansasta kuin muodostamaan kokonaan uudenlaista puolueidentiteettiä. Muutos kansa-käsitteelle tulikin usein olosuhteiden pakosta ja aiemmat pientalonpoikaisen elämäntavat yritettiin monesti ikään kuin vain siirtää urbaaniin ympäristöön. Vaikka Vennamoiden tapa määritellä kansaa nojasi vahvasti *SMP*:n traditioon ja siinä oli toisinaan mukana aimo annos nostalgiaa, yritti Pekka Vennamo myös muuttaa *SMP*:n kurssia. Hän pyrki isäänsä aktiivisemmin päivittämään *SMP*:n käsitystä kansasta 1980-luvun olosuhteita vastaaviksi. Voidaankin ajatella, että vaikka Vennamoiden kahden kärjen taktiikka toi välittömästi puheenjohtajavaihdoksen jälkeen koheesiota puolueelle, muodostui se rasitteeksi kansa-käsitteen ja *SMP*:n identiteetin muutokselle – ehkä kansan siirtäminen isältä pojalle kesti lopulta liian kauan.

Tutkielmani pohjalta kansa-käsitteen tarkastelu avaa isommat ovet populistisen puolueen puolueidentiteettiin ja -ideologiaan, kuin tutkimusta aloittaessa mahdollisesti tulisi ajatelleeksi. Yhdistettynä retoriikan tutkimukseen ja identifikaation käsitteeseen sekä historiantutkimuksen metodologiaan, pystytään lähestymään puheiden kautta tapoja rakentaa populistisen puoleen syväidentiteettiä ja sen kehitystä. Haasteita lähestymistapa kuitenkin tuo rajaamiseen. Tutkittavaa ja tarkasteltavaa on äärimmäisen paljon, ja pro gradu -tutkielman puitteissa kaikkia kansa-käsitteen

⁵²⁷ Ks. esim. Palonen 2020, 140; Westinen 2016, 255, 256.

ulottuvuuksia on mahdotonta käsitellä. Jotta tutkielmasta ei muodostu ainoastaan listaa kansa-puheen eri muodoista, rajaamista on tehtävä ankaralla kädellä. Tämä ikävä kyllä tarkoittaa aina myös monen mielenkiintoisen aiheen ja tutkimuspolun ohi kävelemistä.

Näin ollen moni mielenkiintoinen kehityskulku ja ulottuvuus Vennamoiden kansa-puheen osalta jäi tässä yhteydessä tutkimatta tai sivuhuomion tasolle. Tutkielmassa sivutaan monia teemoja ja ilmiöitä, jotka soveltuisivat jatkotutkimuksiin niin opinnäytetöiden kuin muunkin akateemisen tutkimuksen kohdalla. Esimerkiksi SMP:n ympäristöpolitiikka ja suhteet ympäristöliikkeisiin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla olisi kiinnostava tutkimuskohde. Tämän päivän näkökulmasta Perussuomalaisten edeltäjäpuolueen ja ympäristöliikkeiden yhteistyö tuntuu epätodennäköiseltä. Olisi mielenkiintoista perehtyä tarkemmin siihen, oliko SMP:n ja Vihreän liikkeen välillä konkreettisia yhteistyösuunnitelmia. Myös ulkopolitiikan tarkastelu jäi tutkielmani ulkopuolelle. Esimerkiksi SMP:n asenne länsi-integraatioon 1980-luvulla voisi olla antoisa tutkimuskohde. Tällöin olisi mahdollista laajentaa tarkastelu aina 1990-luvulle ja puolueen sisäisiin jakolinjoihin EU-jäsenyyden suhteen. Ainakin Veikko Vennamo kannatti Suomen EU-jäsenyyttä, kun taas 1990-luvun alussa SMP:n johto vastusti sitä.

Kokonaan oma lukunsa on tämän päivän suomalaisen populismin tutkimus. Esimerkiksi Perussuomalaisten puheenjohtajavaihdos Timo Soinista Jussi Halla-ahoon mahdollistaisi myös kansa-käsityksiä koskevaa tutkimusta. Voisi ajatella, että Halla-ahon käsitys kansasta rakentuu hieman toisenlaisista elementeistä kuin Soinin. Toisaalta taas Halla-ahon aikana puolue on onnistunut merkittävästi muuttamaan linjaansa, ja vielä siten, että puolueen kannatus on kasvanut. Tässä mielessä PS on onnistunut palauttamaan kannatuksensa hallitusaseman jälkeen, jossa SMP aikoinaan epäonnistui. On tosin myönnettävä, että PS:n puheenjohtajavaihdos 2017 eteni merkittävästi myrskyisemmissä merkeissä kuin SMP:n vaihdos vuonna 1979. Selvää kuitenkin on, että populististen puolueiden kasvanut ja pysyvältä vaikuttava kannatus lienee tae sille, että populismi pysyy jatkossakin politiikan- ja historiantutkimuksen yhtenä kestoaiheena.

Lähteet

I ARKISTOLÄHTEET:

Turun yliopiston Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut

Suomen Uutiset, 1979–1986.

Puheenjohtajan palsta (PP), 32/1979–32/1986.

Veikon vinkkelistä (VV), 32/1979–32/1986.

Eduskunnan kirjasto (EK)

Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto (VMA)

Pekka Vennamon haastattelut 22. ja 24.11.2004. Haastattelija Jorma Kallenautio.

Veikko Vennamon haastattelut 2.9., 6.10. ja 7.10.1992. Haastattelija Jorma Kallenautio.

Kansallisarkisto (KA)

Suomen Maaseudun Puolueen arkisto

Puoluetoimisto

Vaalit

Eduskuntavaalit

Eduskuntavaalit 1979.

Eduskuntavaalit 1983.

Eduskuntavaalit 1987.

Puoluekokoukset

SMP:n Porin puoluekokous 1979, pöytäkirja liitteineen.

Pohtiva – Poliittisten ohjelmien tietovaranto (<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/>)

Suomen Pientalonpoikien Puolue (SPP)

Puolueohjelma 1959.

Suomen Maaseudun Puolue (SMP)

Puolueohjelmat, 1967 ja 1992.

Erytisohjelmat, 1973–1982.

Keskustapuolue

Keskustapuolueen tavoiteohjelma 1980-luvun jälkipuoliskolle, 1986.

Kansallinen Kokoomus

Kokoomuksen työ- ja ammattiyhdistyspoliittinen erityisohjelma, 1984.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)

”Sosialidemokratian suunta – SDP:n tienviitat 1980-luvulle”, 1978.

Vihreä Liitto

Vihreän Liiton yleisohjelma, 1988.

II LÄHDEJULKAISUT

Valtiopäiväasiakirjat

- Valtiopäivät 1981, 1982, 1985 ja 1986, hallituksen esitykset
Valtiopäivät 1983, valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 1982
Valtiopäivät 1985, valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1984

Muut lähdejulkaisut

- Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2003. Eläketurva kansanedustajan, valtioneuvoston jäsenen ja Suomesta Euroopan parlamenttiin valitun edustajan tehtävien perusteella.
<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_5+2003.pdf>

III MUUT ALKUPERÄISLÄHTEET

Tilastot

- Suomen virallinen tilasto XXIX B:7: Kunnallisvaalit 1984.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/104443/xkvaa_198400_1985_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [luettu: 28.3.2021]
- Suomen virallinen tilasto 2005:4. Väestön taloudellinen toiminta 1950–2000.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98807/xvae1_1950-2000_2005_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [luettu: 12.3.2021]
- Suomen virallinen tilasto: Syntyneet. 2015, kokonaishedelmällisyysluku 1900–2015.
<https://www.stat.fi/til/synt/2015/synt_2015_2016-04-14_kuv_001_fi.html> [luettu: 2.4.2021]
- Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus. Työllisyys ja työttömyys 1959–2018. Tilastokeskus, Helsinki 2018. <https://tilastokeskus.fi/til/tyti/2018/16/tyti_2018_16_2019-12-03_tie_001_fi.html> [luettu: 15.3.2021]
- Suomen virallinen tilasto: Asunnot ja asuinolot. Yleiskatsaus 2019, liitetaulukko 3.
<https://www.stat.fi/til/asas/2019/01/asas_2019_01_2020-10-14_tau_003_fi.html> [luettu: 10.3.2021].
- Suomen virallinen tilasto: Eduskuntavaalit 2019, puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1945–2019. <http://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tie_001_fi.html> [luettu: 3.4.2021]

Verkkosivustot

- Apu*, 2019. <<https://www.apu.fi>>
Helsingin Sanomat, 1991. <<https://www.hs.fi>>
Rakennuslehti, 2016. <<https://www.rakennuslehti.fi>>
Tilastokeskus, 2007, 2020. <<https://www.stat.fi>>
Timo Soinin blogi, 2013. <<https://timosoini.fi>>
Valtioneuvosto. <<https://valtioneuvosto.fi/etusivu>>
Yle Arena. <<https://arena.yle.fi>>
Yle Vaalikone. <<https://vaalikone.yle.fi/eduskuntavaalit2019>>

IV KIRJALLISUUS

Aikalais- ja muistelmakirjallisuus

Vennamo, Meri. *Lähikuvassa Veikko Vennamo*. Helsinki: Otava, 2009.

Vennamo, Veikko. ”Unohdettu kansa. Ideologista yhteenvettoa SMP:stä”. *Asialinjalla*, toim. Reijo Enävaara, Rainer Lemström ja Veikko Vennamo. Helsinki: Weilin + Göös, 1970, 9–24.

Vennamo, Veikko. *Kulissien takaa: elettyä Mannerheimin, Paasikiven, Kekkonen ja Koiviston aikaa*. Jyväskylä: Gummerus, 1987.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Ilana. *Isyyden aika – historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2012.

Albertazzi, Daniele ja Duncan McDonnell. “The Lega Nord in the Second Berlusconi Government: In a League of Its Own”. *West European Politics* 5/2005, 952–972.

Albertazzi, Daniele ja Duncan McDonnell. “Introduction: The Sceptre and the Spectre”. *Twenty-first Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, 1–11.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, revised edition. London: Verso, 2006.

Andersson, Marja. ”Ajan haasteet historialliselle sosiologialle”. *Kahden muusan palveluksessa – historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat* toim. Andersson, Marja, Pekka Rantanen, Anu-Hanna Anttila ja Marja Anderson. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 2005, 158–193.

Anttonen, Pertti. ”Menneisyyden politiikka”. *Jäljillä: kirjoituksia historian ongelmista*, toim. Pauli Kettunen, Auli Kultanen ja Timo Soikkanen. Turku: Kirja-Aurora, 2000.

Apajalahti, Ahto ja Henri Hannula. ”Historiantutkimuksen tieteellisyydestä”. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020.

Arditi, Benjamin. “Populism as an Internal Periphery of Democratic Politics”. *Populism and the Mirror of Democracy*, toim. Francisco Panizza. New York: Verso, 2005, 72–98.

Arter, David. “Party system change in Scandinavia since 1970: ‘Restricted change’ or ‘general change’?” *West European Politics* 3/1999, 139–158.

Aslanidis, Paris. “Populism and Social Movements”. *The Oxford Handbook of Populism*, toim. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ja Pierre Ostiguy. New York: Oxford University Press, 2017.

Aula, Maria Kaisa. “Perässä tullaan, Amerikka? Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta”. *Tiedotustutkimuksia* 2/1992, 10–22.

Bauman, Zygmunt. *Retropia*. Cambridge: Polity Press, 2017.

Bergholm, Tapio. ”Yhteisten vappujuhlien mahdottomuus ja ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyys”. *Työväestön rajat*, toim. Matti Hannikainen. Väki voimakas 18. Työväestön historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2005, 90–102.

- Betz, Hans-Georg ja Carol Johnson. "Against the current – stemming the tide. The nostalgic ideology of the contemporary radical populist right". *The Populist Radical Right*, toim. Cas Mudde. Oxon: Routledge, 2017, 68–82.
- Bjerkem, Johan. "The Norwegian Progress Party: an established popular party". *European View* 15/2016, 233–243.
- Borg, Olavi. *Suomen puolueideologiat – periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Helsinki: WSOY, 1964.
- Burke Kenneth. *A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives*. Cleveland: World Publishing Company, 1962.
- Canova Margaret. *Populism*. London: Junction, 1981.
- Canovan, Margaret. "Two Strategies for the Study of Populism". *Political studies* 4/1982, 544–552.
- Canovan Margaret. "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy". *Political Studies* 1/1999, 2–16.
- Canovan Margaret. *The People*. Cambridge: Polity, 2005.
- Clerc, Louis. "Suomalaiset verkostot ulkomailla sortovuosien aikana". *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*, toim. Erkki Railo ja Ville Laamanen. Helsinki: Edita, 2010, 76–114.
- Cook, Cris. *A Dictionary of Historical Terms*. London: Macmillan, 1998.
- Csillag Tamás, Szelényi Iván. "Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe". *Intersections East European Journal of Society and Politics* 1/2015, s. 18–48.
- de Koster, Willem, Peter Achterberg ja Jeroen van der Waal. "The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands". *International Political Science Review* 1/2012, 3–20.
- Deiwiks Christa. Populism. Center for Comparative and International Studies, ETH Zurich and University of Zurich, Living Reviews in Democracy, 2009.
<https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/cis-dam/CIS_DAM_2015/WorkingPapers/Living_Reviews_Democracy/Deiwiks.PDF>
- Finlayson, Alan. "Nationalism". *Political Ideologies: An Introduction*, 3rd ed., toim. Vincent Geoghegan, Robert Eccleshall, Moya Lloyd, Iain Mackenzie, Rick Wilford, Michael Kenny ja Alan Finlayson. London: Routledge, 2003, 98–117.
- Freeden, Michael. *Ideologies and Political Theory: a Conceptual Approach*. Oxford: Clarendon, 1996.
- Freeden, Michael. "Is Nationalism a Distinct Ideology?" *Political studies* 46, no. 4 (1998): 748–765
- Haapanen Pirkko. "Roomalaisten korkein taito: Johdanto antiikin retoriikkaan". *Pelkkää Retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, toim. Kari Palonen ja Hilka Summa. Tampere: Vastapaino, 1996, 23–50.
- Haataja, Anita. *Pohjoismainen ansaitsija-hoivamalli. Ruotsin ja Suomen perhevapaajärjestelmän vertailu*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 43/2006.
- Harisalo, Risto. "Klassisen konservatismiin ajattelurakenteet ja periaatteet". *Hallinnon tutkimuksia* 2/2020.
- Hatakka Niko. "Liittolaisia ja vastuksia. Neljä näkökulmaa populismin ja median suhteeseen". *Media & populismi – Työkaluja kriittiseen journalismiin*, toim. Mari K. Niemi ja Topi Houni. Tampere: Vastapaino, 2018, 31–53.

- Hatavara, Mari ja Kari Teräs. "Minä, Kekkonen ja poliittinen rappio – Veikko Vennamon rakentama historiakuva ja kerronnalliset keinot muisteluaaineistossa". *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2016, 74–88.
- Heinisch, Reinhard. "Success in Opposition – Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office". *West European Politics* 3/2003, 91–130.
- Helander, Voitto. "Populismi ja populistiset liikkeet". *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helander. Hämeenlinna: Karisto, 1971a, 12–21.
- Helander, Voitto ja Timo Toivonen. "Populistisluonteinen pienviljelijäliikehdintä Suomessa ennen vennamolaisuutta". *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helander. Hämeenlinna: Karisto, 1971b, 45–60.
- Helander, Voitto ja Timo Toivonen. "Vennamolaisuus populistismin ideoiden heijastajana". *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helander. Hämeenlinna: Karisto, 1971c, 61–67.
- Helander, Voitto ja Timo Toivonen. "Vennamolaisen liikkeen paikalliseliitti: sosiaalinen ja poliittinen tausta". *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helander. Hämeenlinna: Karisto, 1971d, 142–163.
- Helander, Voitto, Pertti Suhonen, Risto Sänkiaho ja Timo Toivonen. "Vennamolaisen liikkeen tulevaisuus". *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helander. Hämeenlinna: Karisto, 1971e, 164–167.
- Herkman, Juha. "Populismien ongelma". *Talous ja Yhteiskunta* 3/2016a, 10–15.
- Herkman, Juha. "Populistiskandaalit uutena poliittisena skandaalin muotona: esimerkkeinä Hallahan ja Immosen tapaukset". *Sosiologia* 4/2016b, 358–376.
- Hobsbawm, Eric. *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*, 3. painos. Suomennos Pasi Junila. Tampere: Vastapaino, 2001.
- Ihalainen, Pasi. "Poliittisen keskustelun historian metodeja metsästäessä". *J@rgonia* 29/2017, 80–89.
- Inglehart, Ronald. "Postmaterialist Values and the Shift from Survival to Self-Expression Values". *The Oxford Handbook of Political Behavior*, toim. Russel J. Dalton ja Hans Dieter Klingeman. Oxford: Oxford University Press, 2007, 223–240.
- Inglehart, Ronald ja Pippa Norris. "Trump, Brexi, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash". HKS Working Paper No. RWP16-026. 2016.
<https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818659> [luettu: 13.4.2021]
- Jagers, Jan ja Stefaan Walgrave. "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium". *European Journal of Political Research* 46, 3/2007, 319–345.
- Jakobson, Mari-Liis, Ilze Balcere, Oudekki Loone, Anu Nurk, Tonis Saarts ja Rasa Zakeviciute. *Populism in the Baltic States*. A Research Report. Tallinn University of Political Science and Governance; Open Estonia Foundation, 2012.
- Jungar Ann-Cathrine. Populismi Pohjoismaissa. Marginaalista kohti poliittista keskustaa. Ajatushautomo Agenda 2017. <https://www.agenda.fi/wp-content/uploads/2018/04/Populism_fin_web.pdf> [luettu: 13.4.2021]
- Kalela, Jorma. "Hyvinvointivaltion rakentaminen". *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, toim. Ville Perna ja Mari K. Niemi. Helsinki: Edita, 2005, 205–224.

- Kalela, Jorma. ”Historian rakentamisen mieli ja tutkijan valinnat”. *Medeiasta pronssisoturiin – kuka tekee menneestä historiaa?*, toim. Pertti Grönholm ja Anna Sivula. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 2010, 40–59.
- Kantola, Anu. ”Johdanto: Notkistuva julkinen elämä”. Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa, toim. Anu Kantola. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 2011a, 1–16.
- Kantola, Anu. ”Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt”. Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa, toim. Anu Kantola. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 2011b, 17–43.
- Kantola, Anu ja Juho Vesa. ”Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa”. Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa, toim. Anu Kantola. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 2011c, 44–63.
- Kazin, Michael ja Steven J. Ross. “America’s Labor Day: The Dilemma of a Workers’ Celebration”. *The Journal of American history (Bloomington, Ind.)* 4/1992, 1294–1323.
- Kazin, Michael. ”Populism”. *The Princeton Encyclopedia of American Political History*, toim. Michael Kazin, Rebecca Edwards ja Adam Rothman. Princeton: Princeton University Press, 2010, 582–585.
- Kemiläinen, Aira. ”Nationalismi ja ”universaalinen nationalismi” eli lähetystehtävä-ajatus muutostekijänä historiassa”. *Tieteessä tapahtuu* 2/1999.
<<https://www.doria.fi/handle/10024/15433>> [luettu: 12.4.2021]
- Kerkola, Mikko. *Populismien traditio ja Suomen Maaseudun Puolueen uusi nousu 1980-luvulla. Valtio-opin pro gradu -tutkielma*. Turku: Turun yliopisto, 1986.
- Keränen, Seppo. *Vallan leppymättömät. Urho Kekkosen ja Veikko Vennamon taistelujen vuodet*. Helsinki: Auditorium, 2015.
- Kettunen, Pauli. *Historia petollisena liittolaisena. Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvoinnin historiaan*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2015.
- Kettunen, Pauli. ”Sosiaalidemokratian historia – itseymmärrys ja tutkimus”. *Tehtävänä työväenhistoria. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 30 vuotta*, toim. Jarmo Peltola ja Erkki Vasara. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2018, 129–154.
- Kiander, Jaakko. *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. VATT-julkaisuja 27:5. Helsinki: VATT, 2001.
- Koivula, Aki, Pekka Räsänen ja Arttu Saarinen. ”Puolueiden kannatus eri väestöryhmissä ja yhteiskunnallinen vaikutusvalta”. *Tieteessä tapahtuu* 5/2015, 28–32.
- Kossow, Niklas. *Populism and corruption*. Transparency International Anti-Corruption Helpdesk Answer. Transparency International, 2019.
<<https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/populism-and-corruption-2019-final.pdf>> [luettu: 14.3.2021]
- Kuukkanen, Jouni-Matti. ”The Missing Narrativist Turn in the Historiography of Science”. *History and Theory* 51/2012, 340–363.
- Laakso, Seppo ja Heikki A. Loikkainen. *Tiivistyvä kaupunkikehitys – Tuottavuuden ja hyvinvoinnin kasvun perusta*. Helsinki: Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö, 2016.
- Laclau, Ernesto. *On Populist Reason*. London: Verso, 2005.
- Lakoff, Sanford A. *Ten Political Ideas That Have Shaped the Modern World*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2011.

- Lehtinen, Erkki, Eero Nippala, Liisa Jaakkonen ja Harri Nuuttila. *Asuinrakennukset vuoteen 2025. Uudistuotannon ja perusparantamisen tarve*. Tampere: VTT 2005. <https://www.vttresearch.com/sites/default/files/julkaisut/muut/2005/asuinrakennukset_vuoteen_2025.pdf> [luettu: 10.3.2021]
- Levä Ilkka. *Metron fantasmat: teknologisen eliitin todellisuutta luova mieheys kriisissä 1982. Maskuliinisuuden historia*. Historiallisia papereita, numero 14. Helsinki: Historiallinen yhdistys, 2001. <<http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/mask01/leva.pdf>> [luettu: 1.2.2021]
- Liikanen, Ilkka. ”Kansa”. *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toim. Kari Saastamoinen, Kyösti Pekonen, Pauli Kettunen, Tuija Pulkkinen, Ilkka Liikanen. Tampere: Vastapaino, 2003, 275–300.
- Lindstedt, Jukka. ”Eduskunnan ja oikeusasiamiehen väliset suhteet”. *Eduskunnan oikeusasiamies 1920–2020. Sata vuotta laillisuusvalvontaa ja oikeusturvaa*. Keuruu: Edita, 2020, 176–265.
- Linna, Lauri. *Vennamon panttivangit*. Ylivieska: KL-Paino, 1998.
- Linnakangas, Esko ja Leila Juanto. *Verojen historia: Synty kehitys, kuolema, ylösnousemus, reinkarnaatio*. Helsinki: Grano, 2016.
- Martikainen, Sakari. *Liberaalinen Kansanpuolue ja keskiryhmien yhteistyö – Vuoden 1979 eduskuntavaalitappiosta Keskustan Valtuuskunnan syntymiseen*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, 2020.
- Meinander, Henrik. *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Espoo: Schildts, 1999.
- Michel, Elie. *Welfare Politics and the Radical Right. The Relevance of Welfare Politics for the Radical Right’s Success in Western Europe*. Doctoral Thesis of Political and Social Sciences. Florence: European University Institute, 2017.
- Mickelsson, Rauli. *Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino, 2015.
- Miettunen, Katja-Maria. *Menneisyys ja historiakuva: suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 2009.
- Miettunen, Laura. *Lasten kotihoidon tuen kuntalisät osana suomalaista päivähoidojärjestelmää*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 101. Helsinki: 2008.
- Moffitt, Benjamin ja Simon Tormey. ”Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style”. *Political Studies* 2/2014, 381–397.
- Mudde, Cas. ”The Paradox of the Anti-Party Party: Insights From the Extreme Right”. *Party Politics* 2/1996, 265–276.
- Mudde, Cas. ”The Populist Zeitgeist”. *Government and Opposition* 39/2004, 541–563.
- Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Mudde, Cas. *The Relationship Between Immigration and Nativism in Europe and North America*. Washington: Migration Policy Institute, 2012.
- Mudde, Cas ja Cristóbal Rovira Kaltwasser. *Voices of the People: Populism in European and Latin America Compared*. The Helen Kellogg Institute for International Studies. Working Paper #378, 2011. <https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/378_0.pdf>
- Mudde, Cas ja Cristóbal Rovira Kaltwasser. ”Populism and Political Leadership”. *The Oxford Handbook of Political Leadership*, toim. R. A. W. Rhodes ja Paul ‘t Hart. Oxford: Oxford University Press, 2014, 376–388.
- Müller, Jan-Werner. *What Is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016.

- Mylly, Juhani. *Traditio, järjestelmä ja symbolit. Tutkielmia Suomen poliittisesta kulttuurista 1800- ja 1900-luvuilta*. Turku: Turun yliopiston julkaisu C 76, 1989.
- Mylly, Juhani. ”Vennamo, Veikko”. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– [luettu: 5.4.2021] <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000807>>
- Mylly, Juhani. “Asutuspolitiikasta suureen muuttoon – pientila-Suomen kuihtuminen”. *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Helsinki: Edita, 2005, 150–170.
- Niemelä, Heikki. *Yhteisvastuuta ja valinnanvapautta – Sairasvakuutus 50 vuotta*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2014.
- Niemelä, Heikki, Pertti Pykälä, Risto Sullström, Reijo Vanne. *Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 57/2007. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2007.
- Niemi, Mari K. ”Timo Soini perussuomalaisen identiteetin isänä”. *Jytky: Eduskuntavaalien 2011 Mediajulkisuus*, toim. Ville Pernaa ja Erkki Railo. Turku: Kirja-Aurora, 2012, 324–349.
- Niemi, Mari K. *Kaksi tietä huipulle: media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Poliittisen historian väitöskirja. Turku: Turun yliopisto, 2014.
- Niemi, Mari K. ”Vapautumisen vuodet – vaalit 1979–1999”. *Kamppailu vallasta. Eduskuntavaalikampanjat 1945–2015*, toim. Erkki Railo, Mari K. Niemi, Ville Pitkänen ja Sini Ruohonen. Jyväskylä: Docendo, 2016, 155–223.
- Niukkanen, Kirsi. ”Rintamamiestalo jälleenrakennuskauden tyyppitalokulttuurin ilmauksena”. *Sananjalka* 51/2009, 110–135.
- Nurminen, Eija. ”Sosiaalipolitiikan muutos Suomessa 1960-luvulta tälle vuosikymmenelle”. *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*, toim. Kari Paakkunainen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Poliittikan ja talouden tutkimuksen laitos, 2012, 151–186.
- Nyysönen, Heino. ”Hayden White. Historian tulkinnan politiikat”. *Politiikan nykyteoreetikkoja*, toim. Kia Lindroos ja Suvi Soininen. Helsinki: Gaudeamus, 2008, 87–106.
- Ojanperä, Heta. *Kyllä kansa tietää! Veikko Vennamon käsitys kansasta*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2000.
- Okkonen, Ville. ”Vapaan koulutuksen tukisäätiön perustaminen ja yhteiskunnallinen muutos”. *Kasvatus & Aika* 3/2012, 25–39.
- Olssen, Mark. *Liberalism, Neoliberalism, Social Democracy. Thin Communitarian Perspectives on Political Philosophy and Education*. London: Taylor & Francis Group, 2009.
- Ovaska, Juhani. ”Murroksia ja jatkuvuutta – 1980-luku historiantutkimuksessa ja presidentin muistelmissa”. *Ennen ja nyt: historian tietosanomat* 2/2020, 87–111.
- Paloheimo, Heikki. ”Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana”. *Muutosvaalit 2011*, toim. Sami Borg. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 16/2012, 324–345.
- Palonen, Emilia. ”Populismin muoto, diskursiivisuus ja retoriikka: analyysi soinnilaisuudesta”. *Politiikka* 2/2020, 125–145.
- Parkkinen, Laura. *Sanan ruoskaa ja selviä tosiasioita: Veikko Vennamon poliittinen retoriikka vuoden 1970 valtiopäiväasiakirjoissa*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, 2003.
- Parkkinen, Laura. ”Kyllä kansa tietää – Veikko Vennamon poliittinen retoriikka”. *Kielikello* 1/2005. <<https://www.kielikello.fi/-/kylla-kansa-tietaa-veikko-vennamon-poliittinen-retoriikka>> [luettu: 1.2.2021]

- Pitkänen, Ville. *Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi: Television vaali ohjelmat ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle*. Turku: Turun yliopisto, 2014.
- Pitkänen, Ville. ”Kohti ammattimaista kampanjointia – vaalit 1962–1975”. *Kamppailu vallasta. Eduskuntavaalikampanjat 1945–2015*, toim. Erkka Railo, Mari K. Niemi, Ville Pitkänen ja Sini Ruohonen. Jyväskylä: Docendo, 2016, 92–154.
- Postel, Charles. ”The Tea Party in Historical Perspective. A Conservative Response to a Crisis of Political Economy”. *Steep: The Precipitous Rise of the Tea Party*, toim. Lawrence Rosenthal ja Christine Trost. California: University of California Press, 2012, 25–46.
- Puoskari, Pentti. ”Suomen talouspolitiikan ja työmarkkinamallin murrokset sotakorvauksista kilpailukykyhteiskuntaan”. *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*, toim. Kari Paakkunainen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, 2012, 137–150.
- Purhonen, Semi. ”Sukupuolikäsitteen kolme ulottuvuutta: diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentumisessa”. *Sosiologia* 1/2002, 4–17.
- Pyöriä, Pasi. ”Eriarvoinen tietoyhteiskunta”. *Yhteiskunnallinen Muutos*, toim. Raimo Blom, Risto Heiskala, Jukka Gronow, Pirjo Markkola, Martti Siisiäinen, Risto Alapuro ja Erkki Kaukonen. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Railo, Erkka. ”Vennamo, Pekka”. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– [luettu: 5.4.2021] <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004056>>
- Railo, Erkka. *Oikeistopopulismin monet kasvot: perussuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmista*. Helsinki: Suomen toivo -ajatuspaja, 2011. <https://toivoajatuspaja.fi/wp-content/uploads/2020/05/Oikeistopopulismi_Nettiin.pdf> [luettu: 1.2.2021]
- Rasila, Viljo. *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe: Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1970.
- Rentola, Kimmo. ”Suomi kylmässä sodassa”. *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*, toim. Erkka Railo ja Ville Laamanen. Helsinki: Edita, 2010, 285–317.
- Rentola, Kimmo. ”Suomalainen kommunismi historiana”. *Tehtävänä työväenhistoria. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 30 vuotta*, toim. Jarmo Peltola ja Erkki Vasara. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2018, 155–172.
- Ronald, Richard. *The Ideology of Home Ownership. Homeowner Societies and the Role of Housing*. London: Palgrave Macmillan, 2008.
- Roos, J. P. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 1987.
- Rossi, Leena. ”Lähes 70 vuotta yhden naisvaltaisen ammattialan järjestäytymistä”. *Agricola*, Suomen humanistiverkosto. 23.1.2017. <<https://agricolaverkko.fi/review/lahes-70-vuotta-yhden-naisvaltaisen-ammattialan-jarjestaytymista/>> [luettu: 17.3.2021]
- Ruostetsaari, Ilkka. ”Populistiset pirteet vennamolais-soinilaisen puolueen ohjelmissa”. *Populismi: kriittinen arvio*, toim. Matti Wiberg. Helsinki: Edita, 2011.
- Rydgren, Jens. ”Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark”. *West European Politics*, 3/2004, 474–502.
- Rydström, Jens. ”The road to registered partnership”. *Odd Couples: A History of Gay Marriage in Scandinavia*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011.

- Saarenheimo, Eero. ”Vapun alkoholiperinne”. *Alkoholipolitiikka* 1/1980, 65–68.
<<https://www.julkari.fi/handle/10024/128445>> [luettu: 16.3.2021]
- Saukkonen Pasi. Kansallinen identiteetti. *Nationalismit*. toim. Juha Pakkasvirta, Johannes Remy, Pekka Valtonen, Kirsi Mäki, Pasi Ihalainen, Jussi Kurunmäki ja Petri Mirala. Helsinki: WSOY, 2004.
- Shields, James G. ”An Enigma Still: Poujadism Fifty Years On”. *French Politics, Culture & Society* 1/2004, 36–56.
- Skinner, Quentin. Meaning and Understanding the History of Ideas. *History and Theory* 1/1969.
- Smolander, Jyrki. ”Suomalaisen hyvinvointivaltion poliittinen historia”. *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*, toim. Erkki Railo ja Ville Laamanen. Helsinki: Edita, 2010, 351–380.
- Soini, Timo. Populismi – politiikka ja poltinmerkki. SMP:n roolinmuutos. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1988.
- Suhonen, Pertti. ”SMP:n kannattajakunta: havaintoja rakennepiirteistä ja asennoitumisesta”. *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helaner. Hämeenlinna: Karisto, 1971, 129–141.
- Summa, Hilikka. ”Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus”. *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, toim. Kari Palonen ja Hilikka Summa. Tampere: Vastapaino, 1996, 51–84.
- Sänkiäho, Risto. ”Populismien syntymalli”. *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helaner. Hämeenlinna: Karisto, 1971a, 22–44
- Sänkiäho, Risto. ”Suomen Maaseudun Puolueen kannattajien poliittisista asenteista”. *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, toim. Voitto Helaner. Hämeenlinna: Karisto, 1971b, 68–78.
- Taggart, Paul. *Populism*. Buckingham: Open University Press, 2000.
- Taggart, Paul. ”Populism and representative politics in contemporary Europe”. *Journal of Political Ideologies* 9, 3/2004, 269–288.
- Taggart, Paul ja Cristóbal Kaltwasser Rovira. ”Dealing with populists in the government: some comparative conclusions”. *Democratization* 2/2016, 345–365.
- Tepora, Tuomas. *Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja -rahat Suomessa 1917–1945*. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2011.
- Thorsten, Dag Einar ja Amund Lie. ”What is Neoliberalism?”. 2007.
<<https://www.semanticscholar.org/paper/What-is-Neoliberalism-Thorsen-Lie/bffcf3fb9537670f97a459649eab6ab181615de>> [luettu: 1.3.2021]
- Torsti, Pilvi. ”Historiapolitiikkaa tutkimaan: Historian poliittisen käytön typologian kehittelyä”. *Kasvatus & Aika* 2/2008, 61–71.
- Tuikka, Timo J. ”Kekkosen konstit” – Urho Kekkosen historia- ja politiikkäkäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. *Jyväskylän Studies in Humanities* 70. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2007.
- Turkkila, Juhani. *Tuloverotuksen reaalin muuttuminen Suomessa: Kuusikymmentä vuotta verojen vuoristorataa*. Helsinki: Taloustieto Oy, 2011.
- Uola, Mikko. *Ernesti Henttunen, tasavallan hovinarri: suomalaisen populismin juurilla*. Turku: Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto, 1997.

- van Kessel, Stijn. "The Populist Cat-dog: Applying the Concept of Populism to Contemporary European Party Systems". *Journal of Political Ideologies*, 1/2014, 99–118.
- Vares, Vesa. *Oikeistopopulismien monet kasvot: perussuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmista*. Helsinki: Suomen toivo -ajatuspaja, 2011.
<https://toivoajatuspaja.fi/wp-content/uploads/2020/05/Oikeistopopulismi_Nettiin.pdf> [luettu: 1.2.2021]
- Vares, Vesa. "Kahden sukulais-ismin rajamailla. Liberalismista ja konservatismista neoliberalismiin ja neokonservatismiin". *Niin & näin* 4/2012, 24–40.
- Vesa, Ville. "Nyt kaikkea on paljon. Hyvää ja vähemmän hyvää" – Veikko Vennamon ja Timo Soinin retoriikassa tuotettujen historiakuvien vertailu. Poliittisen historian kandidaatin tutkielma. Turun yliopisto, 2017.
- Virtanen, Aarni. *Vennamo: mies ja hänen puolueensa*. Helsinki: Art House, 2018.
- Välimäki, Matti. *Politiikkaa kansallisten, kansainvälisten ja ideologisten reunaehtojen puitteissa: suomalaiset puolueet ja maahanmuutto 1973–2015*. Turku: Turun yliopisto, 2019.
- Väre, Minna ja Kyösti Pietola. *Viljelijöiden luopumistukijärjestelmät ja luopumispäätökset*. MTTL:n tutkimuksia 251/2001.
- Westinen, Jussi. "Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla". *Poliittisen osallistuminen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*, toim. Kimmo Grönlund ja Hanna Wass. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 28/2016, 249–272.
- White, Hayden. *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1987.
- Wiberg, Matti. *Politiikka Suomessa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 2006.
- Wiberg, Matti. "Mitä populismi on?" *Populismi: kriittinen arvio*, toim. Matti Wiberg. Helsinki: Edita, 2011.
- Wróbel, Szymon. "'Logos, Ethos, Pathos'. Classical Rhetoric Revisited". *Polish Sociological Review* 3/2015, 401–421.
- Yliaska, Ville. *Tehokkuuden toiveuni. Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Into, 2014.